

Aksaray'ın Hafızası

KÜLTÜR, SANAT, EDEBİYAT, TARİH DERGİSİ

CİLT: 6 SAYI: 47 HAZİRAN-2026

Ata Yurdu Özbekistan'dan Taşkent Mektubu
Prof. Dr. Süleyman Doğan

Atasözleri Işığında Gönül Dağı Karanlıkları
Ayşe Benek Kaya

Eşikte
Dr. Öğr. Gör. Çiğdem Gürel Ağır

Fethi Gemuhluoğlu

**Ben Dost Yüzün Görmez İsem,
Bu Gözlerim Neme Gerek**
Şaban Kumcu

YAYIN KURULU

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

ŞABAN KUMCU

YAYIN KURULU

ŞABAN KUMCU-BAŞ EDITÖR

ELİF HASRET KUMCU- YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

SERPİL AHU SAĞDIÇ- SOSYAL MEDYA EDITÖRÜ

OĞUZHAN DEMİRAY- İLETİŞİM VE HALKLA İLİŞKİLER
MÜDÜRÜ

E. BETÜL GÜL- MİZANPAJ

ADRES VE E-POSTA

www.aksarayinhafizasi.com

aksarayinhafizasi@gmail.com

Gelincikler ve Aksaray'ın simgesi Hasan Dağı (fotoğraf: Savaş Ulukaya)

47. SAYI

1) **Üslup Üzerine -2- / 6**

Şaban Kumcu

2) **Enetya / 14**

Ayten Çelebi

3) **Haberin Var mı Devletlim? / 16**

Cengiz Aydoğdu

4) **Kendi Kendine / 21**

Hüzeyme Yeşim Koçak

5) **Badem / 23**

Tevfik Ovacık

6) **Eşikte / 27**

Dr. Öğr. Gör. Çiğdem Gürel Ağır

7) **Sessiz Direniş / 30**

Arş. Gör. Nuri Çiçek

8) **Şehrin Dijital İkizi / 32**

Serpil Ahu Sağdıç

9) **Yaz Geldi Hicaz'ın Kollarına...**

Türk Müziğinde Serin Akşamların ve Tatlı Hüznün Makamı / 36

Kadir Darıcı

10) **Yunus Bir Haber Verir / 39**

Fatma Tutak

11) **Perde / 42**

Mehmet Yaşar Soyalan

12) **Atasözleri Işığında Gönül Dağı Karanlıkları / 46**

Ayşe Benek Kaya

13) **Ağlayan Bayrak / 55**

Anuş Gökçe

14) **İmamiye Şiası'nda On İki İmam İnancı**

Sasani Mirasından Velayet-i Fakih'e Sosyo Politik Bir Dönüşüm / 61

İÇİNDEKİLER

H. Ali Erdoğan

15) Tasavvuf Düşüncesinde Kibir ve

"Er-Riâye li-Hukûkillah" Bağlamında Bir Mütekebbir Âlim Portresi -1- / 66

Doç. Dr. Mahmut Ulu

16) Hevesin Devamı Yürekte Kaldı / 71

Hasan Patır

17) 1930'lar İstanbul'unun Gizli Sanat Akademisi / 73

Fahri Sarrafoğlu

18) Bir Kralın Adıyla Doğan Şehir: Aksaray / 76

Ahmet Kuşsan

19) Yunus'un Diyarı Ortaköy / 78

Mustafa Avcı

20) Aksaraylılar hangi hadiseyi "İkinci Nuh Tufanı"na benzetmişti? / 80

M. Fırat Gül

21) Vali Cemal Bardakçı ve Aka Gündüz'den Anılar / 85

Prof. Dr. Mustafa Özcan

22) Ata Yurdu Özbekistan'dan Taşkent Mektubu / Taşkent'in Yolları Taştan / 95

Prof. Dr. Süleyman Doğan

23) Somuncu Baba / 109

Şemsettin Keser

24) 1970-1985 Arası Aksaray'da Çekilen Filmler / 116

İlhami İnceöz

25) Ben Dost Yüzün Görmez İsem Bu Gözlerim Neme Gerek / 130

Şaban Kumcu

IÇİNDEKİLER

ÜSLUP ÜZERİNE -2-

ŞABAN KUMCU

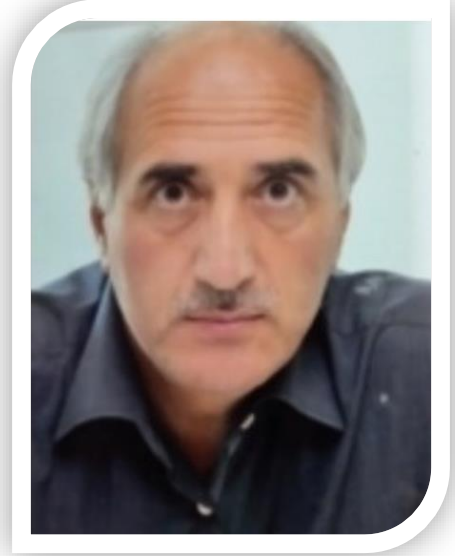
*Bir bitmeyecek şevk verirken beste,
Bir tel kopar ahenk, ebediyen kesilir.*

Yahya Kemal

Paul Claudel, “her sanat eseri tabiata sorulmuş bir sorudur. Sanatkâr bu soruyu o kadar kuvvetli bir biçimde sorar ki cevabı kendiliğinden gelir” der. **Baudelaire**, “düşünmek görmektir” diyen **Balzac**’ın üslubunu anlatırken, “bu üslubun gravür (oyma baskı) sanatıyla bir ilgisi vardır” der. Gördüğünü unutmayan hafızasıyla, hayatı ve insan ruhunu çok iyi ifade eden **Balzac**’ın eserlerinde her şeyin birkaç benzeri, eşiti, değişimi ve dereceleri vardır. *Üslubu büyüleyicidir.* Parmaklarının ucuyla yaptığı bir iki rötüştan sonra, insan ve hayat değişir. Fakat asıl büyük olan, onun ihtirası ve bu ihtirasıyla kavradığı dünyadır. Denilebilir ki **Balzac**, zaman ve mekânın sırrına sahiptir.

Teferruat mükemmeldir. Ancak, fikrin şekle bağlı olduğunu, şekli değiştirmenin fikri başkalaştırmak olabileceğini bilmek gerekir. Mükemmel kurallar, kelimelerden, özellikle seçilmiş kelimelerden bağımsız bir şekilde var olabilirler. Ancak kelimelerden sıyrılıp çırılçıplak serseri gibi dolaşan fikirlerin hiçbir kıymeti yoktur. Belki bunlar orta malı, belki de herkesin bildiği şeylerdir. Düşünceleri faydalı hale getirmek için, yazarını bekleyen ve ortada dolanıp duran fikirler; kendisini karanlıktan çekip kurtaracak kelimeleri beklerken, başka şekiller de alabilir.

Bossuet’nin fikirlerini erguvan elbiselerinden soyunuz ne değeri kalır..? Sanatta hayat denilen şey, şekilden bağımsızdır. Belki bu o kadar açık değildir. Belki de bunun

hiçbir manası yoktur. Aslında güzel ve orijinal bir şekli olan herhangi bir eser, yazıldığı yüzyılın dili öldükten sonra ayakta durabiliyorsa, bu ancak insanların taklidi ve eğitimcilerin telkiniyle olabilir. Bir eserin değeriyle ömrü arasında bir ilişki yoktur. Ün fikri, güzellik fikriyle karıştırılmamalıdır. Birincisi modaların ve zevklerin evrimlerinden tamamen bağımsızdır. İkincisi, insanların duyumları derecesinde mutlaklıdır. Şekil geçicidir, bu bir hakikattir.

Fakat özünü teşkil ettiği maddeden sonra şeklin nasıl olup da değerini muhafaza edeceğini kestirmek hakikaten mümkün değildir. *Eğer bir üslubun güzelliği kaybolur veya zamanında tozlarıyla örtülürse, bu dilin molekül yığınlarını yani kelimeleri ve bizzat moleküllerini değiştirdiğinden ve ruhi çalışmanın çatlaklar, sarsıntılar olmadan yapılamamasından ileri gelir.* **Angelico**’nun freskleri “geçip gittiyse” bu onların zamanla güzelliklerini kaybetmelerinden değil, rutubetin tesiriyle yağlı boyanın ve çimentonun kabarmasından, bozulmasından ileri gelmiştir. Diller de çimento gibi kabarıp pul pul olurlar. Daha doğrusu durmadan kabuklarını değiştirmek suretiyle yaşayabilen, ilk gelen baharda üzerlerine kazılmış olan aşıkların adlarını, kendiliklerinden yosunlar üzerine düşüren çınarlar gibidir.

Fakat geleceğin ne ehemmiyeti vardır ki..? Kozmik mimar, halk için çalışan zanaatkar,

doktor, sanatçı, duvar ustası ve meslek sahipleri gibi yeni bir şeyler ortaya çıkarmak elimizden gelseydi bile, karaladığımız gibi kalmayacak olana, insanların takdirinin ne kıymeti olabilirdi ki..? *Dante'nin Virgilius'u* ebedileşmiş olan şerefini hayatın ötesinde yaşıyordu. Onun, sanata ve tabiata göre geçici ve ömürsüz de olsa, melekler için yazıyormuş gibi yazması ve mümkün olan güzelliklerin en güzelini ortaya çıkarması insanlığa bıraktığı bir armağandır.

Eski el kitaplarının süslü üslupla sade üslup, yükseği ile ortası arasında yaptıkları o çok eğlendirici ayrımlar yanında ; aslında *iki çeşit üslup vardır*. Kötü üslup, orijinal üslup. Eğer ortadan iyiye doğru giden derecelerde yapıldığı gibi kötüden en kötüye giden dereceleri de saymak uygun görülseydi, sonsuz bir renk silsilesi meydana gelirdi. *Üslup iyi olsun kötü olsun düzeltilemez. Üsluba el uzatılmaz*. En beylik kelimelerden ve daima kullanılan tabirlerden beklenmedik tesirler elde edilmez ki... Bir üslupta klişe (kalıplaşmış, basmakalıp söz) olarak bulunan bir deyim diğer bir üslupta tekrar olarak bulunabilir. *Kendisinden yaka silktirmenin yegâne çaresi, aklına geleni söylemekse, hoş gitmenin sırrı da anlaşılmaya bile yetmeyecek kısalıkta, sezdirtecek kadar konuşmaktır*.

Didaktik eserler yazmış olan şairlerin kullandıkları benzetmelerin gülünçlüğü, şiir anlamında kofluğundan ileri gelir. Zira uyandırılmak isteneni doğrudan doğruya söylemenin daha güzel şekilleri vardır. Herkesin söyleyip durduğu bir şeyi yazmak için heceleri yeni yeni tarzda dizmeye çalışarak, bu kadar zaman geçirmiş olmasından dolayı ona acınır. *Orijinal ve kişisel olmak için ne yapmalı..? Orijinallik durmak bilmeyen çalışmayla mı kazanılır..? Az ve öz söylemek, sözü kısaltmak, az sözle çok şey anlatmak sadece bir nitelik midir..? Sayısız miktarda kelime kullanmak, aklına gelen bütün kelimeleri ipliğe tesbih dizer gibi dizip, bir cümleye onlarca sıfat yığmak alışkanlığına kendini kaptırmış diye kötülemek mi gerekir..?*

Az ve öz söylemek, bazen dik başlı, hayal edip zihinde canlandırma meziyetidir. Ahenk ise daha nadir bulunan üstün bir vasıftır. *Tasvir nesnelere canlı bir surette*

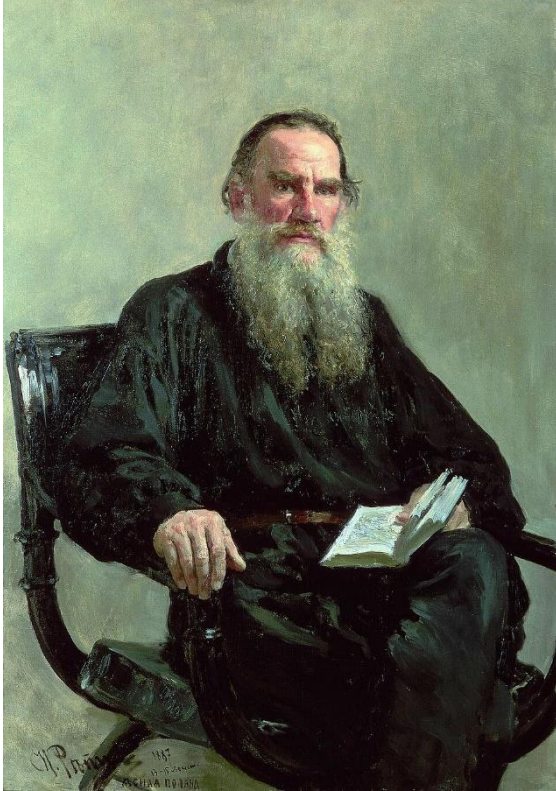
anlatılmasıdır. Zihinde canlandırmanın orijinal olabilmesi için nesnenin, sanatkarane bir biçimde göz önünde şekillendirilebilmesiyle mümkündür. *Edgar Allen Poe'nun* şiirleri *Mallarmé* tarafından çevrilince, aslının bile sahip olmadığı derecede esrarlı ve belirgin bir hayat kazandılar. *Üslubu incelerken ancak aynı dilden ve aynı devirden olan metinlerin karşılaştırılabileceklerini görmemiz gerekir*. Elli yıl geçtikten sonra bir üslubun orijinallik derecesini ölçebilmek çok güç bir iştir. Bunu yapabilmek için bütün değerli kitapları ve yayınları tarihi sırasıyla okumuş olmamız beklenir.

Bu mümkün olmazsa, o eserlerin yaşadığımız zamana bıraktığı etkilerden bazı nüansları anlayabiliriz. Sonuç itibariyle bir eser hakkında zamanında ileri sürülmüş değerlendirmelere az çok inanılabilir. Edebiyatın ve bütün sanatların, el yordamıyla herkesin anlayabileceği bir seviyeye indirilmesi yerine, Himalaya'nın üzerine çıkarılmış olsaydı daha bilgece bir harekette bulunmuş olurdu. *Bununla beraber sır denilen şey yoktur. Yazar olabilmek için kendi sanatının tabii yeteneğine sahip olmak, bu zanaatla durup dinlenmek nedir bilmeden meşgul olmak ve her sabah biraz daha nura doğru koşmak için bütün insani duyguları tatmak gerekir*.

Zihinde canlandırma yapabilmek sanatına gelince ; bunun kesin bir surette bütün edebi kültürden bağımsız olduğunu bilmeliyiz. Zira en güzel en hakiki ve en cesurane hayallerin her gün kullandığımız içgüdünün (sevk-i tabinin) yüzlerce yıllık verimi olan kelimelerin, "o an"ın ve "o zamanın" bahçesinde, kendiliğinden açmış çiçekleri olduğuna inanmak gerekir. Çoğu zaman insanı daha mükemmel yapmaya zorlayan şeytan, birçok zekâları tedirgin etmiş ve kısırlaştırmıştır. *İnsanın kendini yargılayamaması da hakikaten büyük bir bedbahtlıktır*. Dehasına körü körüne uyan bir kimseyle kendisini geliştirdikten sonra, yaptığını kontrol eden bir kimse olmak arasında bir seçim yapmak, kimin haddine düşmüştür.

Üslubun farklı nitelikleri vardır. *Akıcı,, bayağı, belgin, canlı, çocuksu, estetik, hoyrat, özensiz, özentili, parçalı, pitoresk (resimsi)*

renkli, süslü, sürükleyici, yalın, yapma, yüce, zarif, zengin, samimi. Büyük romancılar arasında **Flaubert**'in ve **Tolstoy**'un birer üslup meraklısı oldukları biliniyor. **Tolstoy**'un 1800 sayfalık “*Savaş ve Barış*” (*Harp ve Sulh*) romanını eşi, Sofya Andreyevna'nın tam yedi defa el yazısıyla baştan sona yeniden kaleme aldığı söylenir. Tolstoy'un bazı tek sayfalık bölümler üzerinde yaptığı sayısız eskizler bu hesaba dahil değildir. Tolstoy'a ait 22 bin belge, onun sayesinde bugünlere gelmiştir. Bu elbette bir yaratılış ve titizlik meselesidir. Hastalık değilse tabi.

Lev Tolstoy

Mehmet Kaplan, “Türk şiirinde Türkçeyi bütün hassasiyetiyle idrak eden ve şiirlerinde uygulayan şair **Yahya Kemal**'dir” der. Ebediyete uzanan şiir dili, geçmişle gelecek arasında köprü olabilecek yaşayan kelimelerle oluşturulabilir. Her kelimenin anlamı, etkisi ve çağrışımı farklıdır. Kelimelerin hakiki değerini, zevkini, tadını kavrayamayanlar hafızalarda iz bırakacak, yaşayan dilin sırrına eremezler. Milli ruhun kaybolmaya yüz tuttuğu bir dönemde, eski şiirden yeni şiire geçerken kelimelerin ruhunu, sesini ve duygusunu hiç kaybetmeden mısralara aktaran bir büyük şairimizdir **Yahya Kemal**. Güzellik daima hakikatten daha

tesirlidir. **Yahya Kemal**, dilimizi bir daha hiç ölmeyecek şekilde yeniden diriltmiştir. Bugün geçmiş asırlarımızın en güzel tarafları, onun mısraları sayesinde hatıramızda yaşamaktadır. *Dil ve üslup güzelliği bakımından onun bulunduğu ölçü, geçmişten geleceğe Türk edebiyatının ana omurgasını oluşturmuştur.*

Ahmet Hamdi Tanpınar, **Yahya Kemal**'in şiirinden, dilinden ve üslubundan bahsederken şöyle der. “Yahya Kemal dilin mükemmeliyet imkanlarını en son sınırına kadar yoklamış, tartmış ve bulmuş olan adamdır. **Baki** ve **Nefi**'den sonra Türkçe'nin hâkim şairi odur. Onun “*Deniz ve Açık Deniz*” şiirlerinde insan sesiyle, okyanusların uğultusu adeta yarış ederler. Melankolisini, ızdırabını bu kadar geniş çığlıklarla haykıran bir şairi anlatmak için “*dev*” kelimesinden başka sıfat bulunamaz. Onun şiirlerindeki güzellik, çıplak bir güzelliştir. Bu büyük adamın içinde eski bir heykeltraş ruhu vardır. Dili bir mermer kitlesini yontar gibi geniş ve cesur hamlelerle işler.

Söze mermerin ve tuncun sağlamlığını verir. Hiçbir şairimiz onun kadar geçmiş devirlerin zevk ve dehasını istediği zaman kendisinde hazır bulmamıştır. Zaman, onun zengin kafiyelerine ve geniş ritmine, asırların üstüne kapattığı siyah abanoz kapılarını derhal açar. Çünkü bilir ki ba'sü ba'd-el mevtlerin efendisidir. Müzik gibi şiirin de en güzel ve en asil anları, bizi sonsuzlukla karşılaştırdığı anlardır. **Pascal**'ın dediği gibi şiir ;“*iki sonsuzluk arasında baş dönmесidir.*” Denizle insan ruhu arasındaki baş döndürücü uygunluğu ilk bulan şair **Baudelaire**'dir. “*Hür adam denizi seveceksin*” diyen şair, bu iki sonsuzluğun “*surnaturel*” anlamda göz göze geldiği esrarlı bir alemdir.

Türk şiirine denizi getirerek sonsuzluğu ruhumuzun aynası yapan ilk şairimiz Yahya Kemal'dir. Denizi aramak ve görmek, basit ve geçici heyecanların yerine eş değeri ancak ölüm olan kâinatın yani sonsuzluğun şiirini aramak şüphesiz ki bir değerdir. Fakat şairin esas vazifesi ruhun bu kısa şimşeklenme anını göze, kulağa ve her türlü duyguya hitap eder bir şekilde tercüme etmesidir. Bu “bin başlı ejder'i” dil gibi şekilsiz, seyyal bir maddede bütün değişimleri

ve talihleriyle beraber bir arada tutabilmek...

Yahya Kemal üslubunun ustalığı buradadır.

Yahya Kemal klasik bir şairdir. Bir şeklin adamıdır ve daima olgunluğun ve güzelliğin peşindedir. Güzellik mazeret kabul etmez. Her sanat eseri kendi olgunluğuyla ölçülür. Yıllarca sesi milletimizin nabzı olan,

*Eğer mezarda, şafak sökmeyen o zindanda,
Cesed çürür tahayyül kalırsa insanda,
Cihan vatandan ibarettir itikadımca,
Budur ölümden benim çerçevem muradımca.*

Yahya Kemal Beyatlı

Yahya Kemal, şiirin bütün görünmez (soyut) kıymetlerine rağmen hayatla olan

*Körfezdeki durgun suya bir bak göreceksin
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde
Mehtap iri güller ve senin en güzel aksin
Velhasıl o rüya duruyor yerli yerinde*

Yahya Kemal, eski dili en güzel tarafıyla alıyor ve onunla çok yeni ve Avrupalı imajları içine alan şiirler yazıyordu. Kendisinde

bize bizi tanıtan ilhamında, vatanımızın manevi yüzünü seyrettik. O, dehamızın en güzel aynasıdır. Dilimizin büyüğü, bahçelerimizin gülleri, mevsimlerimizin sırrı ondadır. Değerlerimizin dalgaları, füsunlu boğaz, cefalı Anadolu, tarihimizde ve vatanımızda akan nehirlerin ahengi, dağlarımızın rüzgârı, hep onda kendini buldular.

ilgisini bulmuştur. Yaşayan dil... Bundan sonra gelecek şairler bu gerçeği benimsedikleri nispette şairdirler ve şair olacaklardır. **Yahya Kemal, okul, üslup, tarz anlayışlarının üstünde yalnız bir hakikatle şiirini yazdı.** Bu onda adeta içinden gelen bir kudretti. Eski dil içinde aynı gücü, aynı aydınlık karanı gösterdi. O, dilin saf ve keskin şuuruna sahiptir. **Baki, Nef'i, Naili, Nedim ve Şeyh Galip'te** esas olan şey "nağme"dir. **Yahya Kemal, Abdülhak Hamid'in ve Tevfik Fikret'in** bir türlü anlayamadıkları "nağme"yi, Türk şiirine yeniden kazandıran adamdır. Hakiki şair, sözü daha iyisi fikri kanatlandırır. **Yahya Kemal'de** her şey kanatlıdır.

Şiirin güzelliği, kelimeyi adeta sada, ses kıymetleri halinde kullanmasında ve bunu yaparken bize herhangi bir boşluğu göstermemesindedir. **Yahya Kemal'in sanatının baş sırrı Türkçeyi iyi bilmesidir.** Hiçbirimiz Türkçeyi onun kadar sevmedik. Türk şiirinin biricik deniz şairidir. Hiçbir şairimiz ve ressamımız bu tehlikeli ve güzel varlığı "bin başlı ejder"i onun kadar güzel anlayıp, tasvir etmemiştir. Onun asıl özelliği sonsuzluk aşkıdır.

mükemmeliyete ulaşmış bir tarih anlayışı ve geniş bir bilgi ve birikimi vardı. Bir devri

anlamak için kendi zevkinden başka müracaat edebileceği bir çare olmadığını biliyordu.

*Dil uyur mest olarak yar-i dilara söyler
Gül susar şerm ederek bülbül-i şeyda söyler*

Yahya Kemal Fransa'da Yunan asıllı Fransız şairi Moreas ile yakın dostluğu vardır. Moreas bir sohbeti esnasında “*ana dili olmayan Fransızca*”da ne zaman kendisini şair bulduğunu sordukları zaman; “*dili duyduğum zaman*” der. *Yahya Kemal*, bir şair için en birinci şart olan, dilin dehasını bilerek memleketine döndü. Onun bulduğu Türkçe ne sokakta ne de evde konuşulan Türkçeydi. Bu yüksek deha eski şairlerimizdeydi. Ayrıca şiire dair meselelerle, ona yabancı olan konuları birbirine karıştırmakla bir millete iyilik yapılmış olmaz. Gündelik olaylar geçer ve hatıra olur. Bir devir bazen bütün ihtişamıyla, ızdırabıyla, hapsedilmiş arzularıyla bütün bu şeylerden hiç bahsetmeyen bir mısra da yaşar. Bu basit hakikatleri en sağlam bir dille tam zamanında söylemek *Yahya Kemal*'e nasip oldu.

M. Teste. “*bulmak bir şey değildir, asıl mesele bulduğunu kendine ilave etmektir*” der. “*Şüphe daima gizli bir kanaat taşır.*” *Valery*, şiirin izahını dilde buldu. *M. Teste* “*yazmak her şeyden önce en sağlam ve en gerçekçi bir biçimde bir dil makinası kurmaktır*” der. *Valery*, bu mısrası ile zekâ denen yeteneğin benzeri olmayan bir güzelliği ilk defa ortaya koyan sebep olduğunu kabul ediyordu. Zekânın asıl malikanesine sanat dediğimiz mükemmeliyeti açamazdı. Ortada bu yükleri yüklenecek, bütün karanlıkları tasvir edecek

*Gök yeşil, yer sarı, mercan dallar
Dalmuş üstündeki kuşlar yad'a
Bize bir zevk-i tahattur kaldı
Bu sönen gölgelenen dünyada*

Cenab Şehabettin, tabiatta insan ruhuna benzer bir ruh, bir kâinat ruhu olduğunu düşünür. Şiirlerinde resim ve musiki iç içedir. Bu anlayış üslubuna da doğrudan yansır. Sadece düşünce ve duygu ile kompozisyon yazılamaz. İnsan ruhu karmakarışıktır. Ona ancak güzel sanatlar şekil verebilir. *Elhan-ı Şita* şiirinde kış

sadece “*dil*” kalıyordu. Bu yolda ilk ve yalnız değildi. *Edgar Allen Poe* ve *Baudelaire* ana fikri bulmuş, tespit etmişlerdi. *Mallarme*'nin sanatında da dilin büyük bir önemi vardı. O da sanatın sırrını kelimeler ve onların ilişkilerinde buluyordu. Şiirde mutlak güzellik peşinde koşmak gerekiyordu.”

Kelimeler ve onların arasındaki münasebetler, onların zenginlikleri, telkin kudretleri, terkiplerden doğacak güzellikler, güç, tesir vasıtaları, musiki, ahenk, ritim, tarz, üslup kelimelerin ve dilin bağlı olduğu dilbilgisi kuralları eski güzel söyleyiş usulleri ve oyunları... *Valery*'e göre ; *şiir zekânın bir oyunudur. Bütün oyunlar gibi gayesini yalnız kendinde bulur. Nesirle arasındaki fark buradadır. Nesrin ilgisi daima kendisinin dışındadır. Fikir bir şiirde meyvenin lezzeti içinde gizli bulunmalıdır.*

Ahmet Haşim'in üslubu gerçeklerin dışına çıkma arzusunun bir ifadesidir. Onun şiiri, görüneni silmek, eritmek, yumuşatmak üzerine kuruludur. Şiir güneşin batmasıyla başlar. Yollar anlamını kaybeder. Görünenin yerine görünmeyeni, gerçeğin yerine hayali koyar. Güzel Sanatlar Akademisi'nde estetik hocalığı yapmış olan Haşim, pitoresk bir ressam üslubu ortaya koyar. Renk ifade eden kelimeleri çok kullanır. Onda çizgiden çok renkler birbiriyle kaynaşır. *Ahmet Haşim*, “*şair ne bir hakikat habercisi ne bir belagatli insan ne de bir vaz-ı kanundur. Şairin dili nesir gibi anlaşılacak için değil fakat duyulmak üzere vücut bulmuş*”tur. *Şiir açıklamaz, mesaj vermez, öğretmez sadece hissettirir* der.

manzarası durağan değil hareketlidir. *Cenab Şehabettin*, karların yağışını müzikal bir özellik verir. Şiirinin ismi kış musikisidir. Şiirde resim, müzik ve şekil diğer ahenk unsurlarıyla birleşir ve insana kaybolan saadetin hüznünü yaşatır. Şekil ve üslup iyi işlenmiş, muhtevaya önem verilmemiştir.

*Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş,
Eşini gaib eyleyen bir kuş
gibi kar
Geçen eyyam-ı nevbaharı arar...
.....
Sen açarken çiçekler üstünde
Ufacık bir çiçekli yelpaze
Na'sın üstünde şimdi ey mürde
Başladı parça parça pervaze
karlar
Ki semadan düşer düşer ağlar!*

Necip Fazıl'ın şiirlerinde ahenk, duygu, şekil, tarz, dil ve üslup farklı bir özellik gösterir. Üslubunun inceliklerini şiirine dair yazdığı poetikasını anlatırken farketirir. Şiirlerinin dini, tasavvufi, ulvi ve metafizik bir muhtevası vardır. Şiirlerini *Necip Fazıl*, şiirlerini daha zengin, daha değişik bakış açısıyla yazar. Fikirlerini, zarafet, estetik, biçim ve akıcı bir üslupla yoğurup hissettiren büyük bir dil ustasıdır. Şiir anlayışını “poetika” başlıklı bir manifestoyla açıklar. *Estetik manasına gelen poetika*, ilk defa *Aristo* tarafından kullanılmıştır. *Şiir sanatı, şiir hikmeti ve şiir bilimi* gibi anlamları vardır. 1934 yılından sonra

Necip Fazıl Kısakürek

tasavvufa yönelen *Necip Fazıl* otobiyografik değerlendirmelerinde kendisini “*mistik şair*” olarak tanıtır. Şiirlerinde derin tasavvufi konular mistik İslami temaları işlemiştir. Orhan Okay'a göre; *Necip Fazıl'ın “poetikası” Ahmet Haşim ve Orhan Veli* gibi bir eleştiriye karşı yazılmamıştır. 1934'ten sonra yazdığı şiirlerinde cemiyet meselelerini de ele alır. *Necip Fazıl öncelikle bir şairdir. Şairliği meslek haline getirmiştir.*

Necip Fazıl'a göre şair, gözle görülmeyen alemi kurcalayan bir çilingirdir. İlim ve sanat, insanın yaratılışının ilk gayesi “*gaibi*” (*görünmeyeni*) araştırmaktır. Bu işi şairler yapabilir. *Necip Fazıl'ın* şiiri bir sonsuzluk arayışıdır. Ancak bu akılla değil, sezgi, duygu ve ilhamla yapılabilecek bir arayıştır. Ona göre; “*şairin iç nefesiyle, dış kalıbı*” birbirini tamamlamalı, “*şairde şairin ne söylediğinden çok, nasıl söylediğine*” bakılmalıdır. *Üslup şiirin vazgeçilmez unsurudur. Üstad, Necip Fazıl Kısakürek'in* Türkçemizin şaheseri olarak kabul edilen “*Geçen Dakikalarım*” şiirinde bu özelliklerin tamamı görülür.

*Kimbilir nerdesiniz,
Geçen dakikalarım
Kimbilir nerdesiniz?*

*Yıldızların korkarım,
Düştüğü yerdesiniz,
Geçen dakikalarım?*

*Acaba tütsü yaksam,
Görünür mü yüzünüz?
Acaba tütsü yaksam?*

Siz benim yüzümsünüz

*Eğilip suya baksam,
Görünür mü yüzünüz..?*

Faruk Nafiz Çamlıbel'in, sade, anlaşılır ve lirik bir üslubu vardır. Halk şiirinin söyleyiş güzelliğini modern şiire taşımayı başarmıştır. Hece ölçüsünü ustalıkla kullanmış şiirlerinde ritim ve ahenk unsurlarına büyük önem vermiştir. Anadolu'nun step manzaralarını, çobanların hayatını, köylerimizin panoramasını gerçekçi bir bakış açısıyla anlatmıştır. Ona göre şiir sadece aydın kesimin anlayabileceği karmaşık bir sanat dalı olmamalı, halkın da anlayıp zevk alabileceği bir forma sahip olmalıdır. Faruk Nafiz'in yanık üslubunun ortaya çıkmasında, 1922 yılında daha 24 yaşındayken, Kayseri Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak tayin edilmesinin büyük etkisi vardır.

Anadolu'nun savaşımlardan yorulmuş, bitap düşmüş, çaresizlik ve perişanlık içinde hayata ve toprağa tutunan suskun insanının içindeki acıyı keşfetmiştir. Anadolu insanın

Faruk Nafiz Çamlıbel

sadeliği, içtenliği sabrı ve yaşadığı zorluklar, yüreğinde travmalara sebep olmuş, ruhunda hissettiği bu duygular onun şiirinin ve üslubunun şekillenmesinin temel taşlarını oluşturmuştur. "**Sanat**" başlıklı şiirinde;

*Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolumuz,
Arkadaş biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz..!*

Bu başkaldırı, bu söyleyiş, bu üslup, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bütün Türkiye'de büyük bir yanık uyandırır. "*Memleket, vatan, gurbet ve memleket sevgisi*" aydınların Anadolu'yu yeniden keşfetmelerine sebep olur. **Faruk Nafiz Çamlıbel**, *Han Duvarları* şiirinde de Anadolu coğrafyası, Anadolu insanı ve şair

vardır. Adana'dan Kayseri'ye at arabasıyla üç günde giden şair, gördüğü bütün manzaraları en küçük teferruatına kadar anlatır. Milletimiz, uzun yıllar bu şiirin tesiri altında kalmış, "**Han Duvarları**" en çok okunan şiirlerin başında yerini almıştır. *Bu muhteşem üslubun kudretini buralarda aramalıyız.*

.....
*Bir deva bulmak için bağrındaki yaraya
Toplanmıştı garipler şimdi kervansaraya.
Bir noktada birleşmiş vatanın dört bucağı,
Gurbet çeken gönüller kuşatmıştı ocağı.*

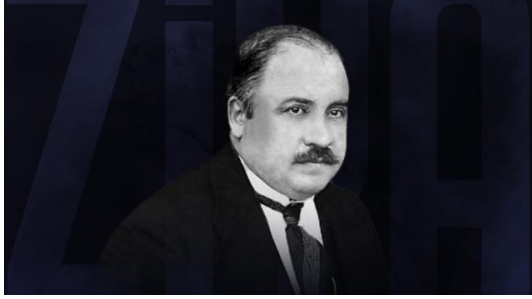
Faruk Nafiz'in şiirlerindeki samimi duyguları, redifleri ve kafiyeleri ustalıkla kullanması, şiirlerinde seslere verdiği değer, akıcı üslubu, kelimeleriyle Anadolu insanının ızdırabını hissettirmesi, Anadolu coğrafyasının

panoramasını bir resim gibi çizip gözler önüne sermesi, yeni bir şiir dili meydana getirmiştir. **Çoban Çeşmesi** şiiri de kavuşamayan aşıkların yanık bir türküsü gibidir.

*Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi,
Ey suyun sesinden anlayan bağlar
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi
.....
Leyla gelin oldu, Mecnun mezarda,*

*Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda,
Ateşten kızaran bir gül arar da
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi*

*Ne şair yaş döker ne aşık ağlar,
Tarihe karıştı eski sevdalar,
Beyhude seslenir, beyhude çağlar,
Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi...*

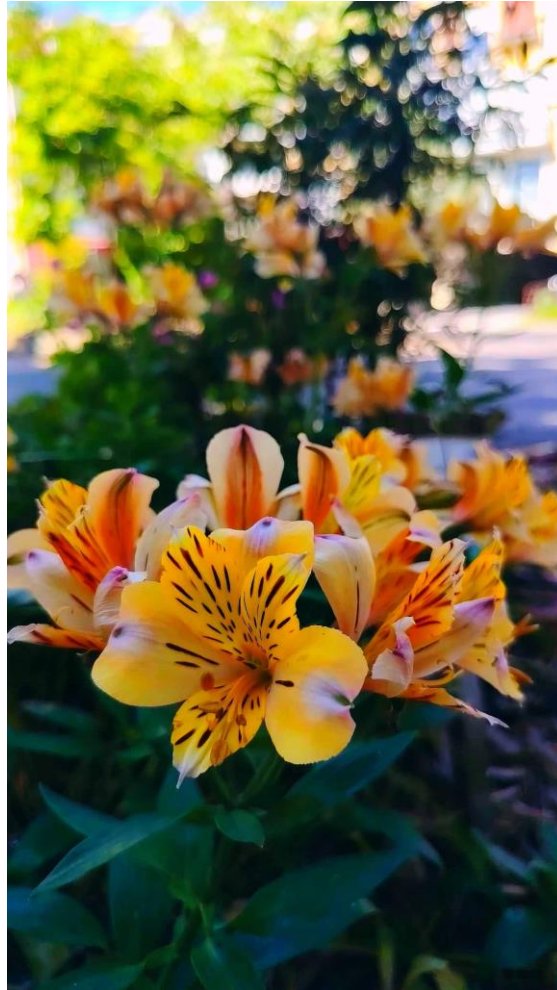

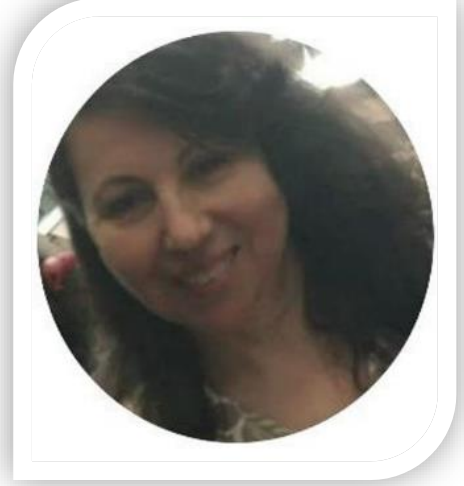
Ziya Gökalp

Üslup yazımını **Ziya Gökalp**'in, folklor ve kültür ayrımını dair şu sözleriyle bitirelim. *“Gelişmiş milletlerin kültürü, gelişememiş milletlerinse folkloru vardır. Folklor malzemesi*

işlenmedikçe kültür haline dönemez. Bugünün iletişim vasıtaları folklorun saflığını öldürmüştür. Artık Anadolu'yu, yüksek kültür ve sanat eserlerinin ortaya çıktığı bir yer olarak görmek gerekiyor.”

Kaynakça; Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977. / Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014. / Mehmet Kaplan, Şiir Tahliller, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1978. / Rene de Gourmont, Fikir Üretimi, Batı Klasikleri, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul, 1991.

ENETYA**AYTEN ÇELEBİ**

*Bugün solgunsun dün gibi
dün gibisin Enetya
ait olduğun gün
bugün de değil yarın da*

*Kim bilir kaç kişi Enetya
kaç kişi dünyanın bir yerlerinde
dün gibi solup
kaç kişi yarına parlamakta*

Falçı

*Adımı sormasan yüzüme baksan
Şöyle göz bebeğime bir kulaç atsan
Silik alfabemi parçalamadan
Sevdamin baş harfi çıkar mı falcı*

*Yaşımı sormasan serime baksan
Dizilmiş saçlarım tarumar yapsan
Karşına çıkacak sayısız aktan
Ömrümün son harfi çıkar mı falcı*

*Avcumu açmasam nabzımı tutsan
Kimi titreşimden kimi dalgadan
Her atışta saklı nice anıdan
Kalbimde taht kuran çıkar mı falcı*

*Ben kahve içmesem defter kapatsam
Yakıp küllerini bir tasa koysam
Şöyle parmağınla bir parça bansan
Uğrun uğrun yanıp söndüğüm yardan
Ne kalmış geriye çıkar mı falcı*

Lepiska

*Kokun gelir hatıradan hayalden
Baharda çekilen hoş nefes gibi
Sesin gelir kardan yağmurdan yelden
Bilinmez yerlerde bir adres gibi*

*Sen bu satırları okuyan sen her kimsen
Eğer bir kez bile görmemişsek birbirimizi
Diyelim ki ayrı zamanlardayız ya da aynı yerlerde
Aramızda yıllar çok
Ya da yollar uzak
Anlattım sana bir şeyler elini tutarak
Sen de anlat*

*Umarsız bir gece vakti göklerden
Ses alır seslenir birileri
Lepiska saçlar düşer gözlerinin önüne tel tel
Ulaştırır seni de belki istediğin yerlere*

Doğum Günün

*Sen zaten vardın
vardın bebeğim
asırlar olmuştu dalıydın bir çiçeğin
sesiydin dalgaların
bucaksız ormanların korkusuz yelesiydin
yamaçlarıydın mis kokan yaylaların
bir efkardın
çilesiydin Anadolu bozkırlarının
severdiniz yol vermeyen dağların
zirvelerine çıkmayı
bilirdiniz en olmayacak yerlerde
olup da karşılamayı
şimdi sen
o keskin bakıştan aldığım kanımsın
uğruna bir ömür tükettiğim yaz aşkımsın
biraz da benimle olacaksın
başladı sancularım
kısaldı nöbetlerimin arası
dizlerim birleşmiyor artık
dar ince bir yoldasın
yollar kan yollar karanlık
aydınlık yakın
ve sen
en derin vadilerimi zorlayarak
güneşten önce doğacaksın*

HABERİN VAR MI DEVLETLİM?

CENGİZ AYDOĞDU

Bizim için devlet-millet ilişkilerinin bir başka kilit noktası, günümüz Türkiye'sinde nasıl bir millet yapılanması mümkün ve uygundur? Hangi tür bağlılık biçimi geçerlidir? sorularının cevabında gizlidir. Bu soruların geçerli cevabını (kanaatimce) öncelikle tarihimizde arayabiliriz. Şükür ki böyle bir fırsata her an için sahibiz.

Joyce Appleby “Tarihini yazan halk milletleşir” derken, tarihin şimdiki hâli tanzimdeki fonksiyonuna işaret ediyordu. Bu açıdan bakılınca Türk tarihi, halktan kopuk totaliter bir devlet yapılanmasını ve ırkçı bir milliyetçiliği imkânsız kılıyor. Hatta bizim tarihimizin tabii seyri, batılı formatlarıyla bir ulus devlet teşkilini dahi bu topraklar ve üzerinde yaşayanlar için anlamsız hale getiriyor.

Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti devleti, her şeye rağmen, hâlâ -fonksiyonları itibarıyla- dünya devleti mevkiinde görünmektedir. Dünya devleti sözü boş bir iddia gibi görünebilir. Ancak geçmişin ve geleceğin hikaye edilme hakkının kimde olduğu hususu bu sözün bir iddia mı yoksa bir tespit mi olduğu hususunun açıklığa çıkarılmasını tayin edecektir. Çünkü tarihini yazabilme hakkı her

millet için hayati bir saha olarak tezahür eder. Fakat biz de bu hak, kullanılmayan haklar cümlesindedir.

Tarihimizi hikâye etme hakkı hiç kimsededir; çünkü tarihimiz hikâye edilmemektedir. O kadar ki, bugünün Türkiye'sinde tarihimiz hususunda mesela Kongolularla aynı cehaleti paylaşan insanlara aydın denilir. Hatta onlar devlet idaresinde söz sahibi dahi olabilirler. Oysa, Orta doğu coğrafyası için devlet ve millet kavramları tarihle ve özellikle I. Dünya savaşının tasfiye edilmemiş neticeleri ile doğrudan alakalıdır.

Bu konudaki hal-i perişanımız yüzünden milletin, devletin ve aydınının millet telakkileri maalesef birbirinden çok farklıdır. Gün gibi açık bir bedahettir ki, Millî kültür değerlerinden bağımsız işleyebilen bir devlet mantığı dünyanın hiçbir yerinde uzun ömürlü değildir. Hülasa milletin kültürü ve iradesi ülke yönetiminde fonksiyonel değilse orada, çözülmesi gereken hayati meseleler var demektir.

MİLLİ ŞUURUN MEKÂNI, İMKÂNI VE İMKANSIZLIĞI

“Kitaptaki modele uymuyor diye bu ülkeyi başından beri yanlış antihistorique bir entite (tarih dışı, tarihi gelişmeye mugayir bir oluşum) gibi değerlendirmek sağlıklı ve bilgisiz aydınlara göre bir tavidir, maalesef bu tavır çok yaygındır.”

İlber ORTAYLI

Millet dediğimiz sihirli varlık, ilk ifadesini hiçbir kelimenin seslendirilmesine ihtiyaç duyulmadan zihinlerde ve gönüllerde oluşan manevi bir lisanı bulur. Kelimelerden ve sözlerden müstağni olan bu manevi lisanın oluşumu, Millî hayat içinde yüzyıllar boyunca tekevvün eden esaslı birtakım unsurların istisnai bazı şartlarda bir araya gelmesine bağlıdır. Millet varlığının özünde mündemiç olan bu yapıcı unsurlar, toplum mühendisliği mantalitesinin anlama kapasitesinin üzerinde bir tesir icra ederek bir arada yaşamın poetikasını dile getirecek bir lisanın inşasına imkân sağlar.

Bu sayede, Millî hayat içerisinde birlik ve beraberliğin esasını teşkil eden bir iletişim (biraz da irrasyonel bir şekilde) kendiliğinden mümkün hale gelir. Ve bu iletişim, sağlıklı işletebildiği müddetçe, (millet dediğimiz sosyal varlığın malzemesi olan) fertler arasında,

ses, his ve irfan intikalini imkansız hale getiren, birbirinden bağımsız toplumsal duvarların oluşmasına müsaade etmez. Böylece Millî hayatın zenginliğini oluşturan çeşitli toplum kesimleri, ne kadar farklı tarzda, usulde ve aksanda konuşursa konuşsun, farkında olmadan ve fazla bir gayret sarf etmeden ortak bir duygu ve zihniyet dünyasının dilini konuşurlar.

Buluşacak Köşesi Olmayan Duvarlar

Konuşulan lisanın arka planında, bir kültür ve zihniyet dünyasının sihirli ve velûd zenginliğinin bulunduğunu düşününce, bazı seslerin sahibi ile aramızda, konuştuğumuz kelimelerin aynı lügatte bulunmasının dışında acaba hangi ortak değerler var diye merak ediyorum. Çünkü aynı dilin kelimeleri ile birbirlerine bu kadar yabancı dünyalar inşa edilebilmek herhalde pek çok farklılığı zorunlu kılar.

Biliyoruz ki kelimelerin libası insanın iç dünyasında kesilip biçilir. Her kültür hatta her şahsiyet kelimeleri kullanırken onlara kendinden bir şeyler (belki de çok şeyler) ekler. Bu yüzden sağlıklı bir kültür ortamında farklılıklar tabiidir. Ama bizdeki farklılıklar birer tenakuz olarak tezahür ediyor. Bunları tabii karşılayamıyoruz.

Bu açıdan, ülkemizdeki insanların üzerinde (sadece dil değil) hayat tarzı farklarının yansımaları görünce, aynı millete mensup olmanın bir fert üzerinde tezahür edebilecek ne gibi emareleri vardır veya var mıdır; varsa nasıl olmalıdır? Sual, doğrusu beni

endişeye sevk ediyor. Ortega Y. Gasset'in yaşadığı dönemin İspanya'sı için yaptığı "su geçirmez bölmeler" tahlilinin günümüz Türkiye'si için de geçerli olabileceği ihtimalini gönlüm kaldırmıyor. Ama Türkiye'deki toplumsal manzara da pek iç açıcı görünmüyor.

Ülkesinin vicdanı olan Gasset, yaşadığı devir İspanya'sına büyük bir soğukkanlılık ve basiretle bakmasını biliyordu: "Büyük bir halkın yarattığı bütünleşme her şeyden önce değişik etnik ya da siyasal öbeklerin eklemelenmesidir, ..." diye söze başlayıp, bu eklemelenmenin gitgide bir ayrışmaya doğru gidebileceği tehlikesine işaret ederek devam ediyordu:

"Ulusun bedeni büyüdükçe ihtiyaçları karmaşıklaşır, toplumsal işlevleri ve onun sonucu olarak, onları yerine getiren organları farklılaştıran bir hareket başlar. Birlikçi toplum çerçevesinde küçük kapalı evrenler belirir ve giderek genişler, her birinin kendine özgü havası, ilkeleri, çıkarları, öbürlerinden ayrı duygusal ve ideolojik alışkanlıkları vardır."

Ne var bunda, her büyük cemiyette böyle farklılıklar olur ve olmalıdır, hatta, bu farklılıklar o cemiyetin veya milletin zenginlikleridir, diyebilirsiniz. Zaten, Gasset de farklı bir şey söylemiyor. Lakin, tehlikenin tam da bu noktadan sonra başlayacağını söylüyor: "Bir toplumsal bütünün parçalarının dilek ve düşüncelerinin aynı olması gerekli de değildir, önemli de değildir; gerekli ve önemli olan, onların her birinin, öbürlerinin dilek ve düşüncelerini bilmesi ve bir biçimde

yaşamasıdır. Bu eksik kaldığında, söz konusu sınıf ya da meslek kuruluşu bazı ilik hastalıklarına tutulanlar gibi, dokunma duygusunu yitirir."

Siz bu noktada son zamanlarda alkışla cenaze kaldırılmasından Beethoven'in Dokuzuncu Senfonisini dinlemenin çağdaş Türkiye'nin göstergesi sayılmasına kadar farklı(!) ve çok renkli(!) bir tabloyu gözünüzün önüne getirebilir, sonra da yazılı ve görsel basında kör döğüşü şeklinde cereyan eden tartışmaları hatırlayarak, bu insanlar hangi ortak (zihni ve kültürel) zeminde hangi ortak değerlere dayanarak neyi tartışıyor diye düşünebilirsiniz. Ancak Gasset'nin tespiti çok acımasızdır ve tam da bizim bugünkü durumumuza tekabül etmektedir:

"...giderek bir tek kendisinin var olduğuna, kendisinin her şey olduğuna, başlı başına bir bütün oluşturduğuna inanır. (...) Günümüzde İspanya'nın toplumsal yaşamı bu acımasız tekilciliğin en ileri örneğini sunmakta. Bugün İspanya bir ulustan çok, bir su geçirmez bölmeler bütünüdür ancak."

Bu sözleri, bu sözlere konu olan İspanyol toplumunun çok acı bir iç savaş tecrübesi yaşadığını hatırd tutarak okursanız meseleyi daha "vuzûh" içinde daha "vazih" değerlendirebilirsiniz. Bu değerlendirmeyi yaparken akıldan çıkarılmaması gereken husus, Millî bünye içinde su geçirmez bölmelerin oluşmaması için yapılacak ilk şeyin sağlıklı

iletişimi mümkün kılacak bir dilin oluşumuna imkan sağlamak olduğudur. Tabi bunu için de tahrif ve tahdit edilmemiş bir zihniyet ve hayat aleminin devam ettirilmesi bir zarurettir.

Can Haber Almakla Can Olur

Karl Deutsch, “millet kurma işinin bir haberleşme işi” olduğunu söylerken, belki de kuruluşun iradi tarafına vurgu yapıyordu. Lakin bir milletin kuruluşunun gayri iradi ve imkanlar aleminin üzerinde fizikötesi alanda cereyan eden bir tarafı da her zaman vardır. Bu metafizik tarafa tam manası ile nüfuz edemeyiz; belki varlığını tespit edip, millet ve milliyet tahlillerinde dikkate alabiliriz. O tarafta her şey kendiliğinden cereyan ettiği için, ancak işler ters gittiği zaman o tarafın farkına varırız.

Şüphesiz Deutsch'un kastettiği haberleşme ancak “Millî bir lisan” vasıtasıyla inşa edilebilecek müstesna bir iletişim ortamında cereyan edebilir. Zira millet kuruluşu, biraz da gönüllerde cereyan eden bir oluşumdur. Bu yüzden kelimelerin telaffuzu ile birlikte sadece seslerin değil, bir takım müşterek hislerin de muhataba intikali sağlanmıyorsa “kurucu haberleşme” sağlanmıyor demektir.

Konuşulan lisanın Millî olabilmesi için, herkesin kendisinden ve mensup olduğu Millî kültürden müşterek değerleri ifade eden, derinlerdeki manevi bir lügatin kelimelerinin telaffuzu gerekir. Çünkü lisan tarihin arşivi, kültürün hafızasıdır. Yüzyılların izini taşır. Lisanın bu tarafı ihmal edilirse aynı kelimelerle

bir millet kurulmaz, hatta kurulmuş bir millet dağıtılabılır.

(Türkiye’de, dil devrimi sonrasında insanlarımız konuştukları kelimelere bakarak birbirinin siyasî tarafını kestirebiliyor, düşman veya dost hatta hain ilan edebiliyorlardı.) Rahmetli Muzaffer Sarısözen “Millî birlik ve beraberlik, bağlamanın telleri arasındadır.” dermiş. Müziğin bir insan topluluğunun hayatındaki fonksiyonu dile getirmek için söylenen bu sözü, Türkiye gerçekleriyle birlikte düşününce yüzümüzü acı bir tebessüm yoklayacaktır.

Hepimiz biliyoruz ki, Türkiye’de özellikle altmışlı yıllardan sonra şiir, edebiyat ve bilhassa müzik Millî birliği parçalamak için ülkemize teşrif eden ideolojilerin en müsait enstrümanları olarak kullanılmıştır. Mesela; Sarısözen’in Millî birliğin pekiştirilmesi için uygun bir unsur olarak gördüğü bağlama, sosyal çatlaklar oluşturulmak için kullanılmıştır. Bağlama çalan adam nasıl bir tarihi macera ve kültürel gelişmenin eseri ile meşgul olduğunu bilmeyince, Millî birliğin tesisinde kullanılacak bir alet fesadın aracı olabilmektedir.

Tıpkı bu örnekte olduğu gibi, insanlar, konuştukları lisanın bir insan topluluğunun millet olma şuurunu idrakteki fonksiyonunun farkında olmazlarsa ortaya millet kurucu haberleşme değil iğva edici haberleşme çıkar. Çünkü dil, millet olmanın ilk ve en temel şartıdır. Tabii bu dilin anadil dediğimiz şeyi

ihativa eden ama onu aşan bir zenginlik taşıması şartı vardır. (Anadilin kelimeleri kullanılarak ortaya konulacak bir medeniyet lisanı)

Bu açıdan bakılınca Cumhuriyet Türkiye'sinde Millî kültürün bütün nüanslarını ifade edebilecek, geçmişin ve geleceğin hikayesini taşıyabilecek bir dili telaffuz edememenin buhranının yaşandığı görülecektir. Cumhuriyet Türkleri aynı kelimeleri kullansalar da (gerçi kullanmıyorlar ya) sanki farklı

lisanları konuşuyorlar; çünkü dili telaffuz eden zihniyet, (çok az istisna dışında) maalesef Millî hayattan ve Millî kültürün vâhid-i kıyasîlerinden bihaber görünüyor.

Aslında Türk dilinin gramer, sentaks, cümle ve kelime buhranından daha önemli bir mentalite problemi vardır. Aşmamız gereken ilk temel problem budur. Aksi halde Türk dili, Millî birliğin dili olmaktan çıkacaktır.

KENDİ KENDİNE

HÜZEYME YEŞİM KOÇAK

Önemli hastalıklarımızdan biri de narsisizm, bencillikle malul bireyciliktir.

İnsan şahsını beğenmez gözüke bile; başkalarına kıymet vermeyip, kulaklarını, gözünü ve yüreğini kapayabilir.

Hatta hayatta gerçek manada seçeceği, halkasına lâyük görüp dâhil edeceği, bir Allah'ın kulu bulunmayabilir.

Sadece kendiyile hemhâl olur, kendiyile geçinir, tüm sermayesi zatıdır. Başkasını da kendi merkezinde hesapsız kitapsız eritmesi, âdeta ikinci bir "Ben" yaratması bu zafiyetlerden biridir.

Vaktiyle "Kendi" diye bir öykü yazmıştım. Biraz günümüz ahvalini anlatır.

"KENDİ"yle konuşuyor, kendiyile yazıyor, kendiyile kavga ediyordu. Birkaç arkadaş? Üç beş dostla? karşılaştı. Âdet gereği söze başladı. GÖNÜLSÜZ'ce konuşuyordu. Kelimeleri, muhatabının yüreğine değmiyordu. Karşılıklı "KENDİ"likler iletişime giremiyordu. Yâreni bilgisayardı, almış başını gitmiş, yön­süz, avare hayallerdi ki seraplarla haşır neşirdi." (Hüzyme Yeşim Koçak, Muhabbet Buyursun Gelsin, Romantik Kitap, 2005)

Böylece insan bir yalnızlık uçurumuna yuvarlanır. Issızlaşır, kireçlenir, özünü kafesler. Biz bir yerde ötekiyle, başkalarıyla zenginleşiyor, yeni hayat tecrübeleri ediniyor, tefrik ediyor, uyarılıyor, yön belirliyoruz.

Üstelik takdir edilmek, beğenilmek, onaylanmak istiyoruz, bu da en azından "üçüncü bir kişinin varlığını gerektiriyor."

Oysa düşmanca bakış ya da diğerini "değersizleştirme" bize bir şey kazandırmıyor. Elbette sınırlarınız, çizgileriniz, duruşunuz olacak bu ayrı bir konu.

Fakat fildişi kuleler, sırça köşkler de her zaman işe yaramıyor, derin, kör bir yalnızlığı, tutsaklığı getiriyor. Dört bir yandan cevherli(!) kişiliğimizi kuşatıyor, pek bi beğendiğimiz, onca ihtimam gösterdiğimiz sesimiz dahi artık bize ulaşmıyor yetmiyor.

Dil, pepeleşiyor. Zaman, aslında şahsımıza karşı cimrileşiyor.

Hayatı kazmak, güzelliği aramak, bazen konaklamak, hep aynı köşede kıyıda, dar kırıncı merdivenlerde kalmamak lâzım. Anahtarlar, pusulalar, rehberler de bizim için.

İnsan şüphesiz şahsiyetini korumalı, yani kalabalıklarda kaybolmamalı ama evrenin, belki her birimin, toplumun, diğerinin de kıymetini bilmeli; herhâlde bir ölçüye, şîara göre okuma yapmalı.

Yürek, zihin zenginlikleri; bu bağlar, keşifler, birlikler, başkalarının katkıları ve anlam(landırm)a çabalarıyla gelişiyor.

Koreli düşünür *Byung-Chul Han* kitabında, (insanın kendine ve dünyaya yönelttiği) şiddet ruhu, husumet konusunda, aydınlatıcı bilgiler sunuyor. Sosyolog *Richard Sennet*'ten bir alıntı aktarıyor.

“Bir karakter bozukluğu olan Narsisizm, insanın kendine derin sevgisinin tam zıttıdır. Kendine dalmak ödüllenme sağlamaz, acı verir. “Kendi” ve “Öteki” arasındaki sınırın silinmesi, Kendi’nin hiçbir zaman yeni, ‘farklı’ bir şeyle karşılaşmayacağı anlamına gelir. Narsisist birey yeni ve farklı olanı, onda Kendi’ni bulana kadar massedip (içine çekip) dönüştürür- ve bu Öteki’ni veya Farklı Olan Şey’i önemsiz hale getirir. ... Narsisist tecrübe değil bir yaşantı peşindedir – karşısına çıkan her şeyde kendini yaşamak ister. ... **İnsan**

Kendi’nde boğulur... .” (Byung-Chul Han, *Şiddetin Topolojisi*, Metis Yayınları, 2021)

“Sokaklar da başka “KENDİ”ler vardı. Hepsi de birbirine eş, iç ve dış evrenine yad.. yabancı... (...)

“KENDİ”YLE yol alamıyordu.

Düşünüyordu ki “KENDİ KENDİ”NE tuzak kurmuştu. “KENDİ”nin esaretinden kurtulamıyordu.” (Hüzeyme Yeşim Koçak’ın **Kendi** öyküsünden)

BADEM

TEVFİK OVACIK

Küçük balıkçıyla, yaz mevsiminde sabah vakti saat dokuz gibi, güneş henüz ovayı kapladığı bir zamanda damdaki kamelyanın gölgesinde limanı seyrediyorduk. Tarık yeni başlamasına rağmen balıklara ve denize ait bütün bilgileri öğrenmişti. Instagram'da kendine Küçük Balıkçı adında bir hesap açmıştı. Fen lisesinde okumasına rağmen biz ona küçük balıkçı demeye başladık. Tarık denizin iyotunu yutmuş havası ruhuna hâkim olmuştu. Bu liman nasıl olur da buraya yapılr diye söylendi? Berrak dimağı, temiz ruhu ve endişeli haliyle. Bir gün karaya vuran fok balığı yavrusunun resmini sosyal medyada paylaştığımda onun merakı üzerine; ona, Badem'i anlatacağıma dair söz vermiştim. İşte tam zamanıydı.

Yeşilovacık Körfezi'nin Karaburun mevkiinde, çam ormanlarının gölgesi denizin lacivertiyle evlenirdi. Akdeniz, binlerce yıldır buradaki kayalıkları usul usul oyararak saklı odalar, derin dehlizler meydana getirmişti. İşte o odalardan biri, üzeri sık çam ağaçlarıyla örtülü, dışarıdan bakan bir yabancıya asla fark edemeyeceği kadim bir fok mağarasıydı. Bir fok ailesinin fırtınalardan ve insanoğlunun gözlerinden uzakta, güvenle barınabileceği kadar geniş, şefkatli bir yuvaydı burası. **Anne fok Badem**, o sabah da her sabah yaptığı gibi mağaranın karanlık serinliğinde ikinci yavrusunu emzirmişti.

Yavrunun süte doyan nefesi mağaranın taş duvarlarında yankılanırken, Badem binlerce yıllık atasından kalan bu dik kayalık içindeki mağaradan denize doğru süzüldü. Bu koy, sadece foklar için değil, deniz altı dünyası için de korunaklı bir sığınaktı. Balıklar

yumurtalarını bu sakin suya bırakır, kendilerini derin denizin tehlikelerinden burada korurlardı. O gün de suyun altında yoğun bir melanur sürüsü gümüş bir bulut gibi parlıyordu. Badem, daha balıklar derinlere kaçmaya fırsat bulamadan günlük av ihtiyacını kolayca karşıladı. Artık gün boyu çevreyi keşfedebilir, yavrusuyla denizle oynaşabilirdi.

Badem'in bıyıkları ve insanı derin bir mahcubiyetle izleyen iri, koyu gözleri vardı. Sırtı, güneşte parılayan ipeksi tüylerle kaplıydı. Deniz altındaki titreşimleri millerce öteden sezer, limandan ayrılan her teknenin sesini ezbere bilirdi. Ama içlerinde bir tekne vardı ki, onun motor sesi yükseldiğinde Badem'in etleri ürperir, sınırları bozulurdu. Çünkü o tekne ne zaman görünse, az sonra denizin kalbini patlatan, bütün balıkları sağır eden yüksek titreşimli dinamit sesleri gelirdi. O patlamalar, koca körfezi sarsar, *Badem* ve ailesinin yüreğine tarifi imkânsız korkular salardı. Yine de insanoğlunun hepsi aynı değildi. Badem'in bu koca denizde en çok sevdiği iki insan, balıkçı *Cort Mustafa* ve eşi *Yaşar Abla* ydı.

Yaşar Abla, o hüzünlü ve iri gözlerine bakıp ona "**Badem**" adını koymuştu. *Badem*, onların teknesinin sesini duyduğunda adeta eski bir dosta koşar gibi gider, kafasını sudan çıkarıp badem gözleriyle onları selamlardı. Mustafa ve Yaşar Abla ağları temizlerken, ayırdıkları küçük balıkları *Badem*'e fırlatırlar, onun beslenmesine yardımcı olurlardı. Gerçi *Badem* bazen açık denizlerde avlanamadığında uslu durmaz, Mustafa'nın ağlarına takılan balıkları

gizlice yer, bunu yaparken de ocağına incir ağacı diker gibi ağıları paramparça ederdi. Yine böyle bir günün sabahında, Cort Mustafa ve Yaşar Abla şafak sökmeden denize açılmışlardı. Bir aydır dinmeyen amansız fırtına yüzünden balığa çıkamamışlardı.

Evde bekleyen altı boğaz vardı; ne yiyecekleri kalmıştı ne de ceplerinde bir kuruş para. Mustafa büyük umutlarla ağı çekmeye başladığında, makaradan sadece kurşunlarla beraber boş mantarlı ipleri geldi. Ağ boydan boya yırtılmış, parçalanmış içindeki tüm rızık Badem'in midesine inmişti. Mustafa o gün sinirden deliye döndü, denize doğru avazı çıktığı kadar bağırdı.

Fakat ertesi gün hava yatışıp başka bir bölgede avlanmak için yola çıktıklarında, *Badem* yine teknenin yanında bitti. Suyun yüzeyinde suçlu, mahcup ve bağışlanma dileyen gözlerle onlara bakıyordu. Yaşar Abla'nın içi elvermedi; "*Ne olurdu sanki birkaç gün bize bıraksaydın da sonra alsaydın payını*" diye serzenişte bulundu? Sesinde kızgınlık değil, bir annenin evladına sitemi vardı. Mustafa'nın da öfkesi uçup gitti. Deniz buydu işte; rızkın kaynağı da oydu, rızkı fokla paylaşan da oydu. *Mustafa Karaman*, Yeşilovacık körfezinde yerleşik on bir geleneksel balıkçı ailesinden birinin direği idi. Babadan, dededen balıkçıydı. Bu topraklarda doğan her çocuk gibi, onun da kalbi daha kundaktayken deniz ritmiyle çarpmaya başlamıştı. Başka yerlerde çocuklar annelerine ben nereden geldim diye sorduklarında; "*seni leylekler getirdi derler ya ; sahilde de denizden tuttuk*" derlerdi.

Yeşilovacık, Akdeniz'in binlerce yıllık balıkçılık geleneğini göğsünde taşıyan bir kasabaydı. Meslek olarak on bir aile bu işle geçinse de aslında kasabada denize eli değmemiş tek bir kişi bile yoktu. Herkes hayatının bir döneminde mutlaka miçoluk yapmış, denizin tuzunu yutmuştu. *Bu mahallede parasız kalınsa bile aç kalınmazdı; çünkü deniz herkesi doyuran ortak bir anneydi. Hepsinden önemlisi, gökyüzü ve iklim bu insanların kaderini çiziyordu.* Sabah uyanan herkes önce başını göğe kaldırır sonra denizin rengine bakar ve havanın yönünü tayin ederdi. Eskiden

balıkçılar sandallarını "*Kaklık*" adı verilen doğal bölgeye bağlarlardı. *Kaklık* hafif rüzgârlara karşı korunaklıydı.

Gece ya da gündüz, ansızın patlayan her büyük fırtınada tüm balıkçılar yataklarından fırlar, dalgalarla boğuşarak kayıklarını el birliğiyle karaya çekmek için yırtınırlardı. Bu çile yıllarca sürdü. Balıkçılar, devlet kapılarını aşındırdı, dilekçeler yazdı ve nihayet köylerine modern bir balıkçı barınağı yapılmasına karar verildi. Herkes bayram ediyordu. Ancak ne olduysa, o barınağın taşları denize döküldükten sonra oldu. Barınak tamamlandığında, burayı önce orta büyüklükteki cam sanayisi gemileri mesken tuttu. Derken, o masum balıkçı barınağının sınırları genişletilmeye başlandı. Bazı şeyler kâğıt üzerinde yürütüldü, maddeler eğilip büküldü ve "*kanuna uydurularak*" balıkçı barınağının tam kalbine devasa bir çimento limanı inşa edildi.

Kanuna uymuştu uymasına ama doğal yaşama, deniz ekosistemine ve insanların sağlığına, tamamen aykırı, mahallenin yerleşim düzenini tehdit eden devasa bir canavar yanı başlarında faaliyete geçmişti. Bu aslında kanunun da lafzı ve ruhuna aykırı bir durumdu. Artık körfezin o lacivert sularına yüz bin tonluk devasa gemiler giriyordu. Limandaki hummalı çalışma sırasında çıkan korkunç gürültü bir yana, yükleme ve boşaltma anında havaya savrulan, rüzgârla evlerin içine kadar giren çimento tozu kasabanın üzerine gri bir kefen gibi serildi. Havaya savrulanın yarısı da denize dökülüyor, suyun rengini bulandırıyor.

Vahşi kapitalizm, köye sadece makineleriyle değil, sinsi bir stratejiyle girmişti. Liman sahipleri, standartlara uymayan, insan sağlığını hiçe sayan bu illegal düzeni korumak için köylünün kendisini bir silah olarak kullanmaya başladı. Çevre köylerden ve mahalleden işe aldıkları gençleri, kendi anne babalarına ve komşularına karşı birer kalkan haline getirdiler. Ne zaman bir köylü tozdan, gürültüden şikâyet edecek olsa, fabrika yönetimi "*Eğer bizi şikâyet ederseniz fabrikayı kapatırız, komşularınız işsiz kalır*" ya da "*sizi işten çıkarırız*" tehdidini savurdu. Haklı talepler, köylünün ekme kaygısı ardına gizlenerek pasifize edildi.

Hatta daha da ileri gidildi. Uygun olmayan, doğayı katledecek yeni yatırım projeleri için, fabrikada çalışan işçilere baskı yapılarak sanki halk bu durumdan memnunmuş gibi toplu imzalar atıldı ve liman daha da büyütüldü. Mahalle esnafına da yüksek bedelli işler verilerek, onlar da sistemin birer savunucusu yapıldı. Artık mahallenin kahvesinde, bakkalında o eski birlik ruhundan eser kalmamıştı. Fabrikadan beslenen esnafılar, "*Yeter ki bizim işimiz yürüsün, para kazanalım, köyün ne olduğu umurumuzda değil*" mantığıyla köyün eski ahengini ve dayanışma kültürünü hızla bozdular. Doğru dürüst bir imar planı isteyen, kamyon trafiğinin çocukların hayatını tehlikeye attığını söyleyen vizyon sahibi insanlar, kendi komşuları tarafından "*gençlerin ekmeğiyle oynamakla*" suçlanarak itibarsızlaştırıldı.

Yeşilovacık artık eski huzurlu mahalle değildi; düzensiz imarın, kontrolsüz kamyon trafiğinin, geceyi gündüze katan gürültünün ve boğucu toz bulutunun içinde büyüyen ama bir türlü gelişemeyen hantal bir kasabaya dönüşmüştü.

Bu fiziki büyüme, ruhsal bir çürümeyi de beraberinde getiriyordu. İnsanlar paranın sıcak yüzüyle körleşirken, denizin altındaki trajedi görünmez hale gelmişti. Yüz bin tonluk devasa kuru yük gemilerinin homurtuları ve onları limana yanaştıran ve köylülerin "*aygır*"

adını verdiği kılavuz pilot gemilerinin o böğüren, mekanik sesleri koyda yankılanmaya başladığında, suyun altındaki dünya sarsıldı. Badem ve ailesi için Karaburun artık bir sığınak olmaktan çıkmıştı. Gemilerin devasa pervaneleri denizin binlerce yıllık ahengini değiştirdi. Binlerce yıldır denizin dengesini sağlayan akıntı düzeni bozuldu.

Akıntıyla beraber koya gelen ve balıkların beslenmesini sağlayan planktonlar, deniz canlıları yön değiştirip uzaklaştı. Melanurlar, levrekler, çipuralar artık uğramaz oldu koya. Şu koyun dili olsa da söylese; yunusların dansı fokların salına salına batıp çıkmaları, palamutların oynaşmaları artık yok oldu. En acısı da *Badem'in* yuvasına düşen ateşti. Limanın bitmek bilmeyen o yüksek desibelli mekanik uğultusu ve yarattığı stres yüzünden, *Badem'in* o yıl doğan yavrusu ve diğer fokların yavruları zaman zaman mağaralarda cansız halde bulunmaya başladı. Bazen de sahile vurdu. Doğanın kalbi, bu yapay gürültüye dayanamayacak kadar zarifti. Balıkçılar, başlangıçta çok kızdıkları ama içten içe derin saygı duydukları Akdeniz foklarının hürmetine bu doğaya kimsenin dokunamayacağını sanıyorlardı.

Devletin, nesli dünyada tükenme tehlikesi altında olan bu asil canlıları korumak adına, sanayi yatırımlarını engelleyeceğini veya en azından çevreye zarar vermeyecek şekilde

denetleyeceğini umuyorlardı. Fakat yanılmışlardı. Doğayı ve fokları korumakla görevli olan kamu görevlileri, gücün ve sermayenin parıltısına kapılmıştı. Fokların hassas yaşam alanlarını savunmak, gerçeği haykırarak yerine, paranın fısıltısına biat ettiler. Limanın foklara zarar vermeyeceğine dair resmi onay yazıları yazdılar. Haritalar üzerinde oynadılar; fok mağaraları ile sanayi iskelesi arasındaki mesafeleri masa başında yalan yanlış konumlandırarak doğanın katline kılıf uydurdular.

Gelinen son noktada, yıllar önce balıkçılar fırtınadan kurtulsun diye büyük emeklerle yapılan o liman ve barınak, artık balıkçıların teknelerini fırtınadan koruyordu belki ama hayatlarını koruyamaz hale gelmişti. Balık bitmiş, hava zehirlenmiş, kasabanın insanı birbirine düşman edilmişti. *Cort Mustafa*, bir sabah teknesinin üzerinden toz bulutuyla kaplanmış körfeze ve uzaktan süzülen gri gemilere baktı. Sonra başını suyun yüzeyine çevirdi. Badem, artık eski neşesiyle kafasını sudan çıkarıp bıyıklarını sallayarak onu selamlamıyordu. O da mağarasının önünde, gitgide daralan yaşam alanının kıyısında çaresizce dönüp duruyordu.

Mustafa anladı ki, *fok Badem ile kendisinin, ailesinin ve Yeşilovacık'ın kaderi birbirine mühürlenmişti*. Doğanın hakkını savunamayan insanoğlu, en nihayetinde kendi yaşama hakkını da o devasa gemilerin ve vahşi kapitalizmin dişlileri arasında kaybetmişti. Onlar da tıpkı yuvası, yavruları ve denizi ellerinden alınan *fok Badem* gibi; kendi yurtlarında kirli bir gökyüzünün altında sürgün, paylarına düşen ortak tehdidin gölgesinde yapayalnızdılar. Vakit öğleye yaklaşıyordu. Küçük Balıkçı'nın annesi bize çay demlemiş getirdi. Tarık iki de bir vay be! Bu doğaya bunlar yapılır mı? Diye şaşkınlığını gizleyemiyordu.

Küçük balıkçı pür dikkat dinlerken demli çayla ruhumuzu dinlendiren hala çok güzel olan bu manzarayı seyrederek denizin sırlarının derinliğinde Yeşilovacık'ın güzelliğini paylaşıyorduk. O sordu ben anlattım. Daha güzel olabilir miydi? Akliselim galip gelseydi elbette. Bu güzellikler koruyabilir miyiz? Dedi. Bilinçli olursak elbette dedim. Tarık kanında dolaşan deniz sevgisi ile ruhu deniz aşkına bürünmüş genç beyni ile hala yemyeşil dağ ve ovası, masmavi gök ve denizi ile insana yaşam ilhamı veren bu deniz beldesi için neler yapılmaz ki derken; içime dolan ümitle ruhum kanatlanmıştı sanki.

EŞİKTE

**DR. ÖĞR. GÖR.
ÇİGDEM GÜREL AĞIR**

Vehbi Bey Caddesi'nde

Mekân, Bellek ve Zaman Üzerine

Sabahın ilk saatleri, Aksaray'ın üzerinden henüz kalkmamış o ağır sessizlik içinde, Vehbi Bey Caddesi kendini farklı bir dille gösterir. Gürültü henüz birikmemiştir; kalabalık ise dağılmamış, ama daha toplanmamıştır da. Geriye yalnızca taşın sesi, boşluğun ağırlığı ve zamanın o tanıdık ama adı konulmamış hâli kalır. Cadde, tarihi anlatmaz bu vakitlerde; onu usulca fısıldar. Aynı güzergâh üzerinde haftalarca yürünür; yapılar tekrar eder, cepheler tanıdıklaşır, adımlar alışkanlığa dönüşür. Ancak zamanla

fark edilir ki görülen şey değişmektedir. Değişen, mekânın kendisi değil; ona bakan kişinin içindeki histir. Çünkü mekân, yalnızca bakıldığında değil, içinde vakit geçirildikçe açığa çıkar. Eşikler, kapılar, daralan ve genişleyen boşluklar; hepsi kendi ritmi içinde konuşur. Bu ritmi duymak için yavaşlamak, belki de durmak gerekir.

Paşa Hamamı

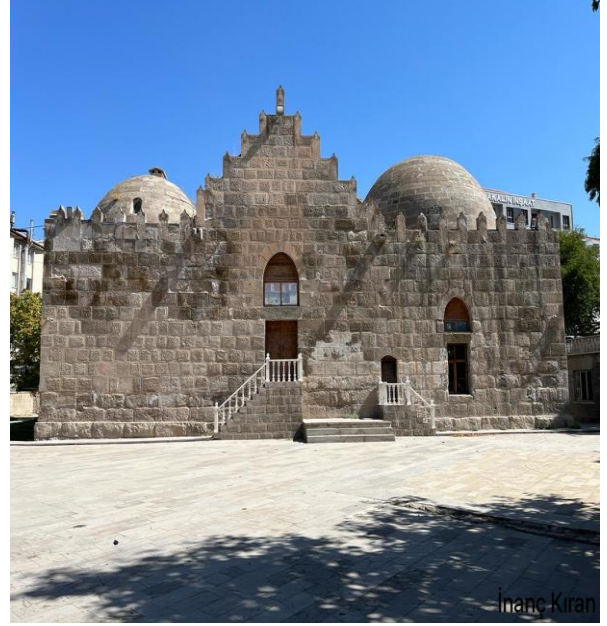
Zinciriye Medresesi, caddenin en ağırbaşlı noktasında durur. Taşını yosun tutmamış olsa da zaman içine sinmiştir. Ses yoktur ama bir ağırlık vardır; insanın üzerinde kalan türden. Paşa Hamamı ise geçmişin sıcaklığını hâlâ yüzeyinde taşır — yıkılmış buharın, dökülen suyun, yarım kalmış bir sohbetin kalıntısı gibi. Bu yapılar yalnızca ayakta kalmış fiziksel varlıklar değildir; zamanın farklı biçimlerde biriktiği katmanlardır.

Cadde üzerinde yürürken, eskilerin sokak kültürüne dair izlere de rastlanır: bir kapının önünde durmak, bir selamla karşılık bulmak, kısa bir sohbetle gündeliğin akışının kırılması. Bunlar büyük anlar değildir; tam tersine, o kadar küçüktür ki dikkat edilmezse kayıp giderler. Oysa kentin görünmeyen sürekliliğini kuran da bu küçük ama güçlü anlardır. Richard Sennett'in deyişiyle, kamusal alan yalnızca fiziksel bir uzam değil, “insanların birbirini gördüğü ve görüldüğü bir karşılaşma zemini”dir.

“Mekânın anlamı, içinden geçenlerin birbirine dokunduğu anlarda tamamlanır.”

— Richard Sennett

Bu sürekliliğin en canlı karşılıklarından biri, Mustafa Fırat Gül hocanın varlığıdır. Hoca, Azmi Milli Un Fabrikası'nın yanı başında konumlanan Kent Arşivi'nin yaşayan hafızasıdır — ve bu rastlantı değil, bir tür anlam örgüsüdür. Fabrika dışarıdan kütleyle, suskunluğuyla konuşurken; arşiv içeriden konuşur: belgelerle, fotoğraflarla, bir şehrin kendine bıraktığı izlerle. Oraya gelenler yalnızca bir bina gezmez; Aksaray'ın katmanlarına iner. Ve bu katmanları açan kişi çoğu zaman bizzat hocanın kendisidir.

Zinciriye Medresesi

Caddeden geçenlerin çoğu, o kapıya uğramadan geçmez. Orada yalnızca bir ziyaret gerçekleşmez; daha çok bir hatırlama, bir paylaşma, bir duraksama yaşanır. Hocanın ve Nihal Hanım'ın misafirperverliği, mekânı fiziksel sınırlarının ötesine taşır. Böylece fabrika ve arşiv, birbirinden yalnızca birkaç adım uzakta durarak tek bir şeyi anlatır: hafıza, yalnızca yapılarda değil, onu canlı tutan insanlarda da varlığını sürdürür.

Azmi Milli Un Fabrikası, yükselen duvarlarıyla caddenin geri kalanından ayrılır — kütleyle, ölçeğiyle, taşıdığı ağır suskunlukla. Bu yapı yalnızca bir işlevin ürünü değildir; aynı zamanda bir düzenin, bir disiplinin, belki de bir çağın mekânsal ifadesidir. Yanı başında arşiv durmasaydı, belki de bu duvarların nereye ait olduğu sorusu yanıtızsız kalacaktı. Oysa şimdi ikisi birlikte var olur: biri duvarıyla, diğeri belgesiyle. Burada yürüyen herkes aynı şeyi görüp görmez; ancak bazı yapılar yalnızca bakıldığında değil, önünde durulduğunda anlaşılır. Fabrika, karşısında duran kişiyi yavaşlatır. Bakmaya değil, beklemeye davet eder.

Azmi Milli Un Fabrikası

Tam da burada, mekânın insan üzerindeki görünmez etkisi hissedilmeye başlar. Juhani Pallasmaa, Tenin Gözleri'nde mimari deneyimin gözden önce bedende kurulduğunu söyler; görme duyusu mekânı kaydeder, ama hissetmek onu anlamlı kılar. Hareketin içinde kurulan algı ile durma hâlinde açığa çıkan derinlik aynı değildir. Cadde üzerinde akan bir ritim vardır; fabrikanın önünde ise zaman yoğunlaşır, genişler, bambaşka bir ağırlık kazanır.

“Mimari mekân, yaşayan bir beden tarafından deneyimlenir; bu beden bir göz değil, bütün bir varoluştur.”

— Juhani Pallasmaa, Tenin Gözleri

Christian Norberg-Schulz'un “yerin ruhu” — genius loci — kavramı burada başka bir anlam kazanır. Çünkü ruh, tek bir yapıya ait değildir; cadde boyunca dağılır, bazı noktalarda yoğunlaşır, sonra yeniden akışa karışır. Medresenin sessizliğinde Selçuklu konuşur;

hamamın taşında Osmanlı nefes alır; fabrikanın yükselen duvarlarında ve arşivin belgeli raflarında Cumhuriyet'in dili duyulur. Üç ayrı çağ, aynı cadde üzerinde, birbirinin sözünü kesmeden yan yana var olur. Bu, Aksaray'ın tarihsel şans olduğu kadar, Vehbi Bey Caddesi'nin sessiz mucizesidir.

Caddenin sonunda, tüm bu yürüyüşü sessizce bekleyen bir yapı vardır: Ulu Cami. Selçuklu mirasının Aksaray'daki en köklü tanığı olarak cami, güzergâhın kapanışında değil, tamamlanışında durur. Yürüyüş boyunca biriken her şey — taşın sesi, arşivin belleği, eşiklerin daveti, çağların katmanlı birikimi — burada kısa bir duraksayıya dönüşür. Ulu Cami selamlar; ama kibarca, yüksek sesle değil. Tıpkı caddenin kendisi gibi: söylediğini bağırmasın, fısıldar.

Ulu Cami

Bu nedenle Vehbi Bey Caddesi yalnızca bir güzergâh değildir. Selçuklu'dan Cumhuriyet'e uzanan, taştan insana geçen, bireysel bellekle kentsel hafızanın iç içe geçtiği; içinde yürüdükçe açılan, duruldukça derinleşen bir deneyimdir. Ve belki de tam bu yüzden, Aksaray'ın içinde en çok hissedilen yerlerden biridir. Çünkü bazı mekânlar görülmez — dinlenir. Bazı caddeler geçilmez — okunur. Ve bu eski damar, sabahın o sessiz saatinde, henüz tamamlanmamış bir hikâyeye anlatmayı sürdürür.

SESSİZ DİRENİŞ

ARŞ. GÖR. NURİ ÇİÇEK

Modern hayat insana sürekli aynı şeyi hatırlatıyor: hızlan, yetiş, geri kalma. Zamanla bu çağrı öyle içe işliyor ki başka bir ihtimalin varlığı bile silikleşiyor. İnsan yalnızca yetişen bir varlık değil oysa. Durabilen, düşünebilen ve anlam arayan bir taraf da taşıyor. Son yıllarda geri çekilen, sesi kısılan tam olarak o taraf. Tüketim ise yalnızca ihtiyaçları karşılayan bir düzen olmaktan çıkmış durumda. Ritmi belirliyor, dikkati yönlendiriyor ve insanın kendisiyle kurduğu bağı yavaş yavaş yeniden şekillendiriyor.

Bir zamanlar bir yere girmek küçük bir hazırlık isterdi. Eşik dediğimiz şey yalnızca bir kapı değildi. İçeriye geçmeden önce insanı yavaşlatan, zihni toparlayan bir aralıktı. Şimdi ise çoğu mekânda böyle bir duraklama yok. Parlak ve kusursuz düzenin hâkim olduğu alanlarda, insan daha adımını atar atmaz akışın içine çekiliyor. Işık değişmiyor, ses susmuyor, zaman hissi silikleşiyor. Dışarının ritmi içeride anlamını yitiriyor. Fark edilmeden benimsenen ritim, zamanla insanı kendi merkezinden uzaklaştıran bir alışkanlığa dönüşüyor.

Benzer bir inceleme gündelik ilişkilerde de hissediliyor. Alışveriş bir zamanlar yalnızca ihtiyaç gidermek değildi. Aynı zamanda bir karşılaşmaydı. Tanıdık yüzler, kısa sohbetler, küçük hatırlanmalar insanın bir yere ait olduğunu hissettirirdi. Şimdi hız ve pratiklik öne çıkıyor. İşler çabuk tamamlanıyor ama temas yüzeyde kalıyor. İlişkiler zayıflıyor, bağlar gevşiyor. İnsanlar yan yana duruyor fakat aralarındaki mesafe sessizce büyüyor. Çoğu zaman fark edilmeyen mesafe, zamanla derin bir yalnızlığa dönüşüyor.

Aynı kırılma çocukların dünyasında daha çıplak bir şekilde görülüyor. Oyun eskiden bir keşifti. Kurallar çocuklar tarafından konur, sınırlar birlikte belirlenirdi. Şimdi ise sınırlar önceden çizilmiş durumda. Oyun alanları var ama kendiliğindenlik giderek azalıyor. Çocuk, sürecin kurucusu olmaktan uzaklaşıp hazır bir çerçevenin içinde kalıyor. Hayal gücü fark edilmeden daralıyor. Oyun sürüyor ama içindeki açıklık giderek kapanıyor.

Bütün bu tabloyu daha keskin hâle getiren başka bir katman var. Dijital dünya. Görüntüler durmadan akıyor, bilgiler birikiyor, bildirimler susmuyor. İlk bakışta zenginlik hissi veren yoğunluk, zamanla dağınıklığa dönüşüyor. Dikkat, insanın varlığını kuran en temel unsurlardan biri iken parçalanmış bir şeye dönüşüyor. Bir düşünceyi sonuna kadar götürmemek, bir cümleyle yeterince kalamamak, bir bakışı derinleştirememek... Küçük gibi görünen eksilmeler, iç dünyada büyük boşluklar açıyor. Dikkat dağıldıkça anlam da yüzeyde kalıyor.

Burada sessiz bir kayma yaşanıyor. Yaşamak ile izlemek arasındaki sınır giderek siliniyor. İnsan kendi hayatının içinden konuşmak yerine başkalarının hayatına bakmaya alışıyor. Aynı masada oturan insanlar bile başka dünyalara dalıyor. Bakışlar bölünüyor, sözler yarım kalıyor. Oysa varlık duygusu ancak bulunulan anda gerçekten yer alındığında hissedilir. Dikkatin olmadığı yerde

deneyim derinleşmez. Zaman geçer ama yaşanmışlık birikmez.

Şehirler de aynı ruh hâlini taşımaya başlıyor. Bir zamanlar evlerin köşelerinde biriken hikâyeler vardı. Renkler yalnızca estetik bir tercih değildi. Emeğin, zamanın ve hatıranın izini taşırdı. Bugün ise renkler geri çekiliyor. Gri tonlar çoğalıyor, yüzeyler sadeleşiyor, yapılar birbirine benziyor. İlk bakışta huzur gibi görünen sadelik, zamanla tekdüzeliğe dönüşüyor. Renkler azaldıkça hayatın ince ayrımları da siliniyor. Nüansların kaybı, düşüncenin keskinliğini azaltıyor. Hayal kurma kapasitesi sessizce daralıyor.

Bütün bu hareketin içinde en zor eylem yavaşlamak oluyor. İçinde bulunulan düzen hareketi sürekli teşvik ediyor. Durmak ise çoğu zaman geri kalmakla eş tutuluyor. Oysa durmak akıştan kopmak değildir. Akışın farkına varabilmektir. Ancak o zaman insan neyin içinde bulunduğunu görebilir. Gürültü içinde kaybolan ses, sessizlikte yeniden duyulur.

Tam da burada sade anların değeri ortaya çıkıyor. Hiçbir şey yapmadan oturmak, bir manzaraya bakmak, düşüncelerin akmasına izin vermek... Küçük gibi görünen anlar,

dikkatin yeniden toparlandığı anlardır. Dikkat toparlandığında bağ kurma imkânı geri gelir. İnsan kendisiyle, başkasıyla ve hayatla yeniden temas edebilir. Sessizlik bir eksiklik değildir. Aksine anlamın kök salabileceği bir zemin sunar.

Asıl mesele hızın kendisi değil. Asıl mesele kaybın fark edilip edilmemesi. Renkler çekilirken, dikkat parçalanırken ve hayat giderek seyretmeye indirgenirken elde kalan en temel imkân farkındalıktır. *Dikkatini yitiren yönünü yitirir. Yönünü yitiren ise zamanla kendine yabancılaşır.*

Direnış, çoğu zaman sanıldığı gibi büyük ve gösterişli bir yerden başlamaz. Dikkati geri çağırarak başlar. Bir anın içinde kalabilmekle başlar. Bir renge gerçekten bakabilmek, bir sesi gerçekten duyabilmek, bir düşünceyle yeterince kalabilmek... İnsan ancak dikkatini koruyabildiği ölçüde dünyayla bağ kurabilir.

Hayatı tüketmek ile hayatın içinde gerçekten bulunmak arasındaki fark tam burada belirginleşir. Sessizlik duyulabildiğinde kayboluş sona ermez. Tam tersine, yeni bir başlangıç açılır. Açılan yol gösterişli değildir. *Ama gerçektir. Ve her şeyin bu kadar hızlandığı bir çağda, gerçeğin kendisi başlı başına bir direnişe dönüşür.*

ŞEHİRİN DİJİTAL İKİZİ

SERPİL AHU SAĞDIÇ

Penceremden akşamüstü şehre bakıyorum. Ufka doğru uzanan gri bir beton denizi var. Güneşin toprağa degecek bir boşluk bulamadığı, yansiyacak yer olarak sadece cam cepheli gökdelenleri seçtiği bir distopya. Caddeler, şehrin damarlarında pıhtılaşmış kan hücreleri gibi milim milim ilerleyen, metal yığınlarıyla felç olmuş durumda. Her sabah ve her akşam, korna seslerinin oluşturduğu o senfoni, adeta şehir insanının huzursuzluğunu gökyüzüne haykırıyor.

Şehir artık sadece büyümüyor, kendi sınırlarını, yeşilini ve suyunu yutarak genişliyor. Parkların yerini alan alışveriş merkezleri ve dikey beton bloklar, şehri devasa bir ısı adasına dönüştürmüş durumda. Yaz ortasında asfaltın sıcağı binaların yüzeyinden yüzünüze çarparken, şehrin nefes alacak tek bir gözeneğinin kalmadığını hissediyorsunuz.

Tüm bu sıkışmışlığın tam ortasında, iklim krizi şehrin kapısını en hırçın haliyle çalıyor. Mevsimler dengesini yitirmiş, aylarca düşmeyen tek bir damla yağmurun ardından, ansızın bastıran ve beton yüzeylerden akacak yer bulamayan o öfkeli sağanaklar geliyor. Altyapı yetersizliğinden patlayan rögarlar, göle dönen alt geçitler ve sular altında kalan meydanlar, doğanın bu yapay düzene karşı verdiği sert birer yanıt dönüşüyor. Modern şehir, tüm o devasa ihtişamına rağmen, kendi yarattığı bu hızlı döngünün, betonlaşmanın ve iklim şoklarının altında ezilen, kırılğan ve yorgun bir dev gibi nefes almaya çalışıyor.

Mesele şu ki, elimizdeki planlama araçları geçmiş yüzyılın yavaş ve çizili dünyasına ait. Bizler hala 20-30 yıllık imar planlarıyla, parsel parsel çizilmiş vizyonlarla

bugünün ışık hızındaki şehrin dinamizmini ve öngörülemez iklim şoklarını yönetmeye çalışıyoruz.

Oysa iklim krizi doğru bir çizgide ilerlemiyor. Anlık, şiddetli ve kaotik bir şekilde geliyor.

Masanın üzerinde duran o katı, değişmez planlar, ansızın bastıran ve 50 yılda bir görülür denilen ama artık her yıl tekrarlanan bir süper hücre yağışının karşısında anında hükmünü yitiriyor. Kâğıt üzerinde mükemmel görünen altyapı projeleri, akarsu yataklarının betonla tıkanması ve ısı adalarının atmosferi değiştirmesi yüzünden tek bir gecede felç oluyor. Oysa bugün iklim de şehir de sürekli yer değiştiren, dinamik ve birbirini tetikleyen canlı iki organizma.

Mevcut yaklaşımımız kriz anlarında hep bir adım geriden geliyor. Önce afet vuruyor, alt geçitleri su basıyor, şehir kilitleniyor; planlama mekanizması ancak o zaman, yani hasar oluştuğundan sonra enkaz kaldırma ve yama yapma refleksi gösteriyor. Yıllar önce toplanmış istatistiki verilere dayanarak hazırlanan planlar, yarın sabah rüzgâr koridorlarının kesilmesiyle hangi mahallenin kavrulacağını ya da ani bir kuraklıkta şehrin su şebekesinin ne kadar dayanacağını öngöremiyor.

Şehri sabit ve değişmez iki boyutlu haritalara hapsedtiğimiz sürece, dinamik iklim

krizinin yarattığı bu değişken akışın altında kalmaya mahkumuz. Şehirlerin artık sadece fiziki olarak inşa edilen değil, anlık şoklara göre esneyebilen, yön değiştirebilen ve kendi kendini simüle ederek savunma pozisyonu alabilen canlı birer akla ihtiyacı var.

Geleneksel akıllı şehir teknolojileri, şehrin her yerine yerleştirilen binlerce sensörle bize sadece anlık durumu rapor eder: "Şu cadde tıkanı", "Şu bölgede hava kirliliği arttı" ya da "Barajdaki su seviyesi %30'a düştü." Bu, şehri sadece izlemektir. Bir fotoğraf çekmektir ve fotoğraf, doğası gereği geçmişe aittir.

Bilişsel Dijital İkizler (CDT) ise bu fotoğrafı çekmekle kalmaz, onu bir sinema filmine, hatta interaktif bir simülasyona dönüştürür. O, şehrin sadece üç boyutlu dijital bir maketi değildir; yapay zekâ ve derin öğrenme algoritmalarıyla donatılmış, şehrin yaşayan ve düşünen beynidir.

Dijital ikiz, geçmiş meteoroloji verilerini, anlık Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS) haritalarını, binaların Yapı Bilgi Modellerini (BIM) ve hatta sokaktaki insan hareketliliğini aynı potada eritir. Ardından, henüz yeryüzünde gerçekleşmemiş iklim senaryolarını kendi dijital evreninde, tabiri caizse canlı canlı yaşar. Yapay zekâ, şehre şu soruyu sorar: "Termometreler ardı ardına 5 gün boyunca 42 dereceyi gösterirse ve rüzgâr kuzeyden saatte 10 km hızla eserse ne olur?"

Daha bu sıcak dalgası şehre ulaşmadan, dijital ikiz binlerce olasılığı saniyeler içinde simüle eder. Hangi mahalledeki yaşlı nüfusun ısı adası yüzünden hayati risk altına gireceğini, hangi trafoların aşırı yüklenmeden patlayacağını ve binaların klima yükü yüzünden karbon emisyonunun ne kadar artacağını hesaplar. Şehir, henüz yaşamadığı bir krizi dijital ikizinde deneyimleyerek öğrenir.

İklim krizini bugünden yarına tamamen durduramayacağımızı biliyoruz. Bu yüzden artık asıl odak noktamız uyum sağlama ve şehrin dirençliliği olmalıdır. Bilişsel dijital ikiz, şehri bu amansız savaşa karşı şu üç güçle donatır: Öngörücü Savunma (*Predictive Defense*: Kriz kapıya dayanmadan çok önce, belediye başkanlarının veya şehir plancılarının

önüne bilimsel senaryolar koyar. "Eğer buraya beton bir blok dikerseniz, sel sularının akış yönünü değiştirecek ve 3 mahalle ötedeki okulu su basacak" uyarısını anında yapar.

Dinamik Altyapı: Hava tahmin raporları ani bir süper hücre yağışını işaret ettiği an, bilişsel ikiz şehrin altyapı sistemlerine (akıllı mazgallar, su tahliye pompaları) talimat göndererek boru hatlarını önceden boşaltır. Şehir, gelecek şoku karşılayacak esnekliği otomatik olarak kazanır.

Karbonun Optimizasyonu: Şehrin binalarından yükselen emisyonu anlık olarak izler ve binaların enerji sistemlerini (BIM entegrasyonu sayesinde) kendi kendine optimize ederek şehrin karbon ayak izini dinamik olarak aşağı çeker.

Kısacası, Bilişsel Dijital İkizler sayesinde şehirler, iklim krizinden bir adım önde yürüyen, darbe almadan önce gardını alan, düşünen ve hayatta kalan akıllı organizmalara dönüşür. Peki, bu dijital akıl teoriden pratiğe döküldüğünde nasıl bir gerçekliğe dönüşüyor? Bu sorunun en somut ve ilham verici cevabını bulmak için yüzümüzü kuzeye, dünyanın en iddialı çevre politikalarını yürüten şehirlerinden biri olan Kopenhag'a çevirmemiz gerekiyor.

Yıllardır karbon nötr bir metropol olma vizyonu ile hareket eden Kopenhag, akıllı enerji şebekelerini, dinamik trafik yönetimini ve yapay zekâ tabanlı bilişsel sistemleri bir arada yürütmeyi başaran küresel bir laboratuvar konumundadır.

Kopenhag ve benzeri vizyoner şehirlerin başarısının ardında, şehri oluşturan tüm bileşenlerin dijital evrendeki kusursuz birlikte çalışabilirliği yatıyor. Süreç, yapay zekanın iki devasa veri ekosistemini bir araya getirmesiyle başlıyor. Bir tarafta yapıların yapısal anatomisini, yalıtım değerlerini ve iç mekân dinamiklerini mikro ölçekte barındıran BIM (Yapı Bilgi Modellemesi), diğer tarafta ise şehrin coğrafyasını, sokaklarını, altyapı ağlarını ve topografyasını makro ölçekte sunan GIS (Coğrafi Bilgi Sistemleri).

Bilişsel ikiz, binaların içindeki akıllı sayaçlardan gelen anlık enerji tüketim

verileriyle, sokaklardaki sensörlerin ürettiği canlı akışı bu mekânsal haritaların üzerine nakış gibi işliyor.

Diyelim ki şehirde aniden hava bulutlanıyor ve güneş panellerinden elde edilen temiz enerji üretimi keskin bir düşüş gösteriyor. Eski nesil bir şehirde bu durum, fosil yakıtlı ek santrallerin devreye girmesi ya da şebekede dalgalanmalar yaşanması anlamına gelirdi.

Ancak bilişsel dijital ikizle yönetilen bir şehirde sistem, insan müdahalesine bile gerek kalmadan saniyeler içinde kendi optimizasyonunu yapar. Yapay zekâ, bulutların hareket yönünü (GIS), binaların o anki ısı depolama kapasitelerini (BIM) ve sokaktaki elektrikli araç şarj istasyonlarının yoğunluğunu analiz eder. Enerji yükünü, konforu bozmayacak şekilde binalar arasında dinamik olarak kaydırır, üretimin düştüğü o kritik dakikalarda şehrin karbon ayak izinin fırlamasını otomatik olarak engeller.

Bu seviyede bir entegrasyon, karbon nötr hedefinin sadece kâğıt üzerinde kalmış yeşil bir temenni olmadığını, saniyeler içinde milyarlarca veriyi işleyen bir refleks olduğunu kanıtıyor. Bilişsel ikizler sayesinde şehirler, karbon emisyonu üreten pasif beton yığınları olmaktan çıkıp, enerjiyi verimli kullanan, tasarrufu milisaniyelerle hesaplayan ve iklim krizine karşı küresel çapta karbon azaltımına giren akıllı organizmalara dönüşüyor.

Sonuç olarak, iklim krizi çağında şehircilik, artık sadece estetik bir tercih ya da mimari bir vizyon meselesi olmaktan çok, açık bir hayatta kalma mücadelesidir. Termometrelerin ve yükselen suların bize acımasızca hatırlattığı bu yeni dünyada, geçmiş yüzyılın iki boyutlu haritalarıyla yarını kurtarmamız mümkün değil.

Şehirleri yönetenlerin ve karar vericilerin artık veriyle, yapay zekâ kodlarıyla ve dinamik algoritmalarla barışık olması gerekiyor. Geleceğin sürdürülebilir, dirençli ve nefes alabilen şehirlerini inşa etmek, onları fiziksel olarak şantiyeye dönüştürmeden önce dijital ikizlerinde doğru kararları vermektir, yani geleceğin o öngörülemez krizlerini bugünden ekran başında göğüslemekten geçiyor.

Penceremden dışarıya, o yorgun gri beton denizine tekrar bakıyorum. Bulutlar ağırlaşıyor, hava bükülüyor ve ufukta yeni bir sağanak beliriyor. Geleneksel şehirler için bu yaklaşan bir felaket senaryosuyken, bilişsel ikizine kavuşmuş bir şehir için sadece çözülmesi gereken bir sonraki algoritma. Belki de dünyayı kurtaracak olan o büyük yeşil devrim, tam şu anda bir yerlerde, şehirlerimizin dijital ikizlerinin iklim krizine karşı verdiği bu sessiz ve akıllı simülasyon savaşıyla çoktan başlamıştır.

Fotoğraf yapay zekâ ile oluşturuldu.

Kaynak: mikkellwilliam / Getty Images

Kaynak: jonathanfilskov-photography / Getty Images

YAZ GELDİ HİCAZ'IN KOLLARINA... TÜRK MÜZİĞİNDE SERİN AKŞAMLARIN VE TATLI HÜZNÜN MAKAMI

KADİR DARICI

Sevgili musiki dostları, merhaba,

Geçen ay Rast makamının o diriltici, baharı müjdeleyen nağmelerinde soluklanmıştık. Pencereleri aralamış, içeriye taze bahar rüzgarını buyur etmiştik. Şimdi ise perdeleri sonuna kadar açma vakti. Takvimler Mayıs'ı uğurlayıp Haziran'ı karşılamaya hazırlanıyor. Güneş artık daha cömert, akşamlar daha uzun, yıldızlar daha parlak. Dışarıda bir humma, bir hareketlilik... Ama bir de madalyonun öteki yüzü var. Gün batıp da ortalık sakinleştiğinde, o kalabalığın içinde bile insanın içine tarifsiz bir burukluk çöker ya; işte bu ay o burukluğun peşine düşüyoruz.

Yaz akşamları... Güneşin kavurucu sıcağı çekilir, gökyüzünde önce pembenin sonra lacivertin en asil tonları dans etmeye başlar. Hafif bir rüzgâr çıkar, deniz varsa iyot kokusunu, yoksa ıhlamur ve hanımeli rayihasını getirir burnumuza. Tam o vakitte, nereden geldiğini bilmediğiniz bir sızı yerleşir göğsünüzün bir köşesine. Ne tam hüzdür bu ne tam neşe. İkisinin arasında, tatlı bir yorgunluk, serin bir melankoli... İşte Türk Sanat Müziği'nin en asil, en tutkulu ve en derin makamlarından biri tam da bu duygunun sesidir **Hicaz Makamı**.

Hicaz denince akla hemen bir şarkı, bir fasıl gelir elbette. Ama ben bu ay sizi biraz daha derine, bu makamın ruhuna bakmaya davet ediyorum. Hicaz, adını Arap Yarımadası'ndaki Hicaz bölgesinden alır. Ama gelin görün ki

yüzyıllar içinde İstanbul'un, özellikle de Boğaziçi'nin makamı olup çıkmıştır. Nasıl mı? Bir düşünün. Yaz akşamları sahilde otururken, bir mecliste tanbur ile ney dinlerken, bir sandal sefasında ayın suya yansımaları seyrederken kulağımıza çalınan hep *Hicaz'dır*. Çünkü *Hicaz*, yazın o sıcak tenini bir meltem gibi serinleten, insana "*geçiciliği*" hatırlatan ama bu geçiciliğin içindeki güzelliği de fısıldayan bir makamdır.

Teknik olarak baktığımızda *Hicaz*, içinde bir "*Hicaz dörtlüsü*" barındırır. Ama gelin biz bu sefer de sayılarla, aralıklarla kafa şişirmeyelim. Onun yerine şöyle anlatalım. Hicaz, güneşin batışını izlerken içinizin titremesidir. O an yanınızdaki insana söyleyecek söz bulamazsınız ya, işte Hicaz tam o sözsüzlüğün makamıdır. Bestekarlarımız yüzyıllardır bu duyguyu notalara dökmeye çalışmış, her seferinde de insan ruhunun o en hassas teline dokunmayı başarmışlardır. Peki, bu büyümlü makamı gerçek anlamda nerede duyacağız? Hangi eserler bize bu yaz akşamı hissini en yoğun şekilde yaşatacak? İşte size, her biri ayrı bir hikâye taşıyan üç ölümsüz eser.

İlk durağımız, Türk Sanat Müziği denince akla gelen belki de ilk eserlerden biri. Sözleri, bestesi ve icrasıyla bir şaheser eser. "*Bir İhtimal Daha Var, O da Ölmek mi Dersin?*" Evet, herkes bilir bu şarkıyı. Ama kaç kişi bir yaz akşamı, denize karşı, gözlerini kapatıp gerçekten dinlemiştir? Bu eser, bir ölüm kalım meselesini anlatır gibi görünür ama

aslında yaz akşamının o geçiciliğinin, o anın bir daha gelmeyecek oluşunun da hikayesidir. Girişteki o ud taksimi, tıpkı güneşin denize son bir kırmızı buse kondurup kaybolması gibidir. "*Bir ihtimal daha var...*" derken sesin titremesi, akşam rüzgarında titreyen bir mum alevini andırır. Bu şarkıyı bu yaz, bir kez de sadece kendiniz için dinleyin. Sözlerini değil, hissettirdiklerini düşünün.

Göreceksiniz ki *Hicaz*, size ölümü değil, aslında yaşamanın ne kadar kıymetli olduğunu fısıldıyor. İkinci eserimiz, *Hicaz'ın* sadece hüznü değil, aynı zamanda coşku ve hareket de barındırdığını göstermek için. Buyurun size capcanlı, neşeli bir klasik: "*Dök Zülfünü Meydane Gel*". Bu şarkı, bir yaz akşamı eğlencesinin tam ortasıdır. Hani o sıcak bastırılmıştır, herkes bunalmıştır, derken birisi kalkar ve "*yeter bu kasvet, biraz oynayalım!*" der ya, işte o an *Hicaz'ın* bu yüzü devreye girer. Sözler zaten davetkardır: "*Dök zülfünü meydane gel, gel ey perişanım benim...*" Dinlerken ayağınızı yere vurmamak, omuzlarınızı oynatmamak imkansızdır. *Hicaz* işte böyle bir makamdır. Bir yanı ağlar, bir yanı oynar. Tıpkı yaz akşamları gibi; bir yanı gün batımının hüznü, bir yanı gecenin coşkusudur.

Şimdi üçüncü durağımız, yine sözsüz ama dünyanın en çok şey söyleyen müziği: *Tanburi Cemil Bey'in Hicaz Taksimi*. Geçen ay *Rast* taksimi için "*bahar yağmurunun sesi*" demiştim. *Hicaz* taksimi ise bir yaz gecesi denize vuran ay ışığının parıltılarıdır. *Cemil Bey'in* yayı, suyun üzerindeki o gümüş

Tanburi Cemil Bey

yansımaları teker teker işler. Dinlerken gözlerinizi kapatın. Kendinizi eski bir *Boğaziçi* yalısının iskelesinde, ayaklarınızı suya sarkıtmış halde hayal edin. Karşı kıydan hafif bir keman sesi gelir, rüzgâr onu alır, uzaklaştırır, sonra tekrar yakınlaştırır. İşte bu taksim, tam olarak budur. Ne eksik ne fazla.

Sevgili okur, şimdi biraz durup daha geniş bir pencereden bakalım. Geçen ay mevsimler ve makamlar arasındaki dansa değinmiştik. Baharın *Rast'la* buluşması tesadüf değildi. Peki *Hicaz'ın* yaz akşamlarıyla olan bu kopmaz bağı nereden geliyor? Aslında *Hicaz*, dört mevsim dinlenebilen ender makamlardandır. Kışın dinlediğiniz *Hicaz* başkadır, yazın dinlediğiniz *Hicaz* başka. Kışın *Hicaz*, kapalı perdelerin ardında, soba başında dinlenen bir ayrılık hikayesidir. Kar yağarken çalan bir *Hicaz* şarkı, insana dışarıdaki soğuğu unutturur, içine gömer, düşündürür.

Ama yazın *Hicaz*... İşte o bambaşkadır. Yazın *Hicaz*, açık havada, yıldızların altında dinlenir. Bir melankolinin buğusunda, bir dostun gözlerinin içine bakarken, bir sandalın suya vuran kürek seslerinde kendini gösterir. Yaz *Hicaz'ı* daha serbest, daha özgür, daha geniştir. Bunun sebebi, *Hicaz'ın* yapısında saklıdır. *Hicaz*, inişli çıkışlı bir makamdır. Tıpkı bir yaz akşamının ruh hali gibi. Bir an coşar, bir an durulur. Bir an gökyüzüne yükselir, bir an derinlere dalar. Bu gelgitler, yaz gecelerinin o uzun, o bitmek bilmez sohbetlerine, o kahkahayla hüznün iç içe geçtiği anlara ne çok benzer değil mi?

Peki ya diğer mevsimler? *Hicaz'ın* yazın bu kadar öne çıkmasının bir sebebi de sonbaharın tahtında *Hüzam'ın*, kışın tahtında *Kürdilihicazkar'ın*, baharın tahtında ise *Rast'ın* oturuyor olmasıdır. Her birinin ayrı bir görevi, ayrı bir rengi vardır. Ama yaz akşamı denince, işte o taht tartışmasız *Hicaz'ındır*. Bu öyle bir tahttır ki üzerinde ne padişahlar oturmuş ne aşıklar ağlamış ne şairler ilham almıştır. Siz de bu yaz, bir akşamüstü sahile indiğinizde ya da balkonunuzda oturduğunuzda, kulağınıza bir *Hicaz* şarkı çalınırsa bilin ki o tahtın bir ucuna siz de ilişiverdiniz.

Hicaz'ın bu büyüsunü anlamak için illa müzisyen olmaya gerek yok. Sadece hissetmek

yeterli. Çünkü *Hicaz*, biraz da bizim hikayemizdir. Hepimizin içinde bir yaz akşamı yaşanmış, bir aşk yarım kalmış, bir sohbet yarıda kesilmiştir. *Hicaz*, işte o yarım kalmışlıkların makamıdır. Ama güzel olan şu ki, bu yarım kalmışlıkta bile bir bütünlük, bir güzellik vardır. Tıpkı batmakta olan bir güneş gibi. Batışı hüznü verir ama o anın güzelliği hiçbir şeye değişilmez.

Umarım yaz akşamlarınız artık biraz daha farklı geçecek. Çünkü artık biliyorsunuz ki güneş batarken içinizde beliren o tarifsiz duygunun bir adı var. *Hicaz*. O an çalan şarkının neden tam da içinize işlediğini anlıyorsunuz. *Hicaz*, yazın bize armağan ettiği en güzel serinliktir. Şimdi size küçük bir tüyo vereyim: Bu yaz, kendinize bir "*Hicaz Akşamı*" armağan edin. Bir akşamüstü, telefonu bir kenara bırakın. Balkona ya da bir parka çıkın. Yanınıza bir termos çay alın. Kulağınıza da bir *Hicaz* faslı açın. İster *Münir Nurettin'den* ister *Safiye Ayla'dan*...

Kaynakça.

Ak, A. Ş. (2014). *Türk Musikisi Tarihi*. Akçağ Yayınları.

Erguner, S. (2015). *Rauf Yekta Bey: Musikişinas ve Müzikolog*. Dergâh Yayınları.

Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tanrıkorur, C. (2003). *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi*. Dergâh Yayınları.

Uygun, M. N. (1999). *Safiyüddin Abdülmümin Urmevi ve Kitabü'l-Edvar'ı*. Kubbealtı Neşriyatı.

Yavaşca, A. (2002). *Türk Musikisinde Makamlar*. Pan Yayıncılık.

O an göreceksiniz ki ne dert kalıyor ne tasa. Sadece nağmeler, sadece yaz, sadece siz. Gelecek ay, yaz iyiden iyiye kendini gösterirken belki de deniz kenarında bir *Kürdilihicazkar* nağmesi yakalar, onun peşine takılırız. Hani şu yaz akşamlarının bir başka vazgeçilmezi olan, "*Bir yaz yağmuru gibi*" diye başlayan şarkıların makamı. Kim bilir, belki de bir sandal sefasına çıkar, mehtapta bir fasıl dinleriz. Ama o gelecek ayın konusu. Şimdilik *Hicaz'da* kalalım. Yazın bu ilk günlerini, bu serin akşamları *Hicaz'la* taçlandıralım.

O zamana kadar kulağınızda hep *Hicaz* nağmeler, gönlünüzde yaz akşamlarının o tatlı serinliği olsun. Unutmayın, musiki ruhun gıdasıdır; hele ki yaz akşamları, bu gıdanın en alasına layıktır.

Esen kalın.

YUNUS BİR YOL VERİR

FATMA TUTAK

Yunus Emre her bağlamda seyyahıtır. Ömrü yolculuk ederek geçmiştir. Bu yolculuk hem içten dışa hem de dıştan içe gerçekleşmiştir. Gördüklerini yaşadıklarını bize şiirleri vasıtasıyla aktarır. Bu yüzden Yunus bir haber verir. Kulak verip anlayana... Mehmet Kaplan onun için *Sonsuzluk Seyyahı* isimlendirmesini yapar doğrudur, ezelden gelip ebede giden yolun ve yolcunun hali dizelerine yansır.

Mevlana'da olduğu gibi bu yolculuklarını **hamdım, piştım, yandım** söylemiyle özetlemek mümkündür. Yolda şahit olduklarıyla hamlıktan kurtulup olgunlaşacaktır. N. Sepetçioğlu, *Benim Adım Yunus Emre* adlı romanında onun yolculuğunu iki aşamada ele alır. Biz buna onun kendi içine olan yolculuğunu da ilave etmeyi uygun buluyoruz. Zira Yunus Emre'yi Derviş Yunus, bizim Yunus yapan bu yolculuğudur. Yolculuğun ilki Karaman'dan Konya'ya gelişidir. Burada Sarıköy'deki köylülerinin kendisini çağırdığını öğrenecektir. Bununla hem sıradan hayat yolculuğu (Ömür) hem de sık seyahat eden bir kişi olması kastedilir.

İkincisi köylülerin talebi ile buğday istemek üzere Hacı Bektaş dergahına gitmesi ve hatasını anlayıp himmet istemeye dergâha geri dönmesiyle sonuçlanan yolculuğudur. *Yazar, Yunus'un arayışını yol metaforuyla verir. *Anlatıcı (Yunus), kendisinin bu yoldaki yalnızlığını, kimi kimsesinin olmamasını, o çok bilindik, Bağrı taşlı gözü yaşlı, şöyle garip bencileyin sözünü ufak tefek değişikliklerle, romanın sonuna kadar sık sık tekrar ederek vurgular. Romanda o bilindik Yunus Emre menkıbesi anlatılır.

Yoldan sonra eşik, kapı nirengi noktaları, eşikten geçip geçemeyeceği, kapının açılıp açılmayacağı korkusu ve devam eden gelgitler... Yunus Emre yolculuğu boyunca çeşitli duraklardan geçer, engeller aşar. Engelin adı kimi zaman şeytan, kimi zaman nefis ve kimi zaman da Molla Kasım'dır. Hepsisi aslında tek bir amaca hizmet eder: *Kendiyle yüzleşmek...* Gezerken dilinden deyişler, şiirler dökülür. Yolda geçirdiği merhaleleri dizelerinden okumak mümkündür.

İlk merhalede Tanrı bilgisi onda korku ağırlıklı bir anlayış şeklindedir. Bu dönem, divanında da görülebileceği üzere, şiirlerinde beş vakit namazı kılmanın ehemmiyeti kılınmaz ise çekilecek cezalar, cehennem korkusu, kabir halkının ahvali... Kısaca, **Şöyle garip bencileyin** söyleminin etkileri ön plandadır. Sonraki merhalede Tanrı aşkı tüm benliğini kaplamış, ödül ve ceza kaygısından azade Aşık Yunus dikkati çeker. *Ne varlığa sevinen ne yokluğa yerinen, ancak aşk ile avunan...*

Bana seni gerek seni.

Sonra Tanrı sevgisine giden yolun yarattıklarını sevmekten geçtiğini kavradığı merhale gelir.

Yaratılanı severiz yaratandan ötürü.

Tüm yaratılmışı bir gözle bakmanın önemi, gönül kazanmanın tüm iyilik ve

erdemlerin başı olduğu fikri onda perçinlenmiştir.

*Benim bir karıncaya ulu nazarım vardır.
Bir kez gönül kırdın ise bu kıldığın namaz
değil,
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil...
Ak sakallı pir hoca, bilemez hali nice*

Emek vermesin hacca, bir gönül yıkar ise...

İbadetlerin şekilden öteye geçmediği bir din anlayışının hakiki iman, itikat ve inancı yansıtmadığını, tüm yaratılmışa bir gözle bakmanın elzemliği, gönül kazanmanın tüm iyilik ve erdemlerin başı olduğu fikri onda perçinlenmiştir. ****İslamiyet'e göre insan şahsiyetine hürmet Yunus Emre şiirlerinde açıkça görülür. Orada Tanrı'nın bir parçası olarak görülen insanın ulviyeti vardır. Fakat İran ve Bizans'tan gelen istibdat ananesi, İslamiyet'in cevherinde olan bu asil ışığı karartmış ve bu nur sadece gerçekten dindar olan kalplerde kalmıştır.**

Yunus Emre on üçüncü asırda yaşamış bilge Türk büyüğü, şair, aşık, derviş, mutasavvıftır. Onu yalnızca halk edebiyatına hapsedemeyiz. O aynı zamanda Ahmet Yesevi'nin açtığı tasavvuf yolunun yolcusu ve bu edebiyatın güçlü bir temsilcisidir. Bununla beraber eserlerini arı duru Türkçe ile yazarak dilimize hak ettiği değeri vermiştir. Şiirlerinde derin manalar ve yüksek bir sanat vardır. İçinde bulduğu cevherden nice inci mercanı dizelere, satırlara döker. Evrensel bilgiler barındıran mesajı tüm insanlığa meşale olur.

Onun eserlerinde tekrar tekrar üzerinde durduğu anahtar dizeler vardır. Bugün bunlar hakkıyla anlaşılır ve yeni nesle aktarılırsa hiç şüphesiz yolumuzu aydınlatacaktır. ****Türkiye'de bugün yeni üslupla yazılmış dini bir eser yoktur. Bu da gösterir ki medrese devam ediyor. Fakat şunu unutmayalım: İslamiyet'i öldüren medrese yani basmakalıp fikirleri tekrar ediş olmuştur. Yenilenmeyen şey kabuk bağlar, katılaştır ve ölür.**

*****Tasavvuf düşüncesi özünde bağnazlığa karşı bir panzehir olarak ortaya çıkmıştır. Sevgi, Hoşgörü, diğerkamlık gibi değerlerin varlığın birliği düsturuyla birleşmesinden husule gelir. Bu o güne kadar**

din konusunda kimsenin duymak şöyle dursun hayal bile edemediği bir bakış açısidir. Bu, büyük Anadolu irfanının ve Ahilik anlayışının mayasıdır.

Bazı kaynaklarda Dede Korkut ve Yunus Emre'nin çağdaş olduğu belirtilir. Bu iki bilge insanı bağrından çıkaran Anadolu toprağı, şahsiyetlerini bünyesinde yoğurarak var eden ise Türk kültürüdür. Elbette bu hemen olmamıştır. Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesinin üzerinden üç yüzyıl geçmesi gerekmiştir. Ayrıca Mevlâna, Hacı Bektaş, Hacı Bayram, Nesimi, İbrahim Hakkı gibi gönül erleri Anadolu insanının ruh iklimine nezih, latif serpintilerle nüfuz etmiştir. Aynı çağda Dede Korkut'un vücuda getirdiği eserde alp tipi, Yunus Emre'nin eserinde ise veli tipi idealize edilir.

Yunus Emre insanın yalnızca bedenden ibaret olmadığını onun içinde duyan düşünen anlayan anlamlandıran bir öz bulunduğunu haykırır. Bu öz ona kâinatı var eden yüce kudret tarafından bahşedilmiştir. Onun irade etme, eyleme ve bunun sonuçları ile yüzleşme yükümlüğü vardır. Bunun içindir ki kendinden, etkilediklerinden, yaptıklarından, yapmadıklarından sorumlu tutulmuştur.

Bir ben vardır bende benden içeri.

Bu gözümde bakan nedir?

İnsan idrak ettiğini de idrak edebilen bir varlıktır. Bu sayede başka bir boyuta geçer. O hitap edilendir, muhataptır. Yunus Emre insanın hakikatini yolculukları sırasında keşfetmiştir. Boyutlar atlamış, kapalı kapıları açmış, perdeleri aralamıştır. Orada seyrettiklerini bizlere aktarır.

Ballar balını buldum. Kovanım yağma olsun.

Yunus aynı zamanda çok iyi bir gözlemcidir. Tüm derdi kendiyledir. Arzusu fani lezzetler değil içinde bulunduğu özün kaynağına ermektir.

O kaynak kendi tabiriyle yüce görklü Tanrı, Çalap'tır. O, aşıktır. Aşkı için dünyanın ve ahiretin hazlarını elinin tersiyle iter. Yetmiş

iki millete bir gözle bakmayı ibadetinin kurtaramayacağını söyler.

Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan halka müderris olsa hakikatte asidir...

Bu büyük bir felsefedir. Bu Batı hümanizminin çok ötesinde ve asırlar evvelinde ulaşılmış derin bir hakikattir. Kaynağını İslamiyet'in vahdet düşüncesinden alır. Bu mistik cereyan Türk halkına bir peygamber ahlaki aşılmasıdır. Mehmet Kaplan'ın, "Eğer iyi okunur ve anlaşılırsa tek başına Yunus Emre bizi kurtarabilir" sözü zannımca bu hakikatin idrakinden doğmuştur.

Her dem yeniden doğarız bizden kim usanası diyen Yunus, aydınlar ve eğitimcilerce bugün yeniden okunmalı ve anlaşılmalıdır. Onun ufku bugün bize deniz feneri gibi yol gösterecektir. Mehmet Kaplan: "Halkan taassubunun değil aydınların düşüncesinin bizi tekrar dinin yüksek kaynağına ulaştırabileceğini düşünüyorum. Yunus

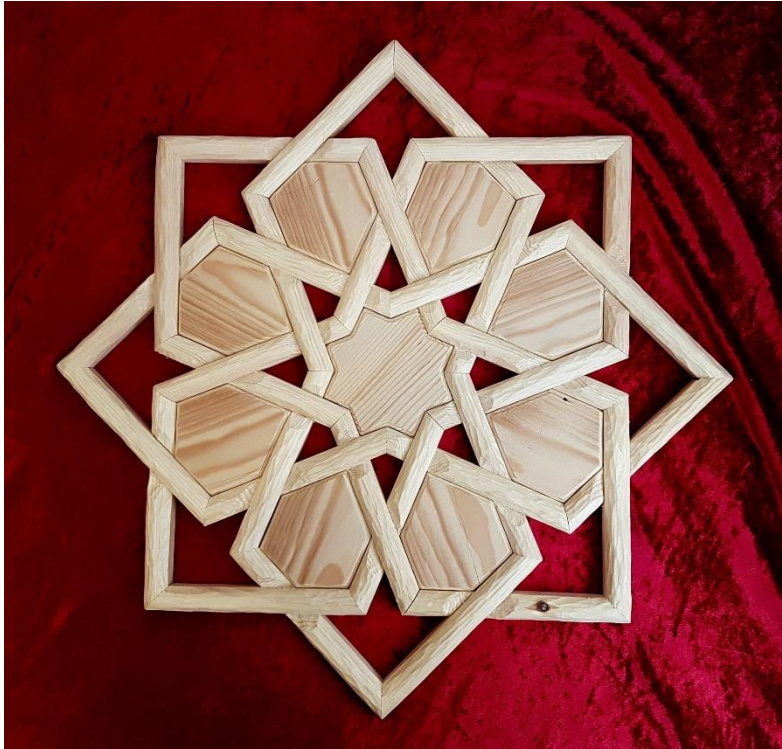
Emre'de en dinsiz insanı bile uyandırabilecek ilhamlar vardır." der.

Onu okuyarak bu toprakların mayasında var olan sevgiyi yeniden diriltebiliriz. Yunus "Benim bir karıncaya ulu nazarım vardır" der. O yalnızca insana değil tüm yaratılmış sevgi ve hürmetle yaklaşılmasını tavsiye eder.

Yaratılanı hoş gördük yaratandan ötürü.

Öyle ise biz de o bilge Türk kocasından ve dizelerinden aldığımız coşkunlukla ilave edelim: Niyet ettik Yunusça sevmeye, niyet ettik onun asırlar evvel gök kubbeye saldığı avazeye eşlik etmeye, niyet ettik Yunus'la güzelleşmeye...

Kaynakça: Deuifd Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı, 2021, ss. 323-349. / Yunus Emre Menkıbeleri Açısından Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun İki Eseri, Sevda Altunbaş / Mehmet Kaplan, Yunus Bir Haber Verir, Metin Bobaroğlu

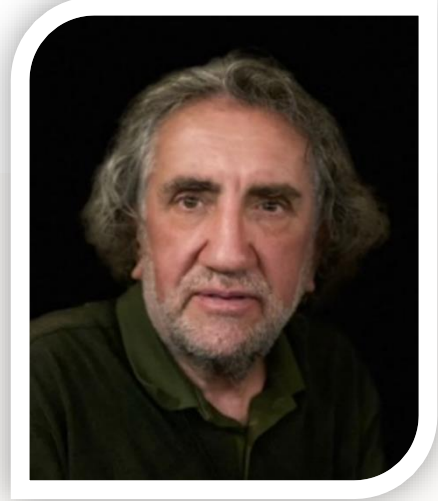

PERDE**MEHMET YAŞAR SOYALAN****I**

*“Dünya güzel” ve “Ben hep on beş
yaşındayım” derdi anam
Ara” derdi, “ara” arayan yaşlanmaz
Nerde o dünya, hani nerde
Neden bana görünmez
Örtüye mi bürünmüş her bir şey
Sis mi çökmüş üstüne dünyanın
Yoksa gözlerimde perde mi var.
Öyle ya, gözün var da sana görünmez
Ne arıyorsun ki onda
Kaybolmadıkça arayan, aranan bulunmaz
Elle tutmak istersin gerçeği
Soran soru olmadıkça gerçek bilinmez
Diyorsun ki bir de
Niye on beş yaşında değilim*

II

*“Hayat güzel, bakmasını bilene” derdi anam
“Dağlar, çayırlar, kuşlar var” derdi
Hani neredeler şimdi
Kim için saklıyorlar kendilerini
Üstelik ne bu sessizlik,
Nerede kuşlar ve çocuklar
Niye çağırıyorlar birbirlerini
Yasak mı koydu iktidar
Kuşlar da yasağa mı uydular
Ya çocuklar, ne oldular*

Ben mi duymuyorum

Gözümdeki perdeden kulağım da mı var?

III

“Kalbim göğüs kafesimde pır pır ediyor” derdi anam

Şarkılar, türküler söyler, ağıtlar yakardı

Ağıtlar, türküler... Ne oldu, niye yoklar

Şiir hangi dağın arkasında

Nerede kağıtlar, kalemler, kitaplar

Nerede, sözler, fikirler,

Resimler ve yazılar

Sayfalar neden uçuşmuyor etrafımda

Yüreğim kapalı oysa, dilim lal

Zihnimde siyah bir örtü

Onda varlıktan öte her şey var

Harfler tükendi de cümle için kelime mi bulamıyorlar

IV

“Konuş, konuşmak güzel” derdi anam

“Konuşmak paylaşmak, paylaşmak sevmek” derdi

Bunu hal dilinde söylerdi

Nerede o dil, o kelimeler

Nerede gül aşkına şakıyan bülbüller

Diken güle, gül bülbüle düşman

Aşkı bahçelerden mi kovdular

Hayaller mi yoruldu

Bende mi bir hâl var

Nerede her köşe başını tutan vaizler, çığırtkanlar

Ahraz mı oldular

Bugün nerede, düne ne oldu, yarından ne haber

İnme mi indi tüm duyularıma

İçimdeki karanlık ondan mıdır yâr!

V

“Dert etme, dert öldürür”, derdi anam

*“Dertsiz, sorusuz, dünya mı olur”
“Hayat, sırdır, sorudur” derdi
Nerede sorular, sırlara ne oldu
Nedenler, niçinler nereye kayboldular
Ne oldu bana, nerede zihnime matkap sorular
Şüphe öldü de
Söze gerek kalmadığından iman mı etti insanlar*

VI

*“Ben güzelim, güzeli severim” derdi anam
Etrafında güzeller, güzellikler olsun isterdi
Görkemli çiçekler, alımlı kadınlar
Şimdi nerede onlar
Niye görmez gözüm
Konuşmaz dilim
Hissetmez Kalbim
Bana çok mu uzaktalar, ondan mıdır tüm bunlar
Sokaklar neden boş
Üstelik pencereler açık arkasına kadar
Ve tabii ki kapılar
Sadece karanlık, her yanda karanlık var
Bu karanlık içinde zihnim tarumar
Neredeler, niye kayıp
Her şeyi kırıp döken insanlar*

VII

*“Adam olmak maharet ister” derdi anam
“Olmak var, olmak var
Olmakta, olgunlaşmakta tat var
Bir o kadar sabır, çaba, emek var
Adam olmaya ne var”
Olmak da ne demek
Tat, koku, lezzette ne var
Zevk almaksa gaye, zevk neye yarar*

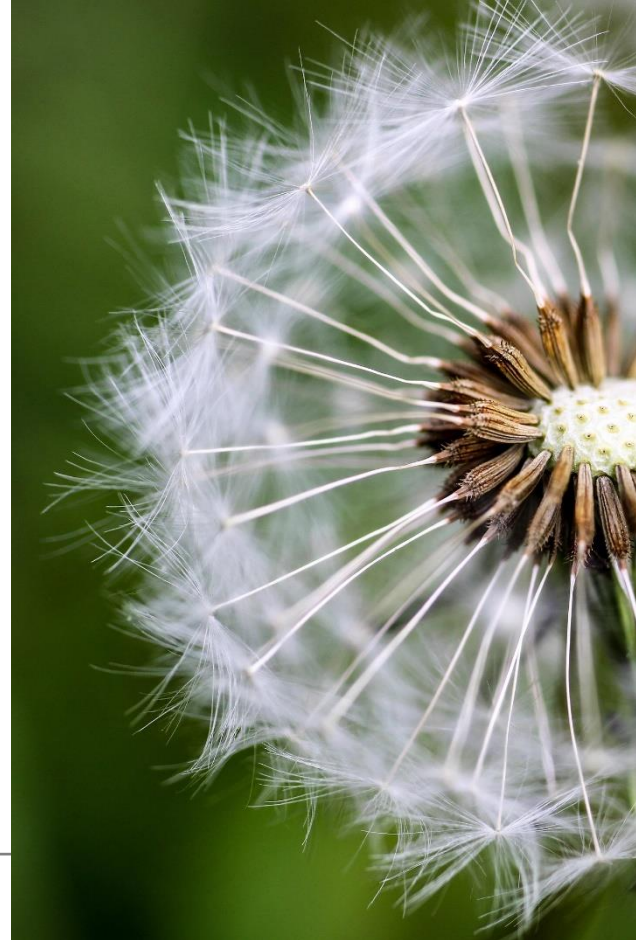

*Doymayan göz, yazmayan zihin
Dolmayan mide gibidir
Kayıptan başka neye yarar.
Niye demlenmiyor fikir
Olmayınca fikirden bol ne var.
Fikir kimde, bilmek ne demek
Olmak, bilmekle mi sanki
Öyle olsa bilmekte ne var
Güller mi kokmuyor
Nasip değil mi görmek
Ben neredeyim, nerede gerçek
Bu hamlık, bu yokluk
Daha ne kadar sürecek
Anam derdi "bir gün her şey yok olacak"
Yokluk içimde ana, bana ne olacak*

VIII

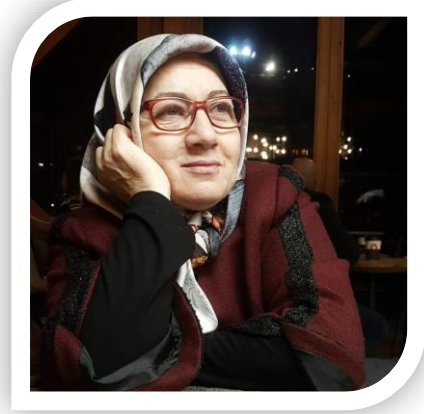
*Ben neredeyim anam nerde
Ben ondayım, o bende
Varlık yokluğa, yokluk varlığa perde
Bende perde, onda perde
Ne var perdenin gerisinde
Perde içinde perde...*

17-22.03.19 /Üsküdar

Atasözleri Aydınlığında GÖNÜL DAĞI KARANLIKLARI

AYŞE BENEK KAYA

“Bir varmış”la başlayan, “Bir yokmuş”la biten masal misali doğum ve ölüm arasında bir yolculuğa başlarız. “Beşik-eşik-keşik” diye özetlediğimiz, bu yolculuğa biz insanoğlu “Ömür” deriz.

Yaşadığımız ailenin, sosyal çevre ile arkadaş çevresinin karakter ve kişiliğimizin oluşumuna büyük katkısı vardır. Bir yandan çevremizden etkilenir, diğer yandan doğuştan

getirdiğimiz genlerimizin etkisiyle davranışlarımızı biçimlendiririz.

Huy, dediğimiz şey bizi biz yapan özelliğimiz yani bir nevi ruh dünyamızın resmidir. Onun içindir ki atalarımız huyun insan için ne kadar önemli olduğunu atasözlerine şöyle yansıtmıştır:

“Can çıkmayınca huy çıkmaz.”

“Koca dağ yer değiştirir, insan huy değiştirmez.”

“Kişiyi har u alçak eden kendi tabiatıdır.” demiştir.”

“Soydur çeker, b..tur kokar.”

“Soydur çeker, huydur geçer.”

“Armut dibine düşer.”

“Kurt tüyünü değiştirir de huyunu değiştirmez.”

“Kurttan kuzu doğmaz.”

“İnsanın soyu bir, huyu bindir.”

“Otu çeker köküne bakarlar.”

“ ‘Hıh!’ demiş, burnundan düşmüş.”

“Kurttan kuzu doğmaz, kerkenezden şahin.”

Hepimizin olaylar ve yaşananlar karşısındaki tavrı ve tepkisi farklı farklıdır. Çünkü her insan kendine özel, ayrı bir dünyadır. Sinirlenen birçok insan “Raydan çıkar.”, “Fıtıl olur” “Alı alına moru moruna karışır.”, “Yeri göğü yıkar.” Bunu anlamak mümkündür.

Ancak, bir başkasının olaylar karşısındaki sakinliğini anlamak gerçekten zordur. Kiminin; “Ağzını bıçak açmaz.” Kimi; “Ne etliye karışır ne de sütlüye” karışır. Bu ruh halini en iyi anlatan birkaç atasözünü şu şekilde tespit ettik:

“Ne ağlar, ne oynar.”

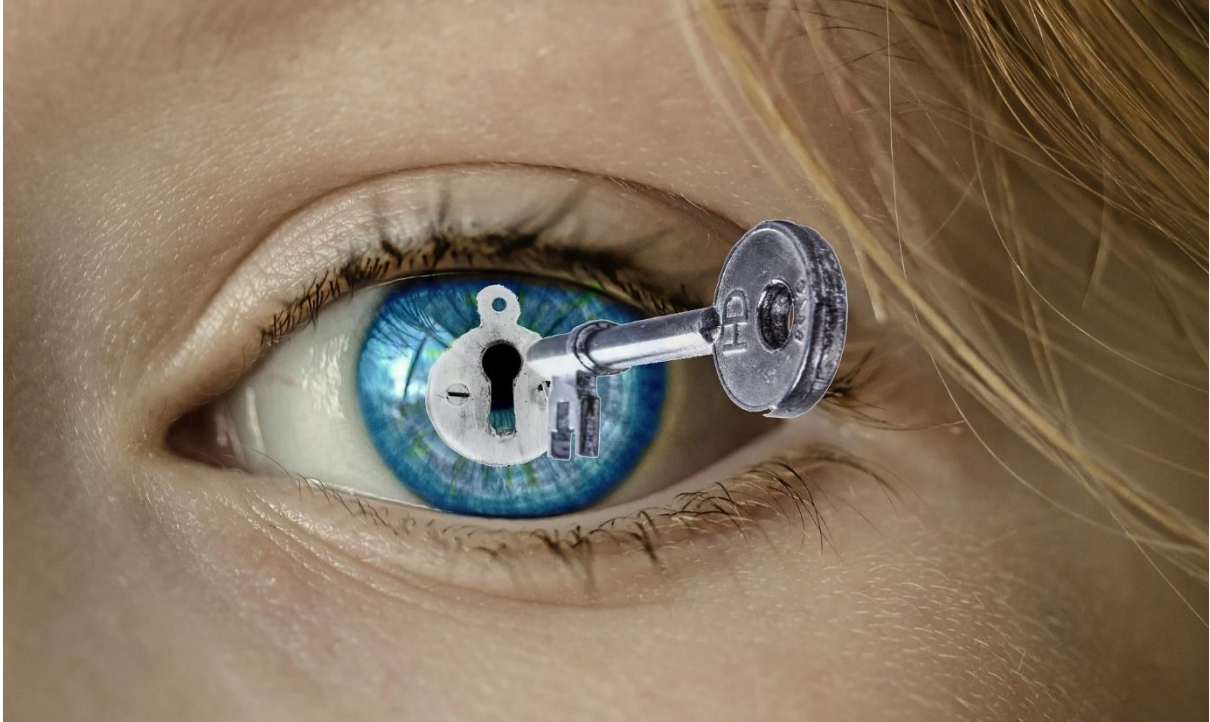
“Ne ağzına alır ne kulağına koyar.”

“Ne akar, ne kokar.”

“Ne benden sana bazlama, ne senden bana gözleme.”

Doğumdan ölüncüye kadar geçen yıllar içinde dış görünüşümüzde birçok değişiklikler olur. Bu değişikliklere hem biz şahit oluruz, hem bizi tanyan, bilen herkes şahit olur. Alışkanlıklarımızı da bu zaman içinde peyderpey kazanırız. Onlar bizim davranışlarımızın mührüdür ve kolay kolay

vazgeçemeyiz. Bu, göz önünde olsun olmasın, bir kimseyi tanımaya çalışırken onun dış görünüşünden ziyade huy ve alışkanlıklarını merak etmemize de sebep olur. İnsanın en son ve en zor terk ettiği alışkanlıkları bizden önce yaşayan büyükler atalar sözüyle şöyle teyit etmiştir:

“Adet insanda tabiat olur.”

“Yedisinde neyse yetmişinde odur.” atasözleri ile teyit ettik.

Alınganlığımızın zirve yaptığı dönemlerde tabiri caizse; *“Buluttan nem kapar.”*, *“Nane molla”* oluruz. Umursamadığımız zamanlarda ise; *“Davul çalsa kulağımız duymaz.”*, *“Dünya yıkılsa umurumuzda olmaz”*. Bütün dikkatimizi

toplayarak, kulak kabartarak; *“Pur tilkisi”* olur, *“Gönülsüz gönülsüz”* dolaştığımız da ise *“Tuzsuz helva gibi sallan”*ırız. Dolayısıyla atasözlerinde yerini bulmuş ruh hallerimize baktığımızda farklı zamanlarda farklı özellikler gösteririz. Atasözleri içinde tavrı ve davranışlarımız, aşağıdaki sözlerle yer almıştır:

“İnsan ya korkacak ya utanacak.”

“İnsanın her zamanı bir olmaz.”
 “Kişi sevdiğine naz eder.”
 “Kişi umduğuna küser.”
 “İnsan demirden berk gülden naziktir.”
 “Kolu kırık işlemiş, gönlü kırık işlememiş.”
 “Neyleyim yüzü güzeli, severim huyu güzeli.”
 “Kişinin kendine ettiğini dünya âlem bir araya gelse edemez.”
 “Kaşı kalkmazın ‘gülüm’ demeyle yüzü gülmez.”
 “‘Lâm’ demiş, ‘Mim’ demez.” diye sıralanmıştır.

İnsan içinde yaşadığı topluma uygun hareket etmelidir. Bu, o topluluktaki insanlarla iyi ilişkiler kurması, rahat ve huzur içinde yaşaması için elzemdir. Atalarımız kişilik

sahibi, ağırbaşlı ve saygın olmanın gerekli olduğunu her fırsatta dile getirmişlerdir. Bu durumu ciddiye aldıkları için de atasözlerinde fazlaca yer vermişlerdir. Söz gelişi;

“Ağır otur batman gel!”
 “Ağır otur ki, ‘Bey’ desinler.”
 “Ağır taş yerinde gerek.”
 “Ağır taşı el kaldırır, yeğni(hafif) yel kaldırır.”
 “Ağır taşı köşeye koyarlar.”
 “Ağır yiğidi mecliste sayarlar.”
 “Ağır yongayı yel kaldırmaz.”
 “Ağırı ne yel alır ne sel.”
 “Ağacın yumuşağını kurt yer.”
 “Değerli taş yerde kalmaz.”
 “Kişi sabırlı olunca avucunda yel durur.”
 “Kişinin özü sözü bir olmalıdır.”

Gönül dünyamızı yerle yeksan eden en önemli incinmişliğimiz “Dil yarası”ndandır. Kılıçtan bile keskin olan dil yarasının insanı en onulmaz hale düşürdüğünü hepimiz biliriz.

Biliriz de bir türlü dilimize sahip çıkamayız. Onun gönülde açacağı yarayı kimsenin sarmayacağını bile bile bu hataya düşeriz. Halbuki;

“Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez.”

“Ne gelirse dilden gelir.”

“Dilim seni dilim dilim dileyim.”

“Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı.”

“Ağzından hayır çıkmaz, bari şer söyleme.”

“Dilin kemiği yok ama kemiği kırar.”

“Sözünü tartıyla söyle!”

“Kiminin lâfi hayır, kiminin lâfi kahr.”

“Ağzı bozuk olanın dilinde perhiz olmaz.”

“Kişi sözünden bilinir.”

“Ağzında bal olan arının kuyruğunda zehir vardır.” Sözlerine kulak asacak olsak, dilimize her geleni söylemesek, karşımızdakinin ruh dünyasını alt-üst etmemiş oluruz.

“Oydu! Buydu!”, “Şöyle miydi? Böyle miydi?” arasında gidip gelmekten yorulan kararsızların etrafındaki insanların duygu dünyasını olumsuz etkiledikleri bir gerçektir.

Kararsızlığın ağına düşen insanlar, tercih hakkını bir türlü olması gerektiği gibi kullanamazlar. Bu, aynı zamanda onun umursamaz tavrının da bir sonucudur. Şaşkın ve umursamaz halleri, karşısındaki *“Sinirlerini zıplattır”*, canını sıkır. Buna mukabil *“Lirayı bozar, kendini bozamaz.”* Bu anlattıklarımızı pekiştiren atasözlerinden bir kısmı; dikkatinize sunmak üzere şöyle topladık:

“Ne han görmüş hanedan ne öğüt almış anadan.”

“Ne ağdayı çeker ne helvadan geçer.”

“Ne doğrar ne basar kümsükleyince (yumruk vurma) küser.”

“Ne düğün görmüş oynamış ne ölü görmüş ağlamış.”

“Ne ölü görse ağlar ne düğün görse oynar.”

“Ne yardan geçer ne serden.”

“Ne yer ne elini sahandan çeker.”

Atalar insanın görünen ve görünmeyen yönlerinin olduğunu anlatmak ve bizlerin bu konuya çekmek için de şu atasözlerini sıkça dillendirmişlerdir:

“Adamın adı çıkacağına canı çıksın.”

“Adamın ağzına bakarlar, atına ona göre nal çakarlar.”

“Ağzındaki virde bak, şu tuttuğu yurda bak.”

“Ağzı peke söz aç, alavuzdan çabuk kaç!”

“Ne ağılı ol ki atsınlar (seni), ne şeker ol ki, yutsunlar (seni)!”

“Adamın alacası içinde, davarın alacası dışında.”

“Her ağlamanın bir gülmesi olur.”

“Gönlün yazı var, kışı var.”

“Kişinin hürmeti de zilleti de kendi elindedir.”

İnsanın toplum içinde ölçsüz ve aykırı davranması hoş karşılanmaz. Bu konuyu ciddiye alan büyüklerimiz, haklı olarak ölçülü ve uyumlu olma konusundaki uyarılarını da şu güzel sözlerle yaparlar:

“Ağlamayacağın cenazeye, oynamayacağın düğüne gitme!”

“Ağlamaz ki ağlayalım, gülmez ki gülelim.”

“Sözünde özünde doğru olan her şeyini artırır.”

“Şanına düşeni işle!”

“Attığın okun varacağı yeri bilmen gerek.”

“Kel yanında kabak anılmaz.”

“İğneyi kendine batır, çuvaldızı ele.”

“Sen doğru ol, eğri belâsını bulur.”

“Baş ağır, kulak sağır olmalı.”

“Deve gelir Maraş'tan, iyilik hoştur iki baştan.”

“Bulut gider Aydın'a bak işine, kaydına!”

Bütün bunların içinde mutluluk-mutsuzluk kavramlarını işleyen atasözlerimiz de vardır. İnsanın kendi elinde olduğu gibi değişik faktörlerin etkisiyle de mutluluk-mutsuzluk yer değiştirir. Ruh dünyamızın temel

gıdası olan mutluluğun bizdeki kıymetinin hiçbir karşılığı yoktur. Aynı zamanda mutsuzluğun içimizde açtığı boşluğu ve tahribatı ölçecek bir alet de yoktur. İşte birkaç örnekle açıklamak gerekirse;

“Kimi ağlar, kimi güler, dünyadır böyle gider.”

“Kimi balı yer, kimini arı sokar.”

“Kimi yağından yiyemez, kimi yavanından.”

“Kimisine baht kurulu, kimisine kuru taht.”

“Baba evladına altından taht vermiş de baht verememiş.” gibi atasözlerimiz konuyu yalın bir biçimde ortaya koymaktadır.

İçimizden az da olsa bir kısım insan içinde bulunduğu kötü duruma bakmayıp, sahip olması mümkün olmayan şeyleri ister. Normal olmayan bu durum toplum içindeki insanlar tarafından şöyle görülür:

“Nala takacak mihı yok, kaldırıma at sürer.”

“Kişi vardır; ‘Acımdan öldüm demez.’ ödağacından tabut ister.”

“Ayran bulamaz içmeye kürkünün gider s....ya.” sözüyle bu insanları bize hatırlatır.

Hayatımızın odak noktasında duran iç dünyamızı derinden sarsan dert, keder, üzüntü ve hüznün de atasözlerinde ziyadesiyle yer tutar. İnsanı yüreğinden yakalar, gecesini gündüzünü

karartır. Gökyüzündeki güneşi bile göremez hale getirir. Aşağıdaki sözler derdin, kederin ve hüznün bizi yani, psikolojimizi nasıl etkilediğini anlatır:

“Ağacı kurt adamı dert bitirir.”

“Adamın başı büyük olana kadar yaşı büyük olsun.”

“Ağrılardan göz ağrısı, her kişinin öz ağrısı.”

“Ağrısız baş olmaz.”

“Ağrısız baş mezarda gerek.”

“Ağlayanın bir derdi, gülenin beş derdi var.” derken de belli etmesek de herkesin kendi bildiği, içinde sakladığı birçok derdi olduğu gerçeğini söylerler. Ayrıca dertli de olsa gönlün her zaman bir arzusu vardır; *“Mahzun gönül, krallardan kız umar.”* Sözü manidar bir biçimde bize bu gerçeği anlatır.

Bu arada şunu söylemeden geçmemek lâzım diye düşünüyorum. Dert görünürde hep sıkıntı, keder, üzüntü, yürek ağrısı diye bilinir. Oysaki tasavvuf ehli derdi sürekli talep eder. Ayrıca Şah Hatayı bir deyişinde dertten şikâyet etmediği gibi onu elinde tutmak için çabalar ve *“Bir derdim var, bin dermana değişmem.”* der. Âşık Veysel ise; *“Dağlar çiçek açar, Veysel dert açar.”* diyerek derde olağanüstü bir bakış açısıyla bakar.

Biz dertten çıkıp bu ömür yolculuğunda iyi insanların bize kattıkları, kötü insanların bizden aldıklarını düşünerek bir değerlendirme yapalım istedik. İyilerle bir arada olmanın kazancı bambaşka iken kötülerle bir olmanın hayatımızdan çaldıklarının haddi hesabı yoktur. Günlük hayatta birçok vesilelerle kullandığımız; *“Üzüm üzüme baka baka kararır.”* atasözünün ifade ettiği mana gereği birbirimizden etkileniriz. Bu iyi ya da kötü olsa da... İnsanı iyi-kötü diye ayırmak doğru mu, demeyin? Kötünün şerrinden hepimizi *“Allah korusun!”*, diyelim ve aşağıda atasözlerini okuyunca bunun kararını daha rahat vereceksiniz diyelim:

“Adamın alacası içinde, davarın alacası dışındı.”

“Adamın bulaşığı yamandır.”

“Adamın eti yenmez, (gönü) derisi giyilmez, tatlı dilinden başka nesi var.”

“İnsanın hayvaniyeti yemekle, insanıyeti okumakla olur.”

“Adamın kötüsü avcı, kadının kötüsü kovcu olur.”

- “Âdemođlu hilekârdır, kimse bilmez fendini.”*
- “Ağacın çürüđü özünden olur, el için ağlayan gözünden olur.”*
- “Ağacın meyvesi olursa başını aşığı salar.”*
- “Ağaç devrileceği zaman bütün maymunlar kaçıdır.”*
- “Ađlatan gülmez.”*
- “Ahlâka erişen göğe erişir.”*
- “Ahmak olan her zaman düşer.”*
- “Akan sudan korkma, durgun sudan kork!”*
- “İnsanın kötüsü zavallıya sataşır.”*
- “Karnı tuluk, ağzı yumuk.”*
- “Kişide duman kaldırırsa islenir.”*
- “Kişide kendi ayıbını bilmez, elin ayıbını söyler.”*
- “Kişide kendi halini bilse hoş değil mi?”*
- “Kişide sözünden bilinir.”*
- “Kişide gönül olmaz.”*
- “Korkma gözliüden, sakın iki yüzlüden.”*
- “Köpek köyü için değil, kendi için havlar.”*
- “Kötü düşünen kötü günde kalır.”*
- “Minare de doğru ama içi eğri.”*
- “Muhannette yaprak olmaz dal olmaz.”*
- “Murdar eti, kılıç kesmez.”*
- “Nadan nasihati çiđ et gibidir.”*
- “Ne iyi adamdan doyulur, ne de iyi gündenden.”*
- “Önüne geleni kapar, ardına geleni teper.”*
- “Öpülecek el ısırılmaz.”*
- “Pahil kulum, mahrum kulum.”*

İyiye kötüden ayıramayan insanlar için;

“Ak dona, gök yamalık vurulmaz.” diyen atalarımız, iyiliğe kötülüğu hoş karşılamaz. Ruh halimizi ve duydu dünyamızı en çok etkileyen durumlardan biri olduğunu bildikleri için şöyle söylerler:

- “Ağzına Hak girer, b.k çıkar.”*
- “İyilik et kele, duyursun seni ele.”*

"İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak çalınmazdı."

"İyilikten kötülük gelmez."

"İyiliğe kemlik, köpeğe kemik."

"İyiliğe kemlik âlemde olagelmiş, olagider."

İyiliğe kötülük, kör eşeğe samanlık."

Bizi en çok üzüntüye sevk edenlerin başında sinsi ve içten pazarlıklı insanlar gelir. *"Karnında kırk iki tilki dolaşır, birinin kuyruğunu diğerine değmez."* Nerede ne zaman ne yapacağını bilemezsiniz. Bu konuda büyüklerin; *"Adamın yere bakanından, suyun sessiz akanından kork!"* diye bizi uyarmaları boşuna değildir.

Çevremizde her zaman bizi üzen, günümüzü gecemizi çekilmez hale getiren

"Kim düşer daldan, o bilir halden."

"Alçak gönül yüce devlettir."

Hayat yolculuğu çerçevesinde yaşadığımız olaylar her zaman istediğimiz gibi

"Akan çay her zaman kütük getirmez."

"Akan suyun da arkası gelir."

"Galip olan mağlup da olur."

"Gönül hep cenneti ister ama günah koymaz." diyerek bu konuyu kısa yoldan özetlemişlerdir.

"Ne üstünde un oldum ne altında kepek." sözüyle de her türlü fedakârlığa katlanmakla beraber yaptıklarımızın yine de boşa gittiğini anlatılır. İnsanın en çok üzüldüğü ve incindiği bir durum olduğu için tek sözle de olsa bu konuya değinmek istedik.

"Ağıt, ağıtı getirir."

"Ağlamak akçe etmez." sözüyle bizim dikkatimizi çekerler.

insanlar olmaz. Halden anlayan, derdimize derman olmak isteyen birçok dost ve arkadaşımız da vardır. Bunlarla beraber olmak bize ferahlık verir, gönlümüzde güller açtırır. Bu insanlara sahip olmak her zaman bir şanstır ve kıymetlerini bilmek gerekir. Zira en çok ihtiyaç duyduğumuz, yanında huzur bulduğumuz insanlar bu insanlardır. Onun için halden bilmeyi ve alçak gönüllüğü önemseyen şu iki atasözünü söyleyerek pekiştirelim:

gitmediği zamanlar olur. Bu da bizim iç dünyamızı yakından etkiler. Atalar;

Üzüntü hepimizin yaşadığı olağan duyguların en acıtıcı olanıdır. Büyükler, üzüntünün de bir sınırı olduğunu hatırlatarak;

Biz insanların kalp kırıklıkları da yüreğimizde başlı başına “Gönül yarası” açar. Bunu tamir etmenin, onunla baş etmenin ne

kadar güç olduğunu hepimiz biliriz. Kalp kırıklarının bizde meydana getirdiği yoğun duyguların atasözlerine yansıyan şekli ise;

“Gökten düşenin parçası bulunur, gönülden düşenin parçası bulunmaz.”

“Kalp bir sırça saraydır, yıkması kolaydır.”

“Kalp şişeye benzer kırılırsa yapılmaz.” böyledir.

“Beşik”le hayata “Merhaba!” deriz. “Eşik”le hayat yolculuğumuz devam eder. “Keşik” ise ölüm sırasının bize geldiğini gösterir.

Veeeeee! Mutlak olan kaçınılmaz son; ölüm!.. Bununla ilgili olarak da söyleyecek birkaç sözümüz olsun istiyoruz:

“Uzun yaşın ahiri ölüm.”

“Padişah olsan da ‘Er kişi’ niyetine derler.”

“Padişah olsan da taht senin değil, satın alsan da kul senin değil, emanete beslediğin can senin değil; a dünya senin neyine güvensinler.”

“Geçti bülbül, geçti gül ister ağla ister gül!”

Ömrün sonunda, son nefesimizde canımız ve huyumuz çıkar. “Suyu soğulmuş değirmene döneriz.” “Bir varmış”la

başladığımız bu macera “Bir yokmuş”la sona ererken biz de keşiğimizi savmış oluruz.

AĞLAYAN BAYRAK

ANUŞ GÖKÇE

Şairi: Fethi Kadioğlu

Türü: Şiir

Basımevi: Dizgi Ofset Matbaa, Konya-2004

Kitabın fiziki özellikleri: Karton kapaklı, küçük boy kitap. 480 sayfa.

Ebatı: 14x 19,5 cm

Kitapta Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'in ön sözüyle birlikte, Aşık Fethi Kadioğlu'nun soyu, annesi, babası, kardeşleri, evliliği, çocukları; annesinin dedeleri ve büyük anneleri hakkında geniş bir araştırma yazısı bulunmaktadır. Kitabın tekrar gözden geçirilmesini Harun Yıldız yapmıştır. Yıldız, Kadioğlu'nun şiir anlayışını, işlediği konuları, sanatçı kişiliğini incelemektedir. Kitaptaki şiirleri, Ali Berat Alptekin hece sayılarına göre dizmiştir. 8'li, 11'li ve diğer şiirler olmak üzere üç bölümde hazırlamıştır.

Dil ve üslup özellikleri: Sade, duru ve akıcı bir üslubu vardır. *Aşık Fethi Kadioğlu* temiz bir Türkçe ile lirik, coşkulu şiirler yazmıştır. Bazen Karacaoğlan misali aşk, hasret, diyardan diyarı gezen gurbet kuşu bazen de Yunus Emre misali rindane şiir yazmıştır.

Sanat anlayışı: Şair kalemini, yüreğini ve gönlünü milletin hizmetine vermiştir. O toplumun dertlerini, ızdırabını kendine dert edinmiştir. Milleti kazıklayanları, halkı soyup soğana çevirenleri yerer. Şiirlerinde, *Karacaoğlan* ve *Yunus Emre'nin*, *Mehmet Akif'in* etkileri görülmektedir.

İlk dördlük:

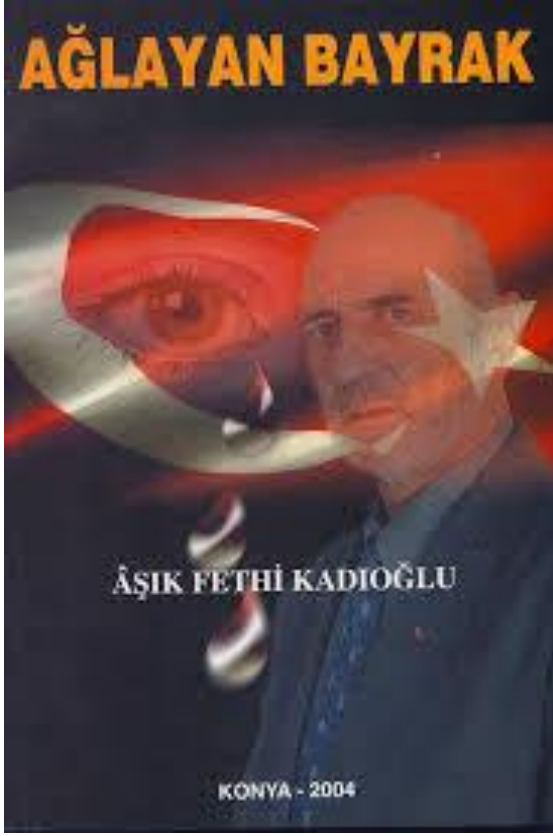
*Bugün ben bir güzel gördüm
Methetmeye dil bulunmaz
Yandı yüreğim yandı
Söndürmeye buz bulunmaz.*

Son dördlük:

*Çanakkale 'yi adım adım hep böyle gezdim
Kadioğlu 'm der ki bu destanı ben yazdım
Deprem zelzele şöyle dursun bu ondan da beter
Altın harflerle yazdığın bu destan yeter.*

Muhteva; Fethi Kadioğlu, kalbi vatan, millet ve bayrak sevgisiyle dolu olan bir şairimizdir. Türklük ve bayrak aşkı onun şiirlerinde bir kimlik ve şuur olarak gençlerin

zihinlerine kazınmış, gönüllerine nakşedilmiştir. Türk ve Müslümanlara karşı Batılı devletlerin sessiz kalmaları onu çileden çıkarır, halkı milli birlik ve beraberliğe çağırır.

Aşk: Aşk, şairlerin en çok üzerinde durduğu konudur. Kimisi sevdiğinin gözüne, kaşına, endamına, kimisi de Yaradan'ın aşkına şiirler yazar. Kimisi de her ikisini birden yazar. Fethi Kadıoğlu da ikisini birden yürütmüş hem sevdiklerine hem de Yaradan'a karşı duyduğu aşkı dile getirmiştir. "Turnam" şiirinde turnaların kendinden haber götürmeden uçup gitmesini istemiyor. Turna kuşlarıyla haber yollama türkülerimde en sık rastlanan bir unsurdur. Şair kendi çektiği sıkıntıları yârinin gelip sarmasını istiyor. (s.81)

Bulunmaz, Eminem, Yaram Güzel, Döğünsün mü? Sürmesi, Gönül Elinden (s 86), Gitsin (s.96), Yüzünden, Sevdiğim, Çağlar Gibisin (s.195), Ben Oldum (s. 157) âşık olup da muradına eremeyen insanları en güzel şekilde ifade eder. Ayrılık-özlem, gurbet... Gurbet, aşk yarası çekenlerin derdini unutmak için seçtiği

*"Ağama söyleyin yarımı sarsın
Oğlum Ali benim intikamım alsın
Sandıkta tabancam bergüzar kalsın
Çağırın anama çalsın udumu
Kim alırsa alsın Nazlı Dudu'mu (s.54)*

Taşlama: Yöneticiler ve halk arasındaki ilişkileri, toplumda görülen

Türk tarihinde önemli olaylara, milli bayramlarımızın kutlanmasına önem verir ve bunun için şiirler yazmıştır. *Emanet Ettin / Bozkurtlar / Al Bayrak / Mehmetçik Geliyor* gibi şiirler onun vatan ve millet sevgisinin ne kadar güçlü olduğunun bir delilidir. Türk bayrağını yakan hainlere ve teröristlere ateş püskürür. Onun şiirlerinde tertemiz bir aşk, çilesini çeken bir aşık, bazen de halkına karşı yapılan bir kötülüğü affetmeyen bir dik duruş vardır. Köyündeki akrabalık ilişkileri, aile bağları, doğan çocuklar, ölen yaşlılar ve gençler, bir hiç uğruna hayatın baharından koparılan delikanlılar, terör olaylarına kurban gidenler, sevdiğine varamayan kadınlar ve erkekler, ayrılıklar, özlemler ve toplumun en büyük yarası olmuş kan davaları ve saire onun ele aldığı konulardan bazılarıdır.

Konularına göre şiirlerin değerlendirilmesi ;

bir yoldur. Ancak gittiği her yerde acısını daha derin hissetmekte, ayrılık ve özlem ateşiyle yanıp kavrulmaktadır. Kadıoğlu da aynı çileyi çeker. *Bülbül, Elinden, Ayrılık, "Dinek'in" (s.71), "Senden Ziyade", "Öldüm", "Çöle Saldı Yar", "Muradım", "Sultanım", "Dönülmez", "Bulunur", "Eylemesin" (s.145), "Kervancı" (s.173), "Senden", "Bak Benim" (s.200) "Gel Gel", "Bayram Günüdür"* şiirlerinde sevgiliye özlem ve bekleyiş Kadıoğlu'nda doruk noktasına ulaşmıştır. (206-207), *"Onmaz Öldürür"* şiirinde şair çektiği hasretliğin onu öldüreceğinden bahsetmektedir. (s.374)

Ağıtlar: Türk edebiyatının ve şiirinin bir dalı olan ağıt toplumsal bir acıdan duyulan elemidir. Büyük küçük herkesi derinden etkiler. "Arif'in Ağdı", "Ağıt", "Habip Ün'ün Ağdı", "Osman'a Ağıt" ... ağıt türünde şiirlerdir. "Arif Ağzından" bir köy hesaplaşması söz konusudur. Dinekli Arif hasımların tarafından vurulur. Arif, oğlundan intikamını almasını ister.

aksaklıkları, yolsuzlukları, haksızlıkları vs. eleştiren şiirlerdir. 7'li, 8'li yazıldığı gibi 11'li

hece ölçüsüyle de yazılır. “*Garip Mehmet*”, “*Sabah Oldu*”, “*Gidiyor*” (s.190), “*Konya Valisi I-II-III-IV*” adlı şiirlerinde haksızlığa,

“*Otobüs yok binemedi
Suyumuz yok içemedik
Park yaptık da açamadık
Bozuk düzen köyün işi*”... (s.47 vd.)

“*Duydun mu*” şiirinde beldeye faydası dokunmayan belediye başkanını eleştirir. (s.171 vd.) *Köylümü?* (s.174), *Er Olur, A? Yolsuzluk* (s.183 vd.) şiirlerinde haksız kazanç sağlayan ve buna seyirci kalan herkesi suçlar. Köylünün fakir bırakılmasına ve hizmet götürülmemesine karşı savaş açar. “*Kurtarsın*” şiirinde faiz alarak köylünün kanını emen *Hasan Ağa*’yı taşlar.

Hasan Ağa’nın yüksek faizle halkı soyup soğana çevirdiğini, bunun elbette ahirette bir karşılığı olacağını, Azrail’in elinden ve hesap vermektan gelip o faizlerin kurtarmasını istiyor. Bunun mümkün olamayacağı için *Hasan Ağa*’yı haksızlığa ve yoksulluğa

“*Al bayrağım dalgaları göklerde
Sökemez de çelik gibi bilek de*

.....
*Türk olan da selam vermeden geçmez
yıldızın senin yerlere düşmez
Cihan senin kıymetini biçemez
Nazlı nazlı dalgaları bayrağım.* (s.156)

Beyitler halinde yazdığı “*Çanakkale Destanı*”nı Çanakkale gazisi olan babası *Seyit Çavuş* ve tüm şehitlerin anısına yazmıştır. Çanakkale savaşlarının ne zor şartlar altında yapıldığını, açlığı, susuzluğa karşı verilen mücadeleyi, askerlerin öleceğini bile bile mevzi alışlarını anlatır. “*Mehmetçiğim Geliyor*” (s.139) da 30 Ağustos Zafer Bayramı yıl dönümü dolayısıyla yazılmış bir şiirdir. Kurtuluş savaşı destanını, Atatürk’ün askeri

“*Rüya değil başbuğum gerçek
Börteçine’ m Altaylar’dan gelecek
Türk’ün gücü demir dağı delecik
Esir olmak değil yazımız bizim...*”

Diyen Kadioğlu, esir soydaşlarımıza umut ışığı aşılamaktadır. Sınırlarımız dışındaki soydaşlarımızla da yakından ilgilenen şair, “*Ağlarım*” şiirinde 1995’te Sırpların vahşi batının gözü önünde Müslümanların ırz ve namusunun nasıl ayaklar altına alındığını,

yolsuzluğa ve işleri savsaklayanlara karşı çıkmakta; Konya valisine kendi özünde darda kalan tüm insanlara yardım istemektedir.

mahkûm ettiği kişilerle helalleşmesini istiyor. (s.160)

Hiciv: *Hiciv* Türk edebiyatının en güzel ifade tarzlarından biridir. Genelde taşlamanın içinde değerlendirilse de kullanılan dil ve üslup bakımından ondan ayrılır. Kadioğlu’nun “*Çil Horoz*”u da Türk insanının hiciv kabiliyetinin en güzel örnekleri den biri veriyor. (s.89)

Milli Şuur: Türklük, millet, vatan ve bayrak sevgisi, milli birlik ve beraberlik Kadioğlu’nun en çok işlediği konulardır. Temel amacı gençlere vatan, bayrak ve millet sevgisini aşılacaktır. “*Bayrağım*” şiirinde bunu ne güzel ifade eder!

dehasını ve Türk ordusunun kahramanlığını anlatır. “*Emanet Ettin*” Atatürk’ün vefat yıl dönümünde yazıyor ve yaptığı hizmetleri, cumhuriyeti, inkılapları ve vatanı gençliğe emanet ettiğini dile getiriyor. (s.191). 1988 nisanında yazdığı “*Yirmi Üç Nisan*” şiirinde meclise giden yolu, meclisin kurulmasından sonra yapılan işleri ve savaşın nasıl kazanıldığını anlatır. “*Yazımız Bizim*” şiirinde:

savunmasız halkın nasıl katledildiğini dile getirir. “*Ölür Giderim*” şiirinde Kıbrıs’ta, Bosna Hersek’te, Karabağ’da katledilen Müslümanları ve Türkleri anlatıyor ve Türk milletini milli duygularını coşturmak, yabancılara gözdağı vermek amacıyla yazıyor.

(s.269). “*Ağlayan Bayrak'ta* ise şair Türk bayrağının vatan hainlerinin cenazesinin üstüne örtülmemesi için feryat eder.

1980 yıllarda *Asala* terör örgütünün Türk diplomatlarını hedef alarak katletmeye başlamaları, Türk dünyasında nefretle karşılanmıştır. Milli duyguları çok yüksek olan şair *Fethi Kadioğlu* “*Hain Ermeni*” adlı şiirinde Ermeni Terör örgütlerinin yaptıkları oyunlarından ihanetlerinden bahsetmektedir, Türk yurdunun bir karış toprağının verilmeyeceğini haykırmaktadır. (s.99) “*Bozkurtların Yurdu Dediler*” de *Fethi Kadioğlu*, Rusya'nın Çeçenistan'a saldırısını, *Cevher Dudayev'in* vurulduğunu, pek çok Çeçen'in, kadınların ve çocukların zehirli gazla öldürüldüğünü anlatıyor.

“*Namus Günüdür*” Sovyetlerin Afganistan'ın işgalini protesto eder ve milli duyguları harekete geçirir. (s.55) “*Bu Millet Seçsin*” şiirinde 1983 seçimlerinde liderlerin birleşerek seçime gidilmesini, Kıbrıs

“*Eğer bana sual eden olursa
Kız güzeldir ama gelin bambaşka*

.....
*Kızın ağzında inci dişleri
Gelinin göğsünü döver saçları
Kaleme benzer kara kaşları
Kız güzeldir ama gelin bambaşka*

.....” diyerek gelini övmektedir. “*Gelin*” ile “*Derdin*” karşılıklı sözleşme şeklindedir. Oğlan geline bazı sualler sorar ve onu metheder. Gelin ise evli olduğunu, kendi yolunda gitmesini söyler. (s.66 vd.)

İnsan: “İnsanoğlu” şiirinde insanın geçirdiği evreleri dile getiriyor. Çocukluk, ergenlik, gençlik, orta yaşlılık, ihtiyarlık ölüm. İnsanları mutlu etmek zordur. Kadioğlu da “*Tövbe Olsun*” da iç güveyilikten yakınıdır. (s.108.) İnsanoğlu bir bakarsın ki birilerini yerer kimilerini de göklere çıkarır. Doktor Bey şiirinde doktorların ilgisizliğinden yakınıdır “*Paşam*” şiirinde (s.246) GATA da Hekimi Prof. Dr. Fahrettin Alpaslan'ı över. Hastalığına çare bulmasını ister.

Haksızlığa karşı çıkması: “*Ne Güne Kaldık*” şiirinde köyünde yaşayan bazı aileleri, yaşam şartlarını, esnafı, askere gideni, evleneni,

meselesinde taviz verilmemesini, Kıbrıs'ı bizim için kırmızı çizgimiz olduğunu, devletin ASALA terör örgütüyle mücadele etmesini istiyor. (126) “*Alman Kızı*”nda Almanya'ya işçi olarak giden Türklerin karşılaştığı sorunlardan, dil olarak, ahlak olarak nasıl dejenere olduğuna dair bir kesit sunar. Almanya'da Türk kalabilmenin sıkıntılarını dile getirir. (s.85) “*Bayrağın Feryadı*”nda bayrak sevgisi dile getirilir. Asla yere indirilmeyeceğine, daima göklerde dalgalandırılacağına dair söz verir. Bayrağı yırtıp yakan hainlere karşı sessiz kalanları da uyarır. (s.292). “*Sana Milletim*” şiirinde Cumhuriyetin kurulması için yapılan fedakarlıkları ve Türk halkına en çok yakışanın demokrasi ve Cumhuriyet olduğunu belirtir. (s.312)

Değiş karşılaştırma: Edebiyatımızın vazgeçilmez unsurlarındandır. Kız mı güzeldir, gelin mi? Emine (s.91), (s. 93) gelin ile kız karşılaştırmasını yapıyor.

boşanana, faiz alıp yiyenleri ve halkın fakirliği anlatılır. (s.161 vd.)

Ölüm: “*Beklerim de Mezarı*” oğlu için yazmış olabilir (s.205), “*Ayşe'm*” ailesinden yakın birinin hastalığı üzerine yazılmıştır. (208)

Diğerkam: Fethi Kadioğlu toplumda meydana gelen acı ve elem verici olaylardan çok etkilenmektedir. Birinin canı yansa ta içinde duymaktadır. “*Erzurum'u, Ağıt*” ı (s.147) 1973 yılında meydana gelen Erzurum depreminden dolayı duyduğu acı. “*Kara Elmas*” şiirinde 1983'te Zonguldak'a meydana gelen maden faciasında vefat edenlerin yasını tutar. (s.114). “*Dağlayamadım*” da dayısının oğluyla evlenen mutsuz bir kadını anlatır. (s.168)

Sosyal yaralar: Kumar, aileyi dağıtan en önemli faktörlerden biridir. “*Kumardır Kardaş*” kumarın kötülüklerini ve aileyi

dağılmasına yol açtığını anlatır. (s.187), “Ziyaret Günü’nde bir mahpusun hayatından, vazgeçmek zorunda kaldığı emellerinden, hayallerinden, özleminden, yalnızlığından dem vuruyor. (s.97) “Almazdım Gelin” şiirinde kaynanaya ve kayınbabaya iyi davranmayan gelinden bahseder.

Evlât isteği: “İhsan”, şiirinde çocuğu olmayanların dili olmuştur.

Dini duyguları ve Hz. Mevlâna Etkisi: Her Müslüman gibi Fethi Kadioğlu da dinin karşı duyarlıdır. Dinine, dindarlara laf söyletmez. Hz. Mevlana’nın “hamdım, piştım,

*“Bir mektup atayım sarı sultanım
Alınca duyduğun haz bana yeter,
Bahçede açılmış o taze güller
Bahar senin olsun yaz bana yeter...” (s.240)*

Beddua: Sevdiğine kavuşmasına engel olan bazı olaylara, kişilere, gönülden istemese de sevgilisine, bulunduğu muhite sitem etmektedir. *Beddua (s. 74), Eylar İmiş (s.189), Gözüün Kör Olsun (s.377) Nasihat: “Oğlum Fahrettin’e” (s.188),* adlı şiirinde herkese nasihat eder. Yılbaşı kutlaması: Mübarek olsun da yılbaşı kutluyor Kişilere atfettiği şiirler “Rübai” de dostunu köyüne davet ediyor. (s.198). Nejat Bozkurt için yazılmış. Aşık Mehmet Avcı, Mehmet Akif, Köroğlu’na, “Paşam” şiiriyle Prof. Dr. Fahrettin Alparslan’a, Necip Fazıl Kısakürek’e, Rauf Denkaş’a, Ağabeyi Muzaffer’e ve çocuklarına şiirler yazmıştır.

Aşık Fethi Kadioğlu, 1941 yılında Çumra’ya bağlı Dinek köyünde doğdu. Annesinin adı Şerife, babasının adı Seyit’tir. Çocukluğu yokluklar içinde geçti. 5-6 yaşlarında arkadaşlarıyla oynarken düştü ve kalçası çıktı. Bir türlü iyileşmedi ve sakat kaldı. İlkokul 3’e kadar başarılı bir şekilde devam eden okul hayatı üçüncü sınıfı üç kere tekrar edince okuldan atıldı. Kendi kendine okuma yazmasını geliştirdi. 1961 yılında Amasya’da başlayan askerliğini Kahraman Maraş’ta tamamladıktan sonra 1964 yılında *Fadime Şimşek ile evlendi. Bu evlilikten Fahrettin, Şerife, Esmâ, Seyyit Şamil, Sadiye adlı*

yandım” kriterine değerlendirecek olursak Kadioğlu’nun gurbete çıkararak yazdığı ilk şiirleri hamlık dönemine dahil edebiliriz. Dini şiirlerini de bu ölçüde değerlendirecek olursak, “Kıldığın Zaman” da beş vakit namazı kılınca insanın huzur bulacağını savunur. Burada, imanı güçlendirmeye yönelik bir hareket vardır. Bu dini duygunun ilk safhasıdır. Burada şair hamdır. “Yananlardanız” şiirinde ise tam bir pişmişlik vardır. İlahi aşka doğru bir yolculuk başlamıştır. (s.186, ilahi aşk). “Yeter” şiirinde ise artık aşka ulaşmıştır. Bir doyumluluk, haz alma vardır. Kadioğlu artık aradığı huzuru Hakka âşık olmakta bulmuştur. Allah sevgisinden başka bir şey istememektedir.

çocukları oldu. Başka çocukları da oldu fakat onlar yaşamadılar.

Şair köy çocuğu olduğu için ilk mesleği çiftçiliktir. Fakat onun akli fikri saz çalmaktadır. TRT’nin açtığı sınavlara ailesi izin vermediği için katılamaz. 1967 yılında İmar İskân Bakanlığının açtığı Ankara Sincan’daki “İki Yüz Seksen Mesken Yurdu” inşaat projesinde işçi olarak çalışmaya başladı. Fikri münakaşalardan dolayı kısa süre sonra oradan ayrılır. Devlet Demir Yollarına bağlı *Ankara’da Cebeci- Kayaş Yol inşaatında* çalışır. Kısa sürede burada da dikiş tutturamayan Kadioğlu oradan da ayrılır. 1970 yılında *Seydişehir Etibank’ta* silindir operatörü olarak işe başlar.

Burada da başı dertten kurtulmayan Kadioğlu, aynı fabrikanın “kırmızı çamur” bölümünde çalışmaya başlar. Burada Mühendis *Orhan Kutay Eğerci’nin* takdirini kazanır. Onun himayesinde üç ay gibi kısa bir sürede “*boru montajı ve boru kaynakçılığını*” öğrenir. Mühendisin başka yere tayini çıkması üzerine işin tadı tuzu kaçır. Kendi ekibini kurup bir yıl daha fabrikada çalışır. Yöneticilerin siyasi baskılarına dayanamayıp 07.11. 1975’te işten ayrılır. Ardından memleketi Konya’da Çimento Fabrikasına işçi olarak girer. Bir yıl kadar çalıştıktan sonra 15. 12. 1976 tarihinde buradan da ayrılır. Ertesi gün *Konya Yatağanlar Makine Sanayisinde* çalışmaya başlar. Beş yıl kadar

çalıştıktan sonra *Konya Şeker Fabrikasına* girer.

Siyasi sebeplerle bir yılı doldurmadan buradan da ayrılır. Devlet dairelerinde çalışmaktan bıkan Kadioğlu Konya'da at arabacılığı yapmaya başlar. Şehrin büyümesi, şehrin at arabasından arındırılması üzerine Köyüne döner ve çiftçilik yapar. Bir ara bakkal açar fakat yürütemez. Dışardan sigorta primlerini ödeyerek 1991 yılında SSK'dan emekli olur. 1978 yılında kardeşiyle aralarında geçen küçük bir kavgadan dolayı mahkemeye başvurarak "*Saruhan*" olan soyadını "*Kadioğlu*" olarak değiştirmiştir. Bunda dedelerinden birinin kadılık yapmasından dolayı Kadioğlu olan sülale adının devam ettirilmesi arzusu ağır basmaktadır. Yazarın ömrünün son yılları hastalıkla geçmiştir. 04 Mart 2011'de vefat etmiştir.

Sonuç

Aşık Fethi Kadioğlu'nun şiirlerini baştan sona taradım. O birini çok sevmiş, fakat kavuşamamış. İsteddiği kızı başkası almıştır. Bunun için epey bir çile çekmiştir. İlk yazdığı şiirler bu aşkın meyvesi olmuştur. İçli, duygulu, sevdalı, sürekli kavuşmayı bekleyen, sevgilinin yollarını gözleyen şiirler yazmıştır. Olgunluk çağında vatanını, milletini, bayrağını, dinini seven şiirler yazmıştır. Milli bayramlarımızın ve zaferlerimiz kutlanmasına önem vermiş, bunun için şiirler yazmıştır. Gençlere milli şuuru canlandırmak, güzel ahlakı, doğruluğu, hak ve hakikati kazandırmak için kalemini oynatmıştır. Halkının acısını, elemi derinden hissetmiş, yazdığı şiirlerle onların acısını paylaşmıştır. Ruhu şad olsun.

İMAMIYE ŞİASI'NDA ON İKİ İMAM İNANCI SASANÎ MİRASINDAN VELAYET-İ FAKİH'E SOSYO-POLİTİK BİR DÖNÜŞÜM

H. ALİ ERDOĞAN

(The Twelve Imam Doctrine in Imamiyya Shia: A Socio-Political Transformation from the Sassanian Heritage to Velayat-e Faqih)

ÖZET

Bu makale, İmamiye Şiası'ndaki On İki İmam inancının İran'ın kadim kültürel ve siyasi mirasıyla etkileşimini analiz etmektedir. Çalışma, Sasanî hanedanına dayandırılan soy bağları aracılığıyla imamet kurumuna atfedilen "kutsal kan" ve "ilahî meşrûiyet" tezini incelemektedir. İran'daki yas kültürünün İslâm öncesi Siyavuş anlatısıyla senkretik (sentez)

ilişkisi, tarihsel travmaların mezhebî aidiyete etkisi ve nihayetinde Gaib İmam'ın otoritesinin Velayet-i Fakih teorisiyle siyasal bir kuruma dönüşümü ele alınmaktadır. Çalışma, İran Şiîliği'nin İslâm'ın evrensel prensipleriyle Pers hükümlerlik geleneğinin özgün bir sentezi olduğu sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İmamiye Şiası, On İki İmam, Sasanî İmparatorluğu, Velayet-i Fakih, Şehribanū, Siyavuş, Meşruiyet, İran.

ABSTRACT

This article analyzes the interaction of the Twelve Imam doctrine in Imamiyya Shia with Iran's ancient cultural and political heritage. The study examines the thesis of "holy blood" and "divine legitimacy" attributed to the institution of the Imamate through bloodlines traced back to the Sassanian dynasty. It discusses the syncretic relationship between Iran's mourning culture and the pre-Islamic

narrative of Siyāvush, the impact of historical traumas on sectarian affiliation, and ultimately, the transformation of the authority of the Hidden Imam into a political institution through the theory of Velayat-e Faqih. The study concludes that Iranian Shiism is a unique synthesis of the universal principles of Islam and the Persian tradition of sovereignty.

Keywords: Imamiyya Shia, Twelve Imams, Sassanian Empire, Velayat-e Faqih, Shahrbanu, Siyāvush, Legitimacy, Iran.

GİRİŞ

İslâm tarihinin en belirgin ayrışmalarından biri olan Şîlik, İran coğrafyasında salt bir doktrin olmanın ötesine geçerek millî bir kimlik halini almıştır. Bu kimliğin inşasında Ehl-i Beyt sevgisiyle kadim Pers yönetim geleneği olan “ilahî meşrûiyet” fikri iç içe geçmiştir. Özellikle Hz. Hüseyin’in Sasanî hanedanıyla kurulan akrabalık bağı, İran halkının İslâm’ı kendi kültürel kodlarıyla yeniden yorumlamasına zeminî hazırlamıştır. Bu çalışma, On İki İmam inancının teşekkülünden günümüz İran’ının siyasi doktrini olan Velayet-i Fakih’e uzanan süreci sosyo-politik bir dönüşüm olarak ele almaktadır. Bu süreç, İslâm’ın evrensel mesajının Pers kültürüyle senkretik bir biçimde harmanlanmasını yansıtır ve İran Şîliği’nin özgünlüğünü vurgular.

Tarihsel bağlamda, Şîlik’in İran’daki evrimi, Arap fetihlerinin yarattığı travmalarla şekillenmiştir. Sasanî İmparatorluğu’nun yıkılışı, Pers milli hafızasında derin izler bırakmış ve bu izler, Şîi teolojisinde Hz. Ömer karşıtlığı gibi motiflerle ifade bulmuştur. Ayrıca, On İki İmam inancı, Gaib İmam’ın otoritesini temsil eden fakihin siyasi rolüyle modern bir yapıya evrilmiştir. Bu makale, bu dönüşümü tarihsel, kültürel ve teolojik açılardan inceleyerek, İran’ın millî kimliğinin İslamî unsurlarla nasıl bütünleştiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Şehribanū Anlatısı ve “Kutsal Kan” Tezi

İranlıların Hz. Hüseyin’e ve onun soyundan gelen imamlara yönelik istisnai muhabbetinin temelinde, Hz. Hüseyin’in eşi ve Sasanî İmparatoru III. Yazdicerd’in kızı olduğu rivayet edilen Şehribanū (diğer adlarıyla Şehrbānū, Şahrbanū, Şahrbanawayh, Şāhzānān, Salāma, Ghazāla, Salāfa) figürü yatar. Erken dönem İslâm tarihî kaynaklarında Zeynelābidîn’in annesinin bir cariye olduğu belirtilse de İranlı Müslümanlar arasında yaygınlaşan anlatı, onun soyunu son Sasanî hükümdarına dayandırmıştır. İbn Sa’d ve İbn

Kuteybe gibi erken dönem müellifleri, dördüncü imamın annesinin Sind kökenli “Gazāle” veya “Selāfe” adında bir cariye olduğunu kaydederken, 9. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Şîi çevrelerde bu figürün Sasanî hanedanına mensup bir prenses olarak yeniden kurgulandığı görülmektedir.[1]

Bu evlilik, İslâm peygamberinin nuru ile Sasanî krallarının taşıdığına inanılan tanrıya ait nuru (Farr-i İzedi / Hvarenah) birleştiren sembolik bir akit olarak görülmüştür. Erdeşir ile Sasanî iktidarının ideolojik temelini oluşturan bu anlayışa göre, kral tanrının yeryüzündeki vekiliydi. Şehribanū rivayetiyle birlikte, Hz. Hüseyin’den sonraki imamlara sadece dinî bir otorite değil, aynı zamanda Pers dünyası için “meşrû bir hükümdarlık” vasfı da kazandırılmıştır. İmamlar, bu bakış açısıyla hem İslâm ümmetinin ruhanî rehberleri hem de kadim İran tahtının varisleri olarak çifte bir meşruiyete sahip olmuşlardır. Nitekim erken dönem Şîi hadis külliyyatında yer alan bir rivayete göre, esir alınarak Medine’ye getirilen prensesin yüzünden yayılan ışık, Hz. Ömer’in başkanlık ettiği mescidi aydınlatmış ve Hz. Ali’nin müdahalesiyle prensesin hür iradesiyle eşini seçmesine izin verilmiştir.[2]

Şehribanū anlatısının tarihsel gerçekliği oldukça tartışmalıdır. Erken dönem İslam tarihçileri (Taberî, Belâzürî) ve hatta Şîi eğilimli Firdevsî’nin Şehnâme’si, Sasanî hanedanının kızlarından birinin Hz. Hüseyin ile evliliğinden söz etmez. Sasanî başkentinin Arap istilasından çok önce boşaltıldığı ve kraliyet ailesinin doğuya kaçtığı bilinmektedir.

Bu nedenle Şehribanū figürü, İranlı Müslümanların kolektif hafızasında “meşrûiyet” ve “soyluluk” atfının sembolik bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir.[3] Modern araştırmalar, bu rivayetin 10. yüzyılda Şîi çevrelerde popülerleştiğini ve İslâm öncesi (pre-İslâmikî İran’la Şîlik arasında köprü kurmayı amaçladığını belirtir. Örneğin, Encyclopaedia Iranica’ya göre, Şehribanū “anne imamların” figürü olarak, İran Şîliği’nde

dinî fikirlerin aktarımında rol oynamış, ancak tamamen efsanevidir.[4]

Bu teorinin önemli bir dayanağı, İran halkı nezdinde Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin arasında oluşan algı farkıdır. Hz. Hasan'ın soyunun Sasanî hanedanına dayandırılmaması ve siyasî feragatinin (sulh) Pers kültüründeki kahramanlık ve iktidar idealinden uzak algılanması, onu İran Şiîliği'nde daha az merkezî bir figür haline getirmiştir. Buna karşın Hz. Hüseyin, Kerbela'da akan kanıyla "kutsal" ve "millî" bir miras bırakan, Sasanî prensesinin eşi ve dolayısıyla İranlılığın sembolik babası konumuna yükseltilmiştir.[5] Bu ayrışma, İran Şiîliği'nin millî unsurlarla nasıl iç içe geçtiğini gösterir.

2. Pers Yas Kültürünün Ritüelleşmesi: Taziye ve Siyavuş

İran'daki Muharrem törenleri, İslâm öncesi döneme ait "Sûg-i Siyâvuş" (Siyâvuş'un Yası) geleneği ile çarpıcı benzerlikler gösterir. Firdevsî'nin Şehnâme'sinde anlatıldığı üzere, haksız yere kanı dökülen masum şehzade Siyâvuş için tutulan yas ve onun kanının toprağa düşmesiyle filizlenen bitkiler motifi, İslam sonrası dönemde Hz. Hüseyin'in şehadeti ile senkretik bir biçimde birleşmiştir.[6]

Siyâvuş için düzenlenen ve İran platosunda yaygın olan "Siyâvuşân" ritüelleri, Kerbela şehitleri için düzenlenen yas merasimlerine hem biçim hem de içerik olarak kaynaklık etmiştir. Modern araştırmalar, "İlahî Siyâvuş'un Hüseyin'e dönüştüğü" ve Siyâvuş'a ait yas geleneklerinin Taziye'ye evrildiği tezini ileri sürmektedir. Bu durum, Şiî yas kültürünün neden diğer Müslüman toplumlarda görülmeyen bir yoğunlukta, kurumsal ve teatral bir yapıya büründüğünü açıklamaktadır.[7] Taziye, Aristotelesçi tragedyaya anlayışından temel farklılıklar gösterir. Şiî teolojisinde ölüm, özellikle zulüm karşısında hakikat için şehit düşme söz konusu olduğunda, nihaî bir son olarak görülmez. Taziye'de "düşünce" (dianoia), mutlak iyi ile mutlak kötü arasındaki ebedi mücadeleye dayanırken, tragedyada bireyler arası çatışmaya odaklanır. Taziye kahramanı kaçınılmaz kaderinin farkındadır ve trajik bir kusur (hamartia) taşımaz; o günahsızdır. Bu yönüyle Taziye, İran'ın dinî ve

millî mitlerine derinlemesine kök salmış, zaman ve mekâm aşan bir anlatı sunar.[8]

Araştırmalar, Taziye'nin kökenlerini Mithraizm ve Siyavuş yas ritüellerine bağlar. Örneğin, Sug-i Siyavuş, pre-İslamık İran'da masum bir şehzadenin haksız ölümünü anmak için yapılan teatral törenlerdir ve Kerbela anlatısıyla senkretik biçimde birleşmiştir.[9] Bu sentez, İran Şiîliği'nin kültürel sürekliliğini sağlar.

3. Teolojik Kırılma: Hz. Ömer Karşılığı ve Millî Hafıza

Şiî teolojisinde Hz. Ömer'e duyulan şiddetli tepki, yalnızca "imamet hakkının gasbı" ve Fedek arazisi gibi dinî-siyasî olaylarla açıklanamaz.

Tarihsel arka planda, Sasanî İmparatorluğu'nun başkenti Medâin'in (Ktesifon) Hz. Ömer döneminde Müslüman Araplar tarafından fethedilmesi ve imparatorluğun yıkılması yatar.[10]

İranlılar için Hz. Ömer, sadece Hz. Ali'ye muhalefet eden bir halife değil, aynı zamanda kadim medeniyetlerine son veren bir fatih portresidir. Modern dönem Şiî âlimlerinden Muhammed Hüseyin Heykel'in de işaret ettiği üzere, Müslümanların İranlılar ve Hıristiyanlar karşısında galip gelip onların topraklarının yönetimini ele almasından itibaren İranlılar, Araplara ama özellikle Hz. Ömer'e karşı kin beslemişlerdir.[11]

Ebû Lü'lüe (Fîrûz Nahâvendî) figürü, bu millî kırgınlığın dinî bir kılıfa bürünmüş tezahürüdür. Hz. Ömer'in katili olan İranlı bir savaş esiri etrafında oluşan menkıbevî hürmet (Kâşân'daki türbesi), fetih travmasının mezhebî söyleme nasıl eklemlendiğini gösterir. Tarihsel rivayetler, Ebû Lü'lüe'nin Hz. Ömer'i şehit etmeden önce Medine'deki diğer İranlılar ve Hıristiyanlarla (Hürmüzân ve Cüfeyne) gizlice görüştüğünü ve bu cinayetin bir komplo olabileceğine dair işaretler bulunduğunu kaydeder.[12] İranlıların atalarının intikamını aldıkları bir figür olarak Ebû Lü'lüe'yi kutsallaştırması, mezhebî tercihlerin altında yatan sosyo-kültürel katmanları gözler önüne serer. Safavi dönemiyle birlikte, Ebû Lü'lüe'ye

“Baba Şuca ed-Din” (Dinin Cesur Babası) unvanı verilmiş ve “Ömer Kuşan” (Ömer’in Öldürülmesi) festivalleri düzenlenmiştir, ki bu Sunnî karşıtlığını yansıtır.[13]

4. İmamet'ten Velayet-i Fakih'e: Krallık ve Fakih Otoritesi

On İki İmam inancındaki “Masum İmam”ın mutlak otoritesi, 1979 İran Devrimi ile birlikte Humeynî tarafından teorize edilen Velayet-i Fakih doktrinine evrilmiştir. Bu teori, “Gaybet-i Kübrâ” döneminde masum imamın otoritesini temsil etmek üzere en yetkin din âliminin devleti yönetmesini öngörür.[14]

Velayet-i Fakih, ilk bakışta teokratik bir yapı gibi görünse de toplumsal tabanı itibarıyla kökeninde kadim Pers yönetim geleneğindeki “yeryüzündeki tanrıya ait gölge” veya “mutlak hükümdar” (Şehinşah) anlayışının modern bir izdüşümüdür. Sasanî döneminde Zerdüşti rahipler sınıfı (mobedan), kralın tanrıya benzeyen doğasını onaylayarak meşruiyet kazandırmış, önemli yargı görevleri üstlenmiş ve vergi toplama işini denetlemiştir. Gaib İmam'ı temsil eden fakihin siyasî alandaki tartışılmaz otoritesi, Pers krallık geleneğindeki merkezîyetçi ve otoriter yapıyla sosyolojik olarak büyük bir uyum gösterir.[15]

İmam Humeynî'nin bu teorisinin klasik Şîi fıkıhında tartışmalı olduğu ve birçok büyük Ayetullah (el-Hûi, Şeriatmedârî gibi) tarafından “Gaib İmam'ın yetkilerinin bir fakih tarafından devralınması” fikrine karşı çıkıldığı unutulmamalıdır. Buna rağmen teorinin İran'da uygulanabilir olması, kültürel ve siyasî zeminin varlığına işaret eder.[16] Günümüz İran'ındaki sistem, tamamen bir kişiye bağımlı olmayan,

DİPNOTLAR

[1]: İbn Sa'd, Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), V, 211; İbn Qutayba, el-Ma'ârif, thk. Servet Ukkâşe (Kahire: 1960), s. 214-215.

[2]: Şaffâr el-Kummî, Beşâ'irü'd-derecât fi fezâ'ili Âl-i Muhammed, thk. Mirza Muhsin Küçebâğı (Tebriz: 1380 hş.), s. 335, no. 8.

aksine Uzmanlar Meclisi, Anayasa Koruyucular Konseyi gibi kurumlarla çok katmanlı bir yapı arz etmektedir. Bu yapı, bir yandan Velayet-i Fakih'in mutlak otoritesini korurken, diğer yandan İran'ın binlerce yıllık devlet geleneğinin kurumsal hafızasını yansıtmaktadır.[17] Humeynî'nin teorisi, 19. yüzyıl Şîi siyasî fıkıhından evrilmiş olup, Sasanî etkilerini modern bağlamda yansıtır; örneğin, fakihin yetkileri, kralın tanrının vekillğine benzemesi şeklinde genişletilmiştir.[18]

SONUÇ

İran'daki On İki İmam inancı, İslâm'ın temel prensiplerinin Pers kültürü ve tarihiyle harmanlandığı özgün bir yapıdır. Şehribanû anlatısı, bu birleşmenin sembolik anahtarıdır. Tarihsel gerçekliği tartışmalı olmakla birlikte, bu anlatı, İranlıların İslâm içinde kendi kadim kimliklerini ve hükümlerlik geleneklerini sürdürme arzusunu yansıtır. Hz. Hüseyin'e duyulan aşırı sevgi, sadece bir mezhebî aidiyet değil; yıkılan bir imparatorluğun mirasını, kadim yas geleneklerini ve milli kimliği Ehl-i Beyt sevgisiyle ayakta tutma çabasıdır. Kerbela hadisesi, İran için Siyâvus'un yası gibi kolektif bilinçaltında yer eden bir “masum kurban” arketipini canlandırmıştır. Nihayetinde bu tarihsel ve kültürel birikim, 20. yüzyılda Velayet-i Fakih teorisiyle siyasal bir teolojiye dönüşerek, İran'ın hem İslâmî hem de milli kimliğini modern bir devlet yapısında birleştirmiştir. Bu dönüşüm, İran Şîiği'nin İslâm'ın evrensel mesajı ile Pers hükümlerlik geleneğinin başarılı bir sentezi olduğunu göstermektedir.

[3]: Taberî, Târîhü'r-rusul ve'l-mülûk, thk. M. Ebu'l-Fazl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1960-1969), IV, 268-270; Belâzürî, Fütûhu'l-büldân, thk. S. el-Müneccid (Kahire: Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısıriyye, 1956), s. 315.

[4]: Mohammad Ali Amir-Moezzi, “Şahrbanû”, Encyclopaedia Iranica, erişim: 15 Mart 2024.

[5]: Roy P. Mottahedeh, *The Mantle of the Prophet: Religion and Politics in Iran* (Oxford: Oneworld Publications, 2000), s. 20-45.

[6]: Ehsan Yarshater, "Siyāvush", *Encyclopaedia Iranica*, erişim: 15 Mart 2024.

[7]: Abolfazl Horri, "Dianoia: The Distinguishing Aspect of Ta'zieh from Tragedy", *Sanat-hâ-yi Zibâ. Sanat-hâ-yi Namâyişi ve Musîqî*, XXIX/4 (2024), s. 53-63.

[8]: Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî, *Fıraku'ş-Şî'a*, thk. Hellmut Ritter (İstanbul: Devlet Matbaası, 1931), s. 53.

[9]: "Ta'zieh", *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, erişim: 9 Mart 2026.

[10]: J.M. Roberts, *The Penguin History of the World* (Londra: Penguin Group, 1992), s. 308-310.

[11]: Muhammed Hüseyin Heykel, *el-Fârûk Ömer*, çev. Habib Eş'ar (Lahor: İslâmî Kütüb Hâne, ts.), s. 869-872.

[12]: "Abu Lu'lu'ah", *Encyclopaedia of Islam*, Third Edition, erişim: 9 Mart 2026.

[13]: "Abu Lu'lu'a", *Wikipedia*, erişim: 15 Mart 2024.

[14]: Hamid Enayat, *Modern Islamic Political Thought: The Response of the Shi'i and Sunni Muslims to the Twentieth Century* (London: I.B. Tauris, 2005), s. 160-175.

[15]: "Velayat-e faqih", *Britannica*, erişim: 9 Mart 2026.

[16]: Eş'arî el-Kummî, *Kitâbü'l-Makâlât ve'l-fırak*, thk. Muhammed Cevâd Meşkûr (Tahran: 1963), s. 70.

[17]: "The Daughters of Yazdajird: the Formation of the Legend of Shahrbanû and the Early Islamic World", *CiNii Research*, erişim: 15 Mart 2024.

[18]: "Velayat-e Faqih in Political Thought of Imam Khomeini and Ayatollah Javadi Amoli", erişim: 9 Mart 2026.

Amir-Moezzi, Mohammad Ali. "Şahrbānu". *Encyclopaedia Iranica*. Erişim: 15 Mart 2024.

Belâzürî. *Fütûhu'l-büldân*. thk. S. el-Müneccid. Kahire: Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısriyye, 1956.

Enayat, Hamid. *Modern Islamic Political Thought: The Response of the Shi'i and Sunni Muslims to the Twentieth Century*. London: I.B. Tauris, 2005.

Eş'arî el-Kummî. *Kitâbü'l-Makâlât ve'l-fırak*. thk. Muhammed Cevâd Meşkûr. Tahran: 1963.

Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî. *Fıraku'ş-Şî'a*. thk. Hellmut Ritter. İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.

Heykel, Muhammed Hüseyin. *el-Fârûk Ömer*. çev. Habib Eş'ar. Lahor: İslâmî Kütüb Hâne, ts.

Horri, Abolfazl. "Dianoia: The Distinguishing Aspect of Ta'zieh from Tragedy". *Sanat-hâ-yi Zibâ. Sanat-hâ-yi Namâyişi ve Musîqî XXIX/4* (2024): 53-63.

İbn Qutayba. *el-Ma'ârif*. thk. Servet Ukkâşe. Kahire: 1960.

İbn Sa'd. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.

Mottahedeh, Roy P. *The Mantle of the Prophet: Religion and Politics in Iran*. Oxford: Oneworld Publications, 2000.

Roberts, J.M. *The Penguin History of the World*. Londra: Penguin Group, 1992.

Şaffâr el-Ḳummî. *Beşâ'irü'd-derecât fi fezâ'ili Âl-i Muhammed*. thk. Mirza Muhsin Küçebâğı. Tebriz: 1380 hş.

Taberî. *Târîhü'r-rusûl ve'l-mülûk*. thk. M. Ebu'l-Fazl İbrâhîm. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1960-1969.

Yarshater, Ehsan. "Siyāvush". *Encyclopaedia Iranica*. Erişim: 15 Mart 2024.

KAYNAKÇA

**TASAVVUF DÜŞÜNCESİNDE
KİBİR VE “ER-RİÂYE Lİ-
HUKÛKİLLÂH”
BAĞLAMINDA BİR
MÜTEKEBBİR ÂLİM
PORTRESİ –I**

DOÇ. DR. MAHMUT ULU

(Bu yazı dizisi (Ulu, Mahmut. “‘Er-Riâye li-Hukûkillâh’ Bağlamında Bir Mütekebbir Âlim Portresi”. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 7/1 (01 Mart 2023): 79-97) makalemizden kısmi düzeltmelerle oluşturulmuştur.)

Allah, ilim sahiplerini övmüş, onları kendisiyle ve meleklerle birlikte kendi ilahlığına şahitlik etmek gibi yüce bir makama koymuştur. İlim sahiplerinden bir kısmı bu büyük ikram karşısında şükür ile minnet duyarken bir kısmı kendisine ikram edilen bu lütfu nefsinden bilerek kibirlenmiştir. Kendi anlam dünyasında ve yaşam alanında merkeze kendini koyan ilim sahibi insan, tanımladığı yaşam alanına kendinden başka hiç kimsenin girmesine müsaade etmemiş, en kıymetli ve biricik olarak gördüğü nefesine aldanmıştır. Böylece ilmiyle kibirlenen âlim tekebbüre kapılarak mütekebbirlerden olmuştur. Buna bağlı olarak içinde bulunduğu şartlar ve imkânlar neticesinde kimi zaman perdelenmek suretiyle hikmetten nasipsiz bırakılmış, kimi zaman da nefesine uyup azgınlaşmak suretiyle hakikati görmekten mahrum kalabilmiştir.

Allah’a karşı büyüklenmek ve O’na boyun eğip kulluk etmeyi kendine

yedirememek şeklinde ifade edilen kibir, kibrin davranışa dönüşmüş hali olan tekebbür ve müşahhas hali sayılabilecek mütekebbir kavramları Kur’ân’da ve hadislerde çokça yer almıştır. Buna dayalı olarak erken dönemlerden itibaren İslâm ahlâk ve tasavvuf kitaplarıyla edep ve hikmetleri içeren çalışmaların ilgi alanına girmiştir. Özellikle nefis gibi tasavvufun temel konularından birini yakından ilgilendiriyor olması ve kalp hastalıklarından sayılması gibi nedenlerle sûfilerin dikkatini çekmiş, müellif sûfilerden bazıları teliflerinde doğrudan konuya müstakil bir başlık açarken bazıları ele aldığı şahsiyetlerin konuyla ilgili görüşlerini nakletmek suretiyle konu üzerinde durmuştur. Bu kaynaklarda kibrin anlamı, içeriği ve kapsamı; neyden kaynaklandığı ve nasıl tezahür ettiği ile kişisel ve toplumsal sonuçlarının neler olduğu ele alınmıştır.

Bu eserler arasında en başta çalışmaya da esas alınan Hâris el-Muhâsibî’nin (ö. 243/857)

er-Riâye adlı eseri zikredilmelidir. Nitekim o, *er-Riâye*'de kibre müstakil bir bölüm ayırmış, burada kibrin özellikleri, dalları ve çeşitleri ve ilimle kibirlenen mütekebbir âlimin durumu gibi konular üzerinde durmuştur. Bunun yanında bu konuyla ilgili Muhâsibî'nin, *er-Riâye*'sinden etkilenen Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) ve *İhyâ'sının* özel bir yeri vardır. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'in "Kitâb-ü zemmi'l-kibr ve'l-'ucb" başlığıyla yer alan bölümünde kibirle ilgili ayet ve hadisler ile seleften gelen izahlar yanında Muhâsibî'ye benzer şekilde tevâzu ve kibir kavramının anlamı ve mahiyeti, kibirlenmenin zararları, çeşitleri ve dereceleri; ilim, amel ve ibadet, güzellik, soyluluk, güç ve zenginlik şeklinde sıralanan kibrin sebeplerinin asıl manası ve kıymeti; alçak gönüllülerin karakteristik özellikleri; bir hastalık olarak nitelen kibrin tedavisi üzerinde durulmuştur. Eser, gerek sistematik yapısı gerekse içeriği itibarıyla konu özelinde yapılan sonraki çalışmalar için bir model olmuştur.

Sûfilerin konuyla ilgili sözlerini en geniş manada barındırdığı söylenebilecek eser ise Ebu Abdurrahman es-Sülemî'nin, (ö. 412/1021) *Tabakâtu's-Sûfiyye* adlı eseridir. Burada sûfilerin kibir ve mütekebbirlerle ilgili sözleri nakledilmiştir. Benzer şekilde Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) *er-Risâle* ve Hucvirî'nin (ö. 465/1072) *Keşfü'l-mahcûb* adlı eserlerinde sûfi hal tercümeleri kısmında görece daha az olmak kaydıyla kibre dair nakiller yer almıştır.

Nefis terbiyesi ve kalp tasfiyesini gaye edinen tasavvuf temsilcileri olan sûfilerin büyük bir günah kabul edilen kibirle ilgili düşünceleri ve mütekebbirin durumuna dair

tespitleri önemlidir. Buna rağmen ulaşılabildiği kadarıyla kibir ve mütekebbir kavramlarıyla ilgili tasavvuf alanında konu özelindeki çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu yazı dizisinde tasavvuf düşüncesinde kibir kavramı ve özellikle Muhâsibî'nin *er-Riâye* adlı eseri temel alınmak kaydıyla kısmen, konuya değinen, diğer tasavvuf teorisyenlerinin düşüncelerinden de istifade edilerek ilmiyle kibirli kimseyi ifade eden mütekebbir âlim prototipi üzerinde durulmuştur. Muhâsibî'nin tespitleri rehberliğinde kibrin davranışa dönüşmüş hali olan tekebbür hastalığının ilmiyle temayüz etmiş bir kişinin/âlimin sosyal yaşamını ve manevî gelişim seyrini nasıl etkilediği ve bu hastalığın tedavisinin imkânına dair cevapların aranması amaçlanmıştır. Bu amaca dönük olmak üzere önce kibir, tekebbür ve mütekebbir kavramlarının genel olarak tanımlanmasına gayret edilmiş, daha sonra müellifin kibirli âlimin durumuna dair tespitleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kibirli insan modelinin bu eser temelinde ele alınmasının nedeni ise *er-Riâye*'nin bu kavrama geniş bir şekilde yer veren ilk tasavvufî eserlerden olması, kendinden sonra gelen literatüre model oluşturması, çalışmanın odaklandığı mütekebbir insan prototipini tespit etmeye dönük yeterli içeriği ihtiva etmesi ve bunun yanında daha özel olarak ilimle kibirlenen kimselerin durumu hakkındaki kapsamlı izahıdır.

Kelime ve Istılahtaki Manasıyla Kibir

Kibir sözlükte genel olarak bir kimsenin kendinde olmayan ancak makbul görülen bir özelliği kendinde varmış gibi kabul etmesi,

bunu etrafa böyleymiş gibi gösterip başkalarına karşı üstünlük kurmaya çalışması; kişinin kendini beğenmesine dayalı bir üstünlük algısıyla başkalarını küçük görmesi ve büyüklük taslama anlamlarına gelmektedir. Tekebbür kibrin müşahhas hali yani davranışa dönüşmüş hali, büyülenme, birine ait güzel vasıfların diğerlerine nazaran daha fazla olduğunun kabulü olarak tanımlanmıştır. Tekebbür Allah'a, peygamberlere ve diğer insanlara karşı yapılan olumsuz ve zemmedilmiş bir davranış olarak nitelenmiş, Allah'a karşı büyülenmek bunun en büyüğü olarak kabul edilmiştir. İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) kibrin zina, şarap içme ve savaştan kaçmak gibi büyük günahlardan daha büyük sayıldığını kaydetmiştir. Benzer bir kavram olan istikbâr ise gerekli hallerde kişinin büyük olma isteği ve bu yöndeki çabası olarak tanımlanmıştır.

Kibir tanımlardan anlaşıldığı üzere kişinin kendini beğenmesidir. Ancak bu noktada ucb ile benzerlik arz etmekte olup ikisini ayırmak gerekir. Kibir ile ucb arasındaki temel fark kibirde kişinin kendini başkalarından üstün görmesi durumu varken ucb da kişinin sadece kendini beğenmesi durumu söz konusudur. Yani kişi kendisini bir başkası ile kıyaslayıp ondan üstün olduğunu iddia ve kabul ediyorsa kibir; kendisini herhangi bir kimse ile mukayese etmeden beğeniyorsa ucb halinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bir beğenme fiilinin kibir olabilmesi için üç etmen gereklidir. Bunlardan biri kişinin kendisini bir mevkide görmesi, diğeri başka birini de bir mevkide görmesi ve üçüncüsü de kendi mevki ile

onunkini kıyaslayarak kendini üstün görmesidir. Her ne kadar kibir ve ucb birbirinden tanımsal olarak ayrılrsa da kibrin temel ve içsel sebebi olarak ucb görülmüştür.

Kibir kavramı Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde sıkça üzerinde durulan bir kavramdır. Kur'an'da kullanım yerine göre utüv, istinkâf, tecebbür, ulüvv, bağy, ihtiyal, fahr, merah, ta'sîrü'l-had, senyü'l-itf, istiğna gibi farklı kelime ve kavramlarla geniş bir anlam yelpazesinde ele alınmıştır. Kibrin fiiliyata dönüşmüş hali Kur'an'da daha çok mütekebbir kavramıyla anlatılmakla birlikte kibirlilik Allah'a mahsus olmak kaydıyla cebbâr ve kakhâr gibi kavramlarla da ifade edilmiştir. Bu kavramlar Allah'ın esmâsından sayılmış, Allah hakkında övücü bir vasıf olarak ele alınmıştır. Çeşitli ayetlerde el-Mütekebbir, el-Cebbâr, el-Kakhâr isimlerinin zikredilmiş olması bunu göstermektedir. Dolayısıyla Allah için uygun olan bu vasıfların kulları tarafından kullanılmaya kalkılması doğru görülmemiştir. Aksine kulun tevazu sahibi olması istenmiştir. Mansur b. Ammar (ö. 225/840), kul için en güzel elbise tevazu ve inkisar yani Allah'a karşı boynu bükük olma elbisesidir. Bundan dolayı Allah "*Takva elbisesi daha hayırlıdır.*" (Araf: 7/26) buyurmuştur, derken Kâşânî "Kibir ve azamet Hakk'a mahsûs sıfatlardır ve kim onunla niza ederse kırılır." sözleriyle konuyu yeterince açıklıkla izah etmişlerdir.

İnsan "*Sizi yeryüzünün halifeleri yapan odur...*" (En'am: 6/165) ayetinde olduğu gibi esas itibarıyla yaratılanlar arasında seçkin kılınmıştır. Ancak kendisine ikram edilen bu seçkinliği unutan insan, kendisini seçkin kılan

kudrete ve O'nun açıkça men ettiği bir hususta kibirlenerek O'na ve diğer kullarına karşı büyüklenmeye cür'et edebilmiştir. Bunun üzerine “*Yeryüzünde kibir ve şımarıklıkla yürüme..!*” ayetiyle ikaz edilmiş, böyle yapması durumunda Allah'ın gazabına uğrayacağı belirtilmiştir. (Nahl: 16/23; Mü'min: 40/35, 60; A'raf: 7/146)

Ayetlerde mevzu bahis olan kibir hadislerde de zikredilmiştir. Resûlullah (s.a.v) mütekebbir bir kimseyle ilgili “*Bir kişi ‘insanlar helâk oldular!’ derse biliniz ki bu kişinin kendisi halkın hepsinden daha fazla helâk olmuştur.*” uyarısıyla bir kimsenin kendini kurtulmuş ve seçkin görmesi halinde asıl kaybedenin kendisi olduğunu haber vermiştir. Başka bir hadisinde “*Bir kimseye Müslüman kardeşini tahkir etmesi şer yönünden yeter de artar bile!*” diyerek bir Müslümanın Müslüman kardeşine karşı kibirlenmesini reddetmiş, bunu şer olarak zikretmiştir. Hz. Peygamber “*Kalbinde hardal tohumu kadar kibir bulunan kimse cennette giremez.*” sözüyle kibrin bir kimseyi cennetten mahrum bırakacak kadar büyük bir günah olduğuna işaret etmiştir. Bunların yanında O, kibrin yalnızca Allah'a mahsus bir durum olduğunu şu şekilde belirtmiştir: “*Cenâb-ı Hak, kibriyâ benim nidam, azamet benim îzârımdır. Her kim bunlar hususunda benimle çelişirse onu ateşe atarım, buyurmaktadır.*”

Zikredilen ayet ve hadislerden anlaşıldığı kadarıyla Allah kibri yasaklamış, kendisine mahsus vasıflar olan cebbâr ve mütekebbir sıfatlarını taşımak isteyenleri yermiştir. Bunun yerine kulun kulluğunun farkında olarak

Allah'ın büyüklüğünü bilmesi ve onun karşısında zayıflığını ve bîçare oluşunu kabullenmesi tavsiye edilmiştir. Tasavvufi açıdan büyüklük yalnızca Allah'a has görülmüş, kibir hali ilâhlık ilan etmek şeklinde değerlendirilerek şirke benzetilmiştir.

Not: Yazı dizisinin II. bölümünde sûfîlerin kibirle ilgili düşüncelerine yer verilecektir.

KAYNAKÇA

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 5. Basım, 2009.

Cevziyye, İbn Kayyım el-. *Medâricu's-sâlikîn (Kur'anî Tasavvufun Esasları)*. çev. Ali Ataç vd. 3 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1990.

Çağrı, Mustafa. “Kibir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/561-562. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Gazzâlî, Muhammed. *İhyâu' 'Ulûmid-dîn*. çev. Ahmet Serdaroğlu. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1989.

Gül, Melike. *Tasavvuf Düşüncesinde Manevî Gelişimi Engellenen Kibir ve Hased*. Karabük: Karabük Üniversitesi, 2021.

Hucvirî, Ali B. Osman Cüllâbî. *Keşfü'l-mahcûb (Hakikat Bilgisi)*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Basım, 2020.

İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvîni. *Sünenu İbn Mâce*. çev. Muhammed Fuad Abdalbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim b. Ali Ensârî. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâr-u Sâdır, 1994.

İsfahanî, Râğıb el-. *Müfredât (Kur'an Kavramları Sözlüğü)*. çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 3. Basım, 2012.

Kâşânî, İzzeddîn. *Misbâhu'l-hidâye ve mißtâhu'l-kifâye (Tasavvufun Ana Esasları)*. ed. Ersan Güngör. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010.

Kaya, Ali. “Kur'an'da İstiğnâ”. *İHYA* 3/2 (2017), 1-25.

Kuşeyrî, Abdülkerim. *er-Risâle (Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi)*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Basım, 2014.

Muhâsibî, Hâris. *er-Riâye*. çev. Hülya Küçük - Şahin Filiz. İstanbul: İnsan Yayınları, 6. Basım, 2020.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Polater, Kadir. “Kur'an Açısından Kibir Sorunu ve Sonuçları”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (2012), 335-360.

Sâmi, Şemseddîn. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2021.

Sülemî, Ebü Abdurrahman. *Tabakâtu's-süfîyye (İlk Zâhid ve Sûfiler)*. çev. Abdurrezzak Tek. Bursa: Bursa Akademi, 2018.

HEVESİN DEVAMI YÜREKTE KALDI

HASAN PATIR

İnsan hayatı boyunca birçok şeyi kaybediyor. Zamanı, insanları, gücü, gençliği...Ama galiba en ağır kayıp, içinde büyüttüğü hevesleri kaybetmek oluyor. Çünkü insanın yüreğinde kalan şey sadece bir istek değildir. O, umutla beklenen bir ihtimalin, gerçekleşmeden toprağa gömülmesidir. Hayat bazen çok acımasız bir öğretmen gibi davranıyor. Tam bir şeye alışıyorsun, elinden alıyor. Tam “işte şimdi oldu” diyorsun, yarım bırakıyor. Sanki insanı en çok, tam mutlu olacakken sınamayı seviyor.

Bir dükkân açmak isteyen adam düşünün...Yıllarca bir köşede para biriktirmiş. Gece gündüz çalışmış.

Hayalini kurduğu tabelayı zihninde yüzlerce kez asmış. Belki çocuklarına daha güzel bir hayat bırakacakken ekonomik kriz çıkmış, borç büyümüş, umut küçülmüş... Bir gün o adam sessizce vazgeçmiş. Kimse onun vazgeçişini alkışlamamıştır. Çünkü insanın içindeki yıkımların sesi dışarıdan duyulmaz. Bir de sevip söyleyemeyen insanlar var. Belki yıllarca aynı kişiye bakıp hiçbir şey diyemeyenler... Yanında kahkahalar atarken içinde fırtına kopanlar... Bir mesaj yazıp silenler...

“Şimdi söylesem her şey değişir mi diye düşünenler?” Sonra bir gün öğrenir ki hayat beklemiyor. Sevdiği kişi başka bir hayat kurmuş. İnsan, içinde hiç yaşanmamış bir hikâyenin yasını tutar. İşte hevesin kursakta kalması tam olarak budur. Olmamış bir şeyin acısını çekmek. Çünkü gerçekleşen şeylerin yarası zamanla kapanıyor. Ama yarım kalanların içinde sürekli bir “acaba” yaşıyor. İnsan bazen yaşadıklarına değil, yaşayamadıklarına ağlıyor. Eskiden insanlar daha sabırlıydı belki. Bir şey için yıllarca emek verirlerdi. Şimdi ise herkes hızlı tüketiyor hayatı. Dostluklar hızlı kuruluyor, hızlı bitiyor. Aşklar birkaç fotoğrafa sığıyor. Hayaller bile artık kısa ömürlü. İnsanlar yoruldu. Ama kimse yorgun görünmek istemiyor.

Sosyal medyada herkes mutlu, herkes başarılı, herkes kusursuz... Fakat ekran kapandığında çoğu insanın içinde sessiz bir eksiklik dolaşüyor. Çünkü modern çağ insanlara her şeyi gösterdi ama hiçbir şeyin tadını tam vermedi. Bir şeyi elde etmeden yenisini

istemeyi öğretti. Böyle olunca insanın içinde sürekli yarım kalan bir duygu oluştu. Ne tam mutlu ne tam mutsuz... Ne tam doymuş ne tam aç... Sanki herkesin içinde eksik bırakılmış bir hikâye var artık. Bazı insanlar gençliğini yaşayamadı. Sorumluluklar erken geldi. Kimisi kardeş büyüttü, kimisi borç ödedi, kimisi hayatla erken tanıştı. Onlar dışarıdan güçlü görünür ama içlerinde hep yaşayamadıkları yılların özlemi vardır.

Bazıları da tam mutlu olacağı anda kaybetti. Tam düzen kurmuşken bir telefon geldi. Tam huzuru bulmuşken bir hastalık çıktı. Tam “artık oldu” derken hayat yeniden dağıldı. Çünkü hayatın en ağır tarafı şudur: Hiçbir şeyin garantisi yok. İnsan bazen sadece bir akşam mutlu olmak, sevdiği insanla kahve içmek, kafasını dinlemek, biraz huzur bulmak ister... Ama hayat onu bile fazla görebilir. Bütün bunlardan sonra insanın içinde şu cümle büyür. “Hevesin devamı yürekte...” Bu cümle sadece bir sitem değil aslında. Bir ömrün özetidir. İçinde kırgınlık var, yorgunluk var, kabulleniş var. Ama en çok da sessizlik var.

Çünkü bazı insanlar derdini anlatmaktan vazgeçer, bir süre sonra anlaşılmayacağını düşünür. Güler ama içten değil. Konuşur ama içinde başka şeyler döner. Kalabalığa karışır ama yalnızlığı omzundan inmez. İnsan büyüdükçe şunu fark eder. Hayat herkese istediğini vermiyor. Hatta bazen en çok isteyenler en az kavuşanlar oluyor. Ama yine de insan tamamen vazgeçemiyor. İçinde küçücük de olsa bir umut taşıyor. Belki bir gün her şey düzeler, belki bir telefon gelir, belki geç kaldığını düşündüğü mutluluk bir gün kapısını çalar diye... Çünkü insanı hayatta tutan şey çoğu zaman sahip oldukları değil, hâlâ olabileceğine inandıklarıdır. Belki bütün hevesler gerçekleşmeyecek, bazı hayaller gerçekten yarım kalacak. Ama insanın içinde hâlâ bir şeyleri isteme gücü varsa, hayat tamamen bitmiş sayılmaz. Bazen en güzel hikâyeler, tam vazgeçerken yeniden başlayanlardır.

1930'LAR İSTANBUL'UNUN GİZLİ SANAT AKADEMİSİ

FAHRİ SARRAFOĞLU

Necip Fazıl, Peyami Safa, İbrahim Çallı gibi dönemin önemli yazar ve sanatçılarından uğrak noktası. 1930'ların İstanbul'unda, Beyoğlu'nun göbeğinde, Asmalımescit'in 74 numaralı pansiyonu çevresinde şekillenen bohem yaşam, dönemin resmî modernleşme anlayışına karşı gelişen alternatif bir kültürel duruşun merkeziydi. Fikret Adil'in 1936 tarihli "Asmalımescit 74: Bohem Hayatı" adlı eserinde ölümsüzleştirdiği bu çevre, Necip Fazıl'dan Peyami Safa'ya, İbrahim Çallı'dan Abidin Dino'ya dönemin en önemli sanatçılarından bir araya getiriyordu.

Sessiz Lider Necip Fazıl Kısakürek

Bohem çevrenin en dikkat çekici figürlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek, bulunduğu ortamda *sessizlik yaratan ancak bakışları ve duruşuyla tartışmaları başlatabilen* bir etkiye sahipti. Masada konuşmadan durabilen, fakat varlığıyla herkesi etkileyen şairin bu tavrı, "entelektüel liderlik" ve "toplumsal normlarla çatışma" temalarının en somut örneği olarak kayıtlara geçmiştir. Dönemin tanıklarına göre, Necip Fazıl'ın suskunluğu bile bir söylem niteliği taşıyor, masadaki diğer sanatçıları düşünmeye ve tartışmaya sevk ediyordu.

Düzenin Mimarı Peyami Safa

Masada tamamlayıcı bir rol üstlenen Peyami Safa ise, *sözleriyle ortamın düzenini sağlayan, fikirlerini çarpıcı ve kesin biçimde ifade eden* bir karakter olarak öne çıkıyor. Yazarın bu özelliği, bohem çevrenin kontrolsüz bir kaos değil, aksine kendine özgü kuralları ve hiyerarşisi olan bir entelektüel alan olduğunu gösteriyor. Peyami Safa'nın net ifadeleri ve düzenleyici tavrı, çevrenin dağılmasını engelleyen önemli bir faktör olarak değerlendiriliyor.

Kahkahanın Ressamı İbrahim Çallı (Dallı)

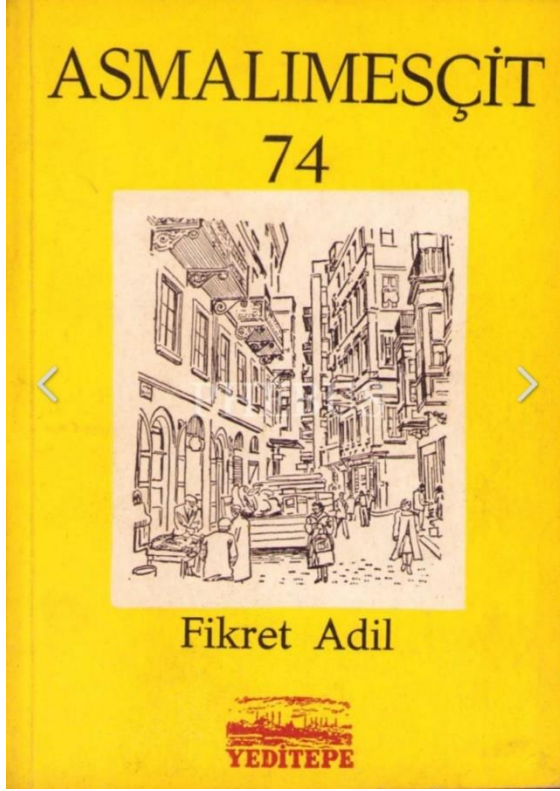
Resim sanatının önemli isimlerinden *İbrahim Çallı ise, kahkahaları ve canlı kişiliğiyle çevresini etkileyen hem sanatsal hem de sosyal olarak dikkat çeken* bir figürdü. Sanatçının mekâna yayılan enerjisi, Asmalımescit çevresinin sadece bir tartışma platformu değil, aynı zamanda neşenin, kahkahanın ve yaşama sevincinin de merkezi olduğunu gösteriyor. Çallı'nın bu "mekânsal enerjisi", bohem hayatın ağır ekonomik koşullarına rağmen nasıl bir yaşam coşkusu barındırdığının da kanıtı.

Ateşleyici Ruh Elif Naci (Elif Razi)

Elif Naci, tartışmaları ateşleyen ve yeni fikirlerle ilgisini sürekli canlı tutan dinamik yapısıyla çevrenin en hareketli isimlerinden biriydi. Sanatçının bu özelliği, bohem çevrenin statik bir yapı olmadığını, aksine sürekli bir fikir ve estetik akışı içinde olduğunu ortaya koyuyor. Naci'nin genç kuşak dinamizmi, dönemin genç sanatçılarına da ilham kaynağı oluyordu.

Büyülü Performans Mesut Cemil (Cemil)

Müzik dünyasının önemli ismi *Mesut Cemil, müziğiyle ortamı dönüştüren, izleyiciyi içine çeken ve performansı ile sessizlik ve yoğun dikkat uyandıran* bir sanatçıydı. Cemil'in viyolonsel ile yarattığı atmosfer, Asmalımescit 74'ün sadece bir edebiyat ve

resim merkezi değil, aynı zamanda müziğin de disiplinler arası etkileşimin ayrılmaz bir parçası olduğunu gösteriyor.

Gözlemci Ressam Abidin Dino

Son olarak *Abidin Dino, masadaki konuşmaları resimsel bir bakış açısıyla yorumlayan, çizgi ve gölge ile anlatımını ortaya koyan yaratıcı figürüyle* öne çıkıyor.

Dino'nun bu yaklaşımı, bohem çevredeki sanatçıların birbirlerinin disiplinlerinden nasıl beslendiğini, ortak bir estetik dil geliştirdiklerini gösteren çarpıcı bir örnek olarak kayıtlara geçiyor.

Tek Bir Çatı Altında Disiplinlerarası Sanat

Araştırmacı Hulusi Geçgel'in *Sosyolojik Bağlam Dergisi*'nde yayımlanan çalışmasına göre, Asmalımescit 74 çevresinde buluşan bu altı sanatçı, *resim, müzik, edebiyat ve şiir gibi farklı disiplinlerin bir araya geldiği disiplinler arası bir sanat ortamının* en önemli temsilcileri olarak öne çıkıyor. Çalışma, bu sanatçıların yalnızca bireysel yetenekleriyle değil, aynı zamanda *birbirleriyle kurdukları etkileşim ve ortak üretim ağlarıyla* da dönemin kültürel iklimine yön verdiklerini ortaya koyuyor. Bu sanatçı portreleri, Asmalımescit 74'ün yalnızca

bir pansiyon veya bir buluşma mekânı olmadığını, aynı zamanda *1930'lar Türkiye'sinde resmî modernleşme anlayışının dışında filizlenen alternatif bir kültürel üretim merkezi* olduğunu gözler önüne seriyor.

"*Bohem*" makalede anlatılan "*bohem*" yaşam, sadece parasız pulsuz yaşamak değil; kurallara, sabah 9 akşam 5 çalışma düzenine ve toplumun "şöyle davranmalısın" dediği kalıplara karşı bir duruştur. Bu insanlar için hayat; sanat, özgürlük ve arkadaşlık demektir.

Asmalımescit 74 Bir Sanatçı "Kuluçka" Merkezi

Asmalımescit'teki *74 numaralı pansiyon*, o dönemin ünlü yazarları, ressamı ve müzisyenleri için adeta bir merkez üssüydü. Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa, Abidin Dino ve İbrahim Çallı gibi bugün ders kitaplarında gördüğümüz isimler, orada yan yana oturup sanat tartışıyorlardı. Herkesin aynı şekilde düşünmeye zorlandığı bir dönemde, onlar bu pansiyonda ve çevredeki kafelerde tamamen özgürce, eleştirel ve çok sesli bir ortam kurmuşlardı.

Alternatif Bir Modernlik (Kendi Yolunu Çizmek)

O yıllarda devlet, Batılılaşmayı ve modernleşmeyi belirli kurallarla öğretiyordu. Ancak bu sanatçılar, modernleşmeyi bir "taklit" olarak değil, kendi içlerinden geldiği gibi yaşadılar.

Zamanın Ruhü: Toplum işe giderken onlar yatmaya gidiyor, geceleri sabahlara kadar sanat konuşuyorlardı.

Sorumluluklara Bakış: Evlilik veya memuriyet gibi yerleşik kurallara mesafeli durup, anlık yaşantıyı ve yaratıcılığı ön planda tutuyorlardı.

Gizli Kahraman "Madam": Pansiyonun sadece sahibi değil, borçları erteleyen ve sanatçılara kol kanat geren "manevi annesiydi". Bu pansiyon, İstanbul'daki ilk gerçek sanatçı komünüydü.

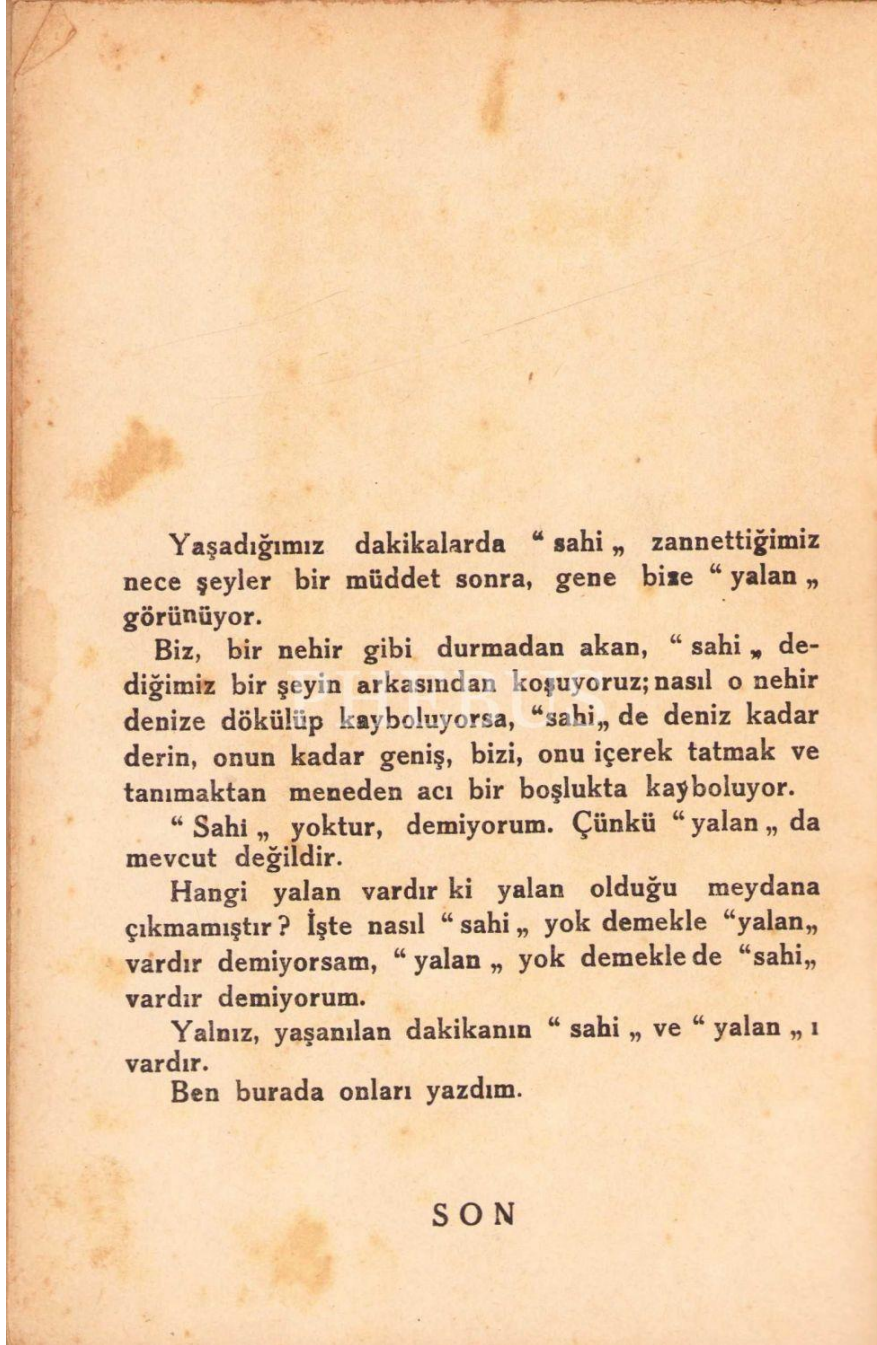
İlk "Co-working" Alanı: Sanatçılar sadece uyumuyor, aynı odada birlikte üretiyorlardı. Abidin Dino desen çizerken, Necip Fazıl yanı başında şiir fısıldıyor, Peyami Safa ise masadaki tartışmalardan roman kurguluyordu.

Sokağın Sanat Galerisi: Degüstasyon ve Elit Kırathanesi arasındaki yürüyüş rotası, dönemin ayaklı sanat akademisiydi. Sokakta karşılaşılan her entelektüel, bitmek bilmeyen tartışmalara dahil olurdu.

Yokluk İçinde Şıklık: Bohemlik bir sefalet değil, estetik bir tercihti. Ceplerinde para olmasa bile İbrahim Çallı'nın fuları ve Necip

Fazıl'ın zarif duruşu, dünyevi hırslardan arınmışlığın simgesiydi.

Tarihin Kayıt Cihazı: Fikret Adil: Grubun hem ev sahibi hem de "canlı hafızasıydı". Onun gazeteci gözlemi olmasaydı, bu efsane kadronun insani hallerini, kavgalarını ve samimi neşesini asla bilemeyecektik.

BİR KRALIN ADIYLA DOĞAN ŞEHİR: AKSARAY

AHMET KUŞSAN

Şu dünya hayatından nice isimler geçti; kimi yaşarken dahi yeterince tanınmadı, kimi yaşadığı döneme damga vurmasına rağmen zamanla unutuldu, kimi ise tarihin tozlu sayfalarında silik bir hatıraya dönüştü. Ancak öyle isimler vardır ki aradan iki bin yıl geçse bile yaşadıkları şehrin taşlarında, sokaklarında ve hafızasında yaşamaya devam ederler.

Kapadokya Kralı Archelaus da işte böyle bir isimdir. Bugün Aksaray sokaklarında yürürken çoğumuz farkında olmayız; ancak şehrimizin tarih sahnesindeki en önemli dönüm noktalarından biri onun adıyla başlamıştır.

MÖ 25 yılında Roma İmparatoru Augustus tarafından Kapadokya tahtına çıkarılan Archelaus, yaklaşık kırk iki yıl

boyunca hüküm sürmüş güçlü bir hükümdardı. Bu uzun saltanat, yalnızca Roma'nın desteğiyle açıklanamaz. O, dönemin karmaşık siyasi dengelerini okuyabilen, ülkesini büyük çalkantılardan uzak tutabilen ve devlet idaresinde istikrar sağlayabilen bir hükümdardı.

Roma'nın müttefiki olarak tahta çıkmış olsa da yalnızca siyasi bir figür değil, aynı zamanda şehirleşmeye önem veren bir devlet adamıydı. Onun döneminde Kapadokya'nın batı kesiminde bulunan mütevazı Garsaura yerleşimi yeniden düzenlenmiş, büyütülmüş ve kralın adını taşıyan Archelais şehrine

dönüştürülmüştür. Böylece bugünkü Aksaray'ın şehir kimliğinin şekillenmesinde önemli bir adım atılmıştır. Bu değişim yalnızca bir isim değişikliği değildi.

Antik çağlarda bir yerleşime hükümdarın adının verilmesi, o şehrin stratejik ve idarî öneminin arttığının göstergesi kabul edilirdi. Archelaus da Garsaura'yı sıradan bir yerleşim olmaktan çıkararak bölgesel bir merkez hâline getirmeyi hedeflemişti. Kapadokya'nın batıya açılan kapısında bulunan bu şehir, ticaret yolları üzerindeki konumu sayesinde kısa sürede önem kazandı.

Bugün Aksaray'ın tarihî kimliğini anlamak isteyen herkesin dönüp bakması gereken noktalardan biri de budur. Çünkü şehirlerin kaderi çoğu zaman yalnızca coğrafyalarıyla değil, onlara yön veren insanlar tarafından da şekillenir. Archelaus'un yaptığı tam olarak buydu. Kapadokya'nın yerel karakterini korurken Roma'nın şehircilik anlayışından da yararlandı. Böylece Archelais, yalnızca bir yerleşim değil, aynı zamanda iki dünyanın buluştuğu bir merkez hâline geldi.

Kral Archelaus'un hayatı da dönemin siyasetini yansıtan dikkat çekici ayrıntılarla doludur. Augustus döneminde Roma'nın en güvenilir müttefiklerinden biri olarak görülen kral, yaşlılık yıllarında İmparator Tiberius'un şüpheleriyle karşı karşıya kaldı. Roma'ya çağrıldı ve burada yargılama sürecine maruz kaldı. MS 17 yılında Roma'da hayatını

kaybettiğinde yalnızca bir hükümdar ölmüş olmadı; Kapadokya Krallığı da tarih sahnesinden çekildi. Aynı yıl Kapadokya doğrudan Roma eyaleti hâline getirildi.

Kral öldü fakat şehri yaşamaya devam etti.

Archelaus'un şehir kimliği kazandırdığı ve geliştirdiği Archelais, Roma döneminde önemini korudu. Antik kaynaklarda adı geçmeye devam etti. Anadolu'nun önemli yollarının kesiştiği bir merkez hâline geldi ve yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yaptı. Roma'nın ardından Bizans, ardından Danişmentli ve Selçuklu hâkimiyeti şehrin tarihine yeni sayfalar ekledi.

Beylikler döneminin ardından Osmanlılar da bu kadim mirasın bir parçası oldu. Şehrin adı değişti; Archelais'ten Akserâ'ya ve nihayet Aksaray'a dönüştü. Dili değişti, inanç dünyası değişti, sokakları değişti; fakat o ilk büyük şehirleşme hamlesinin bıraktığı izler tamamen silinmedi.

Bugün Aksaray adını taşıyan şehir, tarih boyunca pek çok medeniyetin katkısıyla şekillendi. Fakat bu uzun hikâyenin önemli duraklarından biri hiç şüphesiz Archelais dönemidir. Belki de bu yüzden Aksaray'ın tarihine baktığımızda yalnızca taşları, yapıları ve eserleri değil; bu şehrin kaderine yön veren insanları da hatırlamamız gerekir.

Çünkü bazı hükümdarlar yalnızca bir ülkeyi yönetir.

Bazıları ise bir şehrin kimliğine dönüştür.

Archelaus'un ardından Kapadokya Krallığı tarihe karıştı. Fakat onun adı, şekillenmesine öncülük ettiği şehir aracılığıyla iki bin yıldır yaşamaya devam ediyor.

Bir kral gitti.

Bir şehir kaldı.

Ve o şehrin hikâyesi hâlâ devam ediyor...

YUNUS'UN DİYARI ORTAKÖY

MUSTAFA AVCI

İnsan doğduğu toprağa benzer derler. Çünkü insanın karakterini, gönül dünyasını, hayata bakışını büyüdüğü şehirler, yaşadığı sokaklar, duyduğu ezanlar ve dinlediği gönül erleri şekillendirir. Ben de Ortaköy'de doğmuş, Ortaköy'de büyümüş bir insan olarak memleketimle her zaman şeref ve onur duydum. Hele ki Anadolu'nun manevi mimarlarından biri olan Yunus Emre'nin izlerini taşıyan bu toprakların evladı olmak, benim için şereflerin en büyüğüdür.

Ortaköy sadece bir ilçe değildir. Ortaköy; irfanın, sevginin, kardeşliğin ve hoşgörünün yaşadığı bir gönül diyarıdır. Bu topraklarda insanlar birbirine selam verirken bile sevgiyle yaklaşır. Çünkü bu coğrafya, asırlardır gönül sultanlarının nefesiyle yoğrulmuştur. Anadolu insanına sevgiyi, sabrı ve insan olmanın hakikatini anlatan Yunus Emre'nin manevi iklimi bugün hâlâ Ortaköy'de hissedilmektedir.

Ne güzel söylemiş gönül sultanı Yunus Emre:

*Gelin tanış olalım,
İşi kolay kılalım,
Sevelim sevillelim,
Dünya kimseye kalmaz.*

Bu dizeler yalnızca bir şiir değil; insanlığa bırakılmış büyük bir hayat düsturudur. Çünkü bugün insanlığın en çok ihtiyaç duyduğu şey; sevgidir, kardeşliktir, hoşgörüdür. Dünya makam, mal ve servet yarışına sürüklenirken Yunus Emre asırlar öncesinden insanlığa gönül yapmayı öğütlemiştir. Aksaray'ımızın erenlerinden büyük mutasavvıf Tabduk Emre'nin dergâhında yetişen gönül erleri de

insanlara hep sabrı, tevazuyu ve teslimiyeti öğütlemiştir. Tabduk Emre'nin şu sözü bugün bile insanlığa ışık tutmaktadır:

“Gönül yıkmak, kâbe yıkmaktan beterdir.”

Gerçekten de insanın en büyük zenginliği; malı, makamı, serveti değil; temiz bir gönle sahip olmasıdır. Bir insanı incitmeden yaşamak, kalp kırmadan konuşmak ve gönül kazanmak hayatın en büyük hikmetlerinden biridir. İşte bu manevi terbiyenin içinde yetişen Yunus Emre de insanlığa şu önemli mesajı verir:

“Sabır saadetin anahtarıdır.”

Ve yine der ki:

*Mal sahibi, mülk sahibi,
Hani bunun ilk sahibi?
Mal da yalan mülk de yalan,
Var biraz da sen oyalan.*

Bu sözler dünyanın gelip geçici olduğunu, insanın asıl olarak gönüllerde bıraktığı izlerle yaşayacağını anlatmaktadır. Bugün nice zenginler, nice makam sahipleri unutulup gitmiştir. Ancak gönüllere dokunan insanlar hâlâ dualarla, sevgiyle ve özlemle anılmaktadır. Yunus Emre'nin yüzyıllardır unutulmamasının sebebi de budur.

Bugün Ortaköy, işte bu büyük manevi mirası yeniden yaşatmaya hazırlanıyor. 20-21-22 Mayıs 2026 tarihlerinde Aksaray Üniversitesi'nin katkılarıyla Ortaköy Belediyesi tarafından düzenlenecek olan Yunus

Emre Etkinlikleri, gönülleri bir araya getirecek çok önemli buluşmalardan biri olacaktır.

Anadolu irfanının en büyük temsilcilerinden biri olan Yunus Emre'nin sevgi, kardeşlik, hoşgörü ve insanlık üzerine bıraktığı öğretiler, yeniden Ortaköy semalarında yankılanacaktır. Bu anlamlı etkinliklerin düzenlenmesinde büyük emekleri bulunan Ortaköy Belediye Başkanı Ahmet Koyuncu ve kıymetli ekibine binlerce teşekkür ediyorum. Manevi değerlere sahip çıkan belediyecilik anlayışı, gelecek nesiller adına son derece kıymetlidir.

Aynı şekilde Aksaray Üniversitesi Rektör'ü sayın Alpay Arıbaş'a ASÜ Yunus Emre ve Değerler Eğitimi Merkezi Müdürü Zeynel Abidin Koyuncu ve ASÜ akademisyenlerine gönülden teşekkür ediyorum. Yunus Emre'ye, Anadolu irfanına ve manevi değerlere sahip çıkmaları gerçekten çok değerlidir. Çünkü geçmişine sahip çıkmayan toplumların geleceği de güçlü olmaz.

Bu etkinlikler yalnızca bir kültür programı değildir. Aynı zamanda birlik ve

beraberliğin yeniden güçleneceği, gönüllerin birleşeceği büyük bir manevi buluşmadır. İnsanların birbirini daha iyi anlayacağı, sevginin ve kardeşliğin ön plana çıkacağı önemli bir organizasyondur. İnşallah Aksaray halkı da, Ortaköy halkı da bu büyük manevi mirasa sahip çıkar. Çünkü Yunus Emre yalnızca Ortaköy'ün değil; Anadolu'nun, Türkiye'nin ve tüm insanlığın ortak değeridir. Onun dili sevgi dilidir. Onun çağrısı kardeşlik çağrısıdır.

Bugün dünyada savaşların, ayrışmaların, kin ve nefretin arttığı bir dönemde Yunus Emre'nin mesajlarına her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. İnsanlığı yeniden huzura ulaştıracak olan şey; sevgi, merhamet ve hoşgördür. Yunus'un dediği gibi:

“Sevelim sevilelim, dünya kimseye kalmaz.”

İşte Ortaköy, asırlardır bu sevgi medeniyetinin merkezi olmuştur. Bundan sonra da olmaya devam edecektir. Çünkü bu topraklarda Yunus'un nefesi, Tabduk'un hikmeti ve Anadolu'nun irfanı yaşamaktadır.

Ortaköy'den bir manzara

AKSARAYLILAR HANGİ HADİSEYİ “İKİNCİ NUH TUFANI”NA BENZETMİŞTİ?

M. FIRAT GÜL

Tarihçi konuşurken bilgi, yazarken belge kullanan kişidir. Ben de bu konuda çok dikkat etmeye çalışıyorum. Şimdiye kadar *Aksaray'ın Hafızası*'ndaki yazılarımda da hassasiyetimi korudum. Bugün de sizlere 1863 yılında meydana gelen ve Aksaraylıların “İkinci Nuh Tufanı” dedikleri sel felaketini anlatmak istiyorum. Biz bu konuda daha önce Orhan Özdil ile Osmanlı Devlet Arşivlerindeki kayıtları değerlendirerek akademik bir makale yazmıştık.

Aksaray'da sel olacağını genelde kabul etmez insanlar çünkü ülkemizin en az yağış alan şehirlerinin başında geliyor. Fakat bu yılki yağmurlar da gösterdi ki geçmiş tarihlerde çok daha şiddetlisi yağmış olabilir. Biz bu yağışlardan bazılarını bilebiliyoruz. Her zaman dediğimiz gibi iyi ki belgeler var ve yine diyoruz ki iyi ki arşivler var!

1863 Mayıs'ındaki sel felaketi o kadar etkilemiş ki Aksaraylıları bu felakete “İkinci Nuh Tufanı” demişlerdir. 11 Mayıs'ı 12 Mayıs'a bağlayan gece vakti Aksaray şehrini büyük bir sel basmıştır. Sabaha kadar yağın yağmur yüzünden gittikçe artan bu sel, üç dört koldan şehrin her tarafını sarmıştır. Osmanlı Devlet

Arşivi'ndeki belgedeki ifadeler özetle ve günümüz Türkçesiyle şöyledir: "*İkinci Nuh Tufanı sayılabilecek bu sel nedeniyle, halk perişan olmuş ve çoluk çocuk, kadın erkek herkes yalın ayak başı açık şekilde ve feryatlar içinde dağlara veya yüksek yerlere kaçmıştır*".

Evet, belgedeki ifadeler günümüz Türkçesi ile bu şekildedir. Bugün bile gözümüzün önünden bir film şeridi gibi akıp giden bu görüntülere elbette yürek dayanmaz. Yine aynı belgeden şehir sakinlerinin bazılarının gece boyunca ağaç dallarında mahsur kaldığını ve kimsenin başka bir kimseye yardımcı olamadığını öğreniyoruz. Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin ifadelerine göre sel sabahında şehrin yüksek yerlerinde bulunan 200 kadar ev dışında tüm meskenlerin harap olduğu, halkın tüm mal ve eşyası, erzakı ve hayvanları tamamen telef olmuştur. Maddî kayıpların yanında daha da önemlisi ve can yakıcı kısmı ise emin olunamamakla birlikte 8 kişinin hayatını kaybetmesidir.

Sel o kadar şiddetlidir, o kadar yıkıcıdır ki bazı evlerin eşyasının sel tarafından, Acem (Yeşilova) köyüne kadar sürüklendiği

müşahede edilmiştir. Tüm bağ ve bahçelerle ekili alanlar tamamen zarar görmüştür.

Meclis üyelerinin 14 Mayıs 1863'te ortak yazdıkları bu belgede şehrin eski haline dönmesinin elli altmış yıl sürebileceği ifadesi, sel felâketinin tahribatını gözler önüne sermektedir. Mezkûr belge halkın sel sabahındaki halini tafsilatıyla tasvir etmektedir. Şaşkınlık ve acziyet içindeki perişan halkın yıkıntıların üstünde yalın ayak ve başı açık beklemekten başka bir şey yapamadığını, çaresizce manzarayı seyrettiğini tahmin etmek zor değil. Devletin merhametli yardım elini uzatmasını bekleyen halk bu belgenin sonunda Aksaray Kazası Meclis Üyeleri bir an evvel Konya'dan bir memurun gelerek durumu müşahede etmesini, yaşananları kayıt altına almasını istemektedir.

Aksaray Kazası Meclis Üyeleri'nin yazılıp gönderilen evrak Konya Eyaleti Valisi Mehmed Selim Paşa tarafından ivedilikle değerlendirilip Sadaret'e yani başbakanlık'a bir hafta sonra (21 Mayıs 1863) iletilmiştir. Vali Mehmed Selim Paşa yazısına " *Cenab-ı Hayrî'l-Hafizin bütün İslam ülkelerini doğal âfetlerden korusun*" duasıyla başladıktan sonra Aksaray hakkında genel bilgiler verip, 12 Mayıs 1863 tarihli sel felâketinin ayrıntılarını aktarmıştır.

Vali Mehmed Selim Paşa, sakinlerin selden dolayı perişan olduğunu, şehrin yüksek yerlerindeki iki yüz (200) hane haricindeki tüm evlerin yıkıldığını, halkın dağ eteklerine kaçtığını bağ-bahçe ne varsa tamamının harap olduğunu ifade ettikten sonra Aksaray'da meydana gelen sel felâketinin araştırılması, hasarların tespit edilerek kayıt altına alınması

için Konya Eyaleti Meclis-i Umumi'den bir kişinin tayin edilerek bölgeye gönderildiğini ayrıca durumun Niğde Sancağı Kaymakamı Galib Paşa'ya da bildirildiğini eklemiştir. Halkın içinde olduğu kederli durumun ayrıntılarının ileride sadarete ulaştırılacağını yazdıktan sonra dönemin yazışmasına uygun "Emir ve ferman efendimizindir" ifadeleriyle yazısını tamamlamıştır.

Yine aynı günlerde iki ayrı şahsi dilekçenin de sadarete (başbakanlığa) gönderildiğini Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler arasında inceledik. Bu iki şahsi dilekçe de Aksaray'da görev yapan askerlere aittir. İki asker de yüzbaşı olarak görev yapmaktadır. Yüzbaşısı İsmail Hakkı ile Yüzbaşı Seyyid Arif'in dilekçesinde ortak ifadelere rastlamaktayız:

İkinci Ordu, Altıncı Kayseri Alayı, İkinci Nevşehir Taburu'nda Altıncı Bölük Yüzbaşısı olarak Niğde Sancağı'na bağlı Aksaray Kazası merkezinde 15 yıldan beri ailemle birlikte ikamet etmekteyim. Şu ana kadar görülmemiş derecede yağın yağmur nedeniyle büyük bir sel meydana gelmiştir. Aksaray kasabasının doğusundan cereyan ve şehrin içinden geçen nehir taşmış ve 11 Mayıs 1863 Cumartesi günü gece yarısı sıralarında büyük bir zarara neden olmuştur. Altı koldan şehir merkezine hücum eden sel, şiddetli lodos ağaç dallarını sarsması gibi, kasabayı tamamen kaplamıştır. Pazar gününe kadar devam eden selin çağlaması tam on sekiz buçuk saat işitilmiştir. Velhasıl ikinci Nuh Tufanı'na benzeyen bu sel bütün kasabayı tamamen harap etmiştir. Hiçbir mal ve eşya kurtarılamamıştır. Tüm halkla birlikte benim ailem de bağlar ve

bahçeler arasından ve seller içinden yalın ayak ve başlar açık olarak koşarak canlarımızı kurtarmak arzusuyla dağ eteklerine ve yüksek yerlere kaçıştık. Çok şükürler olsun Hüda'ya bir şekilde kurtulduk. Ancak binalar, bağlar ve ev eşyalarının tamamı yok oldu. Öylesine perişan bir hale düştük ki bundan sonra yeniden düzen kurmak ve ev yapmak için hiçbir kudretimiz kalmamıştır.

Sel felâketinin halk üzerindeki etkisini olanca çıplaklığıyla ifade eden bu satırlar aslında şehirde yaşayanların bir travma yaşadığını gösteriyor. Özellikle Yüzbaşı Seyyid Arif'in "Evim, eşyalarım ve tüm mal varlığım yok oldu. Yıkılan evimin altında ailemden dört kişi hayatını kaybetti. Öylesine perişan bir hale düştüm ki bundan sonra yeniden düzen kurmak ve ev yapmak için hiçbir kudretim kalmamıştır. Bu kasabaya yerleştiğimden beri biraz mal ve eşya edinmiştik. Şimdiki durumda herkes gibi açıkta ve ağaç gölgelerinde oturmaktayız. Halimiz tam bir sefalettir. Halimize merhamet ve şefkat gösterilerek yardım edilmesini rica ediyoruz" günümüz Türkçesiyle aktarabileceğimiz bu satırları gösteriyor ki, halk hakikaten çaresizdir.

Aksaray Kazası İdare Meclisi ve iki yüzbaşının dilekçelerinin sadarete ulaşmasından sonra şehrin yaşadığı felâket anlaşılmalı ve zararın tam olarak ne olduğunun tespit edilebilmesi için iki memur gönderilmiştir. Konya Tahkik Memuru Seyyid Hüseyin Hüsni ile Niğde Tahkik Memuru Mehmed Salih Aksaray Kazası İdare Meclisi Üyeleri ile şehri adım adım gezerek raporunu tamamlamıştır. Zarar tespit raporu yaşanan sel felâketinden tam kırk (40) gün sonra 22 Haziran

1863 tarihinde düzenlenmiştir. Bu rapordaki ayrıntılar insanı hakikaten etkiliyor. Zarar gören ev sayısı neredeyse şehrin yarısı ve şehirde kamuya ait tüm binalar zarar görmüş durumda. Sanki harpten çıkan bir şehir tasviri var. Bu raporu dikkatlice okuyunca, insanın hayreti gittikçe artmakta, üzüntüsü de o nispette derinleşmektedir. Raporun ayrıntısını önümüzdeki günlerde yayınlanacak kitabımızda bulacaksınız ama yine de konunun anlaşılması için bazı rakamları aktarmanın isabetli olacağı kanaatindeyiz:

Tamamen yıkılan ev sayısı: 388, tamamen yıkılan oda sayısı: 1556, tamamen yıkılan mescid sayısı: 7, tamamen yıkılan cami sayısı: 6, tamamen yıkılan medrese sayısı: 3, tamamen yıkılan tekke sayısı: 4, tamamen yıkılan okul sayısı: 3 ve tamamen yıkılan köprü sayısı: 6'dır.

Aksaray Kazası Meclisi'nden Niğde Kaymakamı'na diye başlayan 22 Haziran 1863 tarihli mazbatada selle yıkılan setin bir an evvel yapılması gerektiği izah edilmiştir. Burada özellikle kaymakamın dikkati yeni bir sel vuku bulursa, şehrin korunmasız, savunmasız kalacağı yönüne çekilmiştir. Ulurmak'ın kış ve ilkbahar aylarında daha çok taşıdığı, son selde setin tamamen yıkıldığı ve büyük kaya ve çakıllarla dolan ırmağın daha çok tehlike arz ettiği vurgulanmıştır.

Raporun yazılması, meclis üyelerinin yıkılan setin acilen tamiri hususundaki mazbatasından sonra yardımlar gecikince Aksaray Kasabası ileri gelenlerinden 135 kişi padişah Abdülaziz'e bir dilekçe yazmışlardır. Dilekçelerinin muhtevası tahmin edileceği gibi selin oluşturduğu zararlar ve yapılması gereken yardımlar hakkındadır. Selin olduğu yılda yani

1863'te yazılan bu dilekçenin tarihini maalesef tespit edemiyoruz. Aksaraylıların tabiri caizse aracılıları aradan çıkarıp direkt padişaha yazdıkları dilekçeyi günümüz Türkçesi ile okumak kanaatimizce sakinlerin halet-i ruhiyesini anlamamızı kolaylaştıracaktır.

11 Mayıs 1863 günü akşam saatlerinde Aksaray kasabasından geçen nehrin taşmasıyla büyük bir sel oluşmuştu. Nuh Tufanı büyüklüğündeki bu sel kasabanın her tarafına kol kol hücum etmiş ve kasabada yaşayan insanları gece vakti mağdur etmişti. Mal, eşya ve hayvanlar tamamen telef olmuş, insanlar canlarını zor kurtarmıştı. Selden kaçanlar dağ tarafına kaçarak ve Ulu Cami çevresinde toplanarak selden kurtulabilmişti. Mahsur kalanların ve ağaçların üstüne çıkararak canlarını kurtaranların feryat ve çığlıkları sabaha kadar işitilmişti. Üç saat boyunca süren bu sel tüm evleri harap ederek yıkmıştı. Evlerdeki eşya ve zahire tamamen yıkıntılar altında kalmış ve kurtarılabilen eşyalar ise kullanılmayacak bir hale gelmişti. Sayısız hayvanın telef olmasından başka maalesef 8-10 kişi de canını kaybetmişti. Tüm kasaba halkı aç ve bi-ilaç olarak harabeler üzerinde açıkta kalmış durumdaydı. Kendimizi geçindirmeye, karnumuzu doyurmaya ve yıkılan evlerimizi yeniden yapmaya gücümüz kalmamıştı. Perişanlığımızı ve memleketin durumunu Konya Valisi aracılığıyla İstanbul'a bildirmiştik. Kasabada oluşan zararın tespiti için Konya İdare Meclisi üyelerinden Hüseyin Hüsnü Efendi ve Niğde'den Ahmed Beyzade Salih Efendi Aksaray'a geldiler. Aksaray İdare Meclisi üyeleriyle mahalle mahalle dolaşarak tespitlerini yazdılar. Hazırlanan defter kapınıza

takdim edilmiştir. Taşan nehrin iki tarafında bulunan tüm cami, mescit, medrese, hamam ve köprüler tamamen yıkılmıştır. Daha önce bir kısmı zarar gören ve zamanında Sultan Alaeddin tarafından yaptırılmış olan set de tamamen yıkılmıştır. Yıkılan bu setin taşları nehir yatağını tamamen doldurduğundan bundan sonra az bir yağmurda bile sel olması kaçınılmazdır. Durumumuzu tarif etmekten bile aciziz. Perişanlığımızı sadece merhametli Padişahımız efendimize arz ediyoruz. Bahsedilen set ile yıkılan cami, mescit, medrese, hamam ve köprülerin yeniden inşası ancak padişahımızın yardımıyla mümkün olabilir. Padişahımızın yardımı olmazsa kasabamız tamamen nüfussuz kalır. Kasaba halkı hâlâ dağlarda ve yüksek yerlerde perişan bir halde yaşamaya çalışmaktadır. Padişahımız efendimiz bizlere yardımcı olurlarsa şehrimizin bânî-i sânisî¹ (yeni kurucusu) olacak ve Aksaray'da yatan Allah ehli evliyaların ruhani desteklerini ve fakir halkın dualarını alacaktır. Amacımız sadece durumumuzu arz etmektir. Elbette son karar Padişah efendimizindir.

135 Aksaraylının yazdığı bu dilekçeden sonra Meclis-i Vâlâ 20 Ekim 1863 tarihinde Aksaray'da meydana gelen selden dolayı oluşan zararların telafisi ve gereğinin yapılması için Hazine, Maliye Bakanlığı ve Konya Valiliği'ne icab eden talimatları vermiştir. Meclis-i Vâlâ kararında öncelikle zarar tespit defterindeki durumu yani yıkılan 388 ev, 13 cami ve mescid ile çeşitli hayır eserleri ve köprüleri hatırlatmıştır. Bunun yanında bir takım bağ,

bahçe ve ekinlikler ile yıkılan evlerdeki tüm mal ve eşyanın da telef olduğunu, ulemadan bazılarının kitaplarının dahi mahvoldüğünü vurgulayarak sel felâketinin şehre ne denli zarar verdiğini kısaca hatırlatmıştır. Yine aynı kararda Divan-ı Muhasebat'tan gelen cevaba atıfta bulunarak "Aksaray halkından zarar görenlerin vergisinin bir yıl ertelenmesi, üzüm mahsulü, cizye ve oşürün de bedelden düşülmesinin uygun olacağı belirtilmektedir. Ertelenen verginin miktarını gösteren defter hazırlanmaktadır" denilmiştir.

Selden zarar gören halk elbette devlet yardımına muhtaç durumdadır. Bu Aksaray için de başka bir şehir de aynıdır. Bugün bile herhangi bir felâkette devletin yardımı olmadan yaralar sarılamadığına göre o yılları göz önüne aldığımızda halkın nasıl bir durumda olduğu tahmin edilebilir. Halkın en acil beklediği ise sel sırasında yıkılmış olan setlerin de tamir ve tahkimidir. Meclis-i Vâlâ kararında yine dikkati çeken, buna benzer hadiselerin yaşandığı ve yardım taleplerinin sadarete ulaşmasıdır. Vergilerin ertelenmesi ile alakalı da Aksaray'dan önce gündeme gelen bir yerleşimden örnek verilmiştir. Trabzon'a bağlı olan ve yine selden zarar gören Sürmene ve Of kazaları için benzer uygulamaların yapıldığı hatırlatılarak emsal teşkil eden bu uygulamanın Aksaray için de yapılması gerektiği talimatı verilmiştir. Bu talimat verilirken uygulamanın hakkaniyetli olması gerektiği, uygulamadan (yani verginin tehiri) sadece gerçekten aciz ve zarar görmüş kişilerin faydalanması istenmiştir.

¹ Burada akla şu soru muhakkak gelecektir: Aksaray'ın ilk kurucusu kim? Dilekçede herhangi bir kişiye, aşirete, cemaate, beyliğe, devlete,

imparatorluğa atıfta bulunulmuyor. Kanaatimize göre bu isim İkinci Kılıç Arslan'dır.

VALİ CEMAL BARDAKÇI VE AKA GÜNDÜZ'DEN ANILAR

PROF. DR. MUSTAFA ÖZCAN

Giriş

Zaman zaman eski gazetelerde *Cemal Bardakçı'nın* yazılarına rastlamaktayım. Bu yazılarda Konya'mıza ya da yakın tarihimize dair olaylardan bahsettiğini görüyorum. Bu olaylara yaklaşımını, değerlendirmelerini merakla ilgi ile okuyorum. Bunlar, toplum hayatımıza ışık tutan ve deneyimli bir idarecinin tespitleridir. Bu yüzden son derece yararlı ve ibret vericidir. Hatta bazı sorunlara çözüm üretmesi ya da bu sorunların nerelerden kaynaklandığını göstermesi açısından da dikkat çekicidir.

Dolayısıyla birkaç anısını anlatmak, ülke olarak ne kadar zor günlerden geçtiğimizi göstermek bakımından önemlidir. Aynı şekilde *Aka Gündüz* de hem Cumhuriyet idaresini hem önceki dönemleri bilen bir yazarımızdır. *Cemal Bardakçı'nın* tahıl ekimi ve üretimi için söylediklerini destekleyen mahiyette yazılar yazmıştır. Aslında bu konu, hükümetin o sıralarda en önde gelen konularından biridir. Çünkü II. Dünya Harbi sürmektedir. Zaman zaman kıtlık yıllarının getirdiği sıkıntılarla baş başa kalınmıştır.

Ayrıca çeşitli nedenlerle ekilemeyen topraklar vardır. Hükümetin ekim ve üretim alanındaki kararlarını basın da

desteklemektedir. Basında şöyle yazılar çıkar. “*Ziraî İstihsal Arttırılıyor. Valiler istihsalin arttırılması için bizzat memur edildiler*” “*Azamî İstihsal*” başlıklı yazılar dikkati çekmektedir. Başyazar *Ahmet Emin Yalman*, bir yazısına şu başlığı koymuştur. “*Ekim Seferberliği*”. Yine, Ziraat Vekâleti, vilayetlere bir tamim göndererek, mısır ekimine ilk planda yer verilmesini istemiş, tohum dağıtımına başladığını bildirmiştir.

Bir başka haber de son derece ilgi çekicidir. “*3000 İzci, Köylüye Yardım Edecek*” Bu yardım hasat mevsiminde mahsulün biçilmesi ve kaldırılması işinde kendini gösterecektir. Talebelere de görev düşer o sıralarda. Maarif Vekâleti'nin tamimi özetle şöyledir: “*Talebeler, mekteplerinin bahçelerini ekeceklerdir. Ekilecek tohumlar, mektebin ve vilâyetin yardım dernekleri tarafından temin olunacaktır. Bütün mektepler ekim işine bugünden itibaren başlayacaktır.*” Bütün bunlar anıları önemli kılmaktadır.

Konya'da da valilik yapan *Cemal Bardakçı'nın* derin tecrübe ve bilgisini içeren

Vali Cemal Bardakçı

birkaç anısını verelim, daha sonra da Türkçü yazar, romancı ve hikâyeci Aka Gündüz'ün anısını biraz da kısaltmak suretiyle nakledeyim.

Cemal Bardakçı'dan birkaç anı ;1919 yılının Eylül ayı sonlarında Cemal Bardakçı, Haymana kaymakamıdır. Bir sabah Ankara'dan bir telgraf alır. Kendisini Ankara Vali Vekili çağırılmaktadır. Dört köylü arkadaşıyla atlara binip yedi saat sonra Ankara'da Taşhan önüne gelirler. Attan inince Mülkiye müfettişi *Fuat Bey*'le karşılaşır. *Fuat Bey*, ona "*Hoş geldin müdür bey*" der. *Cemal Bardakçı* şaşırır. "*Ben kaymakamım, bu da nereden çıktı*", diye sorar. *Fuat Bey*, az önce Ankara'ya Polis Müdürü olduğu haberini verir.

Onu, Ankara Valisi bu göreve getirmiştir. (Halkın, seçimle Ankara Valiliği'ne getirdiği, Defterdar Yahya Galip Bey'e, o sırada "Hakan" takma adı takılmıştır.) Bardakçı, *Haymana*'da iki eşkıya çetesini kısa zamanda yok ettiği için ödüllendirilmiştir. *Fuat Bey* onu, hemen hükümete gidip Yahya Galip Bey'i

görmesi için yollar. Çok iyi karşılanır. Haymana'dan söz edilir. İstanbul Hükümetiyle münasebetinin kesilmesinin orada ne gibi lehte yahut aleyhte tesirlerini ve İstanbul hükümeti lehine bir ayaklanma ihtimalinin bulunup bulunmadığını sorar.

Böyle bir ihtimalin olmadığını belirtir Cemal Bardakçı. Bütün köyleri tanıdığını söyler. Cemal Bardakçı'yı kaymakamlık üzerinde kalmak şartıyla polis müdürlüğü görevine getirir. Eski müdürü de evinde istirahat etmeye yollarlar. Ayrıca kendisine korkmamasını, biraz dinlenmesini söylerler. Eski Vali zamanında tehcir, taktik bahaneleriyle burada birçok namuslu kimselerin yakalanıp tevkif edilmiş olmasının bu müdür eliyle yapıldığını ifade ederler. Cemal Bardakçı'dan o mevküfları ve bu sebeplerle zan altında bulunanları serbest bırakması istenir.

Ankaralıların öyle ya da böyle ona güveni kalmamıştır. Ortada hükümet bulunmadığı için de onu görevden alamazlar. Yerine Cemal Bardakçı'yı da tayin edemezler. Onun evde oturmasını, kendisinin de göreve başlamasını isterler. Ankara Valisi, Defterdar Yahya Galip Bey, ona ilk olarak şehri gece lâterna gürültüsünden, silâh sesinden kurtarması emrini verir. Emri alan Cemal Bardakçı, hemen polis dairesine gider. Müdür, genç bir Mülkiyeli arkadaştır. Kendini tanıtır aldığı emri söyler. Açıklamalarıyla müdürü rahatlatıp, bir polis eşliğinde evine yollar.

Halin icabı olarak bir müddet evinizde oturacaksınız, maaşınızı da alacaksınız denir kendisine. "Ben de pîr aşkına sizin vazifenizi göreceğim" der. Cemal Bardakçı, Başkomiser *Mitat Beyi* çağırır. Elde bulunan işler ve

karakollar hakkında bilgi alır. Ankaralılar, lâterna gürültüsünden, silâh sesinden geceleri uyuyamazlarmış. Kimlerdir bu lâterna çalanlar, silâh atanlar diye sorar. Bunların gayri müslim vatandaşlar olduklarını öğrenir. En çok nerede görüldükleri hakkında bilgi alır. Arkalarında o zamanlar Ankara'da bulunan Fransız, İngiliz mümessilleri vardır. Onlar Vali'yi sıkıştırırlar. Bu yüzden onlara mâni olamamışlardır. “*Vali de bize sıkıntı çıkarmayın*”, diye polisi uyarır.

Kısacası Ankara muharebe meydanına döner ama bir şey yapamazlar. Yabancı zabıtlardan kuvvet ve cesaret alan bu vatandaşlar şımardıkça şımarırlar, hükümeti ciddiye almazlar. Bu yüzden öncelikle bu terbiyesizliklere bir son vermek, ortada bir değişikliğin bulunduğunu herkese göstermek, anlatmak gerekmektedir. Cemal Bardakçı, zile basarak bir polis çağırır. Haymana'dan kendisiyle birlikte gelen dört kişiyi bulup getirmesini söyler. Bir saat sonra beş arkadaş yorgun atlarına binerek, Ankara'nın karanlık, dar ve dolambaçlı sokaklarına dalarlar. Bir hafta sonra, lâternalardan, onların etrafına toplanan huzur bozuculardan eser kalmadığı gibi, artık silah sesleri de duyulmaz, geceleri sarhoş nâraları atılmaz olur.

Yahya Galip Bey, elde edilen neticeden memnunluk duyar. Cemal Bardakçı, asayişli sağlarken, ileri gelenlerden 75 kişiyi tevkif etmiştir. Cemal Bardakçı'nın “*Riyali Bir İddianın İçyüzü: Derebeylik ve Toprak Davası*” başlıklı uzunca bir seri yazısı vardır. Çok kapsamlı bir değerlendirmedir. Bizzat yaşadıklarını anlatır. Yazının hepsini nakletmek mümkün değildir ama ibret verici birkaç sahnedan bahsedilebilir: “1925(?) yılının yaz

aylarından birindeydi. Elâzığ Vilâyeti'nin Palu kazası merkezinde bulunuyordum. Şeyh Said'in kardeşi Şeyh Tahir oraya gelerek teslim oldu.

Onu ailesiyle birlikte Palu'ya yakın bir köye oturtmağa karar verdik. Fakat köydeki evlerin evvela tamir edilmesi gerekiyordu. Bunun için de bir ay lazımdı. Hâlbuki bu adamın daha uzun müddet hükümet merkezlerinden uzak yerlerde kalmasını muvafık bulmuyordum. Bu sebeple kendisine “*evlerin onarılması bitinceye kadar burada, Palu'da otur, aileni akrabaları da buraya getir*” dedim...

“*Bizim kadınlarımız burada barınmaz*” dedi. -Neden? -*Palu kadınları erkekten kaçıyor, sokağa örtünerek çıkıyor. Bizimkilerse açık gezer. Onları buraya getirirsem sokağa çıkamayacaklar, evde kapanıp kalacaklar. Her birine birer çarşaf alıp giydirmek de mümkün değil. Çünkü bunun için hem çok para lazım hem de bizim kadınlar çarşaflanmayı beceremezler. Müsaade ediniz de şimdi buldukları yerde kalsınlar. Evlerin tamirinden sonra Palu'ya uğramadan doğrudan köye gelsinler.*” Dört yıl önce şark vilayetlerimiz halkını hükümet aleyhine ayaklandırmak için kardeşi Şeyh Said'in kasabalara, köylere dağıtmış olduğu beyannamelerden bir tanesi yanımda idi.

Şeyh Sait bu beyannamesinde Müslüman kadınların sokağa açık olarak çıkarıldığından, kaç göz kalmadığından, erkekle kadının kucak kucağa oynadığından bu suretle kadınlar için “*tesettür- örtünme*” emreden din hükümlerinin ayaklar altına alındığından bahis ve şikâyet ediyor, halkı, dini korumağa çağırıyordu. Tahir'e beyannameyi

okudum ve sordum: *-Burada yazılanlarla şimdi söylediklerin birbirini tutmuyor. Bu perhiz ne o turşu ne idi?* -Efendim buna ben de şaşıyorum. Çünkü köylerde yaşayan tek mil kadınlar örtünme nedir bilmezler. Şu hâlde köylüleri ayaklandıran herhalde bu beyannameler değildir.

Belki kadınlarını çarşaf giymeğe, evlerinde kapanmaya, tarlaya, bağa, bahçeye gitmemeğe zorlamak için isyan ettirir. Zira kadınlar, kızlar da erkeklerle birlikte ve bir arada çalışmazlarsa köylüler karınlarını doyuramazlar. Aç kalırlar. Hem efendim, dini muhafaza etmek bizim gibi cahil kötü insanlara mı kaldı. Esasen böyle bir iddia ile ortaya atılmak Allah'la ortaklık davasına kalkmak demektir, bu, küfürdür. Çünkü Allah dini ben korurum diyor. -Peki, o isyanın hakiki sebepleri ne idi, öyle ise? Sen ve kardeşlerin hangi maksatla bu ateşi körüklediniz?

-Vallahi vali bey, bir seldir, geldi geçti. Olan oldu. Ölen öldü. Kalanları da millet, hükümet affetti. Doğruyu söylemek için hiçbir mâni kalmadı. Fakat inanız ki o yangının nasıl ve neden çıktığını, kimleri, neyi yakmak istediğini bir türlü anlayamadım, öğrenemedim. -Amma asiler sizin idarenizde yürüyorlardı. Onlara siz kumanda ediyordunuz. -Efendim, onlar mı bizim peşimizden geliyordu, biz mi onların arkasına takılmıştık, farkında değilim. Bana öyle geliyor ki biz, selin önünde sürükleyip götürdüğü kütüklerden başka bir şey değildik."

Cemal Bardakçı'ya göre İstiklâl Mahkemesi isyanın sebeplerini aydınlatmıştır. Fakat onun, kökleri çok derinlerde ve daha başka uzak sebepleri vardır. Bunları araştırmak

mahkemenin yetkisi, sınırları dışında kalır. Şeyh Sait de kardeşleri de bu sebepleri anlayacak kabiliyette kimseler değildir. O isyana katılanlar da ne istediklerini bilmemektedirler. Kısaca kendilerini harekete geçiren sebepler hakkında bir fikirleri yoktur. Dolayısıyla Tahir'in sözlerini samimi bulur. Onun dediği gibi bu hareketin görünüşte bir selden farkı yoktur.

Halk yığınlarının hareketleri iradî değildir. Karışık sebep ve saiklerle oluşan bir olaydır. *Cemal Bardakçı, Diyarbakır Valiliği'nde bulunduğu sırada bu olayın sebeplerine/kökenine inmek için bir hayli araştırma yapar ve bazı kanaatlere ulaşır. Bu arada karşılaştığı bir olay onu derin derin düşündürür. 1925 Yılı'nın Temmuz'unun on ikisinde Diyarbakır'da göreve başlar. İlk günler enine boyuna düşünür. Az evvel buralarda büyük bir isyan çıkmış, kahraman ordumuz tarafından bastırılmıştır.*

Bununla beraber ufak tefek askeri hareketler devam eder. Ayrıca sıkıyönetim vardır. Bu şartlar altında *Cemal Bardakçı*, ne yapacaktır? Hangi yolu tutacaktır? Vali'nin görevi kâğıt imzalamaktan ibaret olamaz. İşte bu düşünceler içindeyken bir olay, ona tutacağı yolu gösterir. Olayı şöyle anlatır: "Bir gün eskiden tanıştığımız bir zat yanıma geldi. Şimdi adını hatırlayamadığım bir köyde babasından kalma tarlaları varmış. Bunları evvela kendi üzerine intikal muamelesi yaptırmaya, sonra satmaya teşebbüs etmiş. Fakat köy ihtiyar heyeti intikal ve ferağ kâğıtlarını mühürlemiyormuş. Benim delaletimi rica etti. - *Bu basit bir iş, o kâğıtları bana bırak, ben mühürletir sana gönderirim*, dedim.

Dedim ama bu işin sandığım kadar basit ve kolay olmadığını sonradan anladım: İhtiyar heyetine mühürlendirilmek üzere kâğıtları jandarma kumandanına göndermiştim. Kumandan iki gün sonra o kâğıtları bana getirdi. Mühürlendirmek mümkün olmadığını söyledi. İhtiyar heyetini vilâyet makamına getirttim. Muhtara, imza etmemeleri sebebini sordum (Nizanem-bilmem) dedi. Eğer bu kâğıtlarda yazılanlar hakikate uygun değilse doğrusunu yazarak imzalayınız, dedim. Muhtarın ağzından cevap olarak yine bir (Nizanem) çıktı. Ya doğrudur veya değildir, diyerek mühürlemek vazifenizdir, bu vazifenizi yapmazsanız hakkınızda kanuni takibat yaparım, dedim.

Yine aynı cevap... Gelin de sinirlenmeyin. Fakat kızmaya ve bu adamları terslemeye hakkım yoktu. Sizi vazifenizden çıkarırım, dedim. Koyunlarından resmi mühürleri çıkarıp masamın üstüne koydular. Kendilerine izin vermekten başka yapacak bir iş kalmamıştı. Köylüye yeni bir ihtiyar heyeti seçimi yaptırılması için jandarma kumandanlığına emir verdim. Bu emir de yerine getirilemedi. Köylü seçime yanaşmadı. Kâğıtları özür dileyerek sahibine geri vermek zorunda kaldım. On beş yirmi evli bir köyün muhtarı ve halkı, hükümetin emrine kulak asmamışlar, kanuni vazifelerini yapmamakta inat etmişlerdi.

Hâlbuki büyük bir isyan henüz bastırılmıştı. Asilerin tenkil ve tedibinde gösterilen sürat ve şiddet genç Türk Cumhuriyeti'nin ezici kudret ve satvetini yalnız bu havali halkının değil, bütün cihanın gözünde bir defa kesin olarak belirtmişti. Bu sebeple hükümet nüfuzunun buralarda kuvvetle teessüs

etmiş olması icap ederdi. Fakat intikal kâğıtlarının mühürlendirilememesi bunun aksine delâlet ediyordu. Demek ki, bütün o vurmalar, kırmalar, asmalar boşa gitmişti. Hakikat manasıyla bir otorite kurulamamıştı. Köylüler, hükümetin emrine karşı durmak cüret ve cesaretini nereden ve kimden alıyorlardı?

Muhakkak ki bu havalide hükümet nüfuzundan üstün başka bir nüfuz vardı. Ve köylülere o cesareti veren de bu nüfuzdu. İşte Diyarbakır valisinin en evvel yapacağı iş bu suretle kendini göstermiş oluyordu: Bu nüfuzu yıkmak, onun kaynağını bulup kurutmak. Kolları paçaları sıvayıp işe koyuldum.”⁹ *Cemal Bardakçı*'ya göre köylüleri hükümetin kanuni âmirlerine karşı koymaya zorlayan gizli nüfuzu yıkmak, onun kaynağını kurutmakla iş bitmeyecektir. Onu yeniden kurmak ve kuvvetlendirmek gerekmektedir.

Cemal Bardakçı bunun için bu havalide yaşayan insanların vicdanlarını kazanmaya, fikirlerini, itikatlarını, arzularını öğrenmeye, dertlerine, ıstıraplarına çare olmaya çalışır. Bunun için sık sık kütüphaneye başvurur. Bir ay geceli gündüzlü kitapların sayfaları arasında gezinir. Daha sonra ilçelere, bucaklara, köylere gider, aşiretler içinde dolaşır. Binlerce yurttaşla görüşür, konuşur. Binlerce acıklı hikâyeye dinler, yurttaşların dertlerine ortak olur.

Hâsılı, bu iki aylık incelemeler sonunda o gizli ve korkunç nüfuzun mevkiini, kuvvet kaynaklarını keşfeder, sorunların üstesinden gelebilmek için muhtaç olduğu bilgileri toplamıştır. “*Bir Hazinemiz Var*” başlıklı yazısı hükümetin tarımdaki üretimi arttırmak maksadıyla türlü tedbirlere başvurduğu bir sırada kaleme alınmıştır. Memleketin başlıca ve

en büyük zahire ambarı *Konya'dır*. Vali *Cemal Bardakçı*, tahıl üretimi denilince Konya ovasını gözden uzak tutmamak gerektiği söyler. Daha sonra ovanın genişliğine dikkati çekerek ekime elverişli milyonlarca dönüm topraktan bahseder.

Ona göre *Konya* toprakları çok verimli, bereketlidir. Yağışlı yıllarda en az bire yirmi verir. Bire kırk alındığı da görülmüştür. *Konya Şeriyeh Mahkemesi* sicillerinde bir raporla karşılaşır. Rapor, adı belli olmayan bir zat tarafından *Kanuni Sultan Süleyman'a* gönderilmiştir. Bu zat ovaya akan sular üzerinde setler yapılarak suğlalar vücuda getirildiği takdirde bu toprakların Mısır topraklarından daha verimli bir halele geleceğini iddia etmekte, ardından zamanede bu işi kendine dert edinecek ehil ve emin kimse yok diyerek acınmaktadır. *Cemal Bardakçı*, bu görüşe yürekten katılır.

Konya ovasındaki tarımın ihtiyacını, su sorunu ve miktarı, ekim dikim yerlerini, son sistem ziraat aletlerinin kullanılması, hatta uygun görülecek yerlerde devlet çiftliklerinin kurulması fikrini irdeledikten sonra verimin çok artacağı inancını belirtmekte ve işte o zaman “harp yüz yıl sürse aç kalmayız, karnımız doyar, yeterli mahsulü alınız demektedir. *Cemal Bardakçı*, 1935 yılında Bozkır'ın Dere köyüne gider. Adını mevkiinden alan upuzun bir köydür burası. Derenin iki tarafındaki yamaçlara birbiri üstüne asılmış gibi görünen iki yüz evi vardır. Bir karış düz yeri yoktur.

Misafir olduğu evin bir çıkmasından köyün üzerinde gözlerini gezdirirken bu büyük köy halkının bu daracık yerde nasıl ve neyle geçindiklerini düşünür. Kendi kendine belki bu

dağların ardında geniş ekenekleri vardır diye tahminde bulunur. O sırada ayağına çatal kara don geçirmiş elli, elli beş yaşlarında bir kadın, sırtında altmış yetmiş kilo ağırlığında odun yükü ile karşığı yamaçtan yukarı doğru tırmanmaktadır. Bu sırada yanına yaklaşan ev sahibi *Çolak Mustafa*, kadını göstererek: - Görüyorsun ya Vali Bey, bizim kadınlarımız da erkekler kadar aslan olur, der. Aralarındaki konuşma. Vali'nin cevabıyla şöyle gelişir: “- Ona şüphe yok *Mustafa*, fakat bu kadının herhalde bir eşi ve belki birkaç yetişkin erkek çocuğu vardır.

Eğer onlar söğüt gölgesinde yarenlik ediyorlar da bu kadın böyle ağır işler görüyorsa ayıp, günah doğrusu. -Bu kadının eşi ve dört de erkek evladı var. Ama hepsi gurbette. -Nerede? -Çocuklardan ikisi babalarıyla birlikte İstanbul'da, diğer ikisi de Aydın taraflarında. Yalnız köyler değil, bu köyün eli iş tutabilen erkeklerinin hemen kâffesini senenin yedi sekiz ayını İstanbul'da, İzmir taraflarında geçirirler, kışın köye dönerler. Dedelerimiz, nedense bu derenin içine sokulmuşlar, bu kayalıklar arasında yurt tutmuşlar.

Karnımızı doyuracak bir karış toprağımız yok. -Öteden beri neyle geçinirdiniz? -Efendim, vaktiyle yaradana sığınır, yatağana dayanır, kaçakçılık yapardık. Şimdi çanak bir oldu. Onu da yapamıyoruz. Dediğim gibi büyük şehirlere gidip çalışıyoruz.” Vali *Cemal Bardakçı*, yazısında, Türk köylüsündeki milli ahlâk terbiyesinin yüksekliğine dikkati çeker. *Mustafa Ağa'nın* “Çanak bir oldu” tabiriyle Tekel idaresinin devlet malı olduğunu, kazancın milletin kesesine girdiğini, artık kaçakçılık yapmanın,

insanın kendi cebinden para çalmasından farksız olduğunu söylemek istediğini belirtir.

Bu konuşmadan sonra yapılan incelemeler, Konya vilâyetinin yalnız Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Hadim, Ermenek, Karaman kazaları halkından kırk elli bin kişinin her yıl bahar, yaz ve güz aylarını köylerden uzak yerlerde ve çok zor şartlarda geçirdiklerini ifade eder. İnsanların bir kısmının çok az kazanç elde ettiklerini bildirir. İşte bunun için topraksız köylünün bir an önce toprağa kavuşturulması gerektiğini hatırlatır. Tam ve yerinde çalıştıkları takdirde, yani ekim seferberliğine yönlendirdikleri takdirde bir taşla birkaç kuş vurmuş olacaklarını söyler.¹² Aslında Cemal Bardakçı'nın buradaki görüşlerini biraz daha açtığı bir başka yazısını da burada analım:

“Ekim Seferberliğinin Tatbikatına Dair Birkaç Tavsiye”¹³. O, bu konuyu burada çok kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Aka Gündüz'ün Ekim Seferberliğine dair anısı hükümetin, ülkemizde ekim seferberliğinin başlatıldığı sırada yaptığı açıklamalar ünlü romancı *Aka Gündüz*'ü de geçmişe götürmüş ve bir anısını okurlarıyla paylaşmasına vesile olmuştur. Dolayısıyla bu anıyı da aktarmadan edemeyeceğiz ve idare çarkının dönmesi esnasında karşılaşılan güçlüklerle tanık olacağız. Daha önce söylenildiği gibi 1942 yılında fazla ekim seferberliği başlatılır.

Aka Gündüz'ün ifadesiyle milletin yedisinden yetmişine kadar yayılır. Ev, okul bahçelerinden dağların doruklarına kadar her boş toprak tımar edilir, hazırlanır. *Aka Gündüz*, bu hazırlanışı bizzat gözleriyle görmüş, inanmış, içine ferah ve emniyet gelmiştir. Eğer bütün vatan ölçüsündeki bu hazırlanış, çabuk ve

kolay tohuma, bol ve sun'i gübreye de kavuşturulursa mesele kökünden halledilmiş demektir şeklinde düşünür. Ona göre bu ekim seferberliği bizde ilk defa yapılmamaktadır. Bu seferki ikincisidir.

Birincisini geçen Umumi Hare'de (1914-1918) görmüştür. Fakat onunla bunun arasında kıyaslanmayacak kadar büyük fark vardır. O seferki seferberlik, baştakilerin bütün samimiliklerine, faziletlerine rağmen iyi yürümemiş, komik olaylara sahne olmuştur. İkincisi ise yedisinden yetmişine kadar herkesin olanca heyecanıyla, gönüllü katkısıyla yürütülmektedir. Aka Gündüz, Umumi Harp'in ekim seferberliğine dair hem komik hem acı hem hakiki bir hatırasını anlatmak ister ve söze şöyle başlar: “Geçen umumi harp. Harbin ortasından daha ilerideyiz.

Galiba 1917 başlarında: Anadolu'nun geniş bir zahire bölgesini köy köy, nahiye nahiye, kaza kaza dolaşıyorum. Her karış toprak üstünde rastladığım insanlardan, aynı sözleri işitiyorum: -Tarla var, tohum var. Pulluk var, öküz yok. Tarla da var, tohum da var, öküz de var, amma sürececek ve ekecek kol yok. Bu yıl ne güzlük ekebildik ne şimdi baharlık ekebileceğiz. -Hiç mi ekemediniz mi? -Devede kulak. Her ev kışlık ekmeğini ekebilmişse tanrıya dua etsin, bazıları onu da ekemediler. Memurlardan ekim defteri (istatistik) istediler.

Zavallılar “*ekilmedi*” demeğe korkuyorlar, ne yapsınlar, şöylece atıveriyorlar: “Bizim bölge beş bin dönüm ekti, bizimki on sekiz bin dönüm iki evlek, bizimki yüzde üç fazla...” Kim arayacak, kim soracak? İstanbul bu rakamlara inanırsa dumandır işimiz!” Aka Gündüz dolaştığı geniş bölgenin vilayet

merkezine gelir. Otelde duşunu aldıktan sonra “şöyle bir çarşığı gezeyim” der. Hükümet konağına yaklaşıncı bir bando mızıkasının gürültüsünü işitir. Acaba ilkokulları da mı askere çağırılmaya başladılar? diye düşünerek seğirtir.

Cephelerden arda kalmış bitkin bir halk hükümet meydanına toplanmıştır. Onlar da kendisi gibi “Ne oluyor gene diyen şaşkın gözlerle çevrelerine bakınıp durmaktadırlar. Derken hükümetin yan kapısından on beş yirmi çift vatandaş dizi halinde çıka gelirler. Kılıkı, kıyafetleri başka başka olmalarına rağmen meslekleri aşağı yukarı birtakım işaretlerinden anlaşılmaktadır. Kasap ustası, kasap çırağı, berber kalfası, terzi, terzi çırağı, önu meşinli eskici, boyundan atma mavi önlüklü bakkal, hatta bir de seyyar fotoğrafçı ile kundura boyacısı...

Bu otuz kırk esnaf hükümetin önüne dizilirler. Vali ve maiyetindekiler de büyük kapının önünde dururlar. Bando (Vatan bizim canımız) türküsünü çalmaktadır. Dizidekilerden birisi ileriye atılır. Şöyle bir konuşmaya tanık olur *Aka Gündüz*: “-Aman Vali Beyim! Dedi. Ben dedemden beri terziyim. Ekin nedir, saban nedir, bilmem. İzin ver de boynuma kaç dönüm düşerse kendi paramla ektireyim, biçtireyim, elimle size teslim edeyim. Bundan cesaret alan boyacı çocuğu da ilerlerdi: -Kurbanın olam Vali Beg! Ben cildan başka bir şey bilmem. Bir haftalık kazancımı verem de ektirem.

Kasap daha hesapçı çıktı: -Beğim! Dedi. Aha şurada topu topu ya otuz kişi varık ya yokuk. Bilemedin kırk olalım. Kırkımız kırk gün çalışsak kırk arşın yer süremez. Şunun olur

tarafını bize bırak. Ovalara döküleceğiz ne olacak?” Halkın arasında gülüşmeler, fiskoslar başlar. Vali herkesi susturur. Bir iki öksürür. Parlak bir nutuk başlar: Hamiyet, hakikat şimşeği, celâdet, hamaset, kiyaset, vatan, millet, yurt, padişah, halife, din gayreti, harp ziraatı, milli maişet, yaşasın, var olsun falan filan... Doksan dokuzu Hacı Baba tespihi gibi hepsi dizilir.

Halkla dizideki esnaf hangi lafı alkışlayacağını bir türlü kestiremediği için koca nutuk ne polis müdürünün ihtar ve işaretleriyle, ne yandan vurulan dirseklerle alkışlanmaz. *Aka Gündüz*, nutku dinlerken ikinci defa hürriyet ilân olunuyor sanmıştır. Meğerse değilmiş. İstanbul'dan şöyle emir gelmiştir: “Bu üçüncü harp yılının mahsulü fazla olmalı. Onun için çok ekime himmet ediniz. Gönderilen istatistiklerin en az yarım misli daha ekilmelidir”. Vali de bu emir üzerine şehirdeki kunduracı, berber, terzi esnafı toplayıp ovalara göndermek istemektedir. Nutuk bittikten sonra kasap yine dayanamamıştır: -Gözünü sevem, Vali Beğim, dedi.

Alnımızda bu da yazılı imiş. Gideceğiz, ne emredersen yapmaya çalışacağız. İlle ve lâkin çapa nerde? Pulluk, saban hani? Çekecek öküzler var mı? Ne ekeceğiz. Peki. Buğday arpa, anladık. Tohumluk nereden gelecek? -Siz hemen yola çıkınız, arkanızdan hepsi gönderilecek. -Aman Beğim! Bunlar önden, önceden tedariklenecek şeylerdir. Onlar gider, arkasından biz. Sonraya kalırsa dona kalırık. -Hamiyet! Şecaaat! Besaleti Vatan! Millet! Padişahımız efendimiz! Cihadı ekber! Sus! Vazife! Falan filan... Kasap süklüm püklüm yerine döndü.

Vali bandoya emir verdi. Bando “Ey gaziler yol göründü, yine garip başıma” türküsünü çalarak yürüdü. Arkasından o devrin kolhoz taburu (tarım üretimi yapacaklar anlamında). Onların arkasından ben, benim arkamdan halk! Tuttuk istasyon yolunu. Ben, sonu ne olacak? Diye merakıyım. Ondan ötürü alaylı alaylı takip ediyorum. İstasyona geldiğimiz zaman ne görelim: Valinin kolhoz tümeninden ya iki kişi kalmış ya üç... Ötekiler her sokak dönemecinde sıvışıp gitmişler. Başlarına verilen ziraat memuru sınırlı mı sınırlı.

Bunlarla ben ne iş görürüm? Ne tohum var ne pulluk ne çekici hayvan. Birdenbire, arda kalan o iki üç kişiye dönüp seslendi: -Oldu olacak bari siz de evlerinize, işlerinize gidiniz. - Ya Vali Bey darılırsa. -Darılmaz. O işin bu kadarına kadar karışır. Yalaza tamam oldu ya, alt tarafını sormaz bile. Şimdiye kadar İstanbul'a çarşaf kadar şatafatlı telgrafları çekmiştir. Ona da bu lazım... -Açıktan açığa gülüyorum. İçten içe de yüreğim burkuluyor. Bir devletin haysiyeti, bir milletin gıdasıyla alay mı ediyor bu adamlar! İstese vali olsun, kim olursa olsun, bu kadar sahtekârlığa, şaklabanlığa bu millet ne vakite kadar göz yumacak?

Az kalsın bir hır çıkarıp vatan haini filan olacaktım. Bereket versin iki gün sonra Bursa'ya gittim. Fakat durumun ehemmiyeti bir türlü kafamdan çıkmıyor. Birkaç gün sonra Bursa'da çok doğru kaynaktan bir haber aldım: Babıali bu yıl mahsul çok olacağına dair valilerden telgraflar aldığı için yabancı müttefikleri ile bilmem kaç yüz bin tonluk bir mukavele yapmak üzere imiş. Hatta imzalanmış

mı, imzalanacak mıymış ne! Tepem attı. Ekim fazla, bol olan memleket versin. Fakat ekimin fazlalığı bir yana dursun, eski yılın yarısından da çok daha az.

Ne yapmalı? Resmi hiçbir sıfatım yok. Yapsam yapsam basit bir vatandaşlık vazifesi yaparım. Darılırlar, gücenirler, memnun olurlar, sevinirler, hiçbiri beni ilgilendirmez. Resmi adresli olmağa lüzum yok. Memleket vazifesi, vazifedir. Hemen oturdum, merhum Talat Paşaya bir mektup yazdım: “İstatistiklere aman inanmayınız” dedim. Hepsi yüzde doksan dokuz üççeyrek yalandır. Daha geçen gün karış karış gezip geldiğim vilayet size üç buçuk milyon dönüm(!) ektirdiğini yazmış duydum. Üç buçuk milyonu bırakınız, bütün o bölgede üç yüz elli bin dönüm ekilmiş yer bulabilerseniz boynum kıldan incedir.

Benim bütün korkum yabancılarla yapmak üzere olduğunuz zahire vermek taahhüdüdür. İstatistiklere inanır da mukaveleyi imzalarsanız mahsul zamanı taahhüt ettiğiniz miktarı isterler ve çatır çatır alırlar. Beri yanda milletin de elleri böğründe, midesi poyrazda kalır. Eğer yanlış yalan söylüyorsam beni vatan haini, memleket nizamını bilfiil bozan bir suçlu sıfatıyla örfi harp divanına veriniz. Yoksa bu şaklabanlıkla hem millet büsbütün aç kalacaktır hem müttefiklerinizle pek acı vaziyetlere düşeceksiniz. Şu meale (benzer) bir şeyler yazdım işte...

Üç dört gün sonra o zaman umum emniyet müdürü veya şehremini idi sanırım İsmail Canbulat ve daha birkaç kişiden bir komisyon kuruldu. Dediğim bölgelere gittiler, verilen ekim istatistiklerini mahallerinde incelediler. Sonunda dediklerimin doğru

olduğunu, hatta eksik bile bildirdiğime maddi, manevi kanaat getirerek döndüler, raporlarını verdiler. Devlet mühim ve neticesi vahim bir taahhütnamenin yükü altına girmekten kurtuldu. Şarlatanlıklar, laubalilikler meydana çıktı. Talat Paşa harekete geçti.

O valiyi hemen azletti ve ölünceye kadar devlet hizmetinde kullanılmadı. Tabii etrafındaki çürürcüler de cezalarını ve belalarını buldular. Şimdi bugünün ciddi tutumlu ekim seferberliğine bakıyorum da içim ferahlıyor.¹⁴ Sonuç Ahmet Emin Yalman'ın "Buhranın Öğrettiği Dersler" adı altındaki baş yazısında şunları söyler: "Buhran, sıkıntı kaynağıdır. Fakat aynı zamanda noksanları görüp düzeltmek imkânını veren bir fırsattır"¹⁵ Cemal Bardakçı'nın yazısındaki tahliller, tespitler, değerlendirmeler bugünün idarecilerine de ışık tutmaktadır.

Bu yüzden bu uzun yazı dizisinden ibret almak, ders çıkarmak mümkündür. Özellikle geçmişin derinliklerinden gelen aşağıdaki gibi örnekler de bu yazıların değerini arttırmaktadır. Konya'daki sulama problemine de değinen *Cemal Bardakçı*'ya göre senelik yağmur yeterli değildir. Konya ovasının sulanmasına ihtiyaç vardır. Eski zamanlarda bu derde mahalli teşebbüslerle çareler aranmış, düşünülmüş, fakat bu düşünceler ancak istibdadın son sadrazamı *Ferit Paşa'nın* Konya Valiliği zamanında gerçekleşmiştir. Beyşehir gölünün sularını ovaya aktarmak için 1907'de işe girilmiş, 1914'te bitirilmiştir. Tesisat sekiz yüz elli bin altın liraya mal olmuştur.

Beyşehir'den Konya'ya kadar uzanan iki yüz elli ve sulama sahasında ikinci, üçüncü dereceli kanallarla bir milyon seksen bin dönüm

toprağın sulanması temin edilmiş oluyordu. Fakat inşaat bitince Umumi Harp başlamış, bu tesisattan hakkıyla yararlanılamamıştır. Daha sonraki yıllarda iş iyi idare edilememiş ve sular israf olmuştur. 1926'da sürekli kuraklık başlayınca gölün seviyesi ovaya su veremeyecek dereceye düşmüştür. *Cemal Bardakçı*, bir de sulama sahasındaki nüfusun azlığının da sulama miktarının düşük kalmasına sebep olduğunu bildirmektedir.

Cemal Bardakçı'nın anıları çok meraklı bir yazı dizisidir. Bunlar Doğu vilâyetlerimizde derebeyliğin nasıl tasfiye edildiğine dair anılardır. Bu yazılar, mahalli sorunların üstesinden gelmek için geniş yetki gerektiği düşüncesini de içermektedir.¹⁷ Ayrıca yurt içinden ve yurt dışından verilen örneklerle kuvvetlendirilmiştir. Yazarın renkli ve canlı bir üslubu olduğunu da belirtelim. Aka Gündüz'ün anısı da dikkate değer. Ülkemizde ikinci defa yapılan ekim seferberliği vesilesiyle yazılmış olan bu yazı, işlerin neden yürümediği yahut düzelmediği hakkında derli toplu bir fikir vermektedir.

Aka Gündüz

ATA YURDU ÖZBEKİSTAN'DAN TAŞKENT MEKTUBU

PROF. DR. SÜLEYMAN DOĞAN

Yıldız Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi

Ebul Reyhan Biruni Ürgenç Devlet
Üniversitesi Misafir Öğretim Üyesi

Taşkent'in Yolları Taştan...

Aziz okurlar, öncelikle mektubuma başlarken hal ve hatırımızı sorup sual ederim. Büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden öperim. Geçen ay *Özbekistan'dan "Hive Mektubu"* ile sizlerle buluşmuştuk. Bir sonraki ay *"Taşkent Mektubu"* yazacağımın sözünü vermiştim. Müsaadenizle şimdi mektubumuzun

münderecatına (içeriğine) geçebiliriz.

Malumunuz dört aydır Özbekistan'dayım. Harezmi vilayeti Ebul Reyhan Biruni Ürgenç Devlet Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi (burada okutucu deniyor) olarak ders veriyorum. Özbekistan'ın en batısı olan Harezmi Ürgenç'ten bindiğim (eski tip bizdeki İstanbul-Kars Doğu Ekspresi benzeri) trenle 13 buçuk saat yolculuktan sonra ülkenin en doğusunda bulunan başkent Taşkent'e geldim. Trenin güzergahı eskiden

Tacikistan'dan geçerek Taşkent'e giderken, bağımsızlıktan sonra tamamen Özbekistan'ın kendi sınırları içinde bir tren yolu yapılmış. 1992 yılında bendeniz Taşkent'ten Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'ye trenle gitmiştim. O zamanki tren farklı, eski, kirli ve bakımsızdı.

Şimdiyse daha güzelleşmiş, bakımlı hale gelmiş. Mayıs ayı için Celaleddin Mengüberdi hızlı tren yolu açıldı. Hive-Ürgenç, Buhara, Semerkand, Cizzak yoluyla Taşkent'e ulaşıyor. 13 buçuk saatte giden trenin süresi 7 saate düştü. Ürgenç'ten sonra son durak tarihi Hive geliyor. Tren yolu konusunda Özbekistan epey mesafe kat etmiş. Beni Ürgenç'ten sağ olsun değerli kardeşim Dr. Mangubek Urazmetov uğurladı. Kaldığım dört ay içinde üç kez

Ürgenç'ten Taşkent'e gittim. İki demir yolu bir de hava yolu kullandım.

Trenle giderken yol boyunca köyler, kasabalar ve şehirlerden geçiyorsunuz. Zaman zaman çöl gibi görünen yerlerde kar (mart ayında) olduğunu gördüm. Yer yer gece fırtına da vardı. Tren duraklarda epey duruyor. Sağ olsunlar Ramazan ayında yaptığım tren yolculuğunda, iftarda çay ve hurma ikram ettiler. Tren yolculuğu ülkenin şartlarına göre

ucuz değil. 1500-2000 lira civarında bilet ücreti. Üç çeşit bilet var 1, 2, 3 merteye diye değişiyor. Yataklı (kuşetli) vagonlar.

Her vagonda alt ve üst olmak üzere dört yatak var. VİP ve birinci sınıf yataklı yerlerde iki yatak var ancak onların fiyatı normal biletin iki katında. Ben biraz daha ücret ödeyerek iki yataklı yerden tek başıma yolculuk yaptım. Bir

tarafından dışarıyı seyredip tefekkür ederken diğer taraftan bir şeyler karalardım/yazdım. İftar ve sahurunda trende yaptım. Rahat uzanıp yatacak yer olduğu için gürültü hariç her şey hamdolsun güzeldi.

Tren neredeyse tıklım tıklım doluydu. Belki de bayram yaklaştığı içindir diye tahmin ediyordum. Görevliye bu durumu sordum, "Her zaman aşağı yukarı böyle ve tüm vagonlarımız dolu" dedi. Ürgenç'ten akşam 19.00'dan kalkan trenimiz başkent Taşkent'e ulaştığında saat sabahın 08.30'unu gösteriyordu. Sizin anlayacağımız 13 buçuk saatte ulaşmış oldum. Ürgenç ile Taşkent arasındaki mesafenin 1100 kilometre olduğunu öğrendim. Özbekistan'da hızlı tren istiklalini ve müstakillikini yani bağımsızlığın önemli bir işareti olarak görülüyor.

Kökeldaş (Sütkardeş) Medresesi

Özbekistan ata yurdu. Bir güzel vatan. İslam dininin Türkler arasında yayılması, ilkönce Türkistan coğrafyasının bir parçası olan Özbekistan'da olmuştur. Anadolu'ya göç buralardan başlamış. Hatta bugün de bu gönüllü göç bir nevi devam etmektedir. Özbekistan'ın hemen hemen her yeri tarihi eserlerle doludur. *İmam Buhari, İmam Tirmizi, İmam Maturidi, Şahı Nakşibendi, Necmettin Kübra* ve pek çok İslam alimi burada yetişmiştir. Siz aziz okurlara tanıtmaya çalışacağım beş asırlık irfan ocağı Kökeldaş (Sütkardeş) Medresesi bugün de aynı faaliyetini devam ettirmektedir.

Özbekistan'ın başkenti Taşkent'in merkezinde bulunan bu kadim irfan ocağı "***Kökeldaş Medresesi***" görenleri hayran

biraktırmaktadır. Gelin bu irfan ocağını yakından tanımaya çalışalım. Taşkent'in en büyük İslami mekanlarından biri olan Kökeldaş Medresesi, Çorsu Meydanı bölgesinde yer almaktadır. Bu medrese, başkent'in eski kısmının sembolü olarak tanınmaktadır. 10. yüzyılda üç şehir kapısından biri burada bulunuyordu. Taşkent'te eski şehrin merkezinde bulunan Kökeldaş

Medresesi, tarihi bir işaret taşı olarak duruyor ve mirası Özbekistan'ın başkentinin dokusuna göstermektedir.

16. yüzyıla dayanan bu kurum, şehrin zengin geçmişinin ve kalıcı kültürel öneminin bir kanıtıdır. Şeybanid Hanedanlığı himayesinde 1570 yılında inşa edilen medrese, kuruluşunu vezir Derviş Han'a borçludur. Sevgiyle "Kökeldaş" olarak bilinen ve "hanın süt kardeşi" anlamına gelen Derviş Han'ın hükümdarlarla yakın bağları, bu eğitim binasının ismiyle ölümsüzleştirilmiştir. Gök mavisi majolika ile süslenmiş olan medresenin

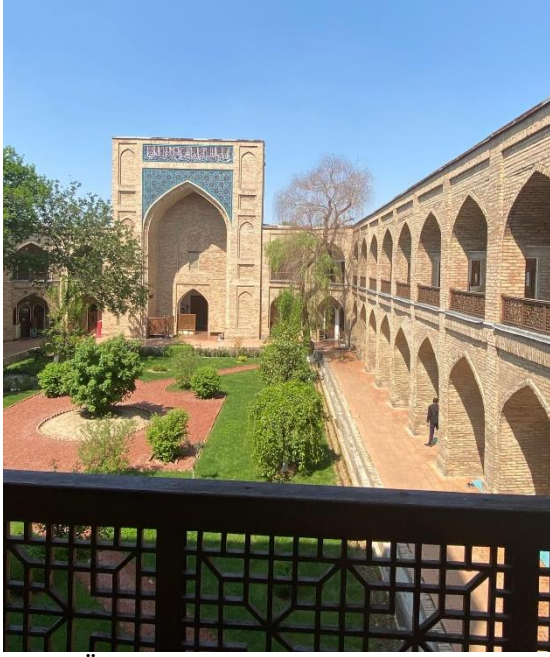

karmaşık dekoru, bir zamanlar Semerkant'ın ihtişamıyla ve Buhara'nın en zarif yapılarıyla rekabet etmiştir.

Kökeldaş ismi nereden geliyor?

Kökeldaş Eski Türkçe'den gelen bir kelime olup "emiktaş", "süt kardeşi" ya da aynı kadından süt emmiş iki çocuk (farklı annelerden doğmuş olsalar bile) anlamına gelir. Etimolojisi: "Kökeldaş" kelimesindeki "kök" kökü "soy, kabile, nesil" anlamlarını da taşır. Tarihî hikayesi: Orta Çağ'da (özellikle Timurîler döneminde) "Kökeldaş", hükümdarın en yakın, güvenilir süt kardeşi ya da dostu olup yüksek bir makamda bulunmuştur. Ayrıca bu isim, Taşkent ve Buhara'daki XVI. yüzyıla ait tarihî Kökeldaş medreseleri ile de tanınmaktadır.

Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 22 Ağustos 2003 tarihli ve 364 sayılı kararıyla, Kökeldaş Medresesi'nden alınan diploma devlet tarafından resmî olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Günümüzde medrese, tarihî bir görünüme sahip olsa da ders okutulan sınıflar, modern eğitim - öğretim materyalleriyle donatılmıştır. Medresenin içinde on iki binden fazla kitabın bulunduğu zengin bir de kütüphane yer almaktadır. Öğrenciler medresede boş vakitlerinde hattatlık, nakkaşlık ve oymacılık gibi kurslar da almaktadırlar.

Önceden bu medresede okuyan talebeler medresenin içinde yatılı olarak kalırlardı. 2013 yılında Özbekistan Müslümanları İdaresi tarafından “Nazarbek Talebe Yurdu” adında başka bir mekânda yer tahsis edilmiştir. Halen öğrenciler dersten sonra bu yurttaki ikamet etmektedirler. Günümüzde medresede 215 erkek öğrenci eğitim görmektedir. Kerkeldash Medresesi'nin eğitim süresi 4 yıl olup mezun olan öğrencilere ortaöğretim (lise) diploması verilmektedir. Makalenin eklerinde medrese hakkındaki genel bilgiler tablo halinde gösterilmiştir. Aynı zamanda Özbekistan genelinde dîni eğitim veren kurum ve kuruluşlara yer verilmiştir. Özbekistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra restore edilen Kerkeldash Medresesi 1999 yılında yeniden açılmıştır.

Günümüzde Taşkent'in hem fizikî hem de manevî merkezinde yer alan bu medrese, yıllarca ilimden uzaklaştırılan bölge halkına

hizmet vermeye devam etmektedir. Özbekistan genelinde yapılan ve Özbekistan Müslümanları Dini İdaresince organize edilen Kur'an-ı Kerim okuma yarışması ve dîni içerikli bilgi yarışmalarında Kerkeldash Medresesi'nde eğitim gören öğrenciler birçok başarıya imza atmışlardır. 2022-2023 eğitim yılı itibariyle ilk defa yabancı öğrenci alımına başlayan medrese, uluslararası düzeyde ilim merkezi olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.

Bugün Kerkeldash medresesi başkentin en büyük mimari anıtlarından biridir. Yüksek katlı pişmiş tuğla bina, Müslüman manevi kurumlarının ilkesine göre inşa edilmiştir. Eğitim ve çalışma odaları ve ibadet odalarıyla çevrili geniş bir avlu ile beraber, en güzel cephe, neredeyse 20 metre yüksekliğinde bir giriş portalı-peshtak ile temsil edilir. Burada geleneksel köşe kuleleri olan iki katmanlı oyma balkonlar vardır. Binanın pencerelerinde, güneşten koruma çubukları kullanılmıştır. Dikkatle bakıldığında buradan her bir inanan için kutsal olan Allah'ın ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in isimlerinin gravürle yazıldığını görmek mümkündür. Kerkeldash Medresesi Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te siz aziz ziyaretçilerini beklemektedir.

Barak Han ve Abdül Kasım Medresesi

Kökaltaş medresesinden başka Taşkent'in güneyinde konumlanan Abdül Kasım Medresesi, şehrin en ilgi çeken yapıları arasında yer alıyor. 19. yüzyılda yaşayan ve ilime sanata önem veren alimlerden Abdül Kasım'ın adını taşıyan medresede çok sayıda öğrencinin eğitim aldığı biliniyor. Geleneksel sanat ve çağdaş sanatın bir arada görüldüğü

eğitim sisteminin uygulandığı Abdül Kasım Medresesi, mimarisiyle dikkat çekiyor. Birçok ressam, ahşap ustası, kuyumcu ve minyatür sanatçısı yetiştiren medresenin içinde hediyelik eşya satışı yapan dükkândan alışveriş yapabilirsiniz.

Bir başka tarihi yapıysa, ihtişamıyla dikkat çeken Barak Han Medresesidir. Taşkent'in önemli yapıları arasında yer alıyor. 15. ve 16. yüzyılda inşa edilen medrese, şehrin en büyük medresesi olma özelliği taşıyor. Geniş bir avlusu ve etrafında da çok sayıda bina bulunan medresenin bir kısmı Özbekistan Müftülüğü'ne tahsis edilmiş durumda. Diğer kısım halkın ziyaretine açık. Dünyanın en büyük 2. Kur'an-ı Kerim'ine ev sahipliği yapan medrese, özellikle bu sebeple her yıl çok sayıda ziyaretçi alıyor.

2014 yılında halkın ziyaretine açılan Minor Camii, Taşkent'te görülmesi gereken yerler arasındadır. Beyaz mermerlerle yapılan ve modern mimarisiyle dikkat çeken caminin, oryantal mimarinin normlarına göre inşa edildiği biliniyor. Güneşli günlerde parlayan Minor Camii, yeşilliklerle dolu geniş bir alanda adeta insana gülümsüyor. Kur'an-ı Kerim'den alıntılarla süslenen bir salona ve Mekke'yi gösteren altın bir işarete ev sahipliği yapan cami görülmeye değer yapılar arasındadır.

İslam Medeniyet (Sivilisasya) Merkezi

Taşkent'te önemli ziyaret merkezlerinden en önemlisi İslam Medeniyet Merkezi'ni ziyaret ettim. Özbekistan'daki İslam Medeniyeti Merkezi, Özbek halkının 3 bin yıllık tarihini yansıtıyor Cumhurbaşkanı Şevket Mirzayoyev'in girişimiyle Mart 2026'da faaliyete geçen merkez, İslam'ın ilim, barış ve hoşgörü temelli değerlerini esas alan anlayış doğrultusunda kurulmasıyla öne çıkıyor. Merkez, milattan önceki (MÖ) dönemden itibaren bu topraklarda kurulan devletleri, yaşayan büyük şahsiyetleri, tarihi eşyaları ve buluntuları, önemli gelişmeleri ve bölgede yapılan iki Rönesans ile ülkedeki son reform ve değişimlerini bir arada yansıtıyor.

Mirzayoyev'in göreve gelmesinin ardından 2017'de Taşkent'in eski şehir kısmında inşaatı başlatılan merkez, 8 yılı aşkın çalışmaların ardından 17 Mart'ta hizmete açıldı. 10 hektarlık alanda inşa edilen merkez, 161'e 118 metrelik ebadı ve 65 metre yüksekliğindeki kubbesiyle öne çıkarken üç katlı yapının toplam kullanım alanı 40 bin metrekareyi aşıyor. Bünyesinde 50 bin tarihi eser, nadir el yazmaları ve arkeolojik buluntuların yer aldığı merkez, müze işlevinin yanı sıra araştırma enstitüsü, kütüphane ve uluslararası iş birliği platformu olarak da öne çıkıyor.

Dört büyük dönem tek çatı altında

Merkez İslam Öncesi Dönem, Birinci Rönesans, İkinci Rönesans ve Yeni Özbekistan başlıklı bölümlerden oluşurken bu bölümler, Özbekistan topraklarının binlerce yıllık tarihini kronolojik ve tematik bir bütünlük içinde sunuyor. Bu bölümler, ziyaretçiye yalnızca bilgi

değil, farklı dillerde bilgiler sunan ses, ışık ve dijital teknolojilerle desteklenen anlatım sayesinde adeta "yaşayan tarih" deneyimi sunmasıyla dikkati çekiyor. İslam Öncesi Dönem bölümünde bu topraklarda kurulan Soğd, Baktriya ve Harezmi medeniyetlerine ait arkeolojik buluntular sergileniyor. Bölümün tasarımı bir Türk şirketi tarafından gerçekleştirilirken Türk tasarım ekibi Özbek tarihçiler, arkeologlar ve akademisyenlerle iş birliğinde tarihsel sürekliliği bütüncül bir anlayışla kurgulamış bulunuyor.

Birinci Rönesans olarak adlandırılan 9 ila 12. yüzyılları kapsayan bölümde Muhammed el-Harezmi, Ebu Reyhan Biruni ve İbn Sina gibi alimlerin eserlerinin el yazması nüshaları, astronomi aletleri, matematiksel çizimler ve tıp metinleri sergileniyor. İkinci Rönesans bölümünde ise, Emir Timur ve Timurular dönemine ait minyatürler, mimari süslemeler, çini örnekleri ile Uluğ Bey'in astronomi çalışmalarını yansıtan eserler yer alıyor. Yeni Özbekistan başlıklı bölümde ise, bağımsızlık sonrasında yapılan reform ve değişimler yapay zekâ destekli sunumlarla gösteriliyor.

Kuran-ı Kerim salonu öne çıkıyor

İslam Merkezi'nde dikkat çeken en önemli bölüm Kur'an'ı Kerim (Zalı) bölümünü büyük bir memnuniyetle gezdim. Merkezin en dikkati çekici bölümlerinden biri olan Kuran-ı Kerim salonunda ise İslam dünyasının en eski

Mushaflarından biri kabul edilen Osman Mushafı ile 114 nadir Kuran-ı Kerim el yazması sergileniyor. Bu bölümde her 40 dakikada bir Kuran ayetleri ışıklandırılarak gökten iniyor gibi bir yansıtma ortaya çıkarılıyor. Adete vahiy yeniden iniyormuş tasarımı yapmışlar.

Manevi bir atmosferde ve hoş (huşu) içinde seyrediyorsunuz. Kubbe altında oluşturulan özel holografik sistemde, yıldız haritası yansıtılarak ziyaretçilere görsel bir deneyim sunuluyor. Merkezdeki Şeref Salonu'nda ise tarihte bu topraklarda yaşanan önemli gelişmeler ile büyük şahsiyetleri yansıtan 14 büyük pano yer alıyor. Panolar, Timurlu Devleti'nin kurucusu Emir Timur, Babür Devleti'nin kurucusu Babür Şah, Uluğ Bey, Biruni, Harezmi ve diğer büyük şahsiyetleri yansıtıyor.

Guinness Dünya Rekorları listesine girdi

Merkez, mimari büyüklüğü, koleksiyon kapasitesi ve çok yönlü yapısıyla Guinness Dünya Rekorları tarafından 13 Nisan'da "dünyanın en büyük **İslam Medeniyeti Müzesi**" olarak tescillendi. Rekor değerlendirmesinde merkezin toplam alanı, 65 metreyi bulan kubbesi, 40 bini aşkın eserden oluşan koleksiyonu ve müze, araştırma ve eğitim işlevlerini aynı çatı altında toplaması, ayrıca merkezin konsept bütünlüğü ve modern müzecilik anlayışı belirleyici oldu. Merkezin esas amacı, Özbekistan'ın 3 bin yıllık köklü ve

zengin tarihini tüm dünyaya göstermektedir aslında.

Özbekistan İslam Medeniyeti Merkezi Basın Müşaviri Oktam Usmanov, Şevket Mirziyoyev'in inisiyatifleriyle kurularak 17 Mart'tan itibaren ziyaretçilere açılan merkezin, günlük ziyaretçi sayısının 5 bine ulaştığını söyledi. Merkezde Timuriler ağırlık olarak sergileniyor. Bunlardan biri 40 kilo ağırlığında kadınların giydiği elbise görenleri hayrette bırakıyor. Altın işlemeli elbise 40 kilodan daha fazla görülüyor. Merkezde sergilenen bir başka önemli ziynet de, Selçuklu dönemi altın sikkeleri ve takılarıdır. Düğünde çeyrek altın takma adeti, Selçuklulardan gelenek/alışkanlık olarak tarihe geçmiş.

Özbekistan'a ait tarihi eserlerin bulunduğu 20'den fazla ülkeyle temas kurularak bu eserlerin kopyalarının temin edilmiş, bu çalışmalar sonucunda müze bünyesinde 3 binden fazla tarihi buluntu ve eşyanın toplandığı, yetkililer tarafından ifade edilmiştir. Merkez kütüphanesinde ayrıca 50 bin civarında el yazması eserle 500 binden fazla dijital kaynak yer alıyor. *İslam Medeniyet Merkezi* bünyesinde çocuklara yönelik oyun ve eğitim programlarını içine alan özel bir platformun da yerini almış.

Ayrıca *Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY)*, *İslam İş Birliği Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)* ve diğer uluslararası kuruluşların ülkedeki ofisleri de bu merkezde bulunuyor. Özbekistan'ın başkenti Taşkent'deki İslam Medeniyet (Sivilisasya) Merkezi'nde sergilenen *Ali Şir Nevai* külliyyatının İstanbul

nüshası ve bir diğer başka önemli eserde İstanbul nüshası olarak merkez kütüphanede ilgililerin bilgisine sunuluyor.

Yine merkezde Özbekistan'ın Surhanderya vilayetinde arkeolojik kazılar sonucunda çıkartılan Buda başı, miladi II-IV asra ait olduğu tahmin ediliyor. İslam Medeniyet (Sivilisasya) Merkezi'nde giriş kuralları belirtilmiş. Merkezde bulunan el yazmaları eserler araştırmacılara açık kütüphanede sunuluyor. İslam Medeniyet Merkezi'nin dört ayrı devasa kapısı var. Rehber eşliğinde içeri ancak iki saatte gezebilirsiniz. Biz akademik heyet olarak kütüphane dahil bu ziyareti üç buçuk saatte gerçekleştirebildik. Görmeye değer bir merkez olmuş. Hayırlı olsun kardeş Özbekistan'a...

Uluğbey Milli Üniversitesi

Bir sabah kalktım Milli Üniversite kampüsünde dolaşım. Yemyeşil ve pırıl pırıl bir yerleşke. Güvercinlerin sabah sabah rızkını aradıklarını gördüm. Özbekistan'ın modern dönemde açılan en eski irfan ocağı Mirza Uluğbey Özbekistan Milli Üniversitesi 1918 yılında kurulmuş. Bu üniversitenin felsefe Kafedrası(Bölümü) müdürü cedit hareketinin öncülerinden Abdulraif Fitrat olmuş. Mirza Uluğbey Özbekistan Milli Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nin, Özbek Dili ve Edebiyatı Kafedrası Müdürü Prof. Dr. Hamidullah Baltabayev'e Sebilürreşad dergisini takdim ettim.

Prof. Dr. Baltabayev derginin önemi belirtip, iki ülke arasında mühim bir yer tuttuğunu söyledi. Hamidullah Bey, Türkiye'yi yakından tanıyor ve iki ülke arasındaki akademik çalışmalara da öncülük yapıyor. Kendisiyle ve Prof. Dr. Timur Kocaoğlu Hoca ile daha önce geldiğim yıllarda, üniversitede bir hafta ders vermiştik. Üniversite kampüsüne yakın yerde bilim insanı Uluğbey ve Biruni'nin anıtı yer alıyor. Milli kimlik oluşturmak için bu tür anıtlar büyük önem arz ediyor.

Mirza Ulubeğ Özbekistan Milli Üniversitesi'nin 45 bin öğrencisi var. Uzaktan eğitimde büyük önem veriliyor. Milli üniversitede cumartesi günleri dersleri kaldırmışlar. Eğitim ve öğretimi beş güne sığdırmışlar. Önümüzdeki yıllarda diğer üniversitelerde de cumartesi günleri yapılan eğitim ve öğretimin kaldırılıp, eğitim ve öğretimin beş güne indirilmesi düşünülüyor. Çünkü Özbekistan Avrupa ve ABD okullarıyla da entegre olmak istiyor. Özbekistan'ın Milli Üniversitesi'nde, "Profesör Abdulraif Fitrat'ın İlmî, Edebi, İçtimai ve Siyasi Faaliyetleri

Hakkında" başlıklı uluslararası konferansta, "Abdulraif Fitrat'ın Muhtasar İslam Tarihi ve Müslüman Ailesi Üzerine Değerlendirme" konulu bir bildiri sundum.

Ayrıca aynı üniversite bünyesinde Özbek Filolojisi Fakültesi'nde TİKA tarafından açılan Türkçe ve Türk Dünyası Edebiyatı sınıflarını dolaşım. Bu sınıfların koordinatörü ve Türkiye'nin yakından tanıdığı Prof. Dr. Nadirhan Hasan ile sohbet ettik. Nadirhan Hasan, Özbekistan'ın yetiştirdiği önemli ozanlardan Dedehan Hasan'ın (Türkistan Bülbülü lakaplı) oğludur. Uzun yıllar Türkiye'deki üniversitelerde çalıştı. Şimdi iki ülke arasında adeta köprü vazifesi görüyor. Taşkent'te, 20 Mayıs 2006 tarihinde 'Aile ve Gender (cinsiyet) İlmî Tetkikat Enstitüsü' düzenlediği, "Yeni Özbekistan'ın Aile Modeli" konulu sempozyumda,

"Ailede Merhamet ve Sevgi Esaslı İletişim Dili" başlıklı bir sunum yaptım. Sunumda Türkiye ve dünyadaki aile modellerinden örnekler verdim. Yeni Özbekistan'da model aile nasıl olmalı?

Kadim değerler ile modern değerler hayatın içinde ciddi analiz edilerek uyumlu bir aileyle istikbale nesillerimizi hazırlayabiliriz. Bildirim sonrası iki hocamıza Akıl Fikir Yayınları tarafından neşredilen "Konuşmak Lazım" ve "Sorularla Sosyoloji ve Eğitim Sosyolojisi" kitaplarımı takdim ettim.

Dedehan Hasan

1992 yılında Özbekistan'a ilk defa geldiğimde tanıştığım aziz dostum ve arkadaşım Prof. Dr. Nadirhan Hasan, Ramazan bayramında beni evinde misafir etti. Mirza Ulugbey Özbekistan Milli Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Özbek Dili ve Edebiyatı Kafedrası (Bölümü) Öğretim Üyesi, uzun yıllar Türkiye'de kalıp Türkiye Dili ve Edebiyatı ve Yesevi Uzmanı Prof. Dr. Nadirhan Hasan'ın babası, "Türkistan Bülbülü" lakaplı Dedehan Hasan üstadımızı evinde ziyaret ettim. Dedehan Hasan, Özbekistan Türkleri'nin zarif, ince ve kerametli kelimelerini kalplere işleyen cesur bir ozandır.

O, Allah'ın kendisine verdiği kabiliyetleri millî istiklal mücadelesi için kullanmıştır. Kendi imkânlarıyla savaşını sürdürmüş; şiirler yazmış, şiirlerini bestelemiş, bestelerini seslendirmiştir. 86 yaşında olan Dedehan Hasan, halkın derdini kendi derdi

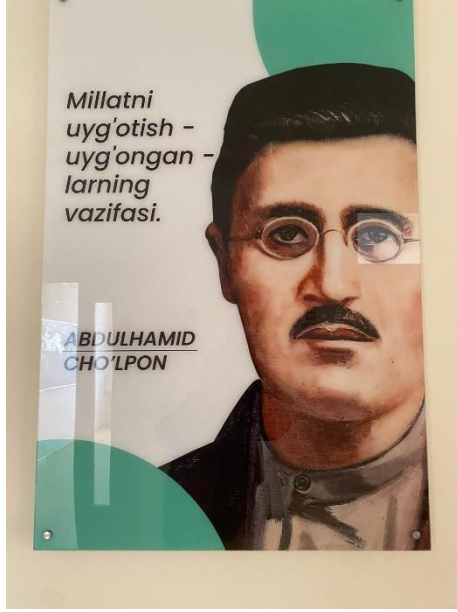

bilmiştir. Türk yurdunun evladı olarak yurdunun geleceği, gelişimi, saadeti için mücadele etmeyi vatanına bir borç bilmiştir. Özbekistan halk ozanı, hürriyetperver müzisyen, milliyetçi şair, kanaat önderidir.

"Birlik Halk Hareketi"nin kurucularından Dedehan Hasan ile görüşmemizde, Türkiye'den çok ümitli olduğunu Türkistan halklarını birleştiren tek ülkenin Türkiye olduğunu söyledi. Dedehan Hasan ile evinde Türkistan bayrağı altında konuştuk. Büyük Türkçü Dedehan Hasan'a, "Türkistan Bülbülü" lakabını merhum Prof. Dr. Turan Yazgan hocamız vermişti. Dedehan Hasan 1968 yılında Leyla'm türküsü ile şöhret bulmuş ve bu yanık türkü dilden dile dolaşmıştı.

Türk Okulu

Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te, Türkiye MEB'e bağlı 1993 yılında açılan ve daha sonra sadece Türk vatandaşların okumasına izin verilen Taşkent, "Çok

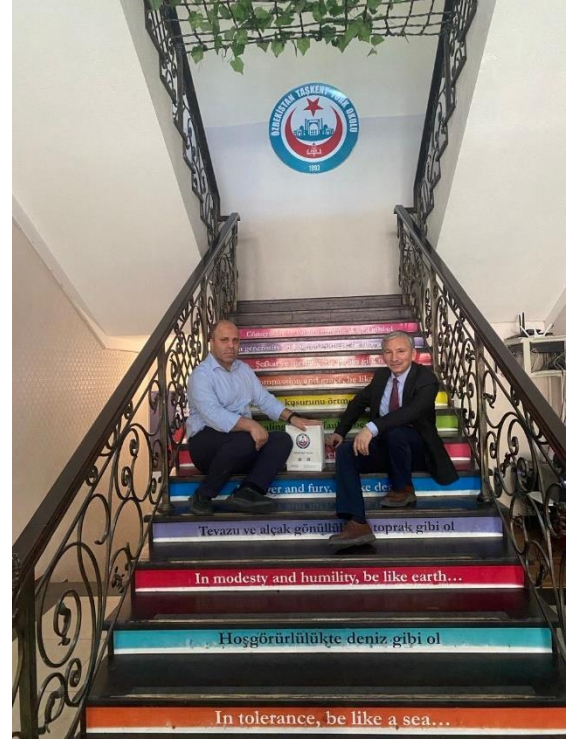
Programlı Türk Anadolu Lisesi'nde", "Mesnevi'den Pedagojik Telkinler" başlıklı bir konferans verdim. Konferansa, "Ya Hz. Mevlâna" isimli altı kıtalık şiirimle başladım. Şiirin üç kıtasını bestekar Hüseyin İpek tarafından bestelenen ve yine İpek tarafından okunan "Hüseyini İlahi" formunda dinleyerek konferansa devam ettim. Öğrenciler çok dikkatli bir şekilde konferansımı dinlediler.

Taşkent Türk (Okulu'nda) Lisesi'nde verdiğim konferans sonunda okul müdürü Fırat Dursun, okulun çıkardığı dergiyi takdim etti. Konferans sonunda, misafir ve öğretmenlerimizle hatıra fotoğrafı çektirdik. Konferansa vesile olan eğitim müşaviri Ebubekir Aydın'a ve okul müdürü Fırat Dursun Bey'e teşekkür ediyorum. Konferansına İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Öğretim Üyesi Şefaattin Deniz, Nevai Üniversitesi Öğretim Üyesi Abdumurat Tilov ve Ziya Hasanov'da iştirak etti.

Yaklaşık 300 öğrenci, 20 öğretmen ve iki idarecinin görev yaptığı Taşkent Türk Okulu'nun binası kiralık olup yılda 96 bin dolar kira ödenmektedir. 1993'ten bu yana faaliyette bulunan okulun kendi binasının olmayışı doğrusu bana garip geldi. Taşkent'te, Türk Okulu'nda verdiğim konferans sonrasında, Taşkent İslam Lisesi Edebiyat öğretmeni Naima Alikulova'nın dinleyici olarak hazırladığı, konferansı değerlendirme yazısını hiçbir düzeltme yapmadan aynen aşağıya alıyorum. Bazı kelime ve harfleri yazar Naima Hanım

Özbek Türkçesi'ndeki Latince alfabeyle göre kaleme almıştır.

"Jaloliddin Rumi'nin "Mesnevi" eserinden seçilen hikâyelerle işlenen bu ders, adeta gönüllere ışık saçan, öğrencileri düşünmeye, hissetmeye ve kendileri üzerinde çalışmaya teşvik eden örnek bir eğitim oldu. Özellikle hikâyeler, derse ayrı bir derinlik ve anlam kazandırdı. Sulaymon hocamız hikâyeleri sadece anlatmakla kalmadı, onların arkasındaki derin felsefi ve ahlaki anlamları sade ve anlaşılır bir şekilde açıkladı. 15-16 yaşındaki öğrenciler için zor olabilecek tasavvufî kavramlar, hayatî örneklerle zenginleştirilerek onların dünyasına yakınlaştırıldı.

Her bir hikâye aracılığıyla sabır, dürüstlük, merhamet ve kendini tanıma gibi insani değerler etkili bir şekilde aktarıldı. Ders sürecinde öğrencilerin aktif katılımı, sorularla ilgiyle cevap vermeleri ve kendi düşüncelerini özgürce ifade etmeleri özellikle dikkat çekiciydi. Bu durum, Sulaymon Doğan'ın sadece bilgili değil, aynı zamanda usta bir eğitimci olduğunu da gösterdi. O, gençlerin kalbine ulaşmayı başardı ve onları sadece

dinleyen değil, düşünen bireyler olarak yetiştirmeye katkı sağladı. Ayrıca bu derse diğer öğretmenler de dinleyici olarak katıldılar. Bu ders onlar için de önemli bir tecrübe oldu. Dersin yüksek düzeyde organize edilmesi, konunun derinlemesine işlenmesi ve öğrencilerle kurulan canlı iletişim, öğretmenlerin yeni yöntem ve yaklaşımlar öğrenmelerine büyük katkı sağladı. Özellikle manevi ve ahlaki değerlerin gençlere aktarılmasındaki incelikler, onlara ilham verdi ve yeni fikirler kazandırdı.

Böylesi dersler yalnızca öğrenciler için değil, öğretmenler için de kendilerini geliştirme, deneyim paylaşma ve mesleki yetkinliklerini artırma açısından büyük önem taşır. Sulaymon Doğan Hocamızın bu dersi, katılan herkesin gönlünde derin ve unutulmaz bir iz bırakan gerçek bir manevi eğitim örneği oldu. Bu ders vesilesiyle Jaloliddin Rumi'nin mana dünyasına daha da yaklaştık, Mesnevi'ye olan sevgimiz arttı. Bize Rumi'yi bir kez daha derinden sevdiren bu güzel ders için Sulaymon Hocamıza teşekkürlerimi sunuyorum."

Emir Timur Anıtı, Müzesi ve Meydanı

Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te Emir Timur anıtının yer aldığı Müstakillik Meydanı'nda Özbekistan devlet televizyonlarından Yoshlar Televizyonu benimle Nevruz Bayramıyla ilgili mülakat yaptı. Mülakat sonunda çapan ve doppa (takke)

giydirdiler. Nevruz mübarek, dedik. Meydanın yanında Rusların Gastinsa dedikleri tarihi Özbekistan Mihmanhanesi (oteli) yer alıyor. Bu oteller zinciri Sovyet döneminde tüm Türk Cumhuriyetleri'nde yapılmış en lüks otellerdi. İsimleri ise özerk devlet ismiyle anılırdı.

Azerbaycan Otel, Tacikistan Otel gibi. 1992 yılında ilk geldiğimde bu otellerde kalmıştım. Hatta ilk dönem yabancı ülkelerin büyükelçilikleri bu otellerde açılmıştı. Taşkent Saat Kulesi, şehrin en ünlü meydanı Emir Timur Meydanı'nda yer alıyor. 1947 yılında inşa edilen kulenin, dünya savaşına Almanya'ya gittiğinde tüm dünyada geçerli olan bir saat mekanizması geliştiren Özbek bir saatçi amasına yapıldığı biliniyor. Bugünün dünyasında Emir Timur demek Özbekistan demek, Özbekistan demek ise Emir Timur demektir. Milli kimlik Emir Timur üzerinden gidiyor diyebiliriz. Emir Timur Heykeli, aynı adı taşıyan Emir Timur Meydanı'nda konumlanıyor. Ünlü bir heykeltıraş tarafından inşa edilen bronz heykel, şehrin en çok ziyaret edilen yapıları arasında yer alıyor. Emir Timur Heykeli'nin ardından aynı meydana yer alan Forumlar Sarayı, Emir Timur Müzesi ve Saat Kulesi'ni ziyaret edebilirsiniz.

Askeri ve siyasi bir deha olarak kabul edilen ve Özbekistan için önemli bir lider olan Emir Timur'un adının verildiği Emir Timur Müzesi, yine aynı adı taşıyan Emir Timur Meydanı'nda konumlanıyor. 1996 yılında ziyarete açılan müze, Özbekistan tarihinin önemli belgeleri ve eserlerine ev sahipliği yapıyor. Emir Timur'un soy ağacını ve imza attığı diplomatik belgelerini görebileceğiniz müzede geçmişten günümüze gelen madenî eşyalar, sikkeler, el işlemesi eserler, silahlar ve minyatürler bulunuyor. Özbekistan için en önemli meydanlardan bir diğeriye, büyük anlam ve değeri olan Bağımsızlık Meydanı, Taşkent'in en çok ziyaret edilen yerlerinden biri olarak kabul ediliyor.

Geniş bir alan üzerinde kurulu olan meydana çok sayıda heykel görmeniz mümkün. Müstakillik Meydanı olarak da bilinen Bağımsızlık Meydanı'nda bisiklet yolları ve yürüyüş parkurları bulunuyor. Uzun ağaçların, yeşil düzlüklerin ve su gösterilerinin yapıldığı havuzların bulunduğu meydana her yıl 1 Eylül tarihinde bağımsızlık kutlamaları yapılıyor. Taşkent ziyaretini kutlamaların yapıldığı tarihe denk düşürebilir, çimler üzerinde dinlenebilir, bisiklet sürebilir, yürüyüş ve spor yapabilirsiniz.

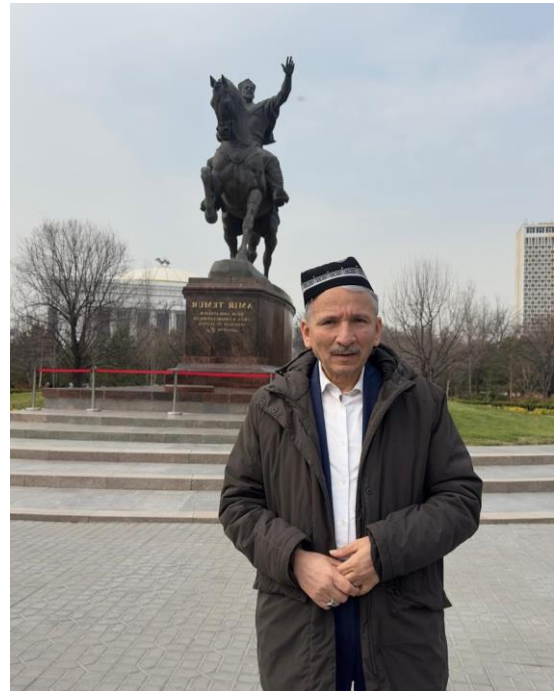
Emir Timur Meydanı'nda konumlanan Forumlar Sarayı, 10 bin metrekare gibi geniş bir alanda bulunuyor. Devasa kubbelere sahip saray, uluslararası statüde birçok organizasyona ev sahipliği yapıyor. Mimariyle dikkat çeken Forumlar Sarayı'nı, Taşkent gezisi sırasında ziyaret edilecek yer arasında sayabiliriz. Özbek Edebiyatı'nın önemli ismi Ali Şir Nevai'nin adını taşıyan Ali Şir Nevai Edebiyat Müzesi, ünlü edebiyatçının 500. doğum gününün kutlandığı 1967 yılından bugüne hizmet vermeye devam ediyor. Ali Şir Nevai'ye ait edebi eserlerin sergilendiği müzede, Özbek kültürünü tanıtan eserler ve bilimsel çalışmalar da bulunuyor

Televizyon Kulesi ve Japon Bahçesi

Orta Asya'nın en yüksek yapılarından biri olan Taşkent Televizyon Kulesi, 365 metre yüksekliğiyle dikkat çekiyor. 1990'lı yıllarda

dünyanın en uzun üçüncü kulesi olma özelliği taşıyan Televizyon Kulesi, şehri kuşbakışı izlemek için ideal noktalardan. 1978-1985 yılları arasında yapılan ve televizyon yayınının gerçekleştirildiği kulede aynı zamanda meteoroloji istasyonu da bulunuyor. Kulenin 100. metresinde bulunan seyir terasından şehri izleyebilir, belirli bir ücret karşılığında en yüksek noktaya da çıkabilirsiniz. Taşkent'te mutlaka ziyaret edilmesi gereken yerlerden biri olan Japon Bahçesi, zengin ağaç ve çiçek çeşitliliğiyle büyük ilgi topluyor.

Renkli bir dinlenme alanı olan Japon Bahçesi'nde bir de dere bulunuyor. Şehrin kalabalığından uzaklaşmak için ideal bir yer olan bu güzel bahçeyi ziyaret etmelisiniz. 1988 yılından bugüne hizmet veren Taşkent Jeoloji Müzesi ise şehrin en önemli müzeleri arasında yer alıyor. Arkeolojik ve paleontolojik kalıntıların, değerli taşların ve minarellerin sergilendiği müzede 50 bine yakın parçayı yakından inceleyebileceğiniz 13 salon bulunuyor. 1877 yılında sürgüne gönderilen Prens Romanov için 1891 yılında inşa ettirilen Prens Romanov Sarayı, döneminin mimari anlayışının çok ötesinde bir mimariye sahip. Oymalarla süslenmiş ızgaralar, sıra dışı pencereler ve kulelerin olduğu sarayın bahçesinde, avcılıkla ilgilenen Prens Romanov'un anısını yaşatmak için birçok geyik ve av köpeği heykeli bulunuyor. Prens'in

ikamet ettiği saray, günümüzde Özbekistan Dışişleri Bakanlığı'na bağlı konuk evi olarak kullanılıyor.

Alay Çarşısı ve Sanatlar Müzesi

Taşkent'in en eski kapalı çarşısı olarak bilinen Alay Çarşısı, şehrin en işlek yerlerindedir. Yöresel tatları deneyip satın alabileceğin Alay Çarşısı, İpek Yolu üzerinde konumlanıyor. Son yıllarda yapılan restorasyon çalışmaları nedeniyle modern bir görüntüye kavuşan çarşıda, et ve canlı hayvanın yanı sıra sebze, meyve, yerel tatlılar ve Özbek kültürünün izlerini taşıyan gümüş ve altın takılar satışa sunuluyor. 19. yüzyılda Ruslar için inşa edilen müze, 1927 yılından bugüne Devlet Uygulamalı Sanatlar Müzesi olarak hizmet veriyor. İlk kurulduğunda El Sanatları Müzesi olarak bilinen yapı, çok sayıda el yapımı mücevherat, el dokuması halı, yöresel kilim ve nakışa ev sahipliği yapıyor. Özbek sanatçıların ürettiği eserlerin ilk kez sergilendiği yer olarak bilinen Özbekistan Devlet Uygulamalı Sanatlar Müzesi'nde 7 binden fazla eser bulunuyor.

Taşkent Metrosu

Taşkent'te (Özbekçe: Toshkent metropoliteni), bulunan metro ağı Sovyetler Birliği'nde inşa edilen yedinci metro olup 1977'de açılmıştır. Taşkent Metrosu Sovyetler döneminde ilk hattaki inşaat 1972 yılında başlamış ve bu hat 6 Kasım 1977 tarihinde açılmıştır. İlk açıldığında 9 istasyondan oluşan hat, 1984 yılında ikinci hat metro ağına eklenmiştir. Eylül 2001'de, yeni bir üçüncü metro hattı (Yunusabad hattı) faaliyete başlamıştır. Altı metro istasyonu bulunduran 6.4 km'lik hattın inşaatı tamamlanmıştır. 29 istasyonlu, üç metro hattının toplam uzunluğu şu an 36,2 kilometredir.

Tahminlere göre, önümüzdeki beş yıl içinde Taşkent metrosundaki trafik hacminin 1,4 kat büyümesi bekleniyor. Taşkent iki katlı metro durağında Sovyet döneminin özelliğini ve tarihini anlatan sanatla ilgili kabartma, süsleme ve mimari sanatları görüyoruz. Her metro durağında sanat eseri çini süslemeler yapılmış. Hatta bir durakta cam kırklarıyla

yapılmış hemkarlık (birlik) motifi var. Metro şehrin önemli bir taşıma aracı olarak büyük bir yük kaldırıyor. Neredeyse günlük bir milyon insan taşıyor. Metro durak isimlerinin bazıları 1991 bağımsızlıktan sonra değiştirilmiş. Her metro durağının ayrı bir süslemesi göze çarpıyor. Ancak bugün Mirza Ulugbey Özbekistan Milli Üniversitesi'ne yakın yerde olan Biruni metro durağındaysa, herhangi bir süslemeyi göremedim. Araştırdım 1990'lı yıllarda sonradan ilave edilen metro ayağı olduğu için buraya ödenek çıkmamış ve sanat motiflerinden mahrum kalmış.

Şimdiki bu metro durağına güzel sanat eseri motifler yerleştirilebilir. Biruni'nin sözleri yazılabilir. Yetkililere bizim bir teklifimizdir. Biruni metro durağına yakın bir otelde kaldım. Otelde Andican'dan Halmad Bey ile tanıştım. O, Ruslar ile Afganistan mücahitleri arasında yapılan savaşta(1979-1989) zorla götürülen askerlerden biri. Savaş esnasında tankçı olarak bir ayağını kaybetmiş. "Ruslar, Afganistan'da savaşmak için yüzde 90 Müslüman gençleri götürdü" diyor. Aslında Halmad Abi (eke) ile ortak yönümüz Rus-Afganistan mücahitler arasındaki savaşta, bendeniz mücahitlerin yanında gazeteci olarak yer alırken, onun Rusların zoruyla düşman tarafında kalmasıydı. Halmad Bey zorla Ruslar tarafından askere götürülmüş. Bugün de Ukrayna Rus savaşında, Ruslar Müslüman gençleri yine kullanıyor ve para vererek savaştırıyor. O zaman zorla yaptırdığını bugün parayla yaptırıyor.

Şehitler Hıyabanı(Anıtı)

Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te Şehitler Hıyabanı(Anıtı): Resmi verilere göre,

Sovyet rejimince 1937-1953 yıllarında Özbekistan'da çok sayıda Özbek aydının da bulunduğu 100 binden fazla kişi siyasi baskı görek hapis cezasına çaptırılmış veya sürgün edilmiş, bunların 13 bini ise idam edilmişti. Şehitlerin hazin hikayeleri yürek yakıyor. Şehitler anıtı dönemin Cumhurbaşkanı İslam Kerimov tarafından 1999 yılında yaptırılmış. Şehitler Müzesi ise 2002 yılında açılmış.

Müzei gördüğünüzde Stalin zulmünün boyutların idrak ediyorsunuz. Siyah araba ile götürülen bir kimse artık geri dönmesi mümkün değilmiş. İşte o siyah araba orada sergileniyor. Yazımızı Özbekistan'da Cedit (yenilik) hareketinin öncülerinden şehit Abdülhamid Süleyman Çolpan (1893-1938), (yazar, tercüman, şair ve gazeteci)'dan alıntı ile bitirelim. Çolpan, 1937'de Stalin'in emriyle tutuklanmış, yoğun işkencelerden sonra 4 Ekim 1938'de kurşuna dizilerek katledilmiştir. Çolpan'ın bir çerçeveli fotoğrafı ve Ürgenç Devlet Üniversitesi'nin duvarına asılmış bir yazı dikkatimi geçti. O da şuydu:

"Milleti uyandırmak uyanmışların (aydınların) vazifesidir" diyor, Ebul Reyhan Biruni Ürgenç Devlet Üniversitesi'nde duvarda asılan çerçeveli fotoğrafın yanındaki sözünde öyle sesleniyordu. Çolpan'ın şiirleri 1922'de "Özbek Yaş Şairleri" adlı antolojide yayınlandı. Aynı yılda ilk şiir kitabı Bulaqlar basıldı. Türkistan'ın parçalanmasından ardından söylediği şu dörtlüğü ünlüdür :

*Gülen başkalarıdır, ağlayan ben ben.
Oynayan başkalarıdır, inleyen ben ben.
Egemenlik öykülerini işiten ben ben,
Kulluk şarkısını dinleyen ben ben.*

Temmuz sayımızda inşallah sizlerle Semerkant mektubunda buluşuruz. Ata Yurdu Özbekistan'dan kucak dolusu selamlarımı gönderiyorum. Özbekistanlı kardeşleriniz ana yurttan ata yurda sizleri bekliyor... Şehit şair Süleyman Çolpan'a rahmet niyazıyla... Onun, "Güzel Türkistan" şiiri ile siz aziz okurları başa bırakıyorum.

Güzel Türkistan

Güzel Türkistan, sen bize ne oldun?

Seher vaktinde güllerin soldu.

Çemenler berbat, kuşlar da feryat,

Hepsi mahzun, olmaz mı dilşat?

*Bilmem ne için kuşlar uçmaz
bahçelerinde?*

Birleş ey halkım, vaktin gelmiştir,

Kur yeni devlet, düşmanlar ürksün!

Türkistan bağı, öz halkın olsun,

Ata mirası bize yurt olsun.

*Halkım çekmiş bunca zulmü, cevr ü
cefayı.*

Bağla belini, hizmet vaktidir,

Kalbin uyansın, gayret vaktidir.

Dökülsün kanlar, kırılınsın zincir,

Hepsi bitsin bu acı günler.

*Görsün dünya, Türkistan'ın hür
olduğunu!*

Güzel Türkistan, sen bize kalırsın,

Kendi tahtına tekrar konarsın.

Yüz vatan bağında açar bin çiçek,

Hürriyet nuru bizlere gülecek.

Yaşa Türkistan, ebedi yaşa..!

TASAVVUF SOHBETLERİ**SOMUNCU BABA****ŞEMSETTİN KESER**

Somuncu Baba, Şeyh Hamidüddin-i Aksarayı Hazretleri "İlim Çin'de bile olsa arayın" Hadis-i Şerifinin düsturu gereğince mürşit bulmak için Tebriz şehrinin Hoy Kasabası'nda Hoca Alaaddin-i Erdebil'ie ulaşır. Şeyh efendi zikrullah için fukarasını toplamıştır. Zikir esnasında muhabbet gittikçe artıp üç gün devam eder. Aşıklar kendinden geçer Tevhitten ayrılamazlar. Hu Hu sesinden yer gök titrer, ayaşlar bu sestten etkilenip içemediler. Kıyametten bir eser oldu. Namaz ile tevhit ateşi sakin olunca sema ve tekbirden sonra fukaralar el öpüp dağılırlar.

Hoca etrafına bakınıp "Kimse kalmadı mı" deyince..? Bir köşede Hamidüddin-i vecd içinde buldular. Uyandırınca hocanın ayağına düştü. Hoca onu hücre sine götürdü. Yalnız kalınca Velayet burada Acemden Rum'a geçti. - "Buralarda safdil mürit kalmadı. Ey velayet güneşi şimdiden sonra Rum'a gidip nur saçasın" deyip geri dönmelerine ruhsat verdi. Hazreti Hamudüddin Bursa'ya geldi bir ev tutup ekmek yapmaya başladı. Bursalılar ona "Ekmekçi Koca" dediler. Hoca Alaaddin vefat edince kutupluk hazrete geçti.

Ulu Cami yapılıp tamamlanınca ilk hutbe ve vaaz padişah tarafından Emir Sultan'a emrolunca Emir Sultan, "Zamanın kutbu, Rahman'ın habibi (sav) gerçek halifesi Bursa'da iken bu fakiri o hizmete layık görmeyin deyince; padişah sordu. "Ekmekçi Koca kimdir" deyince..? Padişah, Emir'e: "vekilimiz ol, cemaate bu saadeti temin et" dedi. Emir Sultan varıp "Ekmekçi Koca"ya niyaz eyledi. Hazreti Hamid böylece tanınıp şöhret olunca huzursuz oldu ve kayboldu. Hacı Bayram Veli dervişıydi. Israrla kendisinden ayrılmadı Beraberce Şam'a oradan Mekke'ye, sonra Aksaray'a gelip vefatına kadar orda

kaldılar. Vefatından sonra yolunu Hacı Bayram'ı Veli efendimiz devam ettirmiştir.

PİR ALİ AKSARAYİ HAZRETLERİ

Hacı Bayram-ı Veli hazretlerinin yolunu Bıçakçı Ömer Dede devam ettirmiş olup mezar-ı şerifi GÖYNÜKTEDİR. Vefatından sonra kısa bir süre irşat yolunu Bünyamin Ayaş'ı Hazretleri devam ettirmiş olup mezarı Ayaş'tadır. Daha sonra yolu Pir Ali Aksaray'ı Hazretleri devam ettirmiştir. Demişlerdi ki: "Eğer İbrahim Ehem bu fakirin zamanında olsaydı, bana geleydi devleti terketmesine rıza vermezdim. Kemaline erİştirirdim. Hem dünya ve hem ahiret sultanlarından olurdu. Sadık müridin dünya saltanatını terk etmesi gerekmez."

Bu zatı çekemeyen bazı inkarcılar padişah Kanuni'ye şikâyet yazdılar: "Aksaray'da bir kimse Mehdilik dava eder. cennetin dört ırmağı benim evimde vardır diye halkı davet eder" dediler. Kanuni Acem seferindeydi. Teftiş ettirildi. Şeriat mahkemesine çağrılıp sorgulanırken: "Bizim aleyhimize şahitlik eden siz misiniz..? " Diye birisine celal suretiyle işaret edince, o kimse derhal teslimi ruh eyledi. Diğer birisine de işaret edince o kimse kumaya başladı.

Bu durum üzerine meclistekiler korku ve dehşet içinde sual ve cevaptan aciz kalıp padişaha hali arz ettiler. Kanuni Sultan otağı ile Üsküdar'a çıkmış iken yolu azaltarak "O tarafa

biz kendimiz gideriz diye" başka zamana bırakıldı. Padişah sefer dönüşünde tebdili kıyafetle yanına gitti ve şeyhe hayran kaldı. Padişah, "Mehdiyim demişsiniz, cennetin dört ırmağı bendedir diye bazı sözler söylemişsiniz" deyince "Şevketli padişahım ; zamanın mehdisi sizsiniz. Cennet ırmağından muradım evimin önünden akan tatlı su, birkaç baş inek ve birkaç kovan arı var" deyip padişaha tatlı su , süt ve bal getirdi.

Padişah yedi. "Şarap ırmağının örneği üzüm bağımız olmalı" diye şaka etti. Şeyh: "Şarap ırmağının numunesi aşk-ı Yazdan ve cezbe-i Rahman'dır, taliplerden esirgenmez" buyurdular. Pertev Paşa, Çuhadar ağa olarak padişahın hizmetinde yanlarındaydı. Alaaddin Hazretleri paşaya hakkani bir bakışla bakınca paşa kendinden geçip Allah Allah diye haykırp yere düştü. Uzunca bir zaman vecd içinde kaldı. Padişah kendini tutamayarak ağladı. Sonra Acem seferine dair konuştular. Aziz hazretlerinin işaretleri aynen çıkınca sefer dönüşü tekrar uğradılar. Padişah kendisini İstanbul'a davet etti. Pir kabul etmedi. Padişah, bari oğlunuzu gönderin deyince onu kabul etti. "Şevketli Sultanım oğlumun ismi İsmail'dir Hak yoluna kurban olmaktan dönmez. Onu size göndereyim" dedi. Oğul İsmail Maşuki İstanbul'a gidince altı ay sonra Pir Ali Aksaray'ı hazretleri dünyadan göçtü.

Pir Ali Sultan Aksarayi'nin türbesi / Aksaray

ÖLDÜKTEN SONRAKİ SORULAR

İnsanoğlu öldüğünde insanlar: "Peşinden ne bıraktı..?" Melekler de "Ne hazırladı..?" derler. Cennetin kapısında şu yazılıdır. "Yaptığımızı bulduk, ahiret için hazırladığımızı kazandık, peşimizden bıraktığımızdan zarar ettik"

MESNEVİ OKUMAK-BİR KÜLTÜRÜN KODLARINI ÇÖZMEK

MESNEVİ-İ ŞERİFİN OKUNMA TARZI HUSUSUNDA BLOĞUN İLK BAŞLARINDA BİR HADİSE İÇİNDE GEÇMİŞTİ. KİLİS'DE 90 YAŞINDA BİR SEMER USTASININ SÖZÜYDÜ. O ZAT "MESNEVİ OKUMA ŞEKLİ "ABDEST ALACAĞIN KIBLEYE KARŞI DİZ ÇÖKÜP OTURACAĞIN. HZ. PİR'İN KARŞINDA KONUŞTUĞUNU FARZEDİP O ŞEKİLDE OKUYACAĞIN" BUYURMUŞTU. BUNUN DIŞINDA BAZI ALİMLERİMİZİN TARİFLERİ DE VARDIR. MESELA MESNEVİ ŞERHTEN DEĞİL KENDİSİNDEN OKUNMAK GEREKİR. KİŞİNİN TECRÜBESİ BİLGİSİ ARTTIKÇA MESNEVİ'DEN ALDIKLARI DA O KADAR ARTAR. MESNEVİ SÜREKLİ OKUNMALIDIR. OKURKEN YANIMIZDA MUTLAKA BİR KUR'AN-I KERİM OLMALI. BİRDE GÜZEL BİR TARİHİ İSİMLER SÖZLÜĞÜ. HZ. MEVLÂNA ,OKUYUCU BİR AYETİ, BİR HADİSİ BİLİYORMUŞÇASINA ANLATMAYA DEVAM EDER. AYETE BAKIP SONRA MESNEVİYE TEKRAR DÖNMELİDİR. ÖZEL BİR İSİM GEÇMİŞSE O ZAT İLE ALAKALI BİLGİLERİ OKUMALİYİZ. BU ŞEKİLDE BİR OKUMADAN SONRA SANKİ FAKÜLTE BİTİRMİŞ GİBİ OLURUZ. BU ŞEKİLDE MESNEVİ OKUMAK BİR KÜLTÜRÜN KODLARINI ÇÖZMEK DEMEKTİR.

ALLAH'IN KABULÜ

İsrail oğullarından bir genç Hak Teala'ya yirmi yıl ibadet ve kulluğa devam etti. Sonra yirmi yılda masiyet üzere bulundu. Sonra bir gün aynaya baktı sakalında beyaz kıllar gördü. Bundan hoşlanmayarak dedi ki; İlahi, sana yirmi yıl ibadet yirmi yılda isyan ettim. Tekrar sana dönsem beni kabul buyurur musun? Evin arkasından bir ses işitti, Fakat kimseyi göremedi. O ses diyordu ki "Bizi sevdin, biz de seni sevdik. Bizi terk ettin, bizde seni terk ettik. İsyân ettin, sana mühlet verdik Şayet bize tekrar dönersen bizde kabul ederiz"

ALLAH'IN SİTEMİ

Birçok günah işleyen adam tevbe etti. Sonra nefsi azınca tekrar hataya düştü tekrar tevbe etti. Birkaç kez tekrarlanan bu durum sonrasında gönlünde bir dert peyda oldu. Utancından işleri müşkül oldu. Gece gündüz bu

vicdan azabı içinde ateş gibi yanıyor kavruluyordu, ağlıyordu. Seher vakti ona hatiften bir ses eldi böylece derdi derman oldu ve işi düzene girdi: O ses diyordu ki: "*Alemlerin Rabbi olan Allah diyor ki: Ey Filan! Sen önce tevbe ettin. Tövbeni kabul edip seni affettim. Sana azap edebilirdim ama etmedim. Tevbeni tekrar bozdun, gazaba gelmedim ve sana mühlet verdim. Ey Hak'tan habersiz Şimdi tekrar dönüp tevbe etmek istiyorsun. Yine gel kapıyı açtım. Suç işleyen sensin ayakta bekleyen biziz"*

İNSANIN KENDİNİ ÖVMESİ

Büyükler demiştir ki İnsanın kendini övmesi, hatasız olduğunu söylemesi öldürücü bir zehir gibidir. Bu, Allah'ın katında bulunduğu makamı bilmediğinden dolayı kendisi hakkında yalancı şahitlik yapma kabilinden olan bir şeydir. Dini bir maslahat bulunmadıkça bunlar caiz değildir. Nitekim Resulullah (sav)"Ben kıyamet gününde insan oğlunun efendisiyim. Ama bu efendiliğimle iftihar etmiyorum" buyurmuştur. İnsanın iftihar ettiği husus kul olmasıdır. Şahsıyla iftihar etmek Allah'tan başka kimsenin hakkı değildir. Kulların iftihar rütbe ve dereceleri itibarıyla.

Bu nedenle ilim sıfatı bilgisizlik sıfatından üstündür. Ancak dünyada rütbelerde yok olmaya mahkumdur. Bunlarla iftihar eden kimse yoklukla iftihar etmiş olur. Bundan dolayıdır ki Allah Teala , peygamberine şöyle söylemesini emretmiştir: "De ki, yalnızca sizin gibi bir beşeri (şu var ki) bana, ilahınızın bir ilah olduğu vahyolunuyor" (Kehf 18/110) Böylece diğer insanların üzerinde kendi şahsı için bir üstünlük görmediğini ifade ettikten sonra "bana vahy olunuyor" sözüyle Peygamber olarak rütbesinin değerinin kendisine vahy edilmesi olduğunu bildirmesi emrediliyor

KAŞANI TEFSİRİNİN ÖNSÖZÜ

Atatürk'ün saygı gösterdiği ve Ulus'taki bu zatın bulunduğu kahvenin önünden geçerken kendisini asker selamı ile selamladığı Arabacı İsmail Ağa'nın talebelerinden Ali Rıza Doksanyedi tarafından tercüme edilen Semerkandlı Abdürrezzak Kaşani'nin Kur'anın batını ve enfüsü "ÖZ" "tefsiri" "Tevilat-ı Kaşaniyye" olarak tercüme edilmiş olup bunun önsözünde MELAMİLERİN ilim ve irfan

derecesi ve kaynağı hususunda fikir veren şu yazılar mevcuttur;

(Kaşani hazretleri buyuruyor ki "Ben uzun zaman Kur'an-ı okumaya ve kuvvetli bir imanla manasını tefekküre devam ettim Bununla beraber göğsüm darlık içindeydi ve kalbim muzdaripti. Açılmıyordu. Fakat Rabbim beni Kur'an okumaktan ayırmadı. Nihayet okumasına ülfet ve ünsiyet ederek tadını tatmaya başladım. Birden nefsim neşelendi. Göğsüm açıldı, Kalbim genişledi, halim vaktim güzelleşti. Ruhum bu fütihat sebebiyle o derece sevinçle doldu. Güya daima akşam sabah şarap içiyordu. Her ayetin altında dilimin anlatamayacağı öyle manalar açılıyordu ki ne zabdetmeye ne de saymaya güç yeter ne de açıklayıp yaymaya sabredebilirdi.

O vakit şanlı Peygamberin: "Kur'an'dan inen her ayetin zahiri ve batını vardır. Her harfin bir haddi ve her haddin bir matlaı vardır" hadisi şerifini hatırladım. Bu hadiste zahirin tefsir, batının te'vil, haddin anlayışların son bulunduğu mana, matla'ın o manadan Hakk'ın şuhuduna yüksenilen makam olduğunu anladım. "Allah Teala kullarına kelimada tecelli etmiştir. Lakin sizler göremezsiniz" hadisini nakleden Cafer-i Sadık s.a. Hazretleri, namazda iken düşüp bayıldığında bu halin sorulması üzerine; "Tekrar tekrar Kur'an okumaya devam ederek ayetin mütekellim olan Zat'tan işittim" demiştir. İlahi kelamın hükümlerinin ve zahirle ilgili yönünün sınırı belirlenmiş "Kur'an-ı kendi rey ile yorumlayan kafir oldu" denilmiş olduğundan bu yönden sarf-ı nazar ettim, yalnız içten(batın)ve hakikatlardan bana gelen sırları yazmayı uygun gördüm."

İLÇENİN BAŞ MECZUBU

Hatay Dört Yol ilçesinin 1980-1995 yılları arasında meşhur bir baş meczubu vardı. Ahmet Sinan.. Halkın deyimiyle "Deli Sinan" Birkaç seneden beri, ilçede ambalaj malzemeleri satan, Ziya Efendi'nin derviş Bahri Çardak'ı gördükçe kızar, onu söverek "Ayağımı kıracaksın" diye söylenir. Bir müddet sonra Bahri Çardak, yeni çıkmış sıfır model bir steysin Toros satın alır. Birkaç ay sonra şehrin içinde cadde ortasında Sinan'a çarpar ve Sinan'ın ayağı kırılır. Bahri Çardak bu işe şaşar. Çünkü bir yıldan beri bu çarpma işini Sinan'ın

söven ağzından defalarca işitmiştir ama hadiseyi anlayamamıştır. Neticede Sinan'ın kırılan ayağının tedavisi için Eğirdir kemik hastanesine aracını tahsis eder.

MANTIKUT TAYR'IN KUŞLARI

Feridüddin-i Attar hazretlerinin Mantikut Tayr isimli eserine konu olan kuşlar ASLINDA BU DÜNYADAKİ BİR İNSAN TİPİNİ TEMSİL EDER. Bu insan gurupları, meşrepleri gereği bu dünya hayatı ile bir diyalog içindedir. Allah'a vuslat hususunda insanlara yol gösterici olan hüthüt kuşu aslında mürşitlerdir. Her bir kuşun fikirleri, yaşantıları, beklentileri konusunda müstakil bir kitap yazmak mümkündür. Bu kuşlardan bazıları şunlardır:

Hüthüt kuşu, sırtında tarikat elbisesi, başında hakikat tacı vardı. Akıl ve vehm kuvveti güçlüydü, iyi ve kötünden haberdardı. Padişahın kim olduğunu bilmekteydi. Kaf dağının arkasındaki sarayında bulunmakta, saray kapısının önünde hem nurdan hem zulmetten yüzbinlerden fazla perde vardır. diyerek diğer kuşlara –Padişaha gitmek hususunda davetkar ve önder olan kuştı.

Bülbül kuşu, aşkın sırlarına vakıftı. Aşk canına zorbalık etmeye başlayınca taşkınlığa başladı ve onu gören herkes kendin geçip uyanık geldiyse mest gitti.

Papağan kuşu, şeker dilli, fıstıki bir elbise giymiş boynuna da altın bir gerdanlık takmıştı. Konuşmaya başlayınca ağzından şeker gibi tatlı sözler dökülürdü. Kuşların Hızır'ı olduğum için yeşil giyindim, belki bu sayede abı hayat içerim diyen bülbüle Hüthüt dedi ki ; devletten bir nişan elde edememiş, canını feda etmeyen kimse er değildir. Hem ab-ı hayatı istiyorsun hem canını seviyorsun

Tavus kuşu, sırmalara bürünmüş ve süslü. çirkin yılanla olan arkadaşlığı nedeniyle cennetten kovuldu ve güzel ayakları gitti, çirkin ayaklara sahip oldu. Beni bu karanlıktan alıp cennete geri götüreceksin bir rehber arıyorum. Padişahın dergahına çıkacak biri değilim. Dergâhın kapısının önüne varayım bu bana yeter demişti. Bu dünya da başka bir isteğim yok, yüce cennet mekânım olsun bana yeter.

Kaz kuşu, suda yapmış olduğu temizlikle övündü. Şöyle dedi. Kimse her iki alemde benden daha temiz ve benden daha pak birisinden haber veremez. Her an güzelce yıkanırım, seccademi suyun üzerine sererim. Ben daima suda yaşarım, bu nedenle karada muradıma nasıl ulaşabilirim.

Keklik kuşu, dağlarda mücevher aramakla ömrünü tamamlar. Mücevher tutkusu nedeniyle bir ayağı balçıkta olan nasıl kuşların padişahına gidebilir.

Hüma kuşu, daima yükseklerde uçar, saltanat sahibidir. Padişahları tayin eder.

Doğan kuşu, padişahların kolunda yer etmeyi sevmiş, sırf o kolda durabilmek için gözlerinin örtülmesine ve kafeste bulunmasına razı olur. Bu dünyada padişahın elinden bir lokma yeter bana. Padişahın kolunda bir ömür rahat yaşamak yeter bana der.

Ala üveyik kuşu, benim için en güzel yer deniz kenarında olmaktır

Baykuş, en rahat edilecek yer harabelerdir. Çünkü defineler harabelerde bulunur.

Kuyruksalan kuşu, ben aciz, zavallı güçsüzüm. Benim gibi bir zavallı kuş padişahın huzuruna nasıl çıkabilir. Bu konumda olan kuşların (insanların) seyr-ü süluklarının hikayesi anlatılır.

HIZIR'IN DOSTLUĞUNU RET

Yüce makama sahip aşık bir kişiye Hızır (a.s) dedi ki "Ey kâmil er! Benim dostum olmak ister misin?" deyince âşık olan o zat dedi ki "benim seninle işim olmaz. Zira sen çok uzun bir zaman hayatta kalabilmek için kaç defa ab-ı hayat içtin. Oysa ben her an canımı feda etmek arzusunda'yım.

Çünkü canansız cana rağbetim yok. Sen canını koruma sevdasındasın, ben her gün canana can feda ediyorum. En iyisi, kuşların tuzaktan uzak durdukları gibi biz de birbirimizden uzak duralım vesselam".

BEDEVİNİN AHİRETTEKİ YERİ

Bir bedevi Efendimiz (sav)'e gelerek :Ben Ramazan orucunu tutarım. Her gün beş vakit namazı kılarım, fakat bundan başka bir şey yapmam. Çünkü fakir olduğum için üzerime ne hac farzdır ne de zekât. Kıyamet kopunca yerim neresi olacak acaba deyince..? Efendimiz gülümseyerek şöyle buyurdu: "Gözlerini, şu iki şeyden; haramdan ve insanlara küçümser bir tarzda bakmaktan korursan; kalbini kin ve hasetten muhafaza edersen, dilini de yalan ve gıybetten sakınırsan cennette benimle berabersin"

İBRAHİM ETHEM'İN BİNEKLERİ

İbrahim Ethem'den naklen anlatılır ki kendisi yaya olarak Beytullah'a gidiyormuş. Birden arkasından deveye binmiş bir bedevi Arap gelip, "ey ihtiyar nereye böyle" diye sormuş..? "Beytullah'a" demiş İbrahim b. Ethem. "Yaya olarak mı gideceksin oraya" demiş adam.? İbrahim de "Benim bir sürü bineğim var" demiş. Adam "Nedir o binekler" deyince..? İbrahim Ethem bineklerini saymaya başlamış. "Başıma bir bela gelince "sabır" bineğine, bir nimet gelince "şükür" bineğine, kaza gelince "rıza" bineğine binerim. Nefsim beni bir şeye çağırdığı zaman, bilirim ki ömrümün kalan kısmı, geçirdiğim kısımdan daha azdır. Bunu duyan bedevi "Aslında binekli olan sen, yaya olan benmişim. Allah'ın memleketinde yürü git" demiş. Hayat boyu mücadele ile iştigal etmek gerekir. Ta ki kötü huylar nefsi terkedip sabır ve benzeri iyi sıfatlara dönüşsün

ALLAH'IN GÜLDÜĞÜ KİMSE

Abdullah b. Mesud (r.a),Peygamber sav 'in şöyle anlattığını rivayet eder, "Cennete en son girecek kişi, düşe kalka yürüyen ve ateşin kendisini şöyle bir yaladığı, tam ateşten kurtulduğu esnada yine ateşin kendisine yöneldiği bir kişidir. Bu adamcağız: "Ey ateş, beni senden kurtaran zat ne kadar yücedir. Bana, benden öncekilerden ve sonrakilerden hiç kimseye ihsan eylemediği bir şeyi ihsan etmiş olmaktadır^ der. O esnada yanında çok gölgelikli bir ağaç belirir. Bu ağacın gölgesine karşı müthiş bir istek duyar ve: "Ya Rab beni şu

ağacın gölgesine yaklaştırırsan senden başka bir şey istemem" der.

Allah Teala'da onu ağaca yaklaştırır. Adam ağacın dibindeki sudan içer. Sonra daha büyük bir ağaç belirir. Adam yine, "Ya Rab beni şu ağaca yaklaştır" der başka bir şey istemeyeceğine söz verir. Allah'ta onu ağaca yaklaştırır. Daha sonra çok daha büyük bir ağaç belirince adam o ağaca da yaklaşmak ister. Ağaca yaklaşıncı cennetliklerin sesini duyar ve bu sefer de "Ya Rab cennete koyulursam başka bir şey istemeyeceğim" der. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, "ey Ademoğlu! ne !ne kadar sözünden cayan birisin. Bu kaçınca söz verip sözünden dönüşün..? Şimdi söyle bana, sana dünyanın iki mislini vermeme razı olur musun?" der. Adam bunu duyunca, "Alemlerin Rabbi olduğun halde benimle alay mı ediyorsun ya Rab..?" der.

İbni Mesud bunu anlattıktan sonra gülmüş. "Niye gülüyorsun" diye sorulunca: "Resulü Ekrem'de böyle gülmüştü" demiş. "Peki o niye gülmüş" sorusuna da..? "Rabbül Alemin güldüğü için" diye cevaplamış. Sonra Cenab-ı Hakk adama şöyle der. "Alay etmiyorum. Ben her istediğimi yapmaya kadirim"

ATEŞİN YAKMADIĞI

Rivayet edilir ki Demircinin biri kor halindeki ateşi eliyle tutabiliyormuş. Bunu nasıl becerdiğini sorana şu cevabı vermiş. "Bir kadına aşık oldum, onu çok arzuladım, kendisine para teklif ettim.

Fakat o:"Benim kocam var paraya ihtiyacım yok" dedi. Bir müddet sonra kocası öldü. Bu kez onunla evlenmek istedim, fakat o, "çocuklarımı rezil rüsva etmek istemem" diyerek imtina etti. Epey müddet sonra fakr u zaruret içine düştü ve bana haber gönderdi. Ben de "muradımı verinceye kadar sana hiçbir şey vermeyeceğim" dedim. Onunla تنها bir yere gidince kadını bir titreme aldı. "Ne oluyor" deyince..? "Her şeyi görüp işiten Allah'tan korkuyorum" dedi. Bunun üzerine kadını bıraktım, ihtiyacı olan parayı verdim." Allah seni ateşten korusun" diye bana dua etti. O gün bugün dünya ateşi beni yakmıyor. Şimdi de Allah'tan ahiret ateşinin beni yakmamasını niyaz ediyorum."

ALİMLERDEN SÖZ ALMA

Hz. Musa Tevrat'ı, Hz. İsa Peygamber de İncil'i insanlara açıklarken bu dini öğrenen , öğretecek olan din alimlerinden “mutlaka insanlara öğreteceksiniz” şeklinde söz almışlardır. Ancak bu din alimleri bu sözlerini yerine getirmeyerek dünyalık para (menfaat) karşılığında kitabın hükümlerini değiştirmişler yahut gizlemişlerdir. Bu gün İslam ülkesi diyemeyeceğimiz ülkemizde bu ayet nasıl tecelli etmekte. Din adına bir makam olmamasına rağmen idari sistem içinde ihtiyaçtan dolayı oluşturulan makamı temsil eden Diyanet İşleri Başkanlığı, Ali İmran suresinin 187 ayetinde ifade edilenlere şüphesiz muhataptırlar.

Çünkü ayet, ”Allah kendilerine kitap verilenlerden” onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz” diyerek söz almıştı. ”Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştirdiler. Yaptıkları alış-veriş ne kötü! “Bugün Diyaneti temsil eden başkan, idarecilere “içki imalatını yapıyorsunuz, içki satıyorsunuz, bu satıştan elde ettiğiniz para haramdır. Faizden elde edilen para haramdır v.s.”gibi Kur'an'ın açık hükümlerine aykırılığı dile getirmiyorsa., bu davranış “az bir dünyalık” olan o makama reis olarak atanmasının karşılığıdır.

Hikâye edilir ki Haccac, Hasan Basri hazretlerine hitaben: ”Nedir bu seninle ilgili olarak bana ulaşanlar..?” Diye bir mektup göndermiş. Hasan Basri cevaben, ”Sana ulaşanların hepsini ben söylemedim. Benim söylediklerimin hepsi de sana ulaşmamış.” Haccac, ”Nifak, ayaklar altında, rezil rüsvayken baş tacı edilip kılıç gibi boyna asılır oldu” diyen sen değil misin” deyince..? Hasan Basri, ”Evet” demiş. Bunun üzerine Haccac, ”Peki biz böyle bir sözü kerih ördüğümüz halde seni bu sözü söylemeye iten nedir” diye sormuş..? Hasan Basri de cevaben, ”çünkü Allah Teala kendilerine kitap verilenlerden “Onu insanlara mutlaka açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz ”diye misak (söz, yemin) almıştır” demiş. Bugün, kaç tane alim mevcuttur ki zalim hükümdara karşı hakkı söyleyebilsin.

YÜKSEK MAKAM SAHİPLERİNE NE KADAR SAYGI DUYMALIYIZ

Kader, gayrete âşıktır. Muhyiddin İbn Arabî. İhtiyaçlarımız karşılayan maddelere gösterdiğimiz saygı kadar. Örneğimiz yeni aldığımız takım elbiseye gösterdiğimiz ihtimam, yeni aldığımız arabanın temizliğine ve bakımına verdiğimiz önem, bizim ihtiyaçlarımızı gören alet ve edevata olan saygımız kadar da yüksek makam sahiplerine saygı göstermeliyiz. Çünkü, o makam sahipleri bir anlamda bizlerin idare işlerini yerine getirmektedirler.

Eğer gösterdiğimiz saygı aşırı derecede olursa biz o makam sahibini bilmeden bir canavara dönüştürürüz. O güç sahibi, tüm gücün kendisinde olduğunu sanırda zalim birisi oluverir çıkar. Halbuki bindiği uçak türbülansa girdiğinde yahut bindiği otobüs karlı bir zeminde ilerlerken o makam sahibi sahip olduğu güce değil de aracı idare eden kaptan pilota ümit bağlar. Kimisi de kendini kandırarak isminin ebedi olarak yaşaması için bu makamın gerekliliğinden bahsetse de isminin yazılı olduğu o evraklar kalırken bedeni ortada bulunmayacak ki. O zaman ismini bir taş a yahut kayaya, yahut mermere kazısa daha uzun süre ismi kalır. Bunun ona ne faydası olur ki. Ona yapılacak en güzel tavsiye ahirette gittiğinde onu terk etmeyecek, onunla her yerde birlikte olacak amellere sahip olmasıdır. Bu ameller ise sadece Allah için yapılanlardır.

EPIKTETOS'TAN

"Hayvanların satılmak için toplandığı bir pazar meydanı hayal et. Buraya gelen herkesin alıcı yahut satıcı olduğunu net olarak söyleyebilir miyiz..? Hayır ! Pek çok insan hayvan almaya yahut hayvan satmaya gelmiştir. Bu doğru ancak bir kısım insanda sadece hayvanları seyretmek için ya da alışverişin nasıl olduğunu görmek için gelmiştir. Evet dostum. Hayat dediğimiz şey de bu pazar yerinden farksızdır. Bu meydandaki bazı insanlar yiyip içmekten başka bir şeyi dert etmezler. Mallar, mülkler servetler hayvanların yediği yemden farksız şeylerdir. bunu iyice bilmelisiniz.

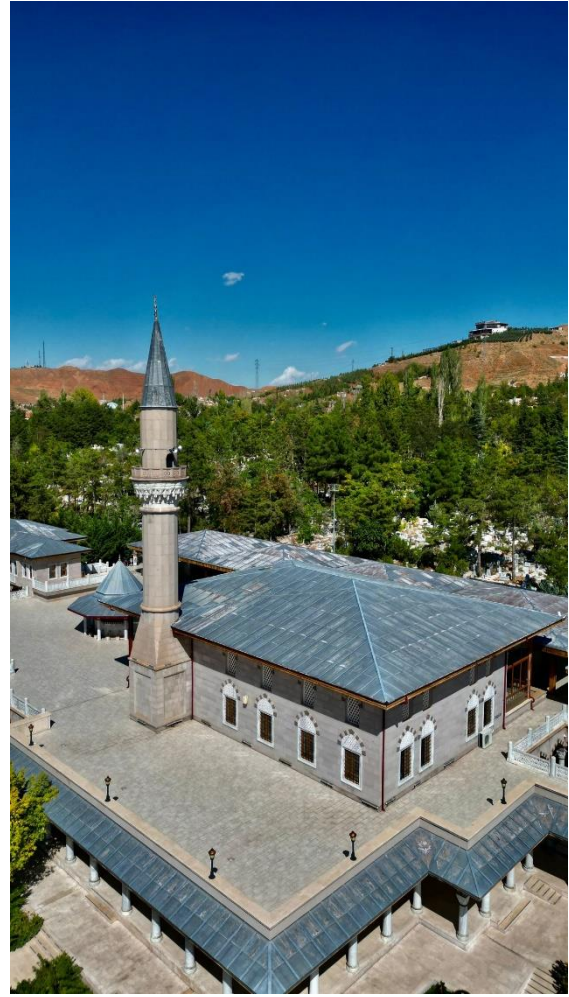
Bunun yanında bu pazar yerinde bazı kimselerde bu meydanın nasıl oluştuğunu ,bu düzeni kimin kurduğunu merak edip sorgularlar. Nasıl ki küçük bir hanenin bile işleyişi için bir sahibi olması ve iyi yönetilmesi gerekiyorsa

dünya hayatı denilen bu muazzam yapının da bir sahibi ve yöneticisi olmalı ki kaos oluşmadan dirlik düzen sürüp gidiyor. Bir kimsenin bu muazzam yapının tesadüfen meydana geldiğini inanması mümkün müdür..?

Evet Demek ki bir yaratıcının varlığı söz konusudur. Sonra sorulması gereken, bu yaratıcının kim olduğu, hangi sıfatlara sahip olduğu ve yönetimi nasıl icra ettiğidir. Biz O'nun neyi oluyoruz ve bizi yaratmaktaki amacı neydi..? Pek az kimsenin bütün bu soruların cevaplarının peşine düştüğü meselelerdir. Bu kimselerin bu pazar yerinde yaptıkları ,bu düşünüp sorgulama eylemleridir. Daha sonra vakitlerinin geldiğini gördüklerinde içleri rahat bir şekilde terk ederler bu meydanı. Kimisi de insanları hor görür ve onlarla alay eder. Halbuki oradaki tek derdi yem yemek olan hayvanların muhakeme yetenekleri olsa idi gülecekleri ilk şey bu alaycı insanların halleri olurdu.

AFETLERİN TEMELİNDE YATAN ÜÇ ŞEY

Şeyh Ebu Ali Ruzbadi (k.s) buyurmuştur. "Afetlerin temelinde şu üç şey yatar. Kişinin tabiatının bozuk olması ,alışkanlıkları bırakamaması ve sohbetin bozukluğu. Şeyhe sordular. "Tabiatın bozukluğu ne demektir..?". Şeyh buyurdu ki "Haram yemektir." Peki hangi alışkanlığı bırakamamayı kastediyorsun" diye sorunca..? "Harama bakmamayı ve gıybet dinlemeyi" dedi. "Sohbet bozukluğundan neyi kastediyorsun" diyene de..? "İnsanın nefsi bir şeye istekli olunca, o isteğin peşinden koşar" dedi. Bu konuda, Allah'ın tevfiği kime refik olmaz ise nefsinin zulmetinde kalakalır. "Hayır, dostunuz Allah'tır" ayeti kerimesi iyice düşünülmelidir." Sizi beşeriyet karanlıklarından rububiyet nurlarına Allah çıkarır. Her kim heveslerine tabi olur, onları dost edinirse, bu karanlıklardan kurtulması nasıl mümkün olacaktır..? Nefsin karanlıklarından kurtulmanın tek yolu, kulun hakiki "Dost"undan başka her şeyden geçmesi ve sadece O'na kulluk etmesidir.

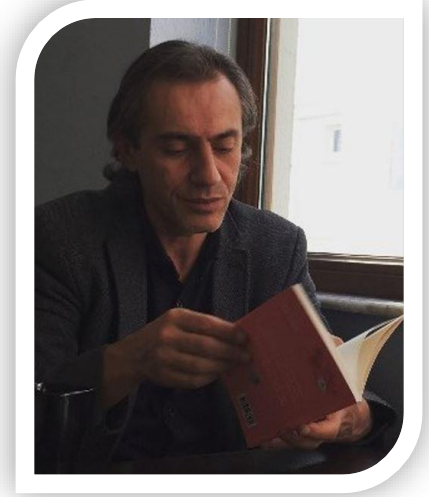
Somuncu Baba Türbesi / Aksaray

1970-1985 ARASI AKSARAY'DA ÇEKİLEN FİMLER

İLHAMİ İNCEÖZ

Yeşilçam'da Aksaraylı Bir Aşk
Öyküsü: Deprem (1976)
Aksaraylı Kadir İnanır, Aksaraylı
Türkan Şoray: Deprem (1976)

1976 yılı yazında çekilen, Yönetmenliğini Şerif Gören'in, Senaristliğini Safa Önal'ın yaptığı "Deprem" filminin Yapımcısı İrfan Ünal'dır. Filmin müziklerini usta müzisyen Cahit Berkay hazırlamıştır. Filmin başrollerini Kadir İnanır (Ahmet), Türkan Şoray (Zeynep), Nasır Melek (Rıza), Şükriye Atav (Zeynep'in annesi), İhsan Yüce (Arabacı) gibi ünlü Yeşilçam ustaları paylaşır.

Filmin konusu kısaca şöyledir: "Babasının ölümünden sonra hapisten memleketine (İstanbul'dan Aksaray'a) dönen, hayatın gerçeklerini boş vermiş, hercai gönüllü ciddiyetsiz Aksaraylı Ahmet, baba mirasını satıp elde ettiği zenginlikle tekrar İstanbul'a dönmeyi düşünmektedir. Fakat ilk karşılaşmasında köyden Zehra'nın kızı Zeynep'e (Türkan Şoray) âşık olur. Yaşı kemâle ermiş olsa da Zeynep ilerlemiş yaşına rağmen, annesinin uygun görmediği kismetlerinden hiçbirisiyle evlenememiştir.

Bir gün köye yeni dönen Ahmet'le karşılaşır. Ahmet'in hercai tavırlarından, her şeye boş vermişliğinden rahatsız olsa da, yine de Ahmet'ten hoşlanmıştır ama belli etmez. Kendisini ayartmaya uğraşan Ahmet'e rağmen, annesinden kendisini istemeye gelen, Demirci ustası Rıza ile

evlenmeye, annesiyle hesaplaşmak uğruna ‘Evet’ der. Düğün günü gelir çatar.

İstanbul’u bırakıp, memleketleri olan Aksaray’a dönerler.

Rıza Usta da onların izinden Aksaray’a dönerek, onları aramaya koyulur. Ahmet’in izini köyde bulan Rıza Usta, onlara peşlerinde olduğunu hissettirince, Aksaray’ın Selime kayalıklarında bir kovalamaca başlar. Ahmet’le Zeynep uğraşsalar da kaçamazlar, sonunda Rıza Usta’nın ellerine düşerler. Rıza Usta, ikiliyi

Kadir İnanır’ın (Ahmet) Hasandağı’na karşı at arabası kullandığı sahne

Düğünde Zeynep’i yalnız yakaladığı anda aşkını ilan eden Ahmet, Zeynep’ten karşılık bulamaz. Ahmet, buna rağmen Gerdek odasını basar. Rıza’yı yaralayarak, Zeynep’i zorla İstanbul’a kaçıtır. Bu olayla köylüsüne rezil olan, gururu kırılan Rıza Usta, onları yakalayıp cezalandırmak için, ikisinin peşine düşer. Onların izini İstanbul’da bulsa da, bir türlü yakalamak emeline erişemez. Ahmet’le Zeynep, peşlerindeki Rıza’dan kurtulmak için

kayalıklarda zincirleyerek, aç susuz bırakarak, esir tutar. Onları bu esaretten ancak, bu esnada Aksaray’da meydana gelen büyük bir deprem kurtarır. Depremde Zeynep’in doğurduğu çocuğu gören Rıza, yaptıklarına bir son vererek, pişmanlıkla kaderine razı olur. İki sevgiliyi birbirlerine bağışlayarak aradan çekilir.’’

Filmin çekimlerinde, 1970'li yılların İstanbul'unu ve Aksaray'ını sinema ekranlarına yansıtan, doğal-tarihi alanlardan Ihlara, Selime, Gücünkaya, Belisırma, Yaprakhisar ve civarı çekim mekanları olarak kullanılmıştır. Yine filmde Aksaray merkezindeki eski terminal ve civarında çekilen otobüs sahneleri de mevcuttur. Bu görüntülerde eski terminaldeki benzinlik, kahve, bakkal, manav dükkânları da filmde görülür.

Filmin en gözde sahnelerinden birisi, Kadir İnanır'ın Hasan dağı

manzarasına karşı nehirden at arabası sürdüğü, çarşıdan köye döndüğü sahnedir. Filmin İstanbul sahneleri hariç geriye kalan tüm sahnelerinde, Aksaray köylüleri oyuncu veya figüran olarak görünür. Civarın bitki örtüsü, ağaç çeşitliliği, su kaynakları yanında, köy usul ve adetleri, kız isteme, evlenme, düğün, düğün yemeği gibi merasimler de ekrana yansıtılır. Yerli halkın kadınları çoğunlukla gündelik kıyafetle, yerel giysileri ile görünür. Çarşı ve köyde yapılan düğün gibi kalabalık sahnelerde kasket, ceket pantolon gibi gündelik elbiselerle Aksaray halkının gündelik yaşantısı canlandırılır.

Bazı çarşı esnafı ile köy çarşısı sahneleri yanında, çay ocağı, berber, bakkaliye ve yolcu taşıma şirketi gibi bilimum esnaflar filmin kimi sahnelerinde belli belirsiz, göz önüne gelir. Yine Aksaray'ın güzellikleri göz önüne serilmek ve tanıtılmak için panoramik manzaraların çoğunda Ihlara ve Selime ile civarındaki

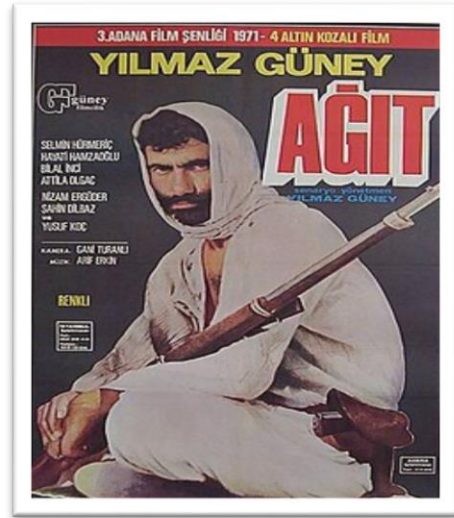

yörenin doğal ve tarihi güzellikleri sık sık filmde izleyicilere sunulur.

Filmde (50.dk.), İstanbul'da düştüğü cezaevindeyken kendisine akıl veren hücre arkadaşına Rıza Usta'nın söylediği şu cümle, filmin ikinci yarısı sayılabilecek Aksaray'daki takip yolculuğunu başlatır: “ (Ahmet). Hemşerimdir. Buraya da (İstanbul'a da) Aksaray'dan gelmiştir.”

Senaryodaki başkarakterlerin Aksaraylı olması, filmde Selime'deki Peribacaları'ndan Hasandağ'a, Melendiz nehrinden Selime kayalıklarına, Belisırma ile Yaprakhisar manzaralarına kadar kullanılmış olması, yine (50.ve51.dk'larda) 51 plakalı “Aksaray Seyahat” (O 302) otobüslerinin görünmesi, Aksaray'ı Yeşilçam'a bir aşk öyküsüyle taşıyan bu filmin, Aksaraylılar için izlenme zevkini artırır.

Yılmaz Güney'in ‘Ağıt’ Filmi (1971)

Yılmaz Güney'in sahibi olduğu Güney film şirketinin yapımını üstlendiği ve 1971 yılında çektiği 6 filminden biri olan Ağıt filminin, yapımcı, yönetmen ve senarist koltuğunda da Yılmaz Güney bulunur. Yılmaz Güney'in her alanda toplumcu- halkçı izleri filmin sahnelerinde açık bir şekilde fark edilir.

Filmin müziklerini ünlü müzisyen Arif Erkin'in (Güzelbeyoğlu) hazırladığı film, Suç-dram türünde çekilmiş ve 76 dakikadır. Altın Koza film festivalinden 4 ödülle dönen film, uluslararası festivallere de katılmıştır. Ayrıca, Yılmaz Güney'e de "Yılın Sanatçısı" ödülünü kazandırmıştır. Ağıt filmiyle kazandığı ödülleri Türk Hava Kuvvetlerini güçlendirme vakfına bağışlamıştır.

1970 yılında ise ikinci eşi Jale Fatma Güney ile evlendi.

Bu yıllarda sinemada da Umut filmi ile başlayan politik, macera, toplumcu filmlerle sinemada kendi yazdığı ve kendisinin yönettiği filmlerle boy göstermeye başladı. 1969 yılında çektiği Bir Çirkin Adam adlı filmi ona 1970 yılında, 7. Altın Portakal Festivalinde en iyi film ve en iyi erkek oyuncu ödüllerini getirdi. Aynı

1966 yılında oynadığı Çirkin Kral ve Hudutların Kanunu isimli filmleriyle sinema doruklarında ismini perçinleyerek, 1967 yılında Nebahat Çehre ile evlenen Yılmaz Güney, 1968 yılında ona arabayla çarparak yaralanmasına sebep olmuş ve ardından boşandılar. Aynı yıl Güney filmi kurarak sinemada yapımcı olarak var olmaya başladı. 1968 yılında askerlik vazifesini yerine getiren Yılmaz Güney,

yıl çektiği bir diğer film Atıf Yılmaz yönetmenliğinde Hülya Koçyiğit ile oynadığı Zeyno filmi idi.

Bu filmin ardından çektiği Ağıt filminin oyuncu kadrosunda, Yılmaz Güney yanında pek çok ünlü Yeşilçam ustası da yer alır: "Bilal İnci, Hayati Hamzaoğlu, Osman Han, Oktay Yavuz, Şahin Dilbaz, Sermin Hürmeriç, Atilla Olgaç, Yusuf Koç, Nizam

Ergüden, Tülay Arkun, Dünder Aydınli...” gibi.

Filmin senaryosu ve anlatımında realist bakış açısıyla Yönetmen Yılmaz Güney, Anadolu ve köylerinin yoksul hali, köylülerin zorluklarla dolu yaşamı, güçlüler

karşısında köylülerin ezilmişliğini vurgular. Suçluların ve güç bulanların egemen olma uğraşları ve halkın buna çaresizlikten boyun büküşü, teslim olmuş hali yanında, devletin bu sorunlara aradığı çözümlerde başarılı olduğu ya da çaresiz kaldığı noktalar gibi pek çok toplumsal olguya, seçtiği film kahramanlarıyla parmak basar...

Filmin senaryosu kısaca şöyledir: ”Kan davası ve yoksulluktan dağlara çıkmak zorunda kalan Çobanoğlu ve çetesi kaçakçılık yaparak hayatta kalmaktadır. Kazandıklarıyla civardaki yoksul halka yardım etmektedirler. Halkı zulümden, ezilmekten korumaya çabalarlarken, bir

yandan da suça karıştıkları için devletin yasalarını ihlal etmektedirler. Bu yüzden devlet tarafından da aranır halledirler.

Kaçakçıların iş planlayıcısı olan Ramazan Efendi bir gün büyük bir teklifle bu çeteye gelir. Getirdiği teklif Çobanoğlu ve çetesini tuzağa sürükleyen bir komplodur. Çete teklifi kabul ederek işe koyulunca, planlandığı gibi saldırıya uğrarlar. Pusudan kurtulan Çobanoğlu kendisine ve arkadaşlarına yapılanların hesabını sormak için Ramazan Efendiye karşı büyük bir mücadele verecektir.”

Filmin ana çekim mekânı olarak Aksaray’ın Selime, Sofular vadisi,

Kızılkaya, Demirci, Yaprahisar, Belisırma, Ihlara, Güzelyurt gibi yöreleri kullanılmıştır. Filmin genelinde Aksaray'ın doğal ve tarihi güzelliği göz önündedir. Bozkır ve Hasandağı manzaraları, Selime ve Kızılkaya'nın köy evleri, mağaraları, yamaçları, doğal ve turistik yapısı, fark edilir derecede ön plandadır. Dünya geneli katıldığı festivallerle Aksaray ve Kapadokya'yı dünyaya izleten "Ağıt" filmi, özellikle yükseklerden köye doğru yuvarlanan kayalar, kayalardan çöken evler, devrilen duvarlar, ağzı kapanan mağaralar gibi sahnelerin çekimlerindeki efekt kullanılmadan oluşturulan gerçekçi sahneleriyle de olumsuz olarak göze batar.

Dağ Kurdu Dağların Oğlu (1973)

Yapımcılığını Osmanlı Film'in üstlendiği, senaryosunu Erol Deniz'in yazdığı ve Çetin İnanç'ın yönetmenliği yaptığı film 35mm. ile çekilmiş, 1 Aralık 1973 yılında gösterime girmiştir. Filmin

süresi 53 dakikadır ve Macera-Western türü filmidir.

Oyuncu kadrosunda Yılmaz Köksal (Kuçulua), Kudret Karadağ (Don Pedro), Atıf Kaptan (Rahip), Gülten Ceylan, Danyal Topatan (Estepan), Kazım Kartal (Çiko), Arap Celal, Yılmaz Kurt, Kemal As, İbrahim Uğurlu gibi Yeşilçam'a emek vermiş usta isimler bulunur.

Filmin senaryosu ise kısaca şöyledir: "Cezaevinden çıkarak köyüne

dönen Yılmaz Köksal (Kuçilua), köyüne döndüğünde köylüye ve sevdiği kıza zulmeden kötülerle yeniden hesaplaşmak zorunda kalır. Köylünün gücü kötülere yetmez ve Kuçilua'nın gelişiyile güçlenen köylüler de ona yardım ederek, köylerini kötülerin boyunduruğundan kurtararak korumak istemektedirler. Kötülere yaptıklarıyla iyi bir ders vermenin fırsatını bekleyen Kuçilua, sevdiğine kavuşmak için de öncelikle köyü huzura kavuşturması gerektiğini bilmektedir. Ve işi pek de kolay görünmese de, elinden geleni yapacak, bunu başaracaktır. ‘

1960-70'li yıllarda dünya sinemalarını kasıp kavuran kovboy filmleri furyasına sessiz kalamayan Yeşilçam kendi kovboy filmlerini üreterek, yabancı sinemaya karşı durmuştur. Akımın getirdiği bir kovboy filmde oynama işini, pek çok ünlü isim de yapar. Yılmaz Köksal da bunlardan biridir.

Cüneyt Arkın'dan Kemal Sunal'a kadar filmleri gişe rekoru kıran isimler yanında, arabesk sanatçılarının çektiği filmlerde bile kovboy esintileri, kovboy hayatları ya da karakterlerine dair izler, Yeşilçam'da her dönem de kullanılmış ve karşılık bulmuştur. Bunun da bir örneği, 1993 yılında çekilen ‘Amerikalı’ filminde dahi, başrol karakteri Şener Şen bir kovboy olarak ülkeye dönüş yapan kahraman rolündedir. Dönemin Western modasına uyularak yapılmış ticari kaygılı filmlerden biri olan ‘Dağ Kurdu’, yeniden hasılat toplamak amacıyla ‘Dağların Oğlu’ ismiyle de ayrıca gösterime sunulmuştur.

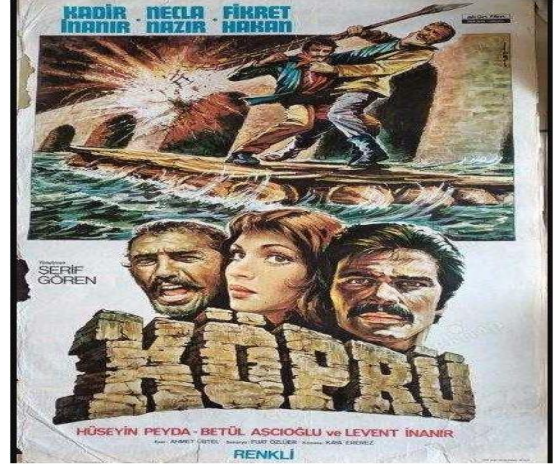
Filmin başlangıcında Ihlara, Selime ve Hasandağı manzaralarıyla yapılan girişle öyküde gerektiği gibi ıssızda, merkezden uzak, kendi halinde ücra bir Western köyü havası oluşturulmak istenmiştir. Filmin ana çekim mekanı olarak seçilen Selime köyü ve etrafındaki peribacaları, kayalıklar, mağaralar, ağaçlık alanlar, su kenarları, yamaçlar, düzlükler filmde yoğun olarak kullanılmıştır. Bunun yanında film Ihlara Vadisi civarından da görüntüler barındırır. Yerel halk pek görünmese de filmdeki Western havası yaratacak, köye has malzemeler filmdeki hemen hemen her sahnede görülür. Kağrı arabası, at, eşek, inek, koyun gibi hayvanların yanında doğal köy evleri, döneme uygun motifli köylü

giysileri, şal, başörtüsü, desenli halı, kilim benzeri örgü işleri de ekrana yansıtılır.

Genel olarak Selime Katedrali ve civarının panoramik görüntüleriyle filmin Western kasabası görünümündeki Selime kasabası, peribacaları, kayalıkları, suları, doğal bitki örtüsü ve yamaçlarıyla hemen hemen her sahnede filmin merkezindedir.

Aksaray'ın Yaprahisar'la Yer aldığı, İlk Kadir İnanır Filmi: KÖPRÜ (1975)

1975 yılında gösterime girmiş, yapımcılığını İrfan Ünal'ın Akün film şirketinin üstlendiği ve yönetmenliğini usta isim Şerif Gören'in yaptığı, "**Köprü**" adlı dram filmi, aslında bir doğu hikayesidir. Fırat nehrinin köprüsüz olduğu dönemlerde, sularla dağlar arasında sıkışmış dış dünyayla bağlantısı pek olmayan bir köyün sorunlarını ve çaresiz insanlarını

anlatmaktadır. Bu çaresizliği yenmek için köye gereken köprüyü kurma idealiyle büyüyen bir çocuğun hayat hikayesini konu alır. Filmin süresi 95 dakikadır.

Ahmet Üstel'in romanından senaryo uyarlamasını Fuat Özlüer'in hazırladığı, görüntü yönetmenliğini Kaya Ererez'in yaptığı Köprü filminin müzikleri de, ünlü müzisyen Cahit Berkay'a aittir. Filmin başrollerinde Kadir İnanır oynamaktadır. Kadir İnanır'a eşlik eden ustalar arasında Necla Nazır, Fikret Hakan, Hüseyin Peyda, Betül Aşçıoğlu, Levent İnanır, Bayram İlvr gibi başarılı isimler de bulunur.

Filmin konusu kısaca şöyledir:

'Ahmet (Levent İnanır), Fırat'ın kıyısında suların esaretinde ailesiyle yaşayan bir

çocuktur. Ağbisi ve babası yanında, sevdiği kız Zeynep'in hayaliyle büyümeyi beklemektedir. Bir gün babasıyla, hastalanan annesini hastaneye yetiştirmek için Fırat'ı aşmak zorunda kalırlar. Bindikleri salın yağmurdan ve Fırat'ın dalgalarından dolayı devrilmesi ile annesini Fırat'a kurban veren Ahmet, o günden sonra kendisine bir söz verir. Ne olursa olsun, büyüdüğünde mühendis olarak köyüne, Fırat'ı aşmak için sağlam bir köprü yapacaktır. Böylelikle, suları aşamadığı için kimse sevdiklerini kaybetmeyecek ve çaresizce köye esir kalmayacaktır.

Fırat'ın azgın sularıyla savaşı ve annesinin ölümüne tanık olan Ahmet, sevmediği okula artık dört elle sarılarak, üniversiteye gitmeyi, mühendis olmayı hayal etmektedir. Okulunu başarıyla

tamamlayarak, gün gelir, Ankara'ya üniversite okumaya gider. Mühendis olup köyüne dönecek ve köyün dışarıyla bağlantısını sağlayacak bir köprüyü, kendi elleriyle yapmaya çalışacaktır.

Yıllar sonra köyüne bir mühendis olarak döner. Ailesi ve köy halkı sevinçlidir. Fakat Ahmet hayalini anlatmaya başladığında pek destek göremez. Hayali uğrunda yanında köyden kimseyi yanında bulamasa da, babasının arkasında olmasına güvenerek işe koyulur. Ahmet sevdiği kız Zeynep ve babası ile Ankara'ya giderek, yapmak

istediği köprünün onayını alır. Köyüne döner dönmez köprünün inşaatına başlar.

Ahmet'in mühendis olmasından mutlu olan ama köye bir köprü kuracağı fikrinden haberi olmayan ağbisi, Ahmet'in köprünün onayını almasından sonra Ahmet'e karşı, kendi mesleğinden dolayı cephe alır. Ağbisinin mesleği olan salcılık, Ahmet'in yapacağı köprüyle tehlikeye girecektir. Köylüler Ahmet'in ağbisi önderliğinde Ahmet'e ve köprüye karşı sessizce,

birleşirler. Köprü yapılmayacak diye direnseler de, aslında onlar da köprünün gerekliliğini içten içe, yaşadıklarından dolayı biliyorlardır.

Köprü inşaatı devam ederken birkaç kez ağbisi tarafından sabote edilir. Ahmet'in vazgeçmesi için her şeyi yapan ağbisi Ahmet'i bir türlü yolundan döndüremez. En sonunda köprüye bomba koyarak patlatıp yıkmayı kafasına koymuştur. Ama

korkutmaya çalıştığı Ahmet, yine de vazgeçmemektedir. Üstelik, artık sevdiği kız ve babası kadar, tüm köylülerin desteğini yanına alacaktır. Sonunda durumu görüp pes eden ağbisi de, köprüyü yıkmaya çalışmayı bırakarak, kardeşinin saflarına katılır. Ahmet'in Fırat'ın sularını aşma hayali, sonunda gerçekleşmiştir.”

Filmin çekimleri Ankara ve neredeyse tamamı denecek kadar büyük çoğunluğu Antalya/Manavgat'ta gerçekleştirilmiştir. Ankara'da çekilen sahneler filmde kısa bir süre yer bulurken, genişçe yer edinen Köprü ve inşaat sahneleri Antalya'da çekilmiştir. Köprü inşaatının yer açma-patlama sahneleri 45.dakikada başladığında, ekranda görülen kayaların yuvarlanması,

harap bir evin patlamayla yıkılışı sahneleri ise Aksaray Yaprakhisar'da çekilmiştir.

Bunun yanında köy evi, kahve, berber gibi manzaraların bulunduğu köy sahneleri de, filmde yer almaktadır. Fakat burada bir noktayı bilmemiz lazım. Yılmaz Güney'in 1971 yılında aynı bölgede çektiği **Ağıt** filminde de benzer sahneler vardır. Aşağıdaki fotoğrafta Ağıt filminde görülen sağlam duran ev ile **Köprü** filminde patlamalarla ekrana gelen ev, aynı evdir.

Bu filmin asıl ince detayı ise, **Kadir İnanır**'ın ertesi yıl (**Aksaray'da, 1976**) çekeceği filmlerden biri olan "**Deprem**" filminde de, oynadığı karakter adı, bu filmdeki gibi **Ahmet**'tir. **Türkan Şoray** ise **Zeynep** rolünde yer alır. Bu filmde oldukları gibi **Deprem** filminde de, önce sevgili ve ardından evlenmeleri konu edilir.

Deprem filminde başrollerde olan **Ahmet ile Zeynep**, birer Aksaraylı kahramanlardır. Fakat **Köprü** filminde, senaryo-öykü kökeni bakımından öyle değildir. Ayrıca yukarıda verdiğim ayrıntıların ana sebebi, **Köprü** ve **Deprem** filmlerinin yönetmeni usta yönetmen Şerif Gören'dir.

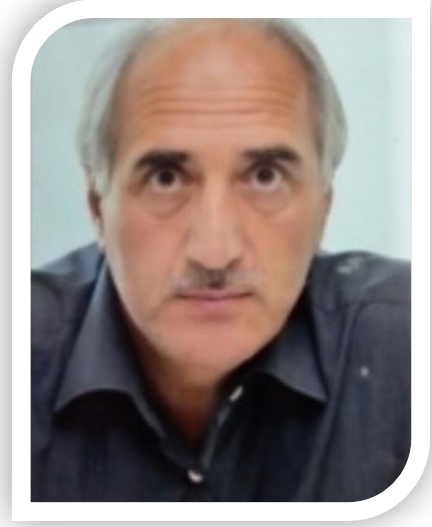
Bir sonraki yıl, yine Kadir ile Türkan Şoray'ın aşık rolünü oynadıkları, Necati Cumalı'nın **Makedonya 1900** adlı eserinden senarist Safa Önal'ın uyarladığı, yönetmen Orhan Aksoy'un çektiği, **Dilâ Hanım** adlı filmi de, Aksaray'a çok yakın Nevşehir'de, Uçhisar ve Zelve Vadisinde çekilmiştir.

**BEN DOST YÜZÜN
GÖRMEZ İSEM
BU GÖZLERİM NEME
GEREK**

ŞABAN KUMCU

*Dost dost diye deli derviş gezdiğim,
Bir ağladığım, bir güleyazdığım,
Adını dağa taş kazıdığım.*

.....
*Kan ter dolandığım yollar gölgesi,
Kara ekmeğimin akça mayası,
Susayınca çağıldak sular sesi,*

*Ay aydınlığım, gün ışığım, canım,
Bayramım, bolluğum, yemişim, yenim,
Gözyaşımı gözden gizli silenim...*

Ahmet Muhip Dranas

Bir güzel adam...1922 yılının Ekim ayında İstanbul'da doğan, 5 Ekim 1977'de İstanbul'da vefat eden **"ağabey, arkadaş, dost" insan** Arapgirli, **Fethi Gemuhluoğlu'nu**, doğumunun yüz dördüncü vefatının kırk dokuzuncu yılında gençlerimize, halkımıza, aydınlarımıza yeniden hatırlatmak, hatırasını yad etmek istiyoruz. Bugünümüzden o günlere, gönül köprüleri kurarak onu ve dostlarını anlamaya çalışacağız. Fethi Ağabeyi; hayatlarına dokunduğu öğrenciler, öğretmenler, akademisyenler ve onun çevresinde halkalanan gönül dostları anlatacaklar... O yıllarda okumuş, Türkiye'nin zor dönemlerinde önemli görevler üstlenmiş aydınların, sözlerinden ve yazılarından Fethi Bey'in gönül dünyasına uzanacağız.

Fethi Gemuhluoğlu, Arapgir Postası'na ve çeşitli gazete ve dergilere yazılar yazmıştır. Dostlarına gönderdiği mektupları ve 22 Kasım 1975 yılında, **"Dostluk"** üzerine yaptığı unutulmaz bir konuşması vardır. Ayrıca

adına ithaf edilen şiirler, yol arkadaşlarının onun için yazdığı yazılar ve **Fethi Gemuhluoğlu** anma günlerinde yapılan konuşmalar, vefatından bir yıl sonra, **"Dostluk Üzerine"** kitabıyla okuyucuyla buluşturulmuştur. Bu yazıyı hazırlarken tek kaynağım, İz Yayıncılık tarafından, 2021 yılında, 10. baskısı yapılan, **"Dostluk Üzerine Fethi Gemuhluoğlu Kitabı" dır.**

Yedi yüz sayfayı bulan bu kitaptaki yazıları okurken, **Fethi Bey'in** şair, yazar **Tahir Kutsi Makal'a** yaptığı bir iltifatını düşündüm. Ona, **"kalemimi kalbine batırarak yazıyorsun, der."** Aynı şeyi **Tahir Kutsi Makal** da onun için söyler. **"Kalemimi gönlüne batırarak yazardı..."** **Fethi Ağabey** için yazılan yazıların her satırı, **"kalemimi kalbine batıranların"** gönül pınarlarından süzülüp gelen yazılardır. Bir büyük hüznün terennümüdür. **"Aziz dostlar, Fethi'nin aziz dostları, Fethi'nin aziz sevgilileri"** diye söze başlayan ve **"kalemimi gönlüne batıran"; Muharrem Ergin** hocamızı,

büyüğümüzü, ağabeyimizi de rahmetle anıyoruz. Aziz Fethi Bey'in diğer bütün gönül dostlarını da saygıyla selamlıyor, hürmetle yad ediyoruz..

Büyüklerimiz, ağabeylerimiz, hocalarımız; *hayatı, dünyayı, dostluğu, arkadaşlığı nasıl anıyorlardı..?* Tarihimize, kültürümüze, sanatımıza, edebiyatımıza nasıl bakıyor, neler hissediyor, neler düşünüyorlardı anlamaya çalışacağız..? Bu yazımızda, Yirminci Yüzyıl'ın ortalarında Türkiye'nin köyünden, kentinden çıkıp, yüksek tahsil için Ankara'ya, İstanbul'a gelen ağabeylerimizin dünyalarını, duygu ve düşüncelerini, kendi anlatımlarından okuyacağız. Fethi Bey'i, Fethi Ağabeyi, Aziz Dost **Fethi Gemuhluoğlu'nu** anlatırken; kendilerinde bulunan incelikleri, zarafeti ve ruhlarındaki güzellikleri de keşfetmiş olacağız...

Gerçek dostlarının onu anlatan yazılarını okudukça, *"içimiz aydınlandı."* Konuşmalarında ifade ettikleri samimi sözlerin ve gönülden yapılan duaların aydınlığında teselli bulduk... Şimdi sözü kelimelerin serdarı *Fethi Ağabeyimize* ve onun dostlarının latif konuşmalarına bırakıyoruz...

"Önce selam, sonra kelam...Efendim; evveli, ahiri, zahiri, batını selamlarım. Öncesinde Allah, sonrasında Allah, görünende Allah, görünmeyende Allah, Sahib'i selamlarım. Sahib-i hakikiyi selamlarım. Sağımı, solumu, önümü, ardımı selamlarım... Hiçbir tünel ebedi değildir, *Yahya Kemal Bey* yanlış söylüyor. **"İman bir şevk olan zamanlar geçti"** diyor. Geçmemiştir. **İman bir şevk olan zaman tekrar gelmiştir. Ebedidir.** Her zaman öyledir. Her zaman iman bir şevktir. "Nefesler payende (devamlı) ola, demler safalar müzdad (artmış) ola, kulübü aşıkân küşade (şen) ola..." **"Büyük rüya görmek lazım,** ben görür müyüm bilmem ama siz göreceksiniz.

Bir gün gelecek, bir tek selam, paranın görmediği işi hallu fusledecek. *"Paraya dost olmayın. Olursanız ruhunuz iflas eder. Paraya sahip olabilirsiniz ama, dost olmayın. İkişi farklı şeylerdir.* Aklın bütün kıymeti ona sahip olamayanlar içindir. Akla sahip olanlar için akıl bir şey değildir, **onlar akli aşip aşka gelmelidirler.** Aklın ürünü olan, ilim, fen, teknik ve sanat gibi bütün değerlerin insan hayatı için güzellik ve mutluluk aracı olabilmeleri, onların aşkla kucaklaşmalarına bağlıdır." **"Hem biz birbirimizi sevmiyoruz. Asıl bundan utansak yeridir. Aynı evdeyiz de birbirimizi sevmiyoruz. Mahallemiz, köyümüz, kasabamız aynı da birbirimizi sevmiyoruz. Belki de her işin başı insanoğlunu sevmiyoruz. Dert buradan başlıyor.**

Toprağa, gök yüzüne, suya, ateşe, tuza, somuna gönül vermemiştir ki, Türkülere, ağıtlara teslim olmamışız ki. **Çirkin ve güzel diye tutturmuşuz. İyi ve kötü diyoruz.** Ellerimiz, kafamız ve gönlümüz bir ve beraber değil. İnsanoğlu türküsüz kaldığı zaman gurbettedir. Türküler bitip tükenirse hatırasız, sevdasız ve yalnız kalırız. Türküler ve şarkılarda halk var, millet var, insan var. Şiir, hikmet, yaşama kuralları, ahlak, töre, gelenek var. Asıl mühimi, yüreğimiz ve gönlümüz var."

Fethi Ağabeyi onun yakın çevresinden **Sadettin Ökten,** şöyle anlatır: *"Fethi Bey,* dünyaya bir başka pencereden bakıyor ve bu aleme bir başka iklimin esintilerini getiriyordu. Onları ancak serin ve hafif bir sonbahar rüzgarının hüznü gibi hissedebiliydiniz. Anlamanız, bilmeniz mümkün değildi. Sevdiği insanları görünce veya iyi haberlerini alınca şükrederdi. **"İçim aydınlandı"** derdi. Bir anda

havada sevgi meltemi eserdi. Aslında onun içi hep aydınlıktı., aydınlanan çevresiydi. Çok sık tekrarları. “Birbirinize hayır dua ediniz, her duanın makbul olduğu bir vakit vardır; ona ki ona rastlar.”

Annelere şöyle sesleniyordu. “Anneler çocuklarınıza yaramazlık yapıyorlardır diye kızmayınız, biraz sabırlı olunuz. Çocuklar yaramazlıklarını şimdi çocukken yapsınlar da yarın büyüdükleri zaman yapmasınlar, böylesi daha hayırlı değil mi..? “Hoşlanmadığı hallere karşı sabırla mücadele eder, ama bunların bir **kader** olduğunu bilir, etrafının maneviyatı bozulmasın ümitsizliğe düşülmesin diye söylemezdi. Her şeyi O bilir, O takdir eder, biz makam-ı hayretteyiz, ancak teslim oluruz,” derdi. “**Bu mahzun millet**”, tabirini çok sık kullanırdı. Aslında mahzun olan hep kendisiydi. İç alemine akıttığı göz yaşlarıyla **hüzün** onun terk kabul etmez dostuydu.

Sözü *Fethi Bey'e* rahmet niyazlarıyla yine onun çok sık tekrarladığı bir cümleyi yad ederek bağlayalım. “**Kendi kendinize sebepsiz yere hüznlendiğiniz anlarda biliniz ki, Allah'a yaklaşmışsınızdır.**” Bir keresinde okuduğu kalınca bir kitaptan başını kaldırarak, “*Bir dakika çocuklar, dinleyin*” dedi. Tasavvuf şiiri üzerine yazılmış bir makaleden pasajlar ve örnek olarak da bir şiir okudu. Sesi buğulu ve duygularla yüklüdü...

*Zahid bize tan eyleme Hakk ismin okur dilimiz,
Sakin efsane söyleme Hazrete varır yolumuz.
Muhyi sana olan himmet, aşık isen cana minnet,
Elif Allah mim Muhammed kisvemizedir
dalımız.*

Ahmet Kabaklı Hoca; ““*Huma Kuşu*” başlıklı yazısında Fethi Gemuhluoğlu’nu şöyle anlatır:

“*Kadın anam*” diyerek sık sık yad ettiği anasının *Arapgir-Harput* çevrelerinden kopardığı bir hikmeti tekrar ederek, “**Sebepey!**” derdi. **Nedir sebep?** Kim oldu sebep de Gemuhluoğlu’nu kaybediverdik! İşte bu levh-i mahfuz sırrıdır.

*Bir bitmeyecek zevk verirken beste,
Bir tel kopar ahenk ebediyyen kesilir.*

Yahya Kemal

Foklordan, töreden, dinden ve tasavvuftan birike birike “**insan-ı kâmil**” olmuştu. Son yıllarında dolup taşma reddelerine gelmişti. Gönölünce kuramadığı bir millet ahenginin ve bir fazilet sitesinin hasretiyle zaman zaman öfkeleniyordu. Ümitsizlik değil ama, bazen karamsarlık onu sarıyordu. Ölümün ayak seslerini duyar gibi “*vasiyet*” havası içinde konuşuyordu. Çocukluğunda kaya başlarında eller kulağa atılarak “**maya**” halinde söylenen bir asaletli maniyi, her rastlayışımızda coşkun, yanık, duygulu sesiyle söylerken doğu yurdumuzun yüce dağlarını İstanbul kıyısına inşa eder, gökleri yere indirmiş gibi olur, sanki büyük sevgi ve büyük muammanın (bilmececinin) haysiyetini ilan ederdi...

“*Huma kuşu yücelerden seslenir, / Sen ağlama ela gözler ıslanır. Fethi Ağabey'in ardında çok gözler ıslandı. Gerçekten de masallarımızı, hayallerimizi süsleyen “Huma Kuşu” gibi, gölgesi ve ruhaniyeti üstümüze düşünün diye beklenen bir efsane varlığa benziyordu. O öyle bir muhabbetdi ki, sizin iyiliğinizi ve bahtınızı mutlaka düşünmekteydi. Kırıkları tatlı sözle onarmayı, hastalıkları sevgiyle tedavi etmeyi en iyi bilen onu gördüm. Kimde memleket için bir iyilik ümidi, bir çare, ilim, bilgi, sanat, cesaret görebilirse onun yanındaydı.*

Ferah günlerinizi mutluluk ve eğlencelerinizi size bırakırdı. Ama bir yanınız kırıldı mı, bir haksızlığa uğradınız mı, ülkeye hizmet etme imkânınız bir tehlike geçirdi mi, o mutlaka kendini feda edercesine ortaya çıkar, her şeyi düzeltinceye kadar çırpınır, sonra teşekkürden rahatsız olurcasına kenara çekilirdi. *Görünen hizmetlerin değil, görünmeyen himmetlerin adamıydı.Matemle anılmasın böyle canlar, “her dem yeniden doğuşlarıyla” selamlansınlar.”*

Vefatından on yedi gün sonra, 22 Ekim 1977’de *Aydınlar Ocağı Genel Merkezi’nde yapılan anma toplantısında Fethi Gemuhluoğlu için çok güzel konuşmalar yapılır. İlk konuşmacı, Prof. Dr. Süleyman Yalçın’dır. Duygularını şöyle ifade eder: “Gemuhluoğlu deyince, bende üç hususiyeti olan bir şahsiyet belirir. **Gönül, dil ve hafıza**. Onun gönülü hoşgörü, sevgi, müsamaha ve fedakârlıklarla doluydu. Ben, Hz. Resul’e aşık, Osmanlı Türküne hayran bir insan tanıyorum. İkinci özelliği **hafızasıdır**. İnsanı şaşırtacak derecede*

kuvvetli, en hurda teferruatı bile saklayan ve yerinde derhal hatırlayan, tarihe ait, yaşanılmış şahitliklerle dolu bir bulunmaz hafıza...

Üçüncü özelliği *diliydi*. Elbette hafızası bu kadar kuvvetli ve zengin, gönlü bu derece *aşk-ı Peygamberi ve muhabbet-i Osmani ile* dolu olan insanın dili de başka türlü olmamalıydı. Osmanlıcanın zenginliği, ifade kudretinin ahengi, *Fethi Bey'in* edep ve zarafetiyle birleşince, onun şahsiyeti ortaya çıkıyordu. Kısır, hışırtili sesli, ahenksiz uydurukça yanında; *Fethi Bey'in fesahat ve ahenk dolu konuşmalarını dinlemek senfonik müzik gibi bir şey gelirdi insana. "Aziz doktor, sevgili Ergun veya muhterem Nevzat Beyciğim..."* Diye başlayan hitapları hem takdir ve iltifat hem de tenkit ve uyarıyla devam ederdi. İnsanı hiç üzmeyen, sadece okşayan, sevindiren konuşmalardı. Onun güzel dili ve lisanında, sevgiyle çırpınan bir kalbin ve bir gönlün kanat vuruşlarını duymamak mümkün değildi. *Gemuhluoğlu'nun* misyonu, yani hayattaki vazifesi; *insan inşa etmek, olmak ve öldürmektir. Dost etmek, dost bulmaktır.*"

Dostlarından *Enver Güreli Bey'de* onu, şöyle anlatır. "*Fethi'ye* baktığınız zaman karşıdan onun dış hayatıyla iç alemini anlayamazdınız. Bu onun yetişme tarzıydı. Küçük yaşta büyük üstadların ellerinden aldığı terbiyenin sonucuydu. Mesela, vakıfta çok defa görüp şahit olmuşumdur. Vakıf onun hayatıydı. O çocuklar, o bursiyerler onun kendi çocuklarıydı. Onların üzerine titrerdi. Fakat o çocuklardan bir tanesi derslerinde başarılı olamazsa veya gidişatında ufak bir bozukluk olsa titizlenirdi.

Çocuğu o kadar sıkıştırır ve o kadar azarlardı ki, ben bazen isyan ederdim. "*Fethi niçin olduğun gibi görünmüyorsun?*" Bana cevap vermez, boynunu bükerdi. Fakat çocuk gittikten sonra onun için gözyaşı döker ve onun başarılı olması için dua ederdi. Ben bunun neticesini cenaze günü görmüşümdür. Oraya gelen çocuklardan bir tanesi, "*Eğer, Fethi Ağabey, öyle davranmasaydı, ben fakülteyi bitiremezdim*" dedi.

O, muhatabına sorduğu soruların tepkisini de beklerdi. Ramazan ayında muhterem eşiyile birlikte bizim eve iftara gelmişlerdi. Ailece sevdiğimiz, faziletine hayran olduğumuz, bu memlekette on dokuz sene yetimlere zamanını

harcamış, hasretmiş bir öğretmen hanımefendi de iftarda bulunuyordu. Fethi ve hanımefendisi, ilk defa öğretmeni tanıyorlardı. Sohbet esnasında *Fethi* birden, "*Hanımefendi hayatınızda hiç âşık oldunuz mu*" diye sordu...? Daha ilk karşılaşmada, muhatabının kim olduğunu bilmiyorsa, hele tasavvuf bilgisi de yoksa haklı olarak tedirgin olunur. Öğretmen hanım, kızarak ; "*hayır efendim,*" dedi. Fethi, "*o halde Allah'ı bulamazsınız*" dedi. Fakat birden mevzuyu kesti.

Zannederim Fethi'nin eşi doktor hanım ve ben, ona bu soruları niçin sorduğunu çok iyi anlıyorduk. O tasavvufun ince bir bahsine konuyu çekmek istiyordu. *Allah bu alemi yaratmıştır ve bu alemi sevmektedir. Bu alemdeki varlıklar, onun tecellisinden (yansımasından) başka bir şey değildir. Aşk mevcudun sıfatıdır. Vücut bulan ise, onun yansımasıdır. O halde insanların bu alemi sevmeleri, bir ilahi emrin neticesidir.* Konuyu buraya getirmek istiyordu. Fakat birden kesti. Sevgi onun her şeyiydi. "*Sevmeyen Allah'ı bulamaz. Sevgi, onun şekil değiştirmesidir. Şefkat ve merhamet bir gönülde olmadıktan sonra, insanların Allah'ı bulmasına imkân yoktur,*" derdi. Hayatını insanlara adamıştı. Bu, sevginin tabii bir neticesidir.

O inanıyordu ki, insanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır. Herkesin, bir çaresizin yardımına koşması mümkündür. Ama onun ızdırabını gönlünde yaşamak ve bunu yapabilmek, insan ömrünün azalmasına sebep olur desem, yanlış söylememiş olurum. Onun gibi kendini adayan insanların gündemi asla bitmez. Bunlar mütemadiyen birikir, her gün yenisi ilave olunur. *Muallim Cudi Efendi'den nakledilen, bir şiir vardır:*

*Yadında mı doğduğun zamanlar,
Sen ağlarken gülerdi alem.
Öyle bir ömür geçir ki, olsun,
Mevtin sana hande, halka matem.*

Evet, Fethi huzura gülerek, tebessümle çıktı. "

Prof. Dr. Muharrem Ergin de konuşmasına şöyle başlar: "*Aziz dostlar, Fethi'nin aziz dostları, Fethi'nin aziz sevgilileri! Fethi'yi anıyoruz.* Bu toplantı için, Aydınlar Ocağı Başkanı bizlere vazifeler verirken; sevgili *Ahmet Kabaklı'nın,* "*konusamayacağım ızdırabım buna manidir*"

dediğini şimdi daha iyi anlıyorum. Bu anma toplantısını ve burada konuşulanları *Fethi*'yi dille anlatmak değil, *Fethi*'de olmak, *Fethi*'yi düşünmek, *Fethi* ile tefekkürde dalmak olarak kabul ediyorum.

...*Evet bu büyük insan ne idi? Fethi*'yi *Fethi* yapan; onun büyük yaratılışydı. İkinci nokta, *Fethi*'nin ailesi ve yetiştiği çevredir. Göztepe'deki evi çok önemlidir. Bu küçük ev cadde kenarındaydı. Öyle ki bir duvarı doğrudan doğruya yola bitişikti. Arada küçük bir mesafe yoktu. Duvarın bir tarafında bir kalabalık gürültü, fakat öte tarafında inanılmaz bir sükûn vardı. Bu adeta *Fethi*'nin hayatının aynasıdır. Bahçe içindeki küçük eve girdiğiniz zaman, ki benim hiç unutamadığım mekanlardan birisidir. Bahçenin devamı olan bir ev, evin devamı olan bir bahçe! Arada bir duvar vardı; fakat ev nerede başlıyor, bahçe nerede bitiyor, bunu anlayamazdınız.

Fethi'yi *Fethi* yapan üçüncü mühim unsur, onun hanımefendisidir. Suzan Hanımefendi gibi büyük bir insanın görünmeyen, kimsenin bilmediği muazzam rolü, çok açık bir şekilde bize aksetmiştir. Yakın dostlarından, talebelerinden biri, onu anlatırken; “*muvaahhit, muztarip*” (Allah'ın birliğine inanan iman eden ve acı çeken) tabirini kullanmıştı. Fevkalade isabetli bir tespittir. Ama, ızdırabı kabul etmiyordu. Hangi ızdırabı? Buhranı ve bunalımı...

O batıya aittir, “*mümin muztarip olmaz*” diyordu. Şahsı için doğru, ama buna rağmen, *Fethi* büyük muzdaripti. Niçin? Türk toplumu hesabına, Türk milleti hesabına, Türkiye hesabına... Aziz *Fethi*'nin yine gençlere örnek olacak unutulmaması gereken bir tarafı da kendi kendisini yetiştirmenin unutulmaz bir örneği olmasıydı. *İnsanın, mektepten, medreseden yetişemeyeceğini ancak kâmil olanlar bilirler.* *Fethi* bu kemale herkesten önce ermişti. *Fethi* kardeşimiz, kötülüklerden arınmanın yolunu keşfetmişti. İnsanoğlunun kötülük yapma kabiliyeti vardır. Bu kabiliyetten sıyrılmak, kötülük yapmamakla değil, kötülük yapma kabiliyetini ortadan kaldıracılabilmekle olur.

Fethi, bu kabiliyetini yok etmişti. İstese de kötülük yapamaz bir seviyeye ulaşmıştı. Fevkalade yüksek bir *nüfuz-u nazar sahibiydi*. Ben bütün hayatımda, gördüğü bir insanın yüzüne ve gözlerinin içine bakıp, onunla

konuşmadan ve tanımadan kalbine ve gönlüne *Fethi* kadar nüfuz eden (etki eden, tesir eden, içine sızan) bir insana rastlamadım. Bu tesirli bakışlar yüzde yüz isabet gösterirdi. O, baktığı insanın yüzünde ve alnında kimsenin görmediği şeyleri görür, okuduğu kitapların içinde de kimsenin bulmadıklarını bulurdu.

Çok okuyan bir insandı. Yeni nesillere kalacak özelliklerinden biri de çocuklar karşısındaki tutumuydu. Büyüklere gösterdiği saygıdan daha çok, çocuklara saygı gösterirdi. Hepimiz çocuklara sevgi beslenmesi gerektiğini zannederdik. Çocukları sadece sevmek değil, dikkat buyurun; *Fethi çocuklara saygı duyardı.* Karşılaştığı zaman bizim üç-beş yaşındaki, on yaşındaki çocuklarımızın ellerini öperdi. Ben şahsen *Fethi*'nin bu davranışı karşısında titrerdim.

Fethi'nin bu yüksek yaratılışında, yine *Çavuşoğlu*'nun temas ettiği gibi, *şiirle kolay kolay anlaşulmaz, herkesin anlayamayacağı bir ilişkisi vardı.* Bu tasavvuf yolunda ilerledikçe, çok tabii bir terkip (birleşim, sentez) olarak ortaya çıkar. Onun içindir ki *Fethi*'nin şiire tutkunluğu, çocukluğundan itibaren, hayatının sonuna kadar hiç sönmeden devam etmiştir. Aşk şiirleri de dahil her şiiri, adeta bir ibadet tazimi içinde okurdu. Çok tesirli ve güzel okurdu.

Fethi, meclislerin görkemi, süsüydü. Mevkisizdi. Kendisine layık olan hiçbir mevkiye isteğiyle gelmedi. *Rütbesizdi.* Kendisinden bahsedilmekten hoşlanmazdı. Ancak bu toplumun geleceğinin, Türk milli kültürünün, Türk-İslam düşüncesinin zamanımızdaki en büyük kutuplarından birisiydi. Bütün büyük insanlarda görüldüğü gibi, hepimizin de dikkatini çekmiştir. Söylediğim anda hemen anlayacaksınız. *Dinlemesini iyi bilirdi. Dinlemek büyük bir imtihandır aziz arkadaşlarım.* İnsanlar konuşurlar, fakat iyi dinlemek, söylenenin arkasını anlayacak şekilde dinlemek her kula nasip olmaz. Bu vasıf *Fethi*'de kemaliyle kendisini bulmuştu. Dinlediği zamandaki duruşu, yüz ifadesi hiç kimsenin unutaacağı bir manzara değildi.

O, hayatında hiç kimseye borçlu olarak gitmemiştir. Ama toplum olarak hepimizin ona borcu vardır. Bizim nesil olarak, evlatlarımıza bırakacağımız en büyük miras;

ben herkese tercüman olacak şekilde rahatlıkla ifade ediyorum ki *Fethi'nin* dostu olmaktır. Bu bizim hayatımızdaki en büyük mazhariyetten ve iftihardan birisidir. Görünüşte bir şey olmadığı sanılan, fakat onun arkasında her şey olan bir insan. Tarihimizde bunların misalleri var mıdır? Vardır. **Horasan erenleri**. Bu toplumun, bu devletin ayakta kalmasını temin eden, devletin yükünü omuzlarında taşıya taşıya ömrünü kısaltan **isimsiz** bir Horasan ereniydi.

Vakıf onun son durağı, vazifesinin gayretinin son makamıydı. Fethi burada aradığını bulmuştu. Neydi aradığı? **İnsan yetiştirmek...** Nasıl insan yetiştiriyordu? Gelenleri mi yetiştiriyordu? Hayır. Eline feneri alarak toplumun içine düşüyor, yetişecek adamın peşinde koşuyor, arıyor, buluyor ve onu büyük bir mücadeleyle yetiştirmeye çalışıyordu. Bizim, ölümü karşısındaki derin ızdırabımız ilahi kadere isyan değildir. Ölümün ne olduğunu anlamamak değildir. **Ama memleketin ağırlığı, şimdi Fethi'nin kurduğu temel çekilince boşlukta kalmıştır.** Bundan ızdırıp çekiyoruz. *Fethi* 'ye daha çok muhtaçtık. Biz muhtaçtık. Türk cemiyeti muhtaçtı. *Fethi* bütün hayatında bir yanardağ gibi yaşayan bir insandı. Hayat taşardı. En hasta halinde, hastanedeki hasta döşeginde bile kendisini ziyaret edenlerden daha canlı bir yanardağ hayatı vardı.

Türkiye'nin geleceğini tanzim edenlerin başında gelen, bu gösterişsiz büyük Horasan eri, kendi ölümüyle kendi meselesini halletmiş, fakat maalesef bize arkada, eskisi kadar güzel olmayan bir dünya ve omuzlarımıza daha büyük yükler yüklenen bir memleket bırakmıştır."

"Fethi Ağabeyi ben, birkaç gün, belki birkaç yıl anlatabilirim diye söze başlar **Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu**. Bir hadise göre isimler gökten inmişlerdir. Herkesin her şeyine, huyuna, suyuna, soyuna ve yaradılışına göredir. Fethi Ağabey, "**feth**" kelimesinin "**açmak**" manasında hareketlerle gönülleri açtığı için *Fethi* isminin mazhariydi. Benim ve benden sonraki nesilden tanıdığım veya onunla tanıştırdığım herkesin öz ağabeylerinden daha yakın olmakla "**ağabey**" isminin de mazhari olmuştur. O bu hadisin madde aleminde ispatı, bir başka deyimle görünen, somut ifadesidir.

1951'de ben onu tanıdım. **Rüstem Paşa Medresesi'nin** salonunda seminerler yapılırdı.

Bu seminerlere o zaman, fikir ve ilim adamı büyüklerimiz, hocalarımız, ağabeylerimiz nezaret eder, yönetirlerdi. **Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Prof. Dr. Mümtaz Turhan, Doç. Dr. Nurettin Topçu gibi**. Hepsine Allah rahmet eylesin. *Nurettin Bey'in* yönettiği seminerlerden birindeydi. O zaman öğrenci olan, şimdiki **Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'ın** hazırladığı ve konusu "*Dini Hayatımız*" olan seminerde onu tanıdım.

Seminerin başlangıcından biraz sonra, şöyle saçları uzamış, uzun zamandır, hiç değilse yirmi gün, bir aydır berber görmemiş bir saç; sırtında solgun bir pardösü, saçlarında tek tük kır olan, bir zat girdi içeri. Koltuğunda da bir gazetenin içerisinde bir yığın kitaplar vardı. Ses kesildi, arkadaşlar şöyle baktılar. Yanımda, **Cahit Aydoğan** vardı. "*Fethi Ağabey*" dedi kulağıma. O girdi. Elini başına bastı, selam verdi, hemen bir köşeye boş sandalyeye oturdu. Konferansı sonuna kadar dinledi. Seminer yapan *Nevzat Yalçıntaş'a* birtakım sorular sordu. İlk tanışım böyle oldu.

"**Ulubatlı Hasan Destanı**" diye aşağı yukarı seksen-doksan mısralık bir şiir yazmıştım. *Nevzat'a* okudum. *Nevzat Yalçıntaş, "Yahu bunu Fethi Ağabey'e gösterece"* dedi. Kalktık bir pazar günü *Fethi Ağabey'in* Göztepe'deki evine gittik. Şiiri okudum, şiir hakkındaki düşüncelerini söyledi. Benim *Fethi Ağabey'i* tanışım böyle oldu. Ondan sonra hep gittim Göztepe'deki evine, rahmetli annesi, birinci gidişimde bize çay ikram etmişti. Haydarpaşa Lisesi bitti. Hukuk Fakültesi'nde talebeyim. "*Sen buraya niye geldin, sen bütün ömrün boyunca dava dosyalarını okuyabilir misin, kanunları, nizamnameleri takip edebilir misin..? Bunu kendine sor, evet diyorsan devam et Hukuk'a, ama değilse bunu değiştir*" dedi.

Ben sesimi çıkarmadım ama iki sene devam ettim Hukuk'a. Defterimde ve kitaplarımda *Fethi Ağabey'in* çok sevdiği *Yenişehirli Avni Bey'in, Osman Şems Efendi'nin, Muhittin Raif Bey'in* şiirlerinden, mısralarından parçalar vardı. Ve ben iyi bir hukuk talebesi olamadım. "*Şimdi Edebiyat Fakültesi'ne gir, bırak bunları, orada tasavvuf edebiyatıyla uğraş, ne yapacaksın hukukçu olup da! Bir yığın arkadaşımız var, onlar o işi yapsınlar*" dedi. Ben onun telkiniyle Edebiyat Fakültesi'ne girdim.

Bir devreyi hatırlıyorum. Spor Sergi Sarayı'nda müdürdü. Ben hergün, aşağı yukarı her akşam ona gidiyordum. Gece maçları vardı, orada maçlar bittikten sonra yürüyorduk. Harbiye'den Karaköy'e kadar çoğu zaman beraber yürür, oradan karşıya geçerdik. O sıralarda yağmurlu bir geceyi hatırlıyorum. Geç vakit, "sen yemek yedin mi diye sordu..? Ben, o sabahtan beri bir şey yememiştin. Şimdi Feriköy'e giden yolun üstünde, solda bir lokantaya gittik. Orada kuru fasulye yedik. Bana "en iyi kuru fasulyeyi İstanbul'da burası yapar" dedi. Hafif bir çise var, Karaköy'e doğru yürüyoruz. Bağıra bağıra:

*Gökten bela yağmur gibi yağsa,
Başını ana tutmaktır aşk.*

"Diyor şair" dedi. *Üzülme Mehmetçiğim,
Seyrani diyor ki*

*Kelb, kelb iken (köpek) yavrusundan geçmiyor,
Hakk, Seyrani'sinden geçer mi bilmem?
Hakk bizden geçmez" dedi.*

Bazen Laleli'ye kahveye gelirdi, sonra bir ara Marmara'ya da geldi. Bana ; "ne öğrendin bugün ne var, defterinde bir şey var mı" diye sorardı..? Onun benim hatırladığım kadarıyla kırmızı kaplı defterleri, o defterlerin içinde de fevkalade güzel şiirleri vardı. O defterden şiir okurdu. O deftere yazdığı ve benim söylediğim bazı mısralar, bazı beyitler vardı. Bilmiyordum nedendi, hep benden aşk şiirleri dinliyordu. Bir gün "gözlerle alakalı bir şeyler var ağabey" dedim. **Necip Fazıl'ın;**

*Bir şey kalmaz yalnız,
Kalır maziden gözler;
Ölür de her yanımız,
Sağ kalır neden gözler?*

*Birer yıldız olur da,
Kırpışıklar havada,
Kupkuru bir kafada,
Apaçık giden gözler.*

Şiirini okudum. "Dur, dur" dedi. "Bunu yazalım" ve yazdı. Neydi sebebi anlamıyordum. Sonra 1959 yılıydı, Spor Sergi Sarayı'nda, beni bir hanımla tanıştırdı. "Bu ablan senin" dedi. O tanıştırdığı hanımla evlendi. Ahmet Tahir Efendi'den nakledilen bir sözü söylerdi bize. "İşini bulan değil, eşini bulan kurtulmuştur."

Bize hep sevgiyi tavsiye ederdi. Bir toplantıda muhterem **Ahmet Kabaklı Bey**, ağabeyimiz hatırlar, Edebiyat Cemiyeti'nin bir toplantısında bir profesöre şöyle temennide bulunmuştu: "Allah ona aşk versin, âşık olmak nasip etsin. Aşksız meşk olmaz" diyordu. Zaten onun yaptığı iş de aşksız yapılacak iş değildi. Bizden hiçbir menfaati yoktu. Biz onun kardeşleri, çocuklarıydık. Onu son ebedi istirahatgahına gönderirken annesinin kabrini açtıklarında ayak ucunda sol tarafta kemikleri gördüm. O manzara beni hayli duygulandırdı. Bunu burada anlatmak zor. Bir İran şairi diyor ki;

*Ez beyaban-ı âdem ta ser-i bazar-ı vucud,
Be telaş-ı kefeni amade üryani çend.*

"Yokluk çölünden varlık pazarına bir kefen almak telaşıyla gelmiş birkaç çıplak." İnsan buydu. Orada onu hatırladım. **Fethi Ağabey**, kefenini aldı gitti. Vazifesini yaptı. Ben huzur ile şahadet ederim. Allah ona rahmet eylesin."

En yakın dostlarından **Cahit Atasoy** onu şöyle anlatır: "**İstanbul Türkçesini çok iyi konuşurdu.** Çünkü O, benim bildiğim, Göztepe'de yetişmişti. Merdivenköy'de, Göztepe'de yaşamış olan, bilhassa **Derviş Nafiz Efendi** gibi bir insanın Türkçesine hayran olduğunu naklelerdi. Hatta **Derviş Nafiz Efendi'nin** Türkçesinin o kadar güzel olduğuna şu şekilde işaret ederdi. Bir defasında **Derviş Nafiz Efendi'ye** "senin sesin put oluyor" denmiş. O da ondan sonra kekeme gibi konuşmaya başlamış. Dostlarına karşı çok nazikti. Çocukları çok severdi.

Fethi Ağabey bir anlamda Türkiye'de uçan kuşun yuvasını bilirdi. Nitekim **Aziz Muharrem Ergin Hoca** bir defasında onu, bir mecliste "**Türkiye'nin muhtarı**" diye takdim etmişti. **Fethi Ağabey'in** gönlünde vatani yatıyordu. Bizim insanlarımız vardı. O, geçmişimizin ve bugünümüzün haline yanıyordu, yakılıyordu. Rumeli Türkleri ile ilgili olarak türkülerin çalınıp söylendiği sırada; geri sıralardan haykırdığını, belki buradaki bazı arkadaşlarımız da duymuşlardır, biliyorlardır. "**Biz bu türkülerini söylemeye layık değiliz, utanmamız lazım**" diyordu. Bunu söylerken belki de Roma'nın bozulmuş, çürümüş haliyle batışının aksine, koca imparatorluğu bir hiç

yüzünden kaybedişimizin ızdırabıyla, bu idrak ve düşünce içindeydi.

Ergun Göze... *Fethi Ağabey'in* asıl mesleği neydi, sorusuna şöyle cevap verir. **O, bir insan mühendisiydi.** Statîği, dinamiği ve bilhassa iç mimarisıyla...

Şantiyesi, bir kahve masası, bir ziyafet odası ve son yıllarda başında bulunduğu vakıftı. Kendisini başında bulunduğu vakfa vakfetmişti. Burs verdiği çocuklar Türkiye'nin istikbaliydi. Rüyasında bile onlarla meşguldü. Onların rüyalarıyla meşguldü. **Kadirbilmezlik onun kalbini en çok yaralayan şeydi. Çünkü bu, bir cemiyetin felaket sebebiydi.**

Onun, en büyük tarafı, *"Ehl-i Tevhid"* oluşudur. Nitekim cenaze merasiminde bunu göstermiştir. Belki aynı inançta oldukları halde birbirleriyle kanlı-bıçaklı olanlar onun cenaze merasiminde birleştiler. Eğer bundan ibret alabilselerdi, *Fethi Ağabey* yine cenazesıyla de en büyük hizmeti tamamıyla yapmış olurdu. İnşallah almış olsunlar. Mesela ben orada Cahit Tanyol'u gördüm. O sadece *Sosyalist Kültür Derneği Başkanı* değil, 1960'tan önce Beş Yüzüncü Fetih Yıldönümü sıralarında *Yeni Sabah Gazetesi'nde* fethi dair, Türk Edebiyatı'nın en güzel makalelerini yazan adamdır. O bunu unutmazdı. *"Bir insan kırk sene Müslümanlık namına her şey yaptı da bir ayağı sürçse silip atıyoruz"* derdi. O ise tam aksine, bir defa İslam için bir şey yapsa onu unutmayan bir Muhammed'i yürekti. Tabii bir anlayış ve bu vefa içerisindeydi. Dostluğu da düşmanlığı da bu çerçevede içindeydi.

Haşet Yayınevi'nden çıkarken rastladığı **Feridun Cemal Erkin'i** durdurur. "Beyefendi, sizin o *"Boğazlar Meselesi"* kitabınız ne kadar güzeldir. Tebriklerimi kabul ediniz, bu toplum sizin kıymetinizi bilmelidir" der. Muhatabımı memnun ve şaşkın bırakıp ayrılırken adeta cemiyetin unutkanlığını ferden ve şahsen telafiye uğraşır. **O, güzelin, iyinin, doğrunun insan için, insanlık için takipçisiydi.** Ne kadar güzel konuşurdu. *Anadolu kadar garip, Anadolu kadar zengin, Anadolu kadar verici, Anadolu kadar itilmiş o içli ve zarif insan, bu vatanın, bu vatanın insanların dostu, hemderdi, aşık-ı şeydasi, tutkunuydu.* İşte şimdi bütün Anadolu bir musalla taşı olmuş, onun üzerinde; *Allah, sahib-i beyt ve ehli beyt muhabbetiyle kalbi dolu olan bir "Türkmen Kocası"* yatıyor.

Akademisyen, şair, yazar, **Cahit Tanyol;** kendi durduğu yerden onu şöyle anlatır. *"Ben Cumhuriyet eğitimi gören ilk kuşaktandım. Çocukluğum Kurtuluş Savaşı'nın okullara taşan coşkusu içinde geçti. Fakat gereğinden fazla rasyonel ve gereğinden fazla inkârcı eğitimdi bizim gördüğümüz. Özellikle Türklerin İslamiyet'i kabul edişinden Cumhuriyet dönemine kadar olan zengin bir kültür ve uygarlık birikiminin devre dışı bırakılmasının hayal kırıklığı da bizi ister istemez bir çelişkinin ortasına itiyordu. "Kendine dönüş" gerek bende ve gerek yazıları okuyanlarda, geçmişe özlem değil, geçmişle yeniden bütünleşmek susuzluğunu yansıtıyordu. Fethi Gemuhluoğlu'yla tanışmamda ve ölümüne kadar süren dostluğumuzda, dünya görüşlerimizin değişmesine rağmen bu ortak susuzluğun payı vardı.*

Bu susuzluk aynı tarih ve yaşam çeşmesinden su içmemizden kaynaklanıyordu. Benim **"Kurtuluş ve Fetih Destanı"** adlı eserimin en sadık ve en coşkulu okuyucusu ve dostuydu. Destandaki birçok şiirler, *Yeni Sabah* ve *Cumhuriyet Gazetesi'nde* yayınlanmıştı. Beni ısrarla bu destanı yayınlamaya zorladı. Hiç unutmam, kitap yayımlandıktan sonra bize gelmişti. Destandan parçalar okumaya başladı, okudu okudu, bir cezbe içindeydi. Ben yazmış olduğum destanı, o gece onun sesinde anladım. Sanki yazan o, dinleyen bendim. 29 Mayıs fecrindeki büyük hücumu anlatan şu dizelerde:

*Askerlerin en yiğidi en genci
Yirmi iki yaşında sultan
Altında beyaz Türkmen atı
Bir elinde gürz bir elinde kalkan
Atıldı safların ilk katına
Bakışlarında rüzgarlanıyordu
En büyük inan
Ardında yirmi bin yeniçeri
Gülbank çeker pala tutar eller
Bunu görür nasıl dayanır insan
Nitekim şehitler bir bir
Kalktı mezarlarından
Giyindiler kendi bedenlerini
Kıyametsiz haşroldu
Irmak gibi aktılar
Bir bir ardından
Evrene yeni bir düzen nakşoldu*

Birden gözü dolu dolu ; ”*Bu destan yazanın önünde kıyam edilmez, diz çökülür, eli öpülür*” dedi, ellerime sarıldı. **Onun ölümüyle “Kurtuluş ve Fetih Destanı” yetim kaldı.** Fethi Gemuhluoğlu dışında kimse bu destandaki mesaja dikkat etmedi. Çünkü o gerçekten ermişlerden biriydi. Sağcılar bu esere benim Marksçı dünya görüşüm nedeniyle eğilmediler. Solculara gelince; onların sepeti zaten boştu. Türkiye'nin sorunlarını kendi tarihimizin dışında çözmeye çalışıyorlardı. Onun kitabında sağ-sol, inkılap-irtica diye kavramlar yoktu. O, bu kampaşmanın üzerinde insanlara bakmasını bilirdi. Gönül adamıydı. Her insanın hayatında sevdiği ya da hoşlanmadıkları vardır. Sanırım **Gemuhluoğlu düşmansız yaşadı, düşmansız öldü, geniş ve zengin çevresine rağmen...**

Şair, yazar **Tahir Kutsi Makal** onu; inandırıcı, samimi, yavaş yavaş konuşur diye tarif eder. Bir **“ağabeyin”** bütün vasıfları vardı üzerinde. **“Kızmak, sinirlenmek seviye kaybetmektir”**, derdi. **“Davasında titizlik göstermeyen sürünmeye mahkumdur”** sözünü inançlı ve kararlı olarak, Sadettin Bilgiç ve Aydın Bolak ile bir sofrada bulduğumuzda daha çok tekrarlamıştı. Yiğitliğin, mertliğin, iyi yürekliliğin, samimiyetin kale duvarı gibi durduğu halk edebiyatını sever, **“Halkçılık halka yükselmektir”** derdi. Halk türkülerimizi, can alıcı, hayat verici bulurdu.

Halk ozanının; **“Mezarımı yol üstüne kazınlar / Yar geçerken belki bana can gelir”** deyişindekiengin anlamı tespit ettiği yazısının bir yerinde şöyle diyordu: **“Önce sevgiliye, sonra, onunla kemal halinde asıl sevgiye kavuşmadıkça gönlümüzün kavgası dinmeyecek, dur-durak bilmeyecektir.”** Bitmiş midir dersiniz..? Biter mi Fethi Abi..? Sevgisi gönlümüzde, davası düşüncemizdedir. Nice çaresizleri, binlerce yetimi okşayan ellerini öperim. ...Daha çok türkülerini sevmekte birleşirdik. **“Türkü seven, Türk'ü sever”** derdi.

İnsanların birbiriyle arkadaş değil, **gönüldaş** olmasını isterdi.

Gazeteci, yazar **Tekin Erer**; Ben onu milattan dört asır önce yaşamış Sokrat'a benzetirim der. **Sokrat'ın “Dünyada kötü insanı toplum yapar, toplumu düzeltmek gerekir”** felsefesinin inancı içindeydi. Onun yüzlerce dostu vardı. Her ilden düzinelerle isim sayabilir ve aile soylarına kadar anlatabilirdi. Fethi Gemuhluoğlu'nun asıl özelliği çok güzel konuşması ve hitabet kudreti idi. Osmanlıca'yı çok iyi bilir, bir meseleyi etraflıca saatlerce sizi yormadan anlatabilirdi. Dürüst, temiz, mütevazı yaşamış, arkasında tek dargın kimse bırakmamıştır. Vefat ettiği gece de iki oğlunu ve eşini karşısına alarak sanki kısa bir seyahate çıkıyormuş gibi onlarla tatlı tatlı konuşarak veda etmiştir.

Dostlarından Necdet Uyguner, vefatından bir hafta kadar önce Fethi Bey ile yaptıkları bir sohbet, şiir ve edebiyattan bahsederken birden, **“düşünen adam yok, düşünen adam yok”** diyerek yüksek sesle, üzüntüsünü ifade ettiğini anlatır. Sakinleştiğindeyse ; **“ilmihal bilmek İslam'ı anlamak değildir. İslami tefekkürden haberimiz yok. Neyi düşüneceğini bilmeyen kimsenin, düşünmesi mümkün değildir”** der. Sözleri doğrudu ve ızdırabımız müşterekti.

Tarihçi Dr. Mehmet Genç'e göre, “Fethi Gemuhluoğlu'nun irfanındaki kemalin (olgunluğun) en açık belirtisi hoşgörüsünde görülürdü. Kendi düşünceleriyle hiç uyuşmayan fikir, kanaat ve tavırları, şemsiyesi altına almakta hiçbir zorluk çekmezdi. Engin hoşgörüsünden nasibini almayan tek şey, sanırım; **kalitesizlikti**. Hangi cinsten ve muhtevadan olursa olsun kalite, her türlü kalite, onun sevgisini ve ilgisini mutlaka yakalardı. Bütün insani kalitelerin temeli olan zekâ; onun mıknaatı gibi aradığı, bulduğu ve çektiği bir cevherdi. Tek bir karşılaşma bile, zihninizin ne gibi kalitelere gebe olduğunu, hangi potansiyelleri içinde taşıdığını keşfetmesine yeterdi. Onu bir **zihin sarrafı** diye nitelemek sanırım yanlış olmaz”

Şair, yazar, eğitimci **Akif İnan**, onu şöyle anlatır: İnsanları çok seviyordu. Gecesini gündüzünü insanlara yardım etmek için seferber ederdi. **“İnsanlara yardımcı olmak benim ibadetimdir”**, derdi. **Fethi Ağabeyin** kendisi için

bir şey istediğine şahit olmadım. Kendi nefsi için bir şey istememek adeta onda bir ahlaktı. *Fethi Ağabey*, samimi riyasız bir dosttu. İslam'ın heyecanını sürekli olarak yaşayan biriydi.

Bir yanda akli selimiyle eşsiz bir denge, öte yanda volkan gibi kaynayan sürekli bir heyecan... İşte *Fethi Ağabey* buydu. Bu vasfiyle etkileyici bir insandı. İstanbul Türkçesini onun kadar nefis konuşan, fevkalade güzel telaffuz eden pek nadir insan gördüm. Bu çok güzel konuşması eminim ki, kendisinin sözüyle kalbi arasında, derin ve köklü bağlar bulunmasındandı. **Riyasız ve ihlaslı.**

Şair ve çevirmen, *Ahmet Kot'da* onunla yaşadığı bir hatırasını anlatır: “Ölümüne çok yakın günlerdi. Ziyaretine gitmişim. Vakıftaki odası çok kalabalıktı. Herkes çıktıktan sonra, “şöyle biraz dolaşalım” diyerek koluma girdi. Çıktık. Bir süre suskun bir halde yürüdüktan sonra *Sezai Karakoç'un “Çocukluğumuz”* şiirini okumaya başladı. Gönlünün saydamlığı dökülüyordu sanki şiirin dizeleriyle birlikte. *Şiir bitince farkettim göz pınarlarından süzülen yaşları.* Uzun uzun şiirden, dostluktan gönül erlerinden söz etti. O günlerde henüz yeni yazmaya başlayan bazı genç şairlerden söz ederek; “*bunlara sahip çıkın, ben gidiyorum artık, athılar geldiler, gitme saatinin yaklaştığını fısıldadılar*” dedi. Bir anda bitkin hali gitmiş, gencecik bir delikanlı olmuştu. Sevinçten uçuyordu...

Arapgirli yakın dostlarından *Mahir Gedikoğlu*, onu, sevdiği şiirlerle bize hatırlatır. “Aziz ağabeyimiz, mümin, muvahhit, aşklı, şevkli, heyecanlı, büyük sevgileri bilen, büyük yürekli bir er kişiydi. *Aşk-ı Resulullah ve Ehl-i Beyt* aşkıyla dopdoluydu. Dinini, vatanını, milletini, devletini ve dilini çok iyi bilir, çok severdi. “*Anadolu tarlası*” dediği Anadolu'yu ve insanlarını çok iyi biliyordu. Onlar için hep “*masum ve mazlum Anadolu halkı*” tabirini kullanırdı. Devletimizin güzel günlerinden sonra, uğranılan büyük felaketlere hep yanardı. Yapılan ihanetleri bir türlü hazmedemezdi. 1957'lerde *Laleli'deki Acemin Kahvesi'nde*, bir gece *Karslı Gündüz'e “Huma Kuşu”* uzun havasını söyletmişti. Bu türküyü çok severdi.

*Huma kuşu yükseklerden seslenir,
Yar koynunda bir çift suna beslenir,
Sen ağlama kirpiklerin ıslanır,
Ben ağlim ki belki gönül uslanır.*

Kendisinden duyup, öğrendiğimiz ve her okuyuşta rahmete vesile olan bir şiiri de aşağıda arz ediyorum.

*Dağlarda nergis sanırdım, ela gözlü mestim seni,
Sözünden özün tanırdım, fehmederdim dostum seni,
Tohma oldum hamurlardan, ben soyundum samurlardan,
Olur olmaz çamurlardan, sakınmazdım üstüm seni.
Gitsem kırklar Mekke'sine, tuğra olsam sikkesine,
Bir gerçeğin tekkesine, seremedim postum seni,
Adım aldım ismi Hu'dan, kara toprak canlar yutan,
Seyrani gönlünce sudan, doldurmadım destim seni.*
Seyrani

Yazımızı bir Kerkük manisiyle bitirelim. “*Dağda gam var, derdim var dağdağam var, gördüm bir dağ baş eğmiş, bildim o dağda gam var...*” Allah gani gani rahmet eylesin. *Fethi Ağabeyimizi, büyüğümüzü, Aziz Fethi Bey'i* rahmetle ve minnetle yad ediyoruz. Ruhu şad olsun.

Kaynakça: Dostluk Üzerine, Fethi Gemuhluoğlu Kitabı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2021.